GOVERNMENT ORIENTAL MANUSCRIPT LIBRARY
INDEXING FOR TELUGU MANUSCRIPT

Sl.	Particulars	Details
1	Language	TELUGU
2	Material	Paper Mss.
3	Bundle Number	TEL B 0664
4	Work Number	D 3097
5	Page No (From... To)	A to 191
6	Name of the Work	AMARAMUKA ANDHRA VIYAKHYA
7	Subject	AMRAMUKA

యీ గ్రంధమందు వ్రైలశేరిజలూ పద్యములు

13-1-14

1.A

అమరమంకొశం

[illegible]నము:::

ఋగ్వేదంలోని అంబుమారు
యుక్త అంకెలవల్లకలకత్తా ప్రతిపత్తి
ములనెలవతిరియువలస్థిత

శుభమస్తు

అవిఘ్నమస్తు

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

జ్ఞానానందమయం దేవం నిర్మలస్ఫటికాకృతిం

ఆధారం సర్వవిద్యానాం హయగ్రీవముపాస్మహే

౧ గురుస్తే జ్ఞానదమయా సింధోరగాధస్యాస్య పారకృత్

సేవ్యతాం ముక్తయే భక్త్యా [illegible] వస్తావాఙ్మయ

ఇతి॥

టీక॥ శ్రీహరి విదాం సులభార్థ్యా జ్ఞానదమయా సింధోః జ్ఞానానాం జ్ఞా

నానకున్నదయారాదయకున్న సింధోః సముద్రభూతస్య అగా

ధస్య విపులయు విశానైకవైతస్యాంయుస్య విష్ణోః గుణాః సమస్తదిగుణాలు

అనప్పూర్వాపరమాంతాలు అత్తుయః నాశము తేనివి సః ఆదివ

దం త్రైరత్నైవ సంపదకారకున్న అవశ్యతాయ చెమాత్రముకార

కున్న ప్రేవృతాం విరావాతనే వింతబడుగాక ఈశ్వరపత్రముంద

లి అర్ధకము యికను వ్యంగ్యార్థమైన సముద్రపత్రమందలి అర్థ

ము

రత్నాదిగుణాలు అనప్పరాని నిష్ఫల స్యాలు అత్తులు ఆ విష్ణుక

కు త్రియుః ని వాసమైన సః ఆ సముద్రదం త్రిరత్నైమ త్రిమువాలబ్ధి

కారకున్న అవ్యతాలయవ అవ్యతముకారకున్న సేవ్యతాం సేవింప

బడుగాక॥

స్వర్గవర్గః

సమాహృత్యాన్యతంత్రాణి సంక్షిప్తైః ప్రతిసంస్కృతైః

సంపూర్ణముచ్యతే వర్గైర్నామలింగానుశాసనం॥

ఇతి॥

అన్యతంత్రాణి వరరుచి వ్యాఘ్రభూతి చంద్రగోమి హామునాద్యులు చేసిన త్రి

కాండోత్పలినీ మొదలైన తంత్రములను సమాహృత్య సంగ్రహిం

చి సంక్షిప్తైః సంక్షేపింపబడ్డ ప్రతిసంస్కృతైః మళ్లీ సంస్కరింపబడ్డ

వాతను ... వర్గైః వర్గములచేత

వాతయుపలక్షితమైన నామలింగానుశాసనం। నామలింగానుశా

సనమని యీశాస్త్రము ఉచ్యతే చెప్పబడేని। అనుశాస్యతే అనె నెవ్వ

నుశాసనం। నామలింగయోః రనుశాసనం నామలింగానుశాసనం।

నామములున్ను లింగము త్రిలింగ పుల్లింగ నపుంసకలింగాలున్ను। అను

శాసనం దేనిచాత శిక్షింపబడుగనుక యీశాస్త్రము నామలిం

గానుశాసనమనిపించుకొనును। త్రికాండోత్పలిన్యాదులు సం॥క్షే

ప్యాలుగా వుగనుకనున్ను నామలింగములు వింగడింపబడ్డాయి

గనుకనున్ను అమరవరాలాదులు సంపూర్ణములుగా వుగనకనున్ను

వావారివిశేషాలు వర్గములు లేని విగనుకనున్ను యీశాస్త్రమైతేనే

సంక్షేపింపబడి ప్రతిసంస్కృతమైన వర్గాలుగ విగి సంపూర్ణమైన

దిగనుక వాటికంటె ఉత్కృష్టమైయున్నదని విశేషణాలు సాభిప్రా

యాలుగనుక పరికరాలంకారము॥

ప్రాయశోరూపభేదేన సాహచర్యాచ్చకుత్రచిత్

స్త్రీపుంనపుంసకంజ్ఞేయం తద్విశేషవిధేఃక్వచిత్॥

ప్రాయశః తరుచుగాను రూపభేదేన విసర్గస్త్రీప్రత్యయాదేశ భా

వాదులవాతను। స్త్రీపుంనపుంసకంజ్ఞేయం। స్త్రీలింగ పుల్లింగ నపుం

సకలింగాలు యెరుగతగినవి। ఆరూపభేదము యెట్లవలెను విధ్యాం

లు। నామరూపభేదములెన్ని నామవిశేషణరూపభేదములెన్ని। నా

మపదాముశి సర్వనామరూపభేదమున్ను॥-॥నామరూపభే

దమెట్లవలెనంటేను। నారాయణః కృష్ణః। కావేరీ నదీ। గదా। చక్రం

సుదర్శనం। అని। నామవిశేషణరూపభేదము। శోభా తత్పురా

వాను। శోభనశబ్దము స్త్రీలింగ పుల్లింగాలయందు వాక్యలాగున్న

వున్నాగాని తత్పురా అనే విశేషణరూపభేదము వల్ల స్త్రీలింగము

నియ్యరగబడేని॥-॥ నామపదాముశి సర్వనామరూపభేదము।

కుతూహలః కృత్తిః స్వవాసాపాత్రం శైవాల్యాః కుతుపః పుమాన్। గుతూహ

అనేశబ్దమునకు లింగం యెరుగతేకున్నాగాని నామపదాముశియ్యి

స్త్రైవ అనె సర్వనామరూపభేదము చాత స్త్రీలింగము నియ్యరగబ

డేని। నవాంచరత్నే కుతుంత్రచిత్। కుత్రచిత్ రూపభేదం చాతను లింగం

యెరుగరాని వాటికి నాకదిక్కెన్నను। సాహచర్యాత్। లింగ యెరుగవచ్చు

నపదంబుయొక్క సామాన్యవర్గంవల్లను స్త్రీ పుంస నపుంసకలింగాలు ... నా
తగినవి. యెటువలెనంటేను (అశ్వయుక్ అశ్వినీ) స్వాస్సుః కర ...
యున్ని వ్నపదం(యిక్కడ లింగం తెలుగ్గరాని అశ్వయుగ్వానం వియ
ఘజ్జాలు లింగంయురగవచ్చును (అశ్వినీ కరవిష్ణు పదశబ్దా ... సమా
వర్గం వల్ల స్త్రీ పుంస నపుంసకలింగాలని యెరగబడేని తద్విశేషవి
ధిః క్వచిత్ క్వచిత్ ... పక్షిద సమావర్గం వల్లనున్న లింగం యెరగ
రానివాటాన్నిక దిక్కునం తద్విశేషవిధేః తత్ ఆ స్త్రీ పుంస నపుంసక
లింగాలయొక్క విశేషవిధేః సాక్షాత్తు వుచ్చరించుట వల్లనుంది
స్త్రీ పుంస నపుంసక లింగాలు యెరగ తగినవి ఆ విశేష విధినాలుగు
విధాలు(రూపం యెరగరాని దిక్కున చెప్పేదిన్ని సమాచర్యానయ
గ్గరాని దిక్కున చెప్పేదిన్ని సమాచర్యం లింగాపవాదమున్ను అనేక
లింగవిధిన్ని ఆని రూపంయెర్గరాని దిక్కున చెప్పేది యెటువలెనం
టేను (కాకం స్త్రీయాం వికారోయః శాక భేదాద్ది భిద్యేనే క్రియాం
శబ్దానికి రూపభేదం చాత లింగం యెరగ నకస్త్రీయాం
అని విశేషవిధి చెప్పినాడు సమావర్గం యెరగరాని దిక్కున యెటువలె
నంటేను స్త్రీయ్యః సుమనసః పుష్పం (యిక్కడ పుష్పపదసా...
మానాచర్యాన సుమనశ్శబ్దానకు లింగం యెర్గరాదు గనుక (స్త్రీయకు అ

... విశేషవిధి చెప్పినాడు(సామాన్య వర్గం లింగాపవాదం యెటువలె
నంటేను (ఖనిః స్త్రియాం ఆకరసాన్నితే (యిక్కడ ఆకర శబ్దసామా
నాచర్యాన ఖనిశబ్దానకు పుల్లింగత్వం రాగా నుదాన్ని అపవదించి
స్త్రీయాం అనే విశేషవిధి చెప్పినాడు అనేక లింగవిధి యెటువలె
నంటేను కేశాయుక్తే వేదాస్తు ... పుం ...
భేదాఖ్యానాం యునర్వాంధాన్ నైక శేషో న సంకరః
కలతో అభిన్న లింగానామనుక్తానాం క్రమ పరాధ్యత ఇతి ...
అత్ర యీ శాస్త్రమందు భిన్న లింగానాం వేరువేరె లింగాలుగ
ల అనుక్తానాం స్తులాంత కమందు చెప్పబడని శబ్దాలకు భేదా
ఖ్యానాం యుక లింగ భేదం చెప్పేకొరకు ద్వంద్వ సమాసమున్ను ఏకశే
షమ్ను ఏక శేషమున్ను నకలి తక్కిన్ అయుబడదు ఏక లింగాలైన శబ్దా
లకైతే ద్వంద్వైక శేషాలు కాంయుబడేని యెటువలెనంటేను (దివ
దివౌ స్త్రియాం స్వర్గ నాక త్రిదివ త్రిదశాలయాః (జనుబా
ననజన్నాని అనే దిక్కున ద్వంద్వమున్ను నా సప్తవచ్చినాడ స్త్రీవా
చినే యౌచి విశ్న్నలింగాలైన శబ్దాలకున్ను అభురాణాం
శ్రీ గంధర్వాకిన్నరాః (అనేదిక్కున ద్వంద్వమున్ను మాశావి
తకా కితకా ... శంకా ... శంకాః (అనేదిక్కున ఏకశేష

మున్న శేయంబడినె అనె శంకరాంగా తప్పని పాంధ్యేమైం ఇః
విశేషణాంపెట్టునాడు। స్త్రీంయాంబహుంష్వప్సరసః ఇత్యాదిస్థల
తరాలయందుంచు వప్పబడిన అప్సరస్సు ప్రభృతిశబ్దాంలకు అక్కడ
నె లింగంతెలియవచ్చునుగనుక భిన్నలింగాత్రినాగానిస్పష్టంప్ర
శశేషాలు శాయవచ్చును। వాయురత్నాకరోశాదినిఖంటులవ
ఆను స్త్రీపునపుంసక లింగహంతలు ప్రత్యేకవముంగా వెప్పితేంయా
సంకేతాలున్న వల్లు। లింగముస్నసుసరంగానేతెల్సినుఅనె శం
కరాంగానుతప్పరివారార్థమై వెప్పుచున్నాడు। పువరార్థవృత్తె
అనిక్రమాదపతిప్రసాపంతేకనంకరః లింగసంకరముంసత్వతాం
శాయబడదు। యీశాస్త్రముందు యేయేప్రస్తావముందుం
యేం యేం శబ్దాలు చెప్పబడునో ఆ శబ్దాలన్ని వాక్యవిన్యాసనే తె
లశెకారకం ఆయాప్రస్తావముందు చెప్పవలెగనక నానార్థ
వర్గంద్రాదిక ప్రస్తావాలయందే లక్ష్మీగారివక్రపినాకశబ్దా
లు చెప్పినందువల్ల వచ్చిన లింగసంకరం ప్రస్తావంవల్ల వచ్చినదిగా
ని ప్రస్తావంతేక వచ్చినదికాదు॥- - - - - - - - -

త్రిలింగ్యాం త్రిష్వితిపదం మధ్యనేత ద్వయోరితి॥

నిషిద్ధలింగం శేషార్థం త్వంతాథాదినపూర్వభాక్

త్రిలింగ్యాం మూడులింగాలయందు అని చెప్పవలశిన చోట్ల త్రిషు
అనేపదము చెప్పబడును। యెటువలెనంటేనం। తథః త్రిష అని। విం
దునేత్రీలింగపుల్లింగాలయందు అని చెప్పవలశినచోట్ల సత్యయోః
అని చెప్పబడును। యలాగంటె అశనిర్ద్వయోః అనిపుంసపుం
సకేష్వు అని చెప్పేయంతకంటెను త్రిషు అనిష్ట యోః అనిన్ని అని చెప్పె
త్రిగ్రంథలాఘవంగనుక యీ సంకేతము। నిషిద్ధలింగం శేషార్థం
నిషిద్ధలింగం నిషేధింపబడ్డలింగంగలపదమును శేషార్థం నిషేధి
పబడనికేతరలింగాలయందు కలదని చెప్పబడును। యెటువ
లెనంటెను। పుంస్త్రీయో రమరిపం। పుష్కర అస్త్రియాం। ఇక్కడ స్త్రీ
లింగనిషేధము చాత పుంనపుంసకలింగాలు శేషయయందుగ
ల్గుని చెప్పబడేనిగనక గ్రంథలాఘవము। త్వంతాథాదిన పూర్వ
భాక్। తు శబ్దం అంతంగాగల పదమున్ను అథశబ్దం ఆదిగాగల
పదమున్న పూర్వశబ్దంతానుసంబంధించదు। త్వంతాథాదివి
మూడు విధాలు। నామపదమున్ను లింగపదమున్ను అవ్యయపదము
మున్ను। నామపదం। అవశ్యాయస్తుశీవారః అథ హిమానీ హిమసం
హతిః। అని। లింగపదం। అంతఃపురాద్యవధాపుంసి త్వంతదీతిః। భారా
జాయాత్మధపుంభూమ్నిదారాః। అని। అవ్యయపదం। శావె ష్ప ఖిమ్మం

గః। అవ్యయము స్వః। అని। అథ శబ్ద పర్యాయము

శబ్దము ఆదిగాగల పదమున్న పూర్వ పదముతో సంబంధం

దు। యాలాగంటేను। అనుత్రో శాస్త్రో వాసః వ్యాఖ్యానము

ధోరణి ... స్వరి యీ శబ్దం అవ్యయం। స్వర్గః।

నాకః। త్రిదివః। త్రిదశాలయః। సురలోకః। ఈ యిదున్ను పుల్లింగాలు

ద్యౌః। యీ శబ్దము ఓకారాంత స్త్రీలింగం। దివ్। యీ శబ్దం వకారాం

తం। స్త్రీలింగం। త్రివిష్టపం। యీ శబ్దం నపుంసకం। యీ తొం

మ్మిది స్వర్గలోకము పేళ్లు। అమరాః। నిర్జరాః। దేవాః। త్రిదశాః।

విబుధాః। సురాః। సుపర్వాణః। యీ శబ్దం నకారాంతం। సుమ

నసః। యీ శబ్దం సకారాంతం। త్రిదివేశాః। దివౌకసః। యీ శ

బ్దం సకారాంతం। ఆదితేయాః। దివిషదః। యీ శబ్దం దకారాం

తం। లేఖాః। అదితినందనాః। ఆదిత్యాః। ఋభవః। అస్వప్నాః।

అమర్త్యాః। అమృతాంధసః। యీ శబ్దం సకారాంతం। బర్హి

ర్ముఖాః। క్రతుభుజః। యీ శబ్దం జకారాంతం। గీర్వాణాః। దాన

వారయః। బృందారకాః। దైవతాని। పుంసి వా దేవతాః స్త్రియాం।

యీ ౨౬న్ను దేవతల పేళ్లు। ఆదిత్యాః। వీరు పన్నిద్దరున్ను। విశ్వే।

పదుముగ్గురు। వసవః। యెనమండ్రు। తుషితాః। ముప్పై ఆరుగు

రు। ఆభాస్వరాః। అరువైనలుగురు। అనిలాః। నలుభై తొమ్మం

ది। మహారాజికాః। యిన్నూట ముప్పై ఆరుగురు। సాధ్యాః। పం

డ్రెండుగురు। రుద్రాః। పదకొండుగురు। యీ ౯న్ను గణదేవతల పేళ్లు॥ విద్యా

ధరాః। జీమూతవాహనాదులు। అప్సరాః। సకారాంత స్త్రీలిం

గం। ఊర్వశీ ... దులు। యక్షాః। కుబేరాదులు। రక్షాః। సకారాం

తనపుంసకం। రావణాదులు। గంధర్వాః। హాహాహూహూ ...

తులు। కిన్నరాః। అశ్వముఖాదులు। పిశాచాః। ...

... దులు। గుహ్యకాః। మాణిభద్రాదులు। సిద్ధాః। విశ్వావసు

ప్రభృతులు। భూతాః। బాలగ్రహాదులు। యీ పదిన్ని దేవతు

లవల్ల పుట్టిన వాళ్లు॥ అసురాః। దైత్యాః। దైతేయాః। దనుజాః।

యింద్రారయః। దానవాః। శుక్రశిష్యాః। దితిసుతాః। పూర్వదేవాః। సు

రద్విషః। యీ శబ్దం షకారాంతం। యీ ౧౧న్ని అసురుల పేళ్లు॥ సర్వజ్ఞః।

సుగతః। బుద్ధః। ధర్మరాజః। తథాగతః। సమంతభద్రః। భగవాన్। యీ శ

బ్దం తకారాంతం। మారజిత్। యిదిన్ని తకారాంతం। లోకజిత్। యి

దిన్ని తకారాంతం। జినః। షడభిజ్ఞః। దశబలః। అద్వయవాదీ। యీ

శబ్దం నకారాంతం। వినాయకః। మునీంద్రః। శ్రీఘనః। శాస్తా।

యీ శబ్దం ఋకారాంతం। మునిః। యీ ౧౮న్ని బుద్ధదేవర పేళ్లు॥ శా

క్యమునిః। శాక్యసింహః। సర్వార్థసిద్ధః। శౌద్ధోదనిః। గౌతమః। అ

ర్కబంధుః। మాయాదేవీసుతః। యీ ౭న్ని శాక్యవంశమందు పుట్టి

న బుద్ధదేవర పేళ్లు॥ బ్రహ్మా। యీ శబ్దం నకారాంతం। ఆత్మభూః। యీ

శబ్దం ఋకారాంతం। సురజ్యేష్ఠః। పరమేష్ఠీ। నకారాంతం। పితా
మహః। హిరణ్యగర్భః। లోకేశః। స్వయంభూః। ఊకారాంతం। చతురా
ననః। ధాతా ఋకారాంతం। అబ్జయోనిః। ద్రుహిణః। విరించిః। ఇకా
రాంతం। ఇకారాంతమున్న గద్దు। విరించిశబ్దము సంజ్ఞ విరిం
చిర్ద్రుహిణో మత ఇతి। శబ్దార్ణవే కమలాసనః। స్రష్టా ఋకా
రాంతం। ప్రజాపతిః। వేధాః సకారాంతం। విధాతా ఋకారాం
తం। విశ్వసృట్ జకారాంతం। విధిః। యీ౨౦న్ను బ్రహ్మదేవుని పేళ్లు॥
విష్ణుః। నారాయణః। కృష్ణః। వైకుంఠః। విష్టరశ్రవాః సకారాంతం। దా
మోదరః। హృషీకేశః। కేశవః। మాధవః। స్వభూః। ఊకారాంతం। దై
త్యారిః। పుండరీకాక్షః। గోవిందః। గరుడధ్వజః। పీతాంబరః। అచ్యు
తః। శార్ఙ్గీ నకారాంతం। విష్వక్సేనః। జనార్దనః। ఉపేంద్రః। ఇంద్రా
వరజః। చక్రపాణిః। చతుర్భుజః। పద్మనాభః। మధురిపుః। వాసుదే
వః। త్రివిక్రమః। దేవకీనందనః। శౌరిః। శ్రీపతిః। పురుషోత్తమః। వన
మాలీ నకారాంతం। బలిధ్వంసీ నకారాంతం। కంసారాతిః। అధోక్ష
జః। విశ్వంభరః। కైటభజిత్ తకారాంతం। విధుః। శ్రీవత్సలాంఛనః।
గదాగ్రజః। ముంజికేశః। దాశార్హః। దశరథాపభృత్। తకారాం
తం। యీ౫౩న్ను శ్రీమహావిష్ణువు పేళ్లు॥ వసుదేవః। ఆనకదుందు
భిః। యీ౨న్ను కృష్ణుని తండ్రిగారి పేళ్లు। బలభద్రః। ప్రలంబఘ్నః

బలదేవః। అచ్యుతాగ్రజః। రేవతీరమణః। రామః। కామపాలః। హలా
యుధః। నీలాంబరః। రౌహిణేయః। తాలాంకః। ముసలీ। హలీ
యీరెండు శబ్దములు నకారాంతాలు। సంకర్షణః। సీరపాణిః। కా
లిందీభేదనః। బలః। యీ౧౭న్ను బలభద్రుని పేళ్లు॥ మదనః। మన్మథః।
మారః। ప్రద్యుమ్నః। మీనకేతనః। కందర్పః। దర్పకః। అనంగః। కామః।
పంచశరః। స్మరః। శంబరారిః। మనసిజః। కుసుమేషుః। అనన్య
జః। పుష్పధన్వా యీశబ్దం నకారాంతం। రతిపతిః। మకరధ్వజః। ఆత్మభూః
ఊకారాంతం। యీ౧౯న్ను మన్మథుని పేళ్లు॥ బ్రహ్మసూః। ఊకారాంతం
ఋశ్యకేతుః। అనిరుద్ధః। ఉషాపతిః। యీ౪న్ను అనిరుద్ధుని పేళ్లు॥ బ్ర
హ్మసూ శబ్దం మన్మథుని పేరని కొందరందురు।

కంవదంతి తటోశ్భంగకారిణాం యమినాంజనాః
నష్టికవర్ణంవి కింసంతసర్వశాస్త్రవిశారదాః

బ్రహ్మస్థం అనిరుద్ధదాసుని ప్రయోగనమః। పద్మాలయా। ప
ద్మా। కమలా। శ్రీః। హరిప్రియా। ఇందిరా। లోకమాతా। మా। క్షీ
రాబ్ధితనయా। రమా। యీ౧౧న్ను లక్ష్మీదేవి పేళ్లు॥ శంఖః। పాం
చజన్యం। యీ౨న్ను శంఖం పేళ్లు। చక్రం సుదర్శనం। యీ౨న్ను చక్రం పే
ళ్లు। గదపేరు కౌమోదకీ। ఖడ్గం పేరు నందకం। మణిపేరు కౌస్తుభం। గ
రుత్మాన్। యీశబ్దం తకారాంతం। గరుడః। తార్క్ష్యః। వైనతేయః। ఖ
గేశ్వరః। నాగాంతకః। విష్ణురథః। సుపర్ణః। పన్నగాశనః। యీ

తాన్ని దిన్ని గరుడని పేర్లు॥ శంభుః। ఈశః। పశుపతిః। శివః। శూలీ। న-
కారాంతం। మహేశ్వరః। ఈశ్వరః। శర్వః। ఈశానః। శంకరః। చంద్రశే-
ఖరః। భూతేశః। ఖండపరశుః। గిరీశః। గిరిశః। మృడః। మృత్యుంజయః। కృ-
త్తివాసాః। సకారాంతం। పినాకీ। నకారాంతం। ప్రమథాధిపః। ఉగ్రః। క-
పర్దీ। నకారాంతం। శ్రీకంఠః। శితికంఠః। కపాలభృత్। వామదేవః।
మహాదేవః। విరూపాక్షః। త్రిలోచనః। కృశానురేతాః। సకారాంతం।
సర్వజ్ఞః। ధూర్జటిః। నీలలోహితః। హరః। స్మరహరః। భర్గః। త్రియ-
ంబకః। త్రిపురాంతకః। గంగాధరః। అంధకరిపుః। క్రతుధ్వంసి-
నకారాంతం। వృషధ్వజః। వ్యోమకేశః। భవః। భీమః। స్థాణుః। రుద్రః।
ఉమాపతిః। అష్టమూర్తిః। దేవదేవః। నిఫలాక్షః। పంచాననః।
భస్మాంగరాగః। అస్థిధరః। పురారిః। నాగకంకణః। యీ ౫౬న్నూరు-
ద్రుని పేర్లు॥ కపర్దః। రుద్రుని యొక్క జటాజూటం పేరు। పినాకః।
అజగవం। యీ రెండు విండ్లు పేర్లు। ప్రమథాః రుద్రుని కొల్చువుండే
నందీశ్వర నందిమహాకాళాదుల పేరు। బ్రాహ్మి మొదలయినవారు
ఏడుగురు స్వమాతృకలనిపించుకుందురు। అందుకు శ్లోకం॥

సం॥--

బ్రాహ్మీ మాహేశ్వరీ చైవ కౌమారీ వైష్ణవీ తథా
వారాహీ చైవ చేంద్రాణీ చాముండా సప్తమాతరః -

అని వల్లా మాహేశ్వరాదులు చెప్పబడెరు॥ విభూతిః। భూతిః। ఐ-
శ్వర్యం యీ ౩న్ని అణిమాదులయ్యే ఆ శక్తుల పేర్లు। ఆదిశబ్దంచేత

సం॥--

అణిమా మహిమా చైవ గరిమా లఘిమా తథా। ప్రాప్తిః ప్రాకామ్య-
మీశిత్వం వశిత్వం చాష్టభూతయః॥ అని చెప్పబడెను॥ ఉమా। కాత్యా-
యనీ। గౌరీ। కాళీ। హైమవతీ। ఈశ్వరీ। యీశబ్దం ఈకారాంతం। ఆకా-
రాంతమయినప్పుడు। విస్తృతమంగళ మహేశ్వరీ ధరిత్రీ ఈశ్వరాయణి
రవి। శివా। భవానీ। రుద్రాణీ। శర్వాణీ। సర్వమంగళా। అపర్ణా। పార్వ-
తీ। దుర్గా। మృడానీ। చండికా। అంబికా। యీ ౧౬న్ను పార్వతీదేవి
పేర్లు॥ వినాయకః। విఘ్నరాజః। ద్వైమాతురః। గణాధిపః। ఏకదం-
తః। హేరంబః। లంబోదరః। గజాననః। యీ ౮న్ను వినాయకుని పే-
ర్లు॥ కార్తికేయః। మహాసేనః। శరజన్మా। నకారాంతం। షడాననః।
పార్వతీనందనః। స్కందః। సేనానీః। అగ్నిభూః। ఊకారాంతం। గుహః।
బాహులేయః। తారకజిత్। తకారాంతం। విశాఖః। శిఖివాహనః।
షాణ్మాతురః। శక్తిధరః। కుమారః। క్రౌంచదారణః। యీ ౧౭న్ను
కుమారస్వామి పేర్లు॥ ఇంద్రః। మరుత్వాన్। యీ శబ్దం తకారాంతం
మఘవా నకారాంతం। బిడౌజాః సకారాంతం। పాకశాసనః।
వృద్ధశ్రవాః। సకారాంతం। సునాసీరః। యీ శబ్దం దంత్యాది పూ-
ర్వాద్యం కెంపదంత్యాక్షరమున్నం కొంచిత తల్పరక ఆయుధతయా

ప్రలంబాసురద్విష్టః సునాశీరః అవివక్ష్య బఖ్యనుండన ముందుతా

లవ్యాదిన్నిగర్ష్య గుడికిం వహాంఘ్రుదాన వలక్ష్మి కేవత్సాలగదాంశు

నాశీరేణా అనువడితోం జశకవన్నుం లక్ష్మికవిత్వాంగదాంశునాశీ

రేణా అనివారిప్రు భోకధయమకం పురుహూతః పురందరః

జిష్ణుః లేఖర్షభః శక్రః శతమన్యుః దివస్పతిః సుత్రామా

నకారాంతం గోత్రభిత్ దకారాంతం వజ్రీ నకారాంతం వా

సవః వృత్రహా నకారాంతం వృషా నకారాంతం వాస్తోష్పతిః

సురపతిః బలారాతిః శచీపతిః జంభభేదీ నకారాంతం హరిహ

యః స్వారాట్ జకారాంతం నముచిసూదనః సంక్రందనః దు

శ్చ్యవనః తురాషాట్ హకారాంతం మేఘవాహనః ఆఖండలః

సహస్రాక్షః ఋభుక్షాః హకారాంతం యీ ౩౫ న్ని యింద్రుని పేళ్లు

పులోమజా శచీ ఇంద్రాణీ యీ ౩ న్ని యింద్రుని పెండ్లాము పేళ్లు

యింద్రుని పట్నము పేరు అమరావతి గుఱ్ఱము పేరు ఉచ్చైశ్శ్రవం

యీ శబ్దము సకారాంతం సారథి పేరు మాతలి శింగారపుతో

ట పేరు నందనవనం మేడ పేరు వైజయంతము జయంతః పా

కశాసనిః యీ ౨ న్ని యింద్రుని కొమారుని పేళ్లు ఐరావతః అభ్ర

మాతంగః ఐరావణః అభ్రముపల్లభః యీ ౪ న్ని యింద్రుని

యేనుగ పేళ్లు హ్రాదినీ వజ్రం కులిశం భిదురం పవిః శతకో

టిః స్వరుః శంబః దంభోలిః అశనిః యీ ౧౦ న్ని వజ్రాయుధ

ము పేళ్లు వ్యోమయానం విమానః యీ ౨ న్ని యింద్రుని విమా

నము పేళ్లు నారదుడు మొదలయిన తుంబురు దేవరుష్యులు సు

ధర్మాః సకారాంతః స్త్రీలింగం అకారాంత స్త్రీలింగము న్ని సుధర్మా

ము వస్వచ్ఛంద కాశికాం వింధ్యావులు వేం విశేశ అనివాసవ రత్నం సు

దేవతుల సభ పేరు పీయూషం అమృతం సుధా యీ ౩ న్ని అమృ

తం పేళ్లు మందాకినీ వియద్గంగా స్వర్ణదీ సురదీర్ఘికా యీ ౪ న్ని

ఆకాశగంగ పేళ్లు మేరుః సుమేరుః హేమాద్రిః రత్నసానుః సు

రాలయః యీ ౫ న్ని మేరుపర్వతం పేళ్లు మందారః పారిజాతకః

సంతానః కల్పవృక్షః హరిచందనః యీ ౫ న్ని దేవతుల వృక్షాల పే

ళ్లు సనత్కుమారః వైధాత్రః యీ ౨ న్ని సనత్కుమారుని పేళ్లు స్వర్

వైద్యౌ అశ్వినిసుతౌ నాసత్యౌ అశ్వినౌ దస్రౌ ఆశ్వినేయౌ యీ

ఆరున్ను దేవవైద్యుల పేళ్లు ఊర్వశి మొదలయిన దేవవేశ్యల పేరు

అప్సరసలనంబడును అప్సరశ్శబ్దం సకారాంతః స్త్రీలింగం ని

త్యబహువచనం బహువత్సు సవలాసికతావర్షాః పుంసి మాసైరాజ

కాకసౌప్సరసః అనివావిసుండు ఏకవచనము న్నగద్దు హాహా

హూహూలవధూ రివరాంగాదప్సరాస్త్రిదివపాత్ర్యమశహాన్యం అనసర్పి

జోఖ్యళ్ళి యింకుంటుం ఊర్వశి శబ్దం ప్రాసాదిన్న తాలవ్యాంతము

నన్నీశగన్ను। దధత్త్వారాజ ధ్వయిమనుర్వశీ తిలం। తను వాగతే పస్వయము
ర్వశీ తిలం। అనిమాఘుడు। నారాయణుని ఊరువలయందు పుట్టినది
గనుక। ఊర్వశి అనిపేరు। ఆదిస్వర్గందంతాచేవియున్న నిక్కాందరందురు। హా
హాహూహూ మొదలయినవారు దేవతులుగా శివలను గంధర్వు
లనిపించుకొందురు। గంధర్వశబ్దము దేవయోనిస్వార్థము। ఇవి గంధ
ర్వగాంధర్వదివ్యగాయనగాతవః। అనిశబ్దార్థనము అందు। హా
హాశబ్దం ఆకారాంతం। పుల్లింగం। హూహూశబ్దం ఊకారాంతం। పు
ల్లింగం। అహాహాశబ్దం ఆదిప్రాస్త్యమునన్ని హూహూశబ్దం ఆద్యంత
ప్రాస్త్యమనన్ని కొందరందురు। గీతమాధుర్యసంపన్నా ఇత్యాద్యాహ
హాహాహూహూః। ఇత్యమరః। అగ్నిః। వైశ్వానరః। వహ్నిః। వీ
తిహోత్రః। ధనుంజయః। కృపీటయోనిః। జ్వలనః। జాతవే
దః। సకారాంతం। తనూనపాత్। దకారాంతం। బర్హిః। సకా
రాంతం। శుష్మా నకారాంతం। కృష్ణవర్త్మా నకారాంతం। శోచి
ష్కేశః। ఉషర్బుధః। ఆశ్రయాశః। బృహద్భానుః। కృశానుః।
పావకః। అనలః। రోహితాశ్వః। వాయుసఖః। శిఖావాన్ తకా
రాంతం। ఆశుశుక్షణిః। హిరణ్యరేతః। సకారాంతం। హుతభుక్
జకారాంతం। దహనః। హవ్యవాహనః। సప్తార్చిః సకారాం

౧౦

తం। దమునాః। సకారాంతం। శుక్రః। చిత్రభానుః। విభావసుః। శుచిః
అప్పిత్తం। యీ౩౨ అన్ని అగ్నిదేవుని పేళ్లు। ఔర్వః। బాడబః। బడబానలః। యీ
మూడున్ను బడబాగ్ని పేళ్లు। జ్వాలః। కీలః। యీ రెండున్ను స్త్రీలింగ పుల్లిం
గాలయందు గద్దు। అర్చిః సకారాంతం। స్త్రీలింగం। జ్వాలా శబ్దార్థ
పుంసచిః। అని నానార్థమందు చెప్పుచూ వున్నాడు గనుక నపుం స్త్రీ
త్వమున్ను గద్దు। హేతిః। శిఖా। యీ రెండు స్త్రీలింగాలు। యీ ౫న్ను
అగ్నియొక్క జ్వాలల పేళ్లు। స్ఫులింగః। అగ్నికణః। నిప్పుగుర్ల పేళ్లు। సం
తాపః। సంజ్వరః। యీ ౨న్ను అగ్నితాపం పేళ్లు। ధర్మరాజః। పితృపతిః
సమవర్తీ నకారాంతం। పరేతరాట్। జకారాంతం। కృతాంతః। యము
నాభ్రాతా। ఋకారాంతం। శమనః। యమరాట్ జకారాంతం
యమః। కాలః। దండధరః। శ్రాద్ధదేవః। వైవస్వతః। అంతకః। యీ
౧౪న్ను యమునిపేళ్లు। రాక్షసః। కౌణపః। క్రవ్యాత్ దకారాంతం
క్రవ్యాదః। అస్రపః। ఆశరః। రాత్రించరః। రాత్రిచరః। కర్బురః। యీ
శబ్దము అకారమధ్యము। ఉకారమధ్యముగద్దు। నైఋత
స్త్రీ కథా పుత్రః కర్బురాః నికషాత్మజః। ఆశరః। కర్బురః। క్రవ్యా
త్కోణపాంచయాంతు। రక్షసి అని ప్రాంతావళియందు। నికషాత్మజః
యాతుధానః। పుణ్యజనః। నైఋతః। యాతు నకారాంతం। రక్షః
సిసకారాంతం నపుంసకం। యీ ౧౫న్ను నైరుతి పేళ్లు। ప్రచేతాః స
కారాంతం। వరుణః। పాశీ నకారాంతం। యాదసాంపతిః। అప్పతిః

స్వర్గవర్గః

యీ యిన్ని వాయువు పేళ్లు। శ్వసనః। స్పర్శనః। వాయుః। మాతరిశ్వా। నకా
రాంతం। సదాగతిః। పృషదశ్వః। గంధవహః। గంధవాహః। అనిలః। ఆ
శుగః। సమీరః। మారుతః। మరుత్। తకారాంతం। జగత్ప్రాణః యీ
శబ్దం ఒకే పేరు రెండు పేళ్లని కొందరందురు। మారుతః। శ్వసనః। ప్రా
ణసమీరణో మారుతో జగత్। అని శబ్దార్ణవసంసారావర్తాయం
స్తు। సమీరణాః। నభస్వత్ తకారాంతం। వాతః। పవనః। పవమానః
ప్రభంజనః। యీ యిన్ని వాయుదేవుని పేళ్లు। ప్రాణః। అపానః। ఉదానః
సమానః। వ్యానః। యీ యిన్ని తుమంగాను హృద్గుదనాభి। కంఠ। సర్వ
శరీర। వ్యాప్తులై వుండే వాయువుల పేళ్లు। రంహః సకారాంత న
పుంసకలింగం। తరస్ సకారాంత నపుంసకలింగం। రయః। స్యదః। జవః।
యీ యిన్ని వేగం పేళ్లు। శీఘ్రం। త్వరితం। లఘు। క్షిప్రం। అరం। ద్రు
తం। సత్వరం। చపలం। తూర్ణం। అవిలంబితం। ఆశు యీ యిన్ని
వేగంగలదాని పేళ్లు। సతతం। అనారతం। అశ్రాంతం। సంతతం। అవిర
తం। అనిశం। నిత్యం। అనవరతం। అజస్రం। యీ యిన్ని యెడతెగక చే
సే క్రియకు పేళ్లు। అతిశయః। భరః। అతివేలం। భృశం। అత్యర్థం। అ
తిమాత్రం। ఉద్గాఢం। నిర్భరం। తీవ్రం। ఏకాంతం। నితాంతం। గా
ఢం। బాఢం। దృఢం యీ యిన్ని మిక్కిలి అనే మందుకు పేళ్లు। శీఘ్రశబ్దం
మొదలుకొని దృఢశబ్దం పర్యంతము అయిన శబ్దాలు ద్రవ్యవాచకాలై

లుగాక క్రియావిశేషణాలు అయినప్పుడు నపుంసకలింగాలు। (రెండు ...
టువ ... నంతేన। శీఘ్రం ... తి। సతతం జుహోతి యీ శబ్దాలలోపల
నం ద్రవ్యవాచకాలైతే ... ఆ లింగాలయందు వర్తించును।
యుక్తివ ... నం। --
... శీఘ్రం ... పుంసాం శీఘ్రా ... వృష్టిర్ధునుస్తరః
యథా గిరి నదీ స్రోతః శీఘ్రం వర్షసముద్భవం।
అతిశయరుభర శబ్దాలైతే నిత్యమున్న ద్రవ్యవాచకాలుగానుక
నున్న వట్టి ... పుంసి అని లింగాదిసంగ్రహవర్గాల యందు
చెప్పుచున్నాడు గనక నున్న నిత్యమున్న పుల్లింగాలే। ఆలాగె రభసుడు చెప్పి
నాడు। గాఢైకాంత నితాంతాని పుమాన్ అతిశయో భరః। అని। కుబేరః
త్ర్యంబకసఖః। యక్షరాట్ జకారాంతం। గుహ్యకేశ్వరః। మనుష్యధ
ర్మా నకారాంతం। ధనదః। రాజరాజః। ధనాధిపః। కిన్నరేశః। వైశ్రవణః
పౌలస్త్యః నరవాహనః। యక్షః। ఏకపింగః। ఐలవిలః। శ్రీదః। పుణ్యజ
నేశ్వరః। యీ యిన్ని కుబేరుని పేళ్లు। కుబేరుని ఉద్యానవనం పేరు
చైత్రరథం। కొడుకు పేరు నలకూబరుడు। ... పేరు కైలా
సము। పట్టణం పేరు అలకా। విమానం పేరు పుష్పకం। కిన్నరః। కింపురుషః
తురంగవదనః। మయుః। యీ యిన్ని కిన్నరుల పేళ్లు। కొందరు ...
గున్న నాలుగు జాతులందురు। నిధిః। శేవధిః। యీ యిన్ని నవనిధుల సా
మాన్యపు పేళ్లు। నా అనంగా పుల్లింగం। ఆది కాక ... యీ ... వ

ధి శబ్దాలు రెండున్ను తోనున్న అవ్యయము ... శవధి శబ్దం తాలవ్యాది

వరాన శేవధి మాణసే అనికబ్బ్రిణి ... యుతం. శంఖపద్మా

...నిధి భేదాలు. ఆది శబ్దం ... తనం. ...

మహాపద్మశ్చపద్మశ్చ శంఖో మకరకచ్ఛపౌ

ముకుందకుందనీలాశ్చ ఖర్వశ్చ నిధయో నవ - - - - - - -

అనేకదము చెప్పబడిని. శ్లో శ్లో శ్లో శ్లో ఇతి స్వర్గవర్గః శ్లో

శ్లో శ్లో శ్లో శ్లో శ్లో శ్లో శ్లో శ్లో శ్లో

వ్యోమవర్గ

వ్యో

ద్యో యా శబ్దం జకారాంత స్త్రీలింగం. ద్విక్ వకారాం...

లింగం. అభ్రం. వ్యోమ నకారాంత నపుంసకం. అంతరిక్షం

గనం. అనంతం. సురవర్త్మ. నకారాంత నపుంసకం. ఖం ...

...రాంత నపుంసకం. విష్ణుపదం. ఆకాశ విహాయసీ ...

పుల్లింగాలు యీ పదహారున్ను ఆకాశముపేర్లు శ్లో

ఇతి వ్యోమవర్గః శ్లో శ్లో శ్లో శ్లో శ్లో శ్లో శ్లో

దిశః. శకారాంత స్త్రీలింగం. కకుభః. భకారాంత స్త్రీలింగం. కాష్ఠా. ఆ

శా. హరిత్. తకారాంత స్త్రీలింగం. యీ అయిదున్ను దిక్కుల పేర్లు. ప్రాచీ. తూ

ర్పు దిక్కు పేరు. అవాచీ. దక్షిణపు దిక్కు పేరు. ప్రతీచీ. పడమటి దిక్కు

పేరు. ఉదీచి. ఉత్తరపు దిక్కు పేరు. దిక్కు దిక్కు యందుండు పుట్టినదాని

కి పేరు. ఇంద్రుః. వహ్నిః. పితృపతిః. నైరుతః. వరుణః. మరుత్. కు

బేరః. యీశః. యీ వరుసగా నెనిమిది దిక్పాలకుల పేర్లు. ఐరా

వతః. పుండరీకః. వామనః. కుముదః. అంజనః. పుష్పదంతః. సా

ర్వభౌమః. సుప్రతీకః. యీ ఎనిమిది దిగ్గజాల పేర్లు. అభ్రముః

అకారాంత స్త్రీలింగం. కపిలా. పింగళా. అనుపమా. తామ్రపర్ణీ.

సుదంతీ. అంగనా. అంజనావతీ. యీ వరుసనే అష్టదిగ్గజాల

ఆడ ఏనుగుల పేర్లు. అపదిశం నపుంసకం. అభ్యంతరం. విదిక్ శకారాం

త స్త్రీలింగం. యీ రెన్ను ఆగ్నేయ మొదలయిన మూలల పేర్లు.

అభ్యంతరం. అంతరాళం. యీ రెన్ను రెండు దిక్కుల నడిమి పేర్లు. అప

వారాన కేవలమధ్య మాత్రానకున్ను పేర్లు. చక్రవాళం. మండలం. యీ

రెన్ను మండలాకారమైన దిక్కులు మీదనుకు పేర్లు. అపవారానమం

డలాకార వస్తుమాత్రానకున్ను పేర్లు. అభ్రం. మేఘః. వారిదాః.

స్తనయిత్నుః. బలాహకః. ధారాధరం. జలధరం. తటిత్వాన్. తకా

రాంతం. వారిదః. అంబుభృత్. ఘనః. జీమూతః. ముదిరః. జలం

ముక్. చకారాంతం. ధూమయోనిః. యీ పదునారున్ను మేఘము పేర్లు

కాదంబినీ। మేఘపంక్తి పేరు। అభ్రియం వెలి ఖమువలన బుట్టిన
వస్తువు పేరు। స్తనితం। గర్జితం। మేఘనిర్ఘోషః। రసితం। యీ ౪న్ని
వురుమువు పేళ్లు। ఆదిశబ్దంచాత నం త్రోదధ్వనివాది శబ్దాలు చెప్పబ
డేని। శంపా। శతహ్రదా। హ్రాదినీ। ఐరావతీ। క్షణప్రభా। తడిత్
తకారాంతం। సౌదామనీ మకారయుక్తమైన అకారముగాని ఇకా
రము గాదు। జీభుం జగామకాంచన సరసమసౌ వుఖిలతా
ధావరాస్తం। కంపలరుం వుయంవివ సరజస్సురసమసౌ ధావనిల
తాధావరాస్తం। అనిహారి ప్రబోధయక। విద్యుత్। తకారాం
తం। చంచలా। చపలా। యీ ౧౦న్ని మెరుపు పేళ్లు। స్ఫూర్జథుః। వజ్ర
నిర్ఘోషః। యీ ౨న్ని పిడుగులు వారయుగా బుట్టిన ధ్వనికి పే
ళ్లు। మేఘజ్యోతిః। ఇరంమదః। యీ ౨న్ని పిడుగువలన బుట్టిన
అగ్నిపేళ్లు। ఇంద్రాయుధం। శక్రధనుః। సకారాంత నపుంసకం
యీ ౨న్ని ఇంద్రధనస్సుకు పేళ్లు। యీ ధనస్సే ఆకాశాదులచా
త వక్రమై వుండేను। రోహితమనబడును। వృష్టిః। వర్షం। యీ
౨న్ని వర్షము పేళ్లు। అవగ్రాహః। అవగ్రహః। యీ ౨న్ని వర్షప్ర
తిబంధం పేళ్లు। ధారాసంపాతః। ఆసారః। యీ ౨న్ని జడివాన పే
ళ్లు। శీకరః। గాలివాత కొట్టుబడ్డ నీళ్లతుంపురుల పేరు। శీకరశ
బ్దం తాలవ్యాది దన్త్యాదులు శీకరస్సీకరః అని సరస్వతికంఠాభర

ణమందు వాను వాని స్త్రాసనమగా। వర్షోపలః। కరకః। యీ ౨న్ని వ
డగళ్ల పేళ్లు। కరకశబ్దం త్రిలింగ పుల్లింగాలయందు గద్దు। వర్షోపలే
తు కరకా కరకాపి చ దృశ్యతే। అని రుద్రుడు। మేఘాలచాత కప్పబ
డిన దినము దుర్దినమనబడును। అహ్నాలని అపలక్షణం। రాత్రిమే
ఘచ్ఛన్నమయినా నున్ను దుర్దినమనిపించుకొనును। దుర్దినం జ
లదధ్వాంతం। అనికాత్యుమందు। - - - -

యత్రాప్యహ్ని ప్రకాశే న సక్తం దర్శితసంచరాః

అనభిజ్ఞాస్తమిస్రాణాం దుర్దినేష్వభిసారికాః - -

అనికాళిదాసున్ను। అంతర్ధా। వ్యవధా। అంతర్ధిః। అపవారణం।
అపధానం। తిరోధానం। పిధానం। ఛాదనం। యీ ౮న్ని చంద్రాదులు మే
ఘాదులయినవారికి అడ్డమై వుండుటకు పేళ్లు। హిమాంశుః। చంద్రమాః।
సకారాంతం। చంద్రః। ఇందుః। కుముదబాంధవః। విధుః। సుధాం
శుః। శుభ్రాంశుః। ఓషధీశః। నిశాపతిః। అబ్జః। జైవాతృకః। సోమః।
గ్లౌః। ఔకారాంతం। మృగాంకః। కలానిధిః। ద్విజరాజః। శశధరః।
నక్షత్రేశః। క్షపాకరః। యీ ౨౦న్ని చంద్రుని పేళ్లు। కళా। చంద్రుని షోడశా
ంశానకు పేరు। బింబః। మండలం। యీ ౨న్ని చంద్రసూర్యాది
మండలాలకు పేళ్లు। భిత్తం। శకలం। ఖండం। అర్ధః। యీ ౪న్ని సక
లం పేళ్లు। వాపుంసి అనే దానికి శకలఖండ శబ్దాలతోను అన్వయ
ము అర్ధశబ్దమునకు పేర్కొనప్పుడు పుల్లింగము। సగముపేరై

నక్షత్రము నపుంసకము। చంద్రికా। కౌముదీ। జ్యోత్స్నా। యీ 3న్ని వెన్నె
లకు పేళ్లు। ప్రసాదః। ప్రసన్నతా। యీ 2న్ని తేటకం పేళ్లు। కళంకః। అంకః।
లాంఛనం। చిహ్నం। లక్ష్మ నకారాంత నపుంసకలింగం। లక్షణం। యీ
6న్ని కళంకానకు పేళ్లు। సుషమా। అతిశ్రేష్ఠమైన కాంతికి పేళ్లు। రుక్। శోభా
కాంతిః। ద్యుతిః। ఛవిః। యీ 5న్ని కాంతిమాత్రానకు పేళ్లు। అవశ్యా
యః। నీహారః। తుహినం। హిమం। ప్రాలేయం। మిహికా। యీ 7న్ని మం
చు పేళ్లు। హిమానీ మంచుగుంపు పేరు। శీతం చలి పేరు। సుషీమః।
శిశిరః। జడః। తుషారః। శీతలః। శీతః। హిమః। యీ 6న్ని చలువ
గలిగిన పదార్థానకు పేళ్లు। యివి మూడు లింగాలయందు వర్తించు
చును। ధ్రువః। ఔత్తానపాదిః। యీ 2న్ని ధ్రువుని పేళ్లు। అగస్త్యః। కుం
భసంభవః। మైత్రావరుణిః। యీ 3న్ని అగస్త్యుని పేళ్లు। వారుణిః।
అనిన్ని అగస్త్యుని పేరు। ఆపాపిబత్క్షిణోమహాశాం వారుణిర్న నివర్తతే
తే। అని భారతమందు। లోపాముద్రా అగస్త్యుని పెళ్లాము పేరు। న
క్షత్రం। ఋక్షం। భం। తారా। తారకా। వుడు యీ శబ్దం దాన వచ్చే
శ్యాన నపుంసకం। వాస్త్రియాం అనే వికల్పాన స్త్రీలింగమున్ను తా
రకాంపి అనే (అపి) శబ్దం చాత వుడుశబ్దం వలెనె తారకాశబ్దమున్ను స్త్రీలిం
గ నపుంసకలింగాలయందు। గద్యం। ధాత్రే పుణ్యేర్విష్ణుపురాణసిద్ధు
వంధురచ్ఛాయైః స్థితం తారకైః। అని ప్రయోగం। నక్షత్రనేత్రము

ఋచ తారకం తారకైశ్చ అని ప్రయోగం। యీ 6న్ని చుక్కలపేళ్లు।
అశ్వని మొదలైన యిరువైయేడు నక్షత్రాలున్ను దాక్షాయణ్యః అని
నిపించుకొనును। అశ్వయుక్ జకారాంతం। స్త్రీలింగం। అశ్వనీ
యీ 2న్ని అశ్వనీ నక్షత్రం పేళ్లు। రాధా। విశాఖా। యీ 2న్ని వి
శాఖ నక్షత్రం పేళ్లు। పుష్యః। సిధ్యః। తిష్యః। యీ 3న్ని పుష్య నక్ష
త్రం పేళ్లు। శ్రవిష్ఠా। ధనిష్ఠా। యీ 2న్ని ధనిష్ఠా నక్షత్రం పేళ్లు। ప్రో
ష్ఠపదా। భాద్రపదా। యీ 2న్ని పూర్వాభాద్ర ఉత్తరాభాద్రల
కు। ప్రోష్ఠపదా ప్రోష్ఠకం పేళ్లు। స్త్రీలింగబహువచనాంతాలు। భద్ర
పదానుభయం సలిలోద్ధతః। అని వరాహమిహిరుడు। మృగశీ
ర్షం। మృగశిరః। శకారాంత నపుంసకలింగం। స్త్రీలింగమున్ను గ
ద్దు। సామాన్యా మృగశిరా స్త్రియాం అని రభసుడు। ఆగ్రహాయణీ
యీ 3న్ని మృగశిరకు పేళ్లు। మృగశిర మీద అంటే అయిదు న
క్షత్రాలున్న ఇల్వలాః అనబడును। బృహస్పతిః। సురాచా
ర్యః। గీష్పతిః। ధిషణః। గురుః। జీవః। ఆంగిరసః। వాచస్పతిః
చిత్రశిఖండిజః। యీ 9న్ని బృహస్పతి పేళ్లు। శుక్రః। దైత్యగు
రుః। కావ్యః। ఉశనా। సకారాంతం। భార్గవః। కవిః। యీ 6
న్ని శుక్రుని పేళ్లు। అంగారకః। కుజః। భౌమః। లోహితాంగః। మ
హీసుతః। యీ అయిదున్ను అంగారకుని పేళ్లు। రౌహిణేయః

ఋభుక్షాః। సాధ్యాః। యీ రెన్ను బుద్ధుని పేళ్లు। సౌరిః। శనైశ్చరః। యీ
రెన్ను శని పేళ్లు। తమః। సకారాంత నపుంసకం। రాహుః। స్వర్భాను
డు। సైంహికేయః। విధుంతుదః। యీ ఐన్ను రాహువు పేళ్లు ౫
మరీచి అత్రి మొదలయిన సప్తఋషులున్ను చిత్రశిఖండినః
అని అనబడుదురు। నకారాంత పుల్లింగం। బహువచనంచాతను
మరీచిరంగిరా అత్రిః పులస్త్యః పులహః క్రతుః। వసిష్ఠశ్చేతి సప్త
ైతే జ్ఞేయాః చిత్రశిఖండినః సప్తఋషులు చెప్పబడేరు। మేష
వృషభాదిరాసులయొక్క ఉదయలగ్నమనబడును। ఆది శబ్దంచేత
తను మిధున కర్కటమున్ను చెప్పబడెను। సూరశబ్దం దంతాదిత్తాల
వ్యాత్తిన్ని గద్దు। కేచిత్తు మొదాకరాన్ని వాణీసురాభాసః అని
వాసవదత్తా। నిత్యముదయ వ్యాప్తి సూరః స్యైకవృత్తు పత్యపీతర
శరివపనత్తిష్ణాకరతాపిత వుమేనవల్ప। అని ఆశ్చర్యమంజరీయం
దున్ను। సూర్యః। అర్యమా। నకారాంతం। దివాకరః। భాస్కరః।
విభాస్కరః। బ్రధ్నః। ప్రభాకరః। విభాకరః। భాస్వాన్ తకారాంతం।
వివస్వాన్। సప్తాశ్వః। హరిదశ్వః। ఉష్ణరశ్మిః। వికర్తనః। అర్కః।
మార్తాండః। మిహిరః। అరుణః। పూషా। నకారాంతం
ద్యుమణిః। తరణిః। మిత్రః। చిత్రభానుః। విరోచనః। విభా

వసుః। గ్రహపతిః। త్విషాంపతిః। అహర్పతిః। భానుః। హంసః
సహస్రాంశుః। తపనః। యీ శబ్దం ప్రాస్త్రాదిన్ని శీఘ్రాదిన్ని గద్దు
హేళిహాం సహస్రాంశుస్తపనస్తాపనో రవిః। అని శబ్దార్ణ
వమందు। సవితా। యీ శబ్దం ఋకారాంతం। రవిః। యీ ౩౭న్ను
సూర్యుని పేళ్లు। సూర్యుడుగనుక రాక్షసులకు వరమిచ్చినేని
అనిశంకచాతను ఇంద్రాదులు పక్షైనమంత్రే గురు। విష్ణు దేవత
లయిన నామాంతరాలచాతను సూర్యుని సమీపమందు వుం
డుదురు। అందులో యముడు గ్నింధ్యలు వరుసనే మాఠర పింగళ
దండులని పించుకొందురు। అట్లు పలికెనె ఆగమమున్ను---
తత్రశక్రో మహాక్షోదండాఖ్యో దండనాయకః
వహ్నిశ్చ దక్షిణే పార్శ్వే పింగళో నామతశ్చసః
యమోపి దక్షిణే పార్శ్వే భూత్వా మాఠర సంజ్ఞయా। అనిరూ
రః సూతః। అరుణః। అనూరుః। కాశ్యపిః। గరుడాగ్రజః। యీ ౫
న్ను సూర్యుని సారధి పేళ్లు। పరివేషః। యీ శబ్దం మూర్ధన్యాంతాన్ని
ంతం। పరివేషః పరిధిః పరివేష్టనాః అని మూర్ధన్యాంతాల
యందు పరుద్ర ద్యుతాల వర్జం వమున్ను గద్దు। వేష్టనే పరివేష
స్యాత్ భానోరప్యవిత్రమండల। అని తాలవ్యాంతాలయందు ప

షస్తు। పరిధిః। యీరాండున్ను పరివేషంపేళ్లు। ఉపసూర్యకం। మం
డలం యీరాండున్ను ప్రతిసూర్యునిపేళ్లు। కొందరు పరివేషశబ్దము
మొదలుకుని నాలుగున్ను పరివేషంపేళ్లే అనిఅందురు। మండలం
పరివేషః। పరిధిశ్చోపసూర్యకః అని త్రికాండయందు। కిర
ణాః। ఉస్రః। మయూఖః। అంశుః। గభస్తిః। ఘృణిః। ధృష్ణిః। భా
నుః। కరః। మరీచిః। స్త్రీలింగపుల్లింగాలయందు వర్తించును।
దీధితిః। స్త్రీలింగం। ప్రభా। రుక్ చకారాంతం। స్త్రీలింగం। రుచిః ౨౨.
త్విట్ షకారాంత స్త్రీలింగం। భా। భాః సకారాంతం। స్త్రియాం
అనే దీధితిశబ్దంతోను ప్రభాదిశబ్దాలతోను సంబంధిని। ఛ
విః। ద్యుతిః। దీప్తిః। రోచిః। శోచిః। యీరెండు సకారాంత నపుం
సకాలు। యీ ... న్ను కిరణాలపేళ్లు। యిందులో దీధితిశబ్దం
వరకు యింతంపద్దకొండు కిరణాలపేళ్లున్ను ప్రభాదిశబ్దాలు పద్ద
కొండున్ను కాంతిపేళ్లనిన్ని కొందరందురు। ప్రకాశః। ద్యోతః। ఆత
పః। యీమూడున్ను యెండపేళ్లు। కోష్ణం। కవోష్ణం। మందోష్ణం। కదు
ష్ణం। యీనాలున్ను యించుకంత యెండపేళ్లు। యివి గుణవాచ
కాలయినప్పుడు నపుంసకలింగాలు। యించుకంత వుష్ణం
కలవస్తువుకు వాచకాలైనప్పుడు మూడు లింగాలయందు

న్ను వర్తించును। కోష్ణా ఆపః। కోష్ణాసూర్యః। కోష్ణాజలం అని
తిగ్మం। తీక్ష్ణం। ఖరం। యీమూడున్ను మిక్కిలివేడిమిపేళ్లు। యీశబ్దాలు
ఉన్న గుణవాచకాలైనప్పుడు। నపుంసకాలు। మిక్కిలివేడిమిగ
ల వస్తువుకు వాచకాలైనప్పుడు మూడు లింగాలయందున్ను వ
ర్తించును। మృగతృష్ణా। మరీచికా। యీరెండున్ను యెండమావులపే
ళ్లు॥ ఇతి దిగ్వర్గః। [illegible]

కాలవర్గః

౧. కాలః। దిష్టః। అనేహాః। సకారాంత నపుంసకం। సమయః। యీ
నాలుగున్ను కాలముపేళ్లు। పక్షతిః। ప్రతిపత్ దకారాంతం। యీ
రెన్ను స్త్రీలింగాలు। యీరెండున్ను పాడ్యమిపేళ్లు। పాడ్యమి మొదలు
మొదలయిన తిథులనదుమను। తిథిశబ్దం స్త్రీలింగపుల్లింగా
లయందు వర్తించును। ఘస్రః। దినం। అహః సకారాంత నపుం
సకం। దివసః। వాసరః। యీ ... న్ను పగటిపేళ్లు। ప్రత్యూషః। యీ
శబ్దం దీర్ఘమధ్యమం హ్రస్వమధ్యమముగను। ప్రత్యుషః। ౨
పారిజాతః అని సూర్యశతకమందు। అహర్ముఖం। కల్యం। ఉ
షః సకారాంత నపుంసకం। ప్రత్యుషః। సకారాంత నపుంస
కం। ప్రభాతం। యీ ...న్ను ప్రభాతంపేళ్లు। ... నాంతం। సాయం

యిట్లున్న సాయంకాలము పేళ్ళు౨ సాయం శబ్దం అకారాంతం

సాయమంతన మఖరే యత్వ్రం అనిశాదవి। సాయం మేనుకా

రాంతమైన అవ్యయం। సాయం సాయము అని అవ్యయ వర్గమందు

డు జెప్పెను। సంధ్యాః। పితృప్రసూః। యిట్లున్న సంధ్య పేళ్ళు౨। ది

నంయొక్క కడపటి భాగమందు మూడు ముహూర్తాలున్న

సాయంకాలమనబడును। ఆసాయంకాలము మీదను మూ

డు ఘడియలు సూర్యోదయానకు మునుపు అయిదు ఘడియలు

న్న సంధ్య అనబడును। ప్రాంహ్ణాః। అపరాహ్ణాః। మధ్యంహ్ణాః యిట్లు

న్నాడున్న వరుసనె దినం యొక్క ఆద్యంత మధ్యభాగానకు పేళ్ళు।

యిట్లున్న త్రిసంధ్యలనబడును। శర్వరీ। నిశా। నిశిథిని। రా

త్రిః। త్రియామా। క్షణదా। క్షపా। విభావరీ। తమస్వినీ। యా

మినీ। రజనీ। తమీ। యిట్లు శబ్దంబున్ను కారాంతం। అకారాంతము

న్నుగద్దు।

విభావసూనాం కేతుకకుండలానాం

కేచిత్పుమాంచంద్రమసః కళత్రే

శివవాహా సితా దశ వక్త్ర సితా

హరామహాదేవ రతా తమాహాం

అని విదగ్ధ ముఖమండనమందు। యిట్లున్న రాత్రి పేళ్ళు౧౨

తిమిస్రా। అధికమైన అంధకారము పేళ్ళు। జ్యోత్స్నీ। వెన్నెలగల రా

త్రికి పేరు। పక్షిణీ ఆగామి వర్తమానములున్న నడుమ వున్న పగటితో కలిస్ని

కరాండు కొన్న రాత్రి పక్షిణి అనబడును। అనేక రాత్రులు గణరాత్ర

మనబడును। ప్రదోషః। సాయం సంధ్యకు పేరు। అర్ధరాత్రః। నిశీథః

యిట్లున్న అర్ధరాత్రి పేళ్ళు। యామః। ప్రహరః। జామము పేళ్ళు। ప్రతి

పత్। అమావాస్య పౌర్ణములయొక్క నడుమున్న పాడ్యమి పున్నమ

లయొక్క నడుమున్న పర్వం సంధి అనిపించుకొనును। కొందరు ప్రతి

పత్పంచదశులయొక్క యిదయినావాక మధ్యకాలం గద్దు। ఆసంధి ప

ర్వమనబడునని పర్వశబ్దమే విశేష్యంగా జప్పుదురు। పున్నమ అ

మావాస్యలనున్న పక్షాంతాలనబడును। పౌర్ణమాసి। పూర్ణిమ

వా। యిట్లున్న పున్నమ పేళ్ళు। అనుమతీ కళాహీనుడైన చంద్రుడు

గల పున్నమ పేళ్ళు। అమావాసీ। అమావాస్యే। దర్శః। సూర్యేందుసం

గమః। యిట్లున్న అమావాస్య పేళ్ళు। సినీవాలీ। ఉదయకాలమందు

చంద్రకళ కానుపించిన అమావాస్యకు పేరు। కుహూః। ఇకారాం

తమున్ను లింగం। యిది చంద్రకళ కేవలం కానుపించని అమావాస్యకు

పేరు। ఉపరాగః। గ్రహః। యిట్లున్న గ్రహణం పేళ్ళు। సోపప్లవః

ఉపరక్తః। ఉపరక్తః। యిట్లున్న గ్రహణం పట్టిన చంద్రసూర్యుల

కిద్దరికిన్ని పేళ్ళు। అగ్న్యుత్పాతః। ఉపాహితః। యిట్లున్న ధూమకేతు

వు పేళ్ళు। పుష్పవంతౌ యిట్లు శబ్దం తకారాంతం ద్వివచనం। ఆకా

రాంతములున్నగద్దు। రవిశశినౌ పుష్పవంతౌ ఖ్యాతౌ। అని
వం। చంద్రార్కావేకయుక్త్యా సంఖ్యాతౌ నష్టః పుష్పవంతౌ దివా పుష్పవంతౌ। లౌ
ప్రోక్తౌ తరణిశ్చ ధరశశిరశ్మిత పుష్పవంతావుచ్యేతే। అని కాత్యవంబ
రీయుద్దుం। ఇది సూర్యచంద్రుల కిద్దరికి పేరు। పద్దెనిమిది రెప్పపా
టు సకలకాలము పేరు। కాష్ఠా అనబడును। ఆ కాష్ఠాలుము
ప్పై అయితేను కళా అనబడును। ఆ కళలు ముప్పై అయితేను క్ష
ణం అని అనబడును। క్షణాలు పన్నెండు అయితే ముహూ
ర్తమనబడును ఆ ముహూర్తాలు ముప్పై అయితేను అహో
రాత్రం అనబడును। అహోరాత్రాలు పదిహేను అయితేను ప
క్షం అనబడును। ఆ పక్షాలు మొదటిది శుక్లపక్షము। రెండోది కృ
ష్ణపక్షము ఆ రెండు పక్షాలున్న మాసః అనబడును। ఆ మాసా
లు మాఘమాసం మొదలుకొని రెండేసి మాసాలు ఋతువు
అనబడును। ఆరు ఋతువులు మూడు అయనం అనబడును। ఆ
అయనాలు రెండు లోపల మాఘం మొదలుకొని ఆషాఢం ప
ర్యంతం అయిన ఆరు నెలలున్న శిశిర వసంత గ్రీష్మ ఋతువులు అన
బడును ఇది సూర్యుని ఉత్తరగతి నీ గనక ఉత్తరాయనం అనబడు
ను। శ్రావణమాసం మొదలుకొని పుష్యమాసం పర్యంతమైన నెల
లు ఆరున్న వర్షః శరద్ధేమంతములు అనబడును। అవి సూర్యు

ని దక్షిణాగతి గనక దక్షిణాయనం అనబడును। యీ రెండున్న
వత్సరః అని అనబడును। విషువత్ తకారాంత నపుంసకం పుల్లిం
గమై[స్తు]నట్టుగద్దు। విషువాంస్తు సమరాత్రివాసరః। కాలః। అని పుంసా
దమందు। హాపాదికుడు। విషువం యీ అన్ని రాత్రి [పగలు] సమమై వుండే కా
లము పేళ్లు। పుష్యయుక్తమైన పౌర్ణమాసి పౌషి అనబడును।
ఆ పౌర్ణమాసి యే మాసమందు గద్దో ఆ మాసము పౌషము అ
నబడును। ఋతువత్తనే మార్గం మొదలయిన పదకొండు మా
సాలు యెరిగి కొనేది। మార్గశీర్షః। సహాః సకారాంత పుల్లింగ
అకారాంతమున్నగద్దు। మార్గే సహా। సహా మార్గః అని శబ్దా
ర్ణవమందు। మార్గః। ఆగ్రహాయణికః। యీ అన్ని మార్గశీర్ష
మాసం పేళ్లు। పౌషః। తైషః। సహస్యః। యీ అన్ని పుష్యమాసం పేళ్లు
తపాః। సకారాంతః పుల్లింగం। మాఘః। యీ అన్ని మాఘమాసం పే
ళ్లు। ఫాల్గునః। తపస్యః। ఫాల్గునికః। యీ అన్ని ఫాల్గునమాసం పే
ళ్లు। చైత్రః। చైత్రికః। మధుః। యీ మూడున్న చైత్రమాసం పేళ్లు।
వైశాఖః। మాధవః। రాధః। యీ అన్ని వైశాఖమాసం పేళ్లు। జ్యేష్ఠః
శుక్రః। యీ అన్ని జ్యేష్ఠమాసం పేళ్లు। జ్యేష్ఠమని ఏకారాదిన్ని ఏకా
రాదిన్ని గద్దు। జ్యేష్ఠో మాసి చ వృద్ధే చ జ్యైష్ఠో చ గృహవాంగ్గోధికా। అని
త్రికాండశేషం। శుచిః। ఆషాఢః। యీ అన్ని ఆషాఢమాసం పేళ్లు

ఆషాఢశబ్దం దేభూర్వాదిన్నిత్రొస్త్వవిన్నగర్దు। స్యాదాషాఢే శ్రావ
ణికః॥ అని। శ్రావణః॥ నభాః॥ సకారాంత పుల్లింగం। శ్రావణికః॥ యీ
3న్ని శ్రావణమాసంపేళ్లు। నభస్యః॥ ప్రోష్ఠపదః॥ భాద్రపదః॥ యీ
3న్ని భాద్రపదమాసంపేరు। అశ్వినః॥ యిషః॥ ఆశ్వయుజః॥
యీ 3న్ని ఆశ్వీజమాసంపేళ్లు। కార్తికః॥ బాహులః॥ కార్తి
కికః॥ యీ 3న్ని కార్తీకమాసంపేళ్లు। హేమంతః॥ హేమంతఋ
తువుపేరు। శిశిరః॥ శిశిరఋతుపేరు। వసంతః॥ పుష్పసమయః॥
సురభిః॥ యీ 3న్ని వసంతఋతుపేళ్లు। గ్రీష్మః॥ ఊష్మకః॥ నిదాఘః॥
ఉష్ణోపగమః॥ ఉష్ణః॥ ఊష్మాగమః॥ తపః॥ సకారాంతం। అకా
రాంత పుల్లింగమున్ను। యీ 7న్ని గ్రీష్మఋతుపేళ్లు। ప్రావృట్ సకా
రాంత స్త్రీలింగం। వర్షాః॥ స్త్రీలింగ బహువచనం। యీ 2న్ని వ
ర్షఋతువుపేళ్లు। శరత్ దకారాంత స్త్రీలింగం। అకారాంత
స్త్రీలింగమున్నగద్దా। కాలప్రభాతం శరదాప్రావృషాంతు జలాత్యయః
అనత్రికాండశేషముందు। యిది శరదృతువుపేరు। మార్గశిరమా
సం మొదలుగాను పన్నెండు మాసాల యొక్క రెంటు రెంటి చాత
ను ఆరు ఋతువులు అవున్ను। సంవత్సరః॥ వత్సరః॥ హాయనః॥
అబ్దః॥ శరత్ దకారాంత స్త్రీలింగం। సమాః॥ అకారాంత స్త్రీలిం
గ బహువచనం। సమాం సమా విజాయతె అని పాణిని యిస్సాసూ

త్ర్యం। యీ 2న్ని అహోరాత్రాదికి పేళ్లు। మనుష్యుల యొక్క మాసము పి
తృదేవతలకు అహోరాత్రము అనబడును। మనుష్యుల యొక్క సం
వత్సరం దేవతలకు అహోరాత్రః అనబడును। అటువంటి అహోరాత
ములు మున్నూటఅరువై అయితేను దేవతలకు సంవత్సరః అనబడును
అటువంటి సంవత్సరాలు పన్నెండు వేలు అయితేను దేవతలకు ఒ
క యుగము। అటువంటి యుగాలు రెండు వేలు అయితే బ్రహ్మకు ఒ
క అహోరాత్రం। ఆ అహోరాత్రాలు మనుష్యులకు రెండు కల్పాలు। అహస్సు ఒ
దయకల్పమున్ను రాత్రి క్షయకల్పమున్ను పూర్వముందు జెప్పిన దేవయు
గాలు డెబ్బై ఒకటి అయితేను ఒక మన్వంతరము అనబడును। సంవర్తః॥
ప్రలయః॥ కల్పః॥ క్షయః॥ కల్పాంతః॥ యీ 5న్ని ప్రళయకాలము పేళ్లు
పంకః॥ పాప్మా॥ పాపం॥ కిల్బిషం॥ కల్మషం॥ కలుషం॥ వృజినం॥ ఏనః॥ అఘం
అంహః॥ దురితం॥ దుష్కృతం॥ యీ 14న్ని పాపము పేళ్లు। ధర్మః॥ పుణ్యం
శ్రేయః॥ సకారాంతం। సుకృతం॥ వృషః॥ యీ 6న్ని ధర్మము పేళ్లు
ధర్మశబ్దం యీ రెండింగముందున పుంసకం। తాని ధర్మాణి ప్రథమాన్యాసన్
అని లోకప్రవాదం పుల్లింగం। ఏష ధర్మస్సనాతనః॥ ముత్॥ ప్రీతిః॥ ప్రమ
దః॥ హర్షః॥ ప్రమోదః॥ ఆమోదః॥ సంమదః॥ ఆనందథుః॥ శర్మ॥ శా
తం॥ సుఖం॥ యీ 11న్ని సంతోషము పేళ్లు। శ్వశ్శ్రేయసం॥ శివం॥ భ
ద్రం॥ కల్యాణం॥ మంగళం॥ శుభం॥ భావుకం॥ భవికం॥ భవ్యం॥ కుశలం

క్షేమం(శస్తం) యీ ౨ న్ను శుభంపేళ్లు। పుణ్యపాపశబ్దాలున్ను సుఖశబ్దం

మొదలుకొని శస్తశబ్దపర్యంతమైన శబ్దాలున్ను త్రివాచకాలైన

ప్పుడు మూడులింగాలయందున్ను వర్తించును। యిటువర్తనంచే

ను -

పాపా గుణవతీ కన్యా పాపో రాజా ప్పురక్షితః

పాపం వ్యాధికులం పాపం ప్రాంశ పాపావిప్రశ్చసేవకః

పుణ్యతీర్థమిదం పుణ్యం నది పుణ్యోయమాశ్రమః

ప్ర మః ప్రవాహేచ్ఛుఖోవాసస్సుఖాంభరయా

సుఖాయువతిరిభంతి సుఖాత్రైమగపన్యవాః। అనిత్రవ్యవాచ

కాలుగాక గుణవాచకాలైనప్పుడు నపుంసకాలే వె। దారిద్ర్యవి

ధనేశ్రేష్ఠే వశః పరిజనః సుఖం। అని। మతల్లికా మచర్చికా ప్ర

కాండం(ఉద్ఘః) తల్లజః యీ ౬ న్ను శ్రేష్ఠవాచకాలు। నియమముం

గాలున్ను। గోమతల్లికా బ్రాహ్మణమచర్చికా। వృక్షప్రకాండం

కజోద్ఘః కుమారీతల్లజః (అయః) శుభమును జేసే విధివే

రు। దైవం। దిష్టం। భాగధేయం। భాగ్యం। నియతిః। విధిః। యీ

౭ న్ను పూర్వజన్మకృతమైన శుభాశుభకర్మంపేళ్లు। భాగ్యశ

బ్దం పరియాయంగాను భాగశబ్దమున్నగద్దం। భాగ్యైకదే

శయెస్తా భాగః (అని రుద్రుడు)। హేతుః। కారణం। బీజం యీ

౩ న్ను కారణంపేళ్లు। నిదానం(ఆదికారణం) యీ ౧ న్ను ఆదికారణంపేళ్లు(క్షే

త్రజ్ఞః) ఆత్మా నకారాంత పుల్లింగం। పురుషః యీ ౩ న్ను జీవాత్మకుపేళ్లు

ప్రధానం(ప్రకృతిః) యీ ౨ న్ను ప్రకృతిపేళ్లు। కాలకృతమైనవస్తువుయొక్క

యౌవనాదివిశేషము అవస్థ అనబడును। ప్రకృతియొక్క గుణాలు। సత్వం

రజః। తమః। అనబడును। రజస్తమశబ్దాలు సకారాంత నపుంసకాలు

జనుః। సకారాంత నపుంసకం। జననం। జన్మ నకారాంత నపుంసకం। జ

యీ ౭ శబ్దం నిః। ఉత్పత్తిః సహచరావైన స్త్రీలింగం। కెమంబజనినాం జంతోః అని ప్రయోగం

వల్లనిపుల్లింగమున్ను గద్దు। ఉత్పత్తిః। ఉద్భవః। యీ ౭ న్ను జన్మంపేళ్లు। ప్రాణి

నకారాంతం। చేతనః। జన్మి నకారాంతం। జంతుః। జన్యుః। శరీరి నకారాం

తం। యీ ౮ న్ను మనుష్యాదిప్రాణులకుపేళ్లు। జాతిః। జాతం। సామాన్యం

యీ ౩ న్ను గోత్వాదిజాతికిపేళ్లు। జాతికి ప్రత్యక్షమైన పదార్థము

వ్యక్తి అనబడును। చిత్తం। చేతః। సకారాంత నపుంసకం। హృదయం। స్వాం

తం। హృత్ దకారాంత నపుంసకం। మానసం। మనః। సకారాంత నపుంస

కం। యీ ౯ న్ను మనస్సుపేళ్లు। ఇతి కాలవర్గః

బుద్ధిః। మనీషా। ధిషణా। ధీః। ప్రజ్ఞా। శేముషీ। మతిః। ప్రేక్షా। ఉప
లబ్ధిః। చిత్। సంవిత్। యీ ౹౹ న్ని తకారాంత స్త్రీలింగాలు। ప్రతిపత్। తకారాం
తం। జ్ఞప్తిః। చేతనా। యీ ౧౨ న్ని బుద్ధిపేళ్లు। యెరిగిన అర్థము మరు
వక ధరించే బుద్ధి మేధా అనిపించుకొనును। యిదినే జేశే సనే మనస్సుయొ
క్క వ్యాపారం సంకల్పః అనబడును। మనస్సుయొక్క పరిపూర్ణ ధ్యానము
నన్ను దానిని అనబడును। చర్చా। సంఖ్యా। విచారణా। యీ ౩ న్ని ప్రమాణాల
చేత అర్థం పరిక్షించుట పేళ్లు। అధ్యాహారః। తర్కః। ఊహః। యీ ౩
న్ని ఊహాకం పేళ్లు। విచికిత్సా। సంశయః। సందేహః। ద్వాపరః। యీ ౪
న్ని సందేహం పేళ్లు। నిర్ణయః। నిశ్చయః। యీ ౨ న్ని నిశ్చయం పేళ్లు। మి
థ్యాదృష్టిః। నాస్తికతా। యీ ౨ న్ని పరలోకం లేదనే బుద్ధికి పేళ్లు। వ్యాపాదః।
ద్రోహచింతనం। యీ ౨ న్ని పరునికి ద్రోహం తలంచుటకు పేరు। సిద్ధాంతః।
రాద్ధాంతః। యీ ౨ న్ని సిద్ధాంతం పేళ్లు। భ్రాంతిః। మిథ్యామతిః। భ్రమః। యీ
౩ న్ని భ్రమకం పేళ్లు। సంవిత్। తకారాంత స్త్రీలింగం। ఆగూః। ఊకారాంతః
స్త్రీలింగము। ప్రతిజ్ఞానం। ఆశ్రవః। సంశ్రయః। అంగీకారః। అభ్యుపగమః। ప్రతి
శ్రవః। సమాధిః। యీ ౧౦ న్ని అంగీకారము పేళ్లు। మోక్షమందలి బుద్ధి జ్ఞా
నము అనబడును। పశువులయందున్న శాస్త్రమందలిన్ని బుద్ధి విజ్ఞాన
ము అనబడును। ముక్తిః। కైవల్యం। నిర్వాణం। శ్రేయః। సకారాంతం। ని
శ్రేయః। సకారాంతం। అమృతం। మోక్షః। అపవర్గః। యీ ౧౦ న్ని మోక్షం

పేళ్లు। అజ్ఞానం। అవిద్యా। అహమ్మతిః। యీ ౩ న్ని స్త్రీలింగాలు। యీ ౩ న్ని అ
జ్ఞానం పేళ్లు। విషయాః। గోచరాః। ఇంద్రియార్థాః। యీ ౩ న్ని రూపశ
బ్ద గంధ రస స్పర్శాదులు అయిదింటికిన్ని సామాన్యపేళ్లు। హృషీకం। వి
షయి। నకారాంతం। ఇంద్రియం। యీ ౩ న్ని ఇంద్రియాలకం పేళ్లు। పాయు
వాక్పాణి పాదోపస్థలు కర్మేంద్రియాలు అనబడును। మనస్సు నేత్రం శ్రో
త్రం జిహ్వ త్వక్ ఘ్రాణాదులు జ్ఞానేంద్రియాలు అనబడును। తువరః। క
షాయః। యీ ౨ న్ని వగరు పేళ్లు। తువరశబ్దం త్రాణాదనం కషాయ
స్తు వతః। అని విశ్వామిత్రుడు చెప్పెదిన్ని గద్యు। --
నరిత్యత్రుణశ్వంగా భావంశపాతగవాంతేగది
తూబరః ప్రాప్తకాంతేపి కషాయే చరసేన్యవత్
అని నిఘంటాంతరము। మధురః। తీపిపేరు। లవణః। ఉప్పుపేరు। కటుః।
కారంపేరు। తిక్తః। చేదుపేరు। అమ్లః। పులుసుపేరు। వొగరు మొదలు
లు యీ ౬ న్ని రసాలనబడును। తువరశబ్దం మొదలు। రుచులన్ని
గుణవాచకాలయినప్పుడు పుల్లింగాలు। ఆ గుణం గలిగిన వస్తువాచకా
లైనయప్పుడు మూడు లింగాలయందు వర్తించును। విమర్దోత్థే
త కర్పూర। తువరం బాలం। తువరో హరితకి। అని। పరిమళః। యీ శబ్దం గం
ధద్రవ్యాదులు మెదిలించగా పుట్టిన జనమనోహరం గంధం పేరు। ఆ
పరిమళమెదూరగామి అయితే ఆమోదః అనబడును। గుణి శ్లక్ష్ణాదయః పుం
సి అనే పరియంతము న్నయిక ముందర జెప్పె శబ్దాలు మూడు లింగాలయం

ధీవర్గః

దులన్నివర్తించు మాసం। సమాకర్షీ। నిర్హారీ। యిట్లా రెన్ని నకారాంతాలు దూ

రంగా వ్యాపించే గంధముపేళ్లు। సురభిః। ఘ్రాణతర్పణః। ఇష్టగంధః। సు

గంధిః। యీరెన్ని మంచి పరిమళంగలదానికి పేరు। ఇందులో సురభి శబ్దం త్రి

లింగ। గంధ ద్రవ్యనామమునిండ్లనుగంధి శబ్దం ఆపేక్షించు గంధవద్ద్ర

వ్యనామం అన్ని రెండుపేళ్లుగాం చెప్పుదురు। ఆమోదీ। ముఖవాసనః

యీ రెన్ని ముఖమును వాసించే కప్పురాదులకుం పేరు। పూతి

గంధిః। దుర్గంధః। యీ రెన్ని దుర్గంధంగల దానిపేళ్లు। విస్రం। ఆమగం

ధిః। యీ రెన్ని ఆమం వంటి గంధంగల దానిపేళ్లు। శుక్లః। శుభ్రః। శుచిః

శ్వేతః। విశదః। శ్యేతః। పాండురః। అవదాతః। సితః। యీ శబ్దం సకారాది

శితా ఏకసితః సితః అని కేచిక వర్ధు మందు యుమకం। గౌరః। అవల

క్షః। ధవళః। అర్జునః। యీ పదకొన్ని తెలుపుపేళ్లు। హరిణః। పాండు

రః। పాండుః। యీ మూడున్ను తెలుపున్ను పసుపున్ను గూడుకొన్న దానికి

పేరు। సితపీతసమాయోగస్తు పాండువర్ణః। అని। ధూసరః। యిందు

కంటె పాండువర్ణం పేరు। కృష్ణః। నీలః। అసితః। శ్యామః। కాలః। శ్యామ

లః। మేచకః। యీ యెన్ని నలుపుపేళ్లు। పీతః। గౌరః। హరిద్రాభః। యీ మూ

న్ని పసుపు వన్నెకుపేళ్లు। పలాశః। హరితః। హరిత్ తకారాంతం। యీ మూ

న్ని ఆకుపచ్చకుపేళ్లు। పలాశ శబ్దం ప్రాన్యాదివత్ పలాశం నారక్తః

శము వారిధ కిం శుకే అనిరుద్రుడు। లోహితః రోహితః రక్తః।

అమరకోశము ఆంధ్రము। శ్రీ నంద్యోవర్గః

యీ మూన్ని నంగారపువన్నెకుం పేళ్లు। యెఱ్ఱగలుపవన్ని యెఱుపు పేరు శోణః

అనబడును। వ్యక్తరాగుః అవ్యక్తరాగస్త్వరుణః। అనబడును। తెలుపున్ను

యెఱుపున్నుగూడుకొన్నది పేరు పాటలః అనబడును। శ్యావః। కపిశః। యీ

రెన్ని నలుపున్ను పసుపుగూడుకొన్న వన్నెపేరు। ధూమ్రః। ధూమలః। యీ రెన్ని న

లుపు యెఱుపు గూడిన వన్నెపేరు। కడారః। కపిలః। పింగః। పిశంగః। కద్రుః

పింగళః। యీ ఆరున్ను గోరోచనవర్ణంగల వన్నెపేళ్లు। చిత్రః। కిర్మీరః। క

ల్మాషః। శబలః। ఏతః। కర్బురః। యీ ఆరున్ను నానా వర్ణాలుగూడిన వన్నెపేరు

శుక్ల శబ్దం మొదలుకొని కర్బుర శబ్దపర్యంతమయిన శబ్దాలు గుణా

పరాధీనముచెప్పినప్పుడు పుల్లింగాలు। పాంసస్స శుక్లః। యిదర్చి

త్రిః। అని। [illegible] గలవస్తువును జెప్పేటప్పుడు మూడులింగాలు యిందు

వర్తించును। యెలాగంటేను। శుక్లః పాంసః। శుక్లా పాంసీ। శుక్లం వాంసకు

లం। అని। ఇతి ధీవర్గః

బ్రాహ్మీ। భారతీ। భాషా। గీః। రెపాంతః। స్త్రీలింగం। వాక్ చకారాంతం। వాణీ।

సరస్వతీ। యీ ఆరున్ను వాగధిదేవతలయిన సరస్వతీదేవి పేళ్లు। వ్యాహారః।

ఉక్తిః। లపితం। భాషితం। వచనం। వచః। సకారాంత నపుంసకలింగం। యీ

ఆరున్ను మాటకు పేళ్లు। అపభ్రంశః। అపశబ్దః। యీ రెన్ని అపశబ్దంపేళ్లు। తి

కృతి ప్రత్యయాదులు చ్చాను అర్థాన కువాచకమైనది। శాస్త్రమందు శ

బ్దః అని అనబడును। తిఙంతసుబంతాల యొక్క సమాహారం పేరు వా

క్యం అని అనబడును। యెటువలె సంపేసు కుశలం తస్య జీవతి కుశలం

పృచ్ఛామి। జీవతి తల్లీక్షం పునరపి తస్మైవ కథయిత్వా నమ్యతాన్య కథయా

మిదమాశ్యసితి అని। తిఙంతసమూహమైనా గాని సుబంతసమూ

హమయినా గాని వాక్యమనబడును। యెలాగంటేను। పచతి పఠ

తి వదతి వక్షు దరక్షు అని క్రియాకర్మకరణాది కారకాదులతో గూడు

తాన్నయిము [illegible] నాగాని వాక్యమనబడును। యెలాగంటేను దేవ

దత్తగామానయ శుక్లాం దండేన అని। శ్రుతిః ఇకారాంత స్త్రీలింగం

వేదః ఆమ్నాయః। యీ మూన్నూ వేదముపేళ్లు। ఆ వేదం యొక్క యజ్ఞాది

త్రయీ ధర్మః అనబడును। యెలాగంటేను। విధానంబు యగ్యజుస్సా

మ్నాం త్రయీ ధర్మం విదుర్బుధాః। ఋక్ చకారాంత స్త్రీలింగం। యి

ది ఋగ్వేదము పేరు। సామ నకారాంత నపుంసకం। యిది సామవేదం

పేరు। యజుః। యీ శబ్దం సకారాంత నపుంసకం। యిది యజుర్వే

దం పేరు। యీ మూడు వేదాలు న్ను త్రయీ అనబడును। శిక్షా

యీ శబ్దం మొదలయిన వి వేదం యొక్క అంగాలు। ఆది శబ్దం వా

త---

శిక్షా కల్పో వ్యాకరణం నిరుక్తం జ్యోతిషం తథా

ఛందః శ్చేతి వాచావశ్యకాని వేదాంగాని షడేవ హి।

అనేవి [illegible] ఓంకారప్రణవౌ। యీ రెన్ను ఓంకారము పేళ్లు। ఇతి

హాసః పురావృత్తం। యీ రెన్ను భారతాదులకు పేళ్లు। ఉదాత్తం మొదలు

లయినవి మూడు స్వరాలు అనబడును। ఆది శబ్దం వాల్ల అనుదా

త్త స్వరితాలు చెప్పబడెను। అన్వీక్షికీ దండనీతి। యీ రెన్ను వరుసనె

ఆత్మ హాదాది ప్రకాశితమైన తర్కవిద్యకు న్ను [illegible] కామందకాది ప్రకాశితమైన

నయ శాస్త్రానకు న్ను పేళ్లు। యిద్దినా సొకవు పాయి [illegible] యురగః

బడిన అర్థంగలది ఆఖ్యాయిక అనంబడును। ఆఖ్యాయిక లక్షణాంతర

ప్రపర్సంగరసమాగమ [illegible] యుపాషితః। యుప్పం నాయ

కచరితం బ్రూతే। నాయక ఏవ స్వవృత్తాను చరః। వక్త్రా పురవక్త్రా వతి సా

ఖ్యాయికా నస్యాత్ తేన గద్యేన సాఖ్యాయికేతి కదిత్వా మాధవి [illegible]

షట్చరితాది అని। సర్గశ్చ ప్రతిసర్గశ్చ వంశమన్వంతరాణి చ। వంశా

నుచరితం చేతి అనే పంచలక్షణాలతో గూడుకున్న వ్యాసాది ప్రణీత

మయిన మత్స్యపురాణం మొదలయిన పురాణం అనబడు

ను। ప్రబంధం యొక్క రచన కథ అనబడును। ప్రవహ్లికా ప్రహేళికా।

యీ రెన్ను లక్షణము గూఢ శ్లోకం వుండే గ్రంథం పేళ్లు। యిందుకు లక్షణము

స్న ఆదాహరణాలు న్ను విదగ్ధముఖమండనమందు చెప్పినది।---

ఎకైకవ్రత్యక మప్యర్ధం స్వరూపార్థస్య గోపనాత్

యుగ్బాం తత్వం వరా వక్తా బధ్యతే సా ప్రహేళికా

యథా॥ - -

తరుణ్యోర్వింగితాః కర్ణే నితంబస్థలవర్త్మభిః

గురూణాం సన్నిధానే౽పి కః కృతి సమన్స్వాం దుర్మహః

హావియుక్తం శ్లోకాన్ని॥ స్మృతిషిధర్మసహితా॥ యిట్లున్న మన్వాదిస్మృతులకు

పేళ్లు॥ సమాహృతిః॥ సంగ్రహః॥ యిట్లున్న నానాగ్రంధ్యాలయందలి అర్థా

లనున్న హోకముగా సంక్షేపించిన గ్రంధంపేళ్లు॥ సమసాని॥ సమాసార్థః యిట్లు

న్నక విపరిజ్ఞానార్థమై యిచ్చే శ్లోకాంశము పేళ్లు॥ యెటువలె సంస్థైను॥ - -

హాహో దరకరాఘాత విహ్వలీకృత చేతసా

కృష్ణం హాణారమల్లేన శతచంద్ర నభస్థలం

అనియిక్కడను శతచంద్రనభస్థలం॥ అనేది సమస్య॥ కింవదంతి॥ జనశ్రుతిః

తిః॥ యిట్లున్న సత్యమైనకాని అసత్యమైనకాని అయినలోకాపవాదం పేళ్లు

వార్తా॥ ప్రవృత్తిః॥ వృత్తాంతం॥ ఉదంతః॥ అవైయః॥ ఆఖ్యా॥ అంహ్వా

అభిధానం॥ నామధేయం॥ నామ॥ యిట్లున్న నామధేయం పేళ్లు॥ హూ

తిః॥ ఆకారణా॥ ఆహ్వానం॥ యిట్లున్న పిలుచుటకు పేళ్లు॥ సంహూతిః

అనేకేంద్రగునూడి పిలుచుటకు పేళ్లు॥ వివాదః॥ వ్యవహారః॥ యిట్లు

న్నధనాదినిమిత్తమైన పరస్పరకలహం పేరు॥ ఉపన్యాసః॥ వాఙ్ము

ఖం॥ యిట్లున్న వాక్యం ఆపక్రమించుటకు పేళ్లు॥ ఉపోద్ఘాతః॥ ఉ

దాహారః॥ యిట్లున్న ప్రకృతార్థమును ఉపపాదించుటకౌ...

అర్థాంతరముల ద్యష్టాంతంగాను చెప్పుటకు పేళ్లు॥ శపనం॥ శపథః॥

3% యిట్లున్న ఒట్టు పెట్టుకొనేటందుకు పేళ్లు॥ ప్రశ్నః॥ అనుయోగః॥ పృచ్ఛా

యిట్లున్న అడుగుటకు పేళ్లు॥ ప్రతివాక్యం॥ ఉత్తరం॥ యిట్లున్న ప్రత్యు

త్తరమునకు పేళ్లు॥ మిథ్యాభియోగః॥ అభ్యాఖ్యానం॥ యిట్లున్న లే

నివట్టుకల ఆరోపించుటకు పేళ్లు॥ మిథ్యాభిశంసనం॥ అభిశాపః॥ యిట్లు

న్న లేని పాపమును ఆరోపించుటకు పేళ్లు॥ ప్రీతివల్ల పుట్టిన మం

చి వాక్యాదిశబ్దమునకు ప్రణోదః॥ అనబడును॥ యశః॥ నకారాంతమని పుం

సకం॥ కీర్తిః॥ సమాజ్ఞా॥ యిట్లున్న కీర్తికి పేళ్లు॥ సమాజ్ఞా అని హ్రస్వ

మున్నగద్దు॥ ప్రఖ్యాతిరిత్యత్ర సమాజ్ఞాప అని రత్నకోశమందు॥ స

మాజ్ఞా అని మధ్యహ్రస్వంగాను యున్నది॥ తిర్యాంచమాఖ్యం...

హ్వానవిజ్ఞారసజ్ఞతో ... అని నైషధప్రయోగం॥ స్త

వః॥ స్తోత్రం॥ స్తుతిః॥ నుతిః॥ యిట్లున్న స్తోత్రము పేళ్లు॥ ఆమ్రేడితం

ద్విత్రమాదులచాతయినుపారంమువచ్చారు॥ పలుక బద్ధశబ్దం॥ ...

త్రేడితం అనబడును॥ ఘోషణా॥ యిట్లు శబ్దం చెప్పుగా మహాధ్వనులు

పేరు ... యాదులచాతన్న సధ్వని యొక్క వికారముకాకుః అ

నబడును॥ అకారాంత స్త్రీలింగం॥ అవర్ణాః॥ ఆక్షేపః॥ నిర్వాదః॥ పరి

వాదః॥ అపవాదః॥ ఉపక్రోశః॥ జుగుప్సా॥ కుత్సా॥ నిందా॥ గర్హా

ణాం యయాలంగాం నిందామాటకు పేళ్లు| పారుష్యం| అతివాదః| అప్రి

యము పలికెడు పేళ్లు| భర్త్సనం| యిది పరులకు భయజనకమై

న అపకారవాక్యంపేరు| ఉపాలంభః దూరు ఒకటిపేరు| అది ముం

ఖ్యకలమందు దూష్యోపనిందకం యిది అవిదమా అని గుణకీర్తనగా

పూర్వకమై చెన్నిగడ్డు| దుష్టుల సూచకమైన సేకలయిబ్బటం

ముదితగుణు అని నిందాపూర్వకము న్నగడ్డు| అందులో నిందాపూ

ర్వకమైన ఉపాలంభన పరిభాషణం అనబడును| మైథున

మును గూర్చి పిలుచుట ఆక్షారణా అని అనబడును| ఆభాష

ణం| ఆలాపః| యిట్లన్న గమనాగమనాదివయాలయుం

దం ఆదె ప్రియవచనాల పేళ్లు| ప్రయోజనంలేని అన్యత్రాది వాక్యం

పేరు| ప్రలాపః అనబడును| మరిన్ని మరిన్ని మాట్లాడుటపేరు

అనులాపః అనబడును| విలాపః| పరిదేవనం| యిట్లన్న విల

పించుటపేళ్లు| విప్రలాపః| యీశబ్దం పాకరాకరు విరోధంగాప

లుకుటకుపేరు| సల్లాపః| యీశబ్దం పాకరాకరు ప్రతిచావ

మాటలాడుటపేరు| సుప్రలాపః| సువచనః| యిట్లన్న అర్థం

తుంథ పరిశుద్ధమైన మాటకుపేళ్లు| అపలాపః| నిహ్నవః| యీ

యిన్నవి దాచసపు దప్పుపలుకు పేళ్లు| వాచికం చెప్పిపంపేమాటకు పేరు| ముందర జెప్పె

ఉత్తరశబ్దం మొదలు ఈ సమ్యక్ శబ్దపరియంతమైన శబ్దాలు మూడు లింగా

లయందున్నవి తెలియవలెను| యేలాగంటే| రుశతీవాక్| అకల్యాణీవాక్|

అశుభ్యవచనం| అశుభస్వరూపమైన వాక్కుపేరు| రుశతీ అనబడును| శు

భస్వరూపమైనవాక్యంపేరు| కల్యా అని అనబడును| మిక్కిలి మెత్తనయింపై

నమాటపేరు సాంత్వం అనబడును| సంగతం| హృదయంగమం| యీ

యిన్న మనస్సుకున్న సరిపోయిన మాటకుపేరు| నిష్ఠురం| పరుషం| యిట్లన్న

కఠినమయిన మాటకుపేరు| గ్రామ్యం| అశ్లీలం| యిట్లన్న పామరజనులా

డేమాటలకు పేళ్లు| ప్రియమునున్న| సత్యమునున్న అయిన మాటపేరు సూనృ

తమనబడును| సంకులం| క్లిష్టం| యిట్లన్న పూర్వోత్తరవిరుద్ధమైనమా

టకుపేళ్లు| యిదుమొదలైనవి| యావజ్జీవమహం మౌని బ్రహ్మచారి

చమే పితా| అని| అశక్తార్థముల వాలు పడవెంకాని| అక్షరమెంకానిలో

పమైన మాటపేరు| గ్రస్తం అనబడును| వేగిరాన్న ఆడేమాటపేరు నిరస్తం

అనబడును| గాదిన మాట అంబూకృతం అనబడును

అబద్ధం| అనర్థకం| యిట్లన్న సమువద్ద యీర్థము గూడని జరగ్గ

పాడి వాక్యం పేళ్లు| అనక్షరం| అవాచ్యం| యిట్లన్న ఉచ్చరించరాని

ట్టికు పేళ్లు| ఆహతం| మృషార్థకం| యిట్లన్న లౌకికములో సంభ

వించని అర్థకము నుజెప్పుట పేళ్లు| యిదుమొదలైనవి . - - -

వాగ్వర్గః

వృగతల్ప్సాం ... నస్నాతః ఖపుష్పకృతశేఖరః

ఏష వంధ్యాసుతో యాతి శశశృంగధనుర్ధరః

అనిష్ఠురం| అవిస్పష్టం| యిూ రెన్నూ అర్థము యెరుగరాని మాటకు

పేళ్లు| వితథం| అనృతం| యిూ రెన్నూ అబద్ధమాటకు పేళ్లు| సోల్లుంఠ

నం| మర్మస్పృక్తైన మాటకు పేరు| మణితం| రతికూజితం| యిూ

రెన్నూ మణితమనే స్వరం పేళ్లు| సత్యం| తథ్యం| ఋతం| సమ్యక్| యిూ శబ్దం అకా

రాంత నపుంసకం| యిూ రెన్నూ సత్యమైన మాటకు పేళ్లు| యిూ సత్యా

ది శబ్దాలు నాలుగున్ను సత్యమైన పదార్థమును చెప్పినప్పుడు మూ

డు లింగాలయందున్ను వర్తించును| యెటువలెనంటేను| సత్యావి

ప్రస్సస్సనారీ సత్యం విప్రకులం| ఇతి వాగ్వర్గః ...

వల

శబ్దాదివర్గః

శబ్దః| నినాదః| నినదః| ధ్వనిః| ధ్వానః| రవః| స్వనః| స్వానః| నిర్ఘోషః|

నిర్హ్రాదః| నాదః| నిస్వానః| నిస్వనః| ఆరవః| ఆరావః| సంరావః| విరా

వః| యిూ ౧౮న్ను ధ్వని పేళ్లు| కాకలయొక్కానున్ను ఆకులయొక్కా

నున్ను ధ్వని పేరు| మర్మరః| సొమ్ములయొక్క ధ్వని శింజితం అన

బడును| నిక్వాణః| నిక్వణః| క్వణః| క్వాణః| క్వణనం| యీ ౫న్ను వీ

ణాధ్వని కి ... శాది క్వణో లకున్ను పేళ్లు| ... అనే ...

అమరముకు ఆంధ్రవ్యాఖ్యానం శబ్దాదివర్గః ౩

సగరవిరాది వీణాదిధ్వని కడవం కడవం ... గల మొదలుగాను ప్రకారే

ణ ప్రక్వణాది శబ్దాలు వీణాధ్వని యందే వర్తించును| కోలాహలః|

కలకలః| యిూ రెన్నూ అనేకరులు గూడి స్పష్టంగా కుండా అరచే శ

కలకలం పేళ్లు| పశుపక్షి| మృగాలయొక్క కూతపేరు వాసితం అన

బడును| ప్రతిశ్రుత్ శకారాంత స్త్రీలింగం| ప్రతిధ్వానః| యిూ రెన్ను

ప్రతిధ్వనికి పేళ్లు| గీతం| గానం| యిూ రెన్ను పాటకు పేళ్లు ...

ఇతి శబ్దాదివర్గః ...

నాట్యవర్గః

వల

నిషాదః| ఋషభః| గాంధారః| షడ్జః| మధ్యమః| ధైవతః| పంచమః| యిూ

౭న్ను తంత్రియందున్ను కంఠమందున్ను పుట్టిన స్వరాలకు పేళ్లు| కలమనం

గా అవ్యక్తమధురమైన ధ్వని అది సూక్ష్మమయితే కాకలీ అనబడును|

చవులకింపైన అవ్యక్తాక్షరము స్నైనధ్వని పేరు కలః| అనబడును| మంద్రః

గంభీరధ్వని పేరు| బెట్టుగా పలకబడే ధ్వని పేరు తారః| అనబడును| క

లమంద్ర తారాః శబ్దాలు మూడున్ను మూడు లింగాలయందున్ను వర్తిం

చును| తలోద్భవనిః| కలావాంశి| కలంక్వనిఅని| లయః| యిూ శబ్దం గేవ

వాకాది తాళ నాట్య సామ్య క్రియ సమమై వుంటుంటకు పేరు| అలయియుం

డు వెస్సుగాలస్పవమై వుండేది అది ఏకతాళః అని అనబడును| వీ

నాట్యవర్గః

గోం వల్లకీ విపంచీ యీ మూడున్ను వీణపేళ్లు। పరివాదినీ యేడు తంత్రులుగ
లవీణకు పేరు। తతం యీశబ్దం వీణె కిన్నెరము దలయిన వాద్యాలకుం
పేరు। ఆనద్ధం యీశబ్దం ఆవజం మద్దెల మొదలయిన వాద్యాలకు పే
రు। సుషిరం యిది పిల్లన గ్రోవి శంఖు కాహళం మొదలయిన వా
ద్యాలకు పేరు। సుషిర శబ్దం నంపుంసకలింగ కాంస్యతాళాదిన్ని గద్దు। శిరిషం శు
షిరం శిష్యం శిష్పం తాలవృ నాదయః ఆని శబ్దేద రుంథ మంజు తాళ
ము జాఘంటు మొదలయిన కంచు నశ్శేశన వాద్యాలు ఘనం అనబడు
ను। యీతత ఆనద్ధ సుషిర ఘనాలనే నాలుగు విధాల వాద్యాలకున్ను
వాద్యం। వాదిత్రం। ఆతోద్యం। యీ మూడున్ను శబ్దాలున్ను పేళ్లున్ను। మృదం
గః। మురజః। యీ రెండున్ను మద్దెల పేళ్లు। యీ మద్దెలం యొక్క భేదాలు
అంక్యాలున్ను ఆలింగ్యాలున్ను ఊర్ధ్వకాలున్ను మూడు విధాలు। ఆ
రెంటియుపతినంపెను - - -

మారీ తకసే కృతి స్తపంకే రాపే యమమధ్య స్తరాదృక్యకే౦.

ఆలింగ్య త్రై వగాపుచ్చ ప్రకవతాళ్యే సంప్రకే ఊర్ధ్వకః

అద్దియశః పటహః ఢక్కా। యీ మూడున్ను తప్పెట పేళ్లు। భేరీ ఆకారాం
తస్త్రీలింగం। దుందుభిః ఇకారాంత పుల్లింగం। యీ రెండున్ను భేరి పే
ళ్లు। ఆనకః। పటహః యీ రెండున్ను తమ్మటం పేళ్లు। వీణె వాద్యాలన

అమరము ఆంధ్రవ్యాఖ్యానం

వాయించే కాడు పేరు। కోణః అనబడును। ప్రవాళః। వీణాదండం పే
రు। వీణెతాళ్ల పేరను। కకుభః। ప్రసేవకః। యీ రెండున్ను కరిదె పేళ్లు। గవి
సినపేళ్లని కాండ రండు రు। యీ వీణల యొక్క తంత్రి కాయము వాళపు పె
దలయిన శరీరం పేరు కోలంబకః అనబడును। ఉపనాహః। నిబంధనం
యీ రెండున్ను తంత్రి బిరుడల పేళ్లు। డమరుః। మడ్డుః। డిండిమః। ఝర్ఝరీ
రః। మర్దలః। పణవః। యీ ఆరున్ను ప్రత్యేకంగా వాద్యవిశేషాల పేళ్లు। ఆ
న్యేచ అనే అందుచేత నుగావంక ఉడుక్కాదులకు కూన విమరిన్ని కాస్ని వా
ద్యవిశేషాలు చెప్పబడెను। నర్తకీ। లాసికా। యీ రెండున్ను నాట్యమాడే స్త్రీ
కి పేళ్లు। విలంబితం। ద్రుతం। మధ్యం। యీ మూడున్ను లయవిశేషాలు। ఆవి
వరుసనె। తత్త్వం। ఓఘం। ఘనం। అని అనబడును। యింతకాలము
మాత యీ ప్రమాన అంగుళి విన్యాసాదులు వాయువలెను। అనేకా
లము యొక్కాను క్రియ యొక్కాను నృపరిమాణం పేరు తాళః। అ
నబడును। గీత వాద్య పాదన్యాసాది క్రియా తాళాల యొక్క సామ్యము
లయః। అని అనబడును। తాండవం। నటనం। నాట్యం। లాస్యం। నృత్యం। న
ర్తనం। యీ ఆరున్ను నాట్యం పేళ్లు। భరత శాస్త్రమందు యీ ఆరింటికిన్ని
భేదాలు గలవు। ఉద్ధత కరణాంగ విక్షేపాదులు గలిగి ఆరభటీ వృత్తి
ప్రధానమైనది తాండవం। కోమల కరణాంగ విక్షేపాలు గలిగి కైశికీ వృ
త్తి ప్రధానమైనది లాస్యం। అంగవిక్షేప మాత్రమైనది నృత్యము న్ని

నాట్యేన గుః

నర్తనము నృత్తము వాహాభ్యుదయరాత్రియందు సర్వరసపుష్టాన మైనది
నటనము నృత్తము నాట్యము నృత్యము గీతవాద్యములు ఈ నృగూడి తౌర్యా
త్రికం నాట్యం అనంబడును। భ్రకుటంసః। భ్రుకటంసః। భ్రూకుంసః। యీ మా
ఉన్న స్త్రీవేషం ధరించుకొని ఆడే పురుషుని పేళ్లు। వాండే వాంఛే హాఞ్జా
అనే పరియంతము నాట్యమందు ఆడుకొనే వారల పేళ్లు। వేశ్యపే
రు అజ్జుకా అనబడును। తోడబుట్టినదాని పెనిమిటి పేరు ఆవ్రు
త్తః అనబడును। విద్వాంసుని పేరు।

యువరాజు పేరు కుమారః। భర్తృదారకః అని రెండు పేళ్లుగా అ
నబడును। రాజు పేరు భట్టారకః। దేవః। యీ పేళ్లుగా అనబడు
ను। రాజు కొమారుని పేరు భర్తృదారికా అనబడును। రాజు పట్టపు
పెండ్లాము పేరు। దేవీ అనబడును। తక్కిన పెండ్లాల పేరు భట్టిని అని అన
బడును। కుప్పదగినవాడు కాదనే వారాపకం పేరు। అబ్రహ్మణ్యం అనబ
డును। రాజు పెండ్లాము తోడబుట్టినవాని పేరు। రాష్ట్రియః అనబ
డును। తల్లి పేరు అంబా అనబడును। చిన్నపడుచు పేరు వాసూః అ
నబడును। ఊకారాంత స్త్రీలింగం। పూజ్యుడైనవాని పేరు। మా
రిషః అనబడును। తోడబుట్టిన అక్క పేరు అత్తికా అనబడును। అం
తికా అనిన్ని పాఠము గద్దు। తిష్యసంజ్ఞంతికా మన్యల్లినా హూర్హుక్కా
వత్సజా స్వసా। అని రుద్రుడు। నాటకమందు అయిదు సంధు

అమరము ఆంధ్ర వ్యాఖ్యానము

లు---

ముఖం ప్రతిముఖం చ గర్భో వవమర్శ ఏవచ
తథా నిర్వహణం చైవ నాటకే పంచ సంధయః

అని అందులో అయిదాసంధి నిష్ఠాలు అన్ని నిర్వహణం అనిన్ని అనబ
డును। వాండే యీ శబ్దం నీచురాలిని పిల్చుటకు పేరు। వాంజె తొత్తు
ను పిలవేటందుకు పేరు। హాలా యీ శబ్దం సఖిని పిలవేటందుకు
పేరు। యీ మూడున్ను అవ్యయాలు। అందులో హాండే హంజే శబ్దాలు ఏ
దున్న ఆకారాంత సంబంధ్య తాయి అని కొందరు అందురు। ప్రేక్షావాం
జేతి వాండేతి గవాల్లో సఖిలతేతి వః। అని యుక్తదాన్ని వాందరి మా
టలు ఆయెను। అంగహారః। అంగవిక్షేపః। యీ రెన్ను అంగము త
గివించుటకు పేళ్లు। వ్యంజకః। అభినయః। వస్తవిన్యాసాదులచాత
అర్థమును సూచించు పేళ్లు। భ్రూలతాదులయిన అంగాలచాత
జాయబడ్డ అయిపేరు। ఆంగికం అనబడును। మనోవృత్తిచేత
న సత్వం చాతను పుట్టినదాని పేరు। సాత్వికం అనబడును। త్రా
సాత్వికం యని మిది విధాయి। ----

స్తంభ ప్రళయ రోమాంచాః స్వేదో వైవర్ణ్య వేపథూ
అశ్రు వైస్వర్య మిత్యష్టౌ సాత్వికాః పరికీర్తితాః

అని శృంగారః। అద్భుతం। హాస్యం। భయానకం। బీభత్సం। రౌద్రం।
యీ ఎన్ని నాట్యమందు విరస విశేషాలకు పేళ్లు। శృంగారః। శుచిః।

జుగుప్సా। యీయర్థమున్న శృంగారరస సంపేక్ష్యం। ఉత్సాహవర్ధనః। వీరః। యీయర్థమున్న వీరరససంపేక్ష్యం। కారుణ్యం। కరుణా। ఘృణా। కృపా। దయా। అనుకంప। అనుక్రోశః। యీయర్థమున్న దయాకారవ సంపేక్ష్యం। హాసః। హోసః। హాసం। యీయర్థమున్న హాస్యరససంపేక్ష్యం। బీభత్సం। వికృతం। యీయర్థమున్న బీభత్సరససంపేక్ష్యం। యీయర్థమున్న బీభత్సుంగవిగిన శోణిత మాంసాదులు చెప్పేటప్పుడు। మూడులింగములయందు వర్తించును। విస్మయః। అద్భుతం। ఆశ్చర్యం। చిత్రం। యీయర్థమున్న ఆశ్చర్యరససంపేక్ష్యం। భైరవం। దారుణం। భీషణం। భీష్మం। ఘోరం। భీమం। భయానకం। భయంకరం। ప్రతిభయం। యీయర్థమున్న భయానకరససంపేక్ష్యం। రౌద్రం। ఉగ్రం। యీయర్థమున్న రౌద్రరససంపేక్ష్యం। అద్భుత శబ్దం మొదలుకాని పద్నాలుగున్నర సత్వస్తుపరాలైనప్పుడు। మూడులింగాలయందు వర్తించును। దరః। త్రాసః। భీతిః। భీః। సాధ్వసం। భయం। ౨ యీయర్థమున్న భయంపేక్ష్యం। మనస్సుయొక్క వికారము భావః। అనబడును। ఆభావము మూడు విధాలు। స్థాయి। వ్యభిచారి। సాత్వికే ౨ మున్నని। అందులో స్థాయిభావము రతిహాసాదిరూపాన యెనిమిది విధాలు। ఎఱుగవలెనంటేను।- - -

రతిర్హాసశ్చ శోకశ్చ క్రోధోత్సాహౌ భయం తథా

జుగుప్సా విస్మయశ్చేతి స్థాయిభావాః ప్రకీర్తితాః।

అని। వ్యభిచారిభావాలు ముప్పైమూడు। యెఱుగవలెనంటే

నని।

నిర్వేదగ్లానిశంకాఖ్యాస్తథాసూయామదశ్రమాః

ఆలస్యంచైవ దైన్యంచ చింతామోహస్స్మృతిర్ధృతిః

వ్రీడాచపలతాహర్ష ఆవేగో జడతా తథా

గర్వోవిషాద ఔత్సుక్యం నిద్రాపస్మార ఏవచ

సుప్తిర్విబోధోమర్షశ్చాప్యవహిత్థమథోగ్రతా

మతిర్వ్యాధిస్తథోన్మాదః తథామరణమేవచ

త్రాసశ్చైవ వితర్కశ్చ విజ్ఞేయా వ్యభిచారిణః॥ అని సాత్వికే భావం ఎఱుగవలెనంటేను అది స్వాయెనిమిది విధాలు।- - - - -

సత్వంనామమనోవృత్తిస్సాత్వికాస్తద్భవాః

స్తంభస్వేదోథరోమాంచస్స్వరభంగోథవేపథుః

వైవర్ణ్యమశ్రుప్రళయ ఇత్యష్టౌ సాత్వికామతాః॥ అని భావమును యెఱిగించేటటువంటి భ్రూక్షేపాదులు అనుభావః। అనబడును। గర్వః। అభిమానః। అహంకారః। యీయర్థమున్న గర్వంపేక్ష్యం। పరునికంటె తనకు అధికంగలుగునటువంటి మనస్సుయందు విశ్వాసం। మానః। అనబడును। అనాదరః। పరిభవః। పరీభావః। తిరస్క్రియా। రీఢా। అవమాననా। అవజ్ఞా। అవహేళనం। అసూర్క్షణం। యీయర్థమున్న తిరస్కారంపేక్ష్యం। అవహేళనసూర్క్షణే అని పాఠము। యెఱుగవలెనంటేను

(క్రే)పావహేళో నిరాబాధః పరిభావో ప్యనాదరః

నిశారసూనుతుఃకాంప్యాండే పాశె వజ్రే స్త్రియామంతి

అని అమరమాలయందు(అసురాః|అని అకారాదిగాసున్నవి.

గంగాసుతస్సనామసేనాపతముగద్దు|కరివాహాసుతృణాః స్త్రీషుః|అనినామరా

సుశాసనమందుపుంస్త్వాంతమందు|మందాన్రఘుం|ప్రోక్ష|త్రపా|త్రీడా|లజ్జా

యనిన్ని శిగ్గుపేర్లు|త్రీడాశబ్దంపుల్లింగంగద్దు|ప్రీడాస్త్రెబె అని రక్షసుడు|

ప్రీడాదిఖండ్వాసనగత్రైవి... అని మాఘప్రయోగమున్న|మూరాదు

త్రైనపరులఖ్యాతిశిగ్గుపడుటపేరు|అపత్రపా అనబడును|క్షాంతిః|తితి

క్షాయనిన్నవోర్పుపేర్లు|పరవృద్ధినంమోరిదిఅశపేరు|అభిదాళ్ళ అనబడును

అక్షాంతిః|ఈర్ష్యాయనిన్నపరుని అభ్యుదయంచూచి ఓర్వకుండుటకుపేర్లు|గుణే

యుగలిగినాను దోషమునే ఆరోపించుటపేరు|అసూయా అనబడును|వైరం|

విరోధః|విద్వేషః|యనెమూడున్న వైరంపేర్లు|మన్యుః|శోకః|శుక్|ఇవి శ

బ్దంపకారాంతస్త్రీలింగం యనిన్ని శోకంపేర్లు|పశ్చాత్తాపః|అనుతాపః|విప్ర

తీసారః|యనిన్ని పశ్చాత్తాపంపేర్లు|కోపః|క్రోధః|అమర్షః|రోషః|ప్రతి

ఘో|రుట్|క్రుధౌ షకారాంతస్త్రీలింగం|యనిన్ని కోపంపేర్లు|అమర్షశబ్దందే

ఘూరదిన్నిగద్దు|నిరుద్యోగం|నిరామర్షం|అనివిశాఖదత్తుడు|క్రోధాది

తమోవికారనిరోధములు...యినదకపేరు|శీలం అనబడును|చిత్తంయొ

క్క విభ్రమముపేరు|ఉన్మాదః|అనబడును|ప్రేమా నకారాంతపుల్లింగం

ప్రియతా|హార్దం|ప్రేమ నకారాంతనపుంసకం|స్నేహః|యనిన్ని

స్నేహంపేర్లు|గోహార్దం|ఇచ్ఛా|కాంక్షా|స్పృహా|ఈహా|తృట్|వ

కారాంతస్త్రీలింగం|వాంఛా|లిప్సా|మనోరథః|కామః|అభిలాషః|త

ర్షః|యనిన్ని ఇచ్ఛపేర్లు|అభిమానాతిశయముగలతే...నలాలసా అనబడు

ను|యిశబ్దంస్త్రీపుల్లింగాలురెంట్లయందున్నువర్తించును|ఉపాధిః

ధర్మచింతా|యనిన్ని ధర్మచింతపేర్లు|మొదటి అపాధి శబ్దముపేరందురు|మన

స్సందవివ్యథపేరు|ఆధిః అనబడును|పుల్లింగం|...స్మృతిః|ఆధ్యానం

యనిన్ని ఆధ్యానంపేర్లు|కాలదరంబిన్ని ప్రత్యేకం...అని అందు

రంయెలాగంటేను|చింతాశబ్దందరిద్రాదులయందు నానావిధార్తి

న ఆ నామపేరున్న స్మృతిశబ్దం పూర్వమందు మరచిపోయినదిరాగిదిన్న

రణాపేసంకావటముకుపేరున్నది ధ్యానశబ్దం ఉత్కంఠాత్మకమైన స్మరణాపే

రున్నది||ఉత్కంఠా|ఉత్కలికా యినిన్ని ప్రియవస్తుప్రాప్తియందు కాలవిలం

బమును సహించకుండుటకుపేర్లు|ఉత్సాహః|అధ్యవసాయః|యనిన్ని

అసాధ్యత్రియయందు ఆదోపేగించుటకుపేర్లు|ఉత్సాహముఅధికమై

నబలి వింతాగరాదుకావుంటె వీర్యం అనబడును|కపటః|యీశబ్దం పుస్త్రీ

సకాలయందురెంటనున్నగద్దు|వ్యాజః|దంభః|ఉపధిః|ఛద్మ నకారాంత

నపుంసకం|కైతవం|యనిన్ని కపటంపేర్లు|కుసృతిః|నికృతిః|శాఠ్యం|ఆ

మ్నాయవ్యాపారమునుమరచియుండుటకుయిమూడుపేర్లున్న|ప్రమాదః

అనవధానతా|యనిన్నియేమరికతెకలుందుపేర్లు|కౌతూహలం

కుట్టమితం ౹ కిలకించితం ౹ కిలకిలాహాసం ౹ యీ మూన్ను అభీష్టవస్తుదర్శనవ
స్తువంత్సవి ఇఖపేళ్లు స్త్రీలయొక్క శృంగారభావమైన రతివల్ల ... స్త్రీన
విలాసం మొదలయిన క్రియలు హావభావాలనబడును ౹ ఇతి శబ్దం ఆద్య
ర్థకంగనుక అందు నకిలికించితాదులు వచ్చుబడీని ౹ యెటువలెనంటేను
లీలావిలాసో విచ్ఛిత్తి బిబ్బోకః కిలికించితం
మోట్టాయితం కుట్టమితం బిబ్బోకో లలితం తథా
విహృతం చేతి విజ్ఞేయా దశ స్త్రీణాం స్వభావజాః ౹ అని ౹ ద్రవః ౹ కేళిః ౹ ప
రీహాసః ౹ క్రీడా ౹ లీలా ౹ నర్మ ౹ నకారాంత నపుంసకం ౹ యీ యేడున్ను నాయికా
నాయకులయొక్క పరస్పర పరిహాసం పేళ్లు ౹ వ్యాజః ౹ అపదేశః ౹ ల
క్ష్యం ౹ యీ శబ్దము యకారరహితమున్ను గద్దు ౹ లక్ష్యం చ్ఛద్మని వి
జ్ఞేయో లక్ష్యం సంకాశ దృశ్యయోః అని యాంతాలయందు ౹ ధరణి
లక్ష్మం శరవ్యే సంఖ్యాయాం చిహ్నం వ్యర్మని కధ్యతే ౹ అనిమాంతాల
యందు ౹ విశ్వప్రకాశకుడు ౹ యీ మూన్ను నెపమునకు చెప్పి వారిని ...
యుటుపేళ్లు ౹ క్రీడా ౹ ఖేలా ౹ కుర్దనం ౹ యీ మూన్ను కందుకాదిక్రీడకు పేళ్లు
౮౭ ఘర్మః ౹ నిదాఘః ౹ స్వేదః ౹ యీ మూన్ను చెమటకు పేళ్లు ౹ హర్షాదుల
చేత నయిన నస్త్రీ ... ప్రళయః అనబడును ౹ రోమాంచాదివికారము
ఆకారః ౹ అనబడును ౹ దాన్ని లజ్జాభయాదులచేత కప్పుటేశు

అవహిత్థా అనబడును ౹ సంవేగః ౹ సంభ్రమః ౹ యీ రెండున్ను త్వరస్తైర్యవ
శగా ... లవల్ల బుట్టిన తొందరపాటువిచారం పేళ్లు ౹ అత్రాసః ౹ అనంగా
యెంత్తిశో ఊడుచుండు ౹ యిందు పిన్కంటే హాస్యానవ్వు అచ్ఛురితకం అనబడు
ను ౹ ఆహాసమే ౹ అల్పము యైతేను స్మితం అనబడుగా ౹ స్మితం ఉత్త
మం ఈహాసితం ౹ అమరం యిర్మా ... మధ్యమమైనది విహసితం అనబ
డును ౹ రోమాంచః ౹ రోమహర్షణం ౹ యీ రెండున్ను గగుర్పాటుకు పే
ళ్లు ౹ క్రందితం ౹ రుదితం ౹ క్రుష్టం ౹ యీ మూన్ను రోదనం పేళ్లు ౹ జృంభః ౹ జృం
భణం ౹ యీ రెండున్ను ఆవలింపులకు పేళ్లు ౹ విప్రలంభః ౹ విసంవాదః ౹ యీ రె
న్ను ఫలం తెకున్నాగాని ఫలం గలుగునని చెప్పుటకు పేళ్లు ౹ రింఖణం
స్ఖలనం ౹ యీ రెండున్ను జేరుకిం జారిపడుటకు పేళ్లు ౹ నిద్రా ౹ శయనం ౹
స్వాపః ౹ స్వప్నః ౹ సంవేశః ౹ యీ అయిదున్ను నిద్రపేళ్లు ౹ తంద్రీ ౹ ప్రమీలా
యీ రెండున్ను ప్రూత్తికంత పడిశ్రమాదులచేత వాతబుమరపు ... పే
ళ్లు ౹ తంద్రీశబ్దం ఈకారాంతమున్ను ౹ ద్దు ౹ ముహుర్ తంద్రా తంద్రీను
స్త్రీ నిద్రా ప్రమీలాయోః అని హారావళితుడు ౹ భ్రుకుటిః ౹ భ్రూకుటిః ౹ భ్రు
కుటిః ౹ యీ మూన్ను బొమ్మముడి పేళ్లు ౹ రోషము చేత నాపెఖగాని
౮౮ దృష్టిప్రేమ ౹ అదృష్టిః అనబడును ౹ సంసిద్ధిః ౹ ప్రకృతిః ౹ స్వరూపం
స్వభావః ౹ నిసర్గః ౹ యీ అయిదున్ను స్వభావం పేళ్లు ౹ వేపథుః ౹ కంపః ౹ యీ
రెండున్ను వణకునకు పేళ్లు ౹ క్షణః ౹ ఉద్ధర్షః ౹ మహః ౹ ఉద్ధవః

నాట్యవర్గ

ఘ్నంగం। నక్షత్రదూరగతో ప్రతి వర్తతే ఇత్యుపహాసం ... తమ
యోదిత్రైః అని మాంఖ్యమందు। నకారాంత నపుంసకమున్నా ... ను
సాంస్త్రాంతువర్తే అని నానార్థాలయందు సకారాంతాల యందు
చెప్పుచున్నారు గనుక। ఉద్ధవః। ఉత్సవః। యీ ౨న్ను ఉత్సవం పేళ్లు

— ఇతి నాట్యవర్గః —

పాతాళభోగివర్గః

౨౮

అధోభువనం। పాతాళం। బలిసద్మ నకారాంత నపుంసకం। రసాతలం। నాగలోకః। యీ ౫న్ను పాతాళలోకము పేళ్లు। కుహరం। సుషిరం। వివరం। బిలం। ఛిద్రం। నిర్వ్యథనం। రోకం। రంధ్రం। శ్వభ్రం। వపా। సుషిః। యీ ౧౧న్ను రంధ్రము పేళ్లు। గర్తః। అవటః। యీ ౨న్ను భూమిలో గుంటలు పేళ్లు। సుషిరశబ్దం రంధ్రయుక్తమైన పిదురు మొదలయిన దానికి పేరు। రంధ్రయుక్తమైన వస్తువును చెప్పుచు మూడు లింగాలయందు వర్తించును। అంధకారః। ... పుంలింగమును వర్తించును। ధ్వాంతం। తమిస్రం। తిమిరం। తమః సకారాంత నపుంసకం యీ ౭న్ను చీకటి పేళ్లు।

అమరకోశాంధ్రవ్యాఖ్యాసహితము

దృష్టిప్రతిబంధకారం పేరు అంధతమసం అనబడును। అ
వతమసం। అనబడును। అంతటా వ్యాపించిన చీకటి పే
రు। సంతమసం అనబడును। నాగాః। కాద్రవేయాః। యీ ౨న్ను ప
డగలున్నతోకలున్న గలిగిన మనుష్యాకారమైన దేవయోనులైన పా
ములపేళ్లు। శేషః। అనంతః। యీ ౨న్ను పాములకు రాజైన శేషుని
పేళ్లు। వాసుకిః। సర్పరాజః। యీ ౨న్ను వాసుకి పేళ్లు। గోనసః। తిలి
త్సః। యీ ౨న్ను తొండ చిలువ పేళ్లు। అజగరః। శయుః। వాహసః।
యీ ౩న్ను పెనుపాము పేళ్లు। అలగర్దః। యీ శబ్దం అళగర్దః మనిన్ని పా
రంగద్దు। జలవ్యాళః। యీ ౨న్ను నీరుకట్టె పేళ్లు। రాజిలః। డుండుభః।
యీ ౨న్ను యిరుడులకు పేళ్లు। మాలుధానః। మాతులాహిః।
యీ ౨న్ను మండ్రుగబ్బ పాము పేళ్లు। నిర్ముక్తః। ముక్తకంచుకః। యీ
౨న్ను అప్పుడే కుబుసం విడిచిన పాము పేళ్లు। సర్పః। పృదాకుః। భుజంగః।
భుజగః। అహిః। భుజంగమః। ఆశీవిషః। విషధరః। చక్రీ
నకారాంతం। వ్యాళః। సరీసృపః। కుండలీ నకారాంతం। గూఢపాత్
తకారాంతం। చక్షుశ్రవాః సకారాంతం। కాకోదరః। ఫణీ నకారాం
తం। దర్వీకరః। దీర్ఘపృష్ఠః। దందశూకః। బిలేశయః। ఉరగః। ప
న్నగః। భోగీ నకారాంతం। జిహ్మగః। పవనాశనః। యీ ౨౬న్ను సా
మాన్యమైన సర్పాలకు పేళ్లు। ఆహేయం యీ శబ్దం సర్పసంబం

పాతాళభోగివర్గః

ప్రసవిషం అస్త్రీ పర్యంముదలరింటన్నవాటికి పేళ్లు। పుల్లింగాల
యందున్న పదాలయనను। స్ఫటః। ఫణః। యీరెన్ను పడగపేళ్లు। కంచుకః।
నిర్మోకః। యీరెన్ను పాముకుబుసంపేళ్లు। క్ష్వేళః। గరళం। విషం। యీ
రెన్ను విషంపేళ్లు। విషశబ్దం పున్నపుంసకాలయందు వర్తించును।
కాకోలః। కాలకూటః। హాలాహలః। సౌరాష్ట్రికః। శౌక్లికేయః।
బ్రహ్మపుత్రః। ప్రదీపనః। దారదః। వత్సనాభః। యీరెన్ను ప్రత్యేకం
విషభేదాలపేళ్లు। విషవైద్యః। జాంగులికః। యీరెన్ను విషవైద్యునిపే
ళ్లు। వ్యాళగ్రాహి। అహితుండికః। యీరెన్ను పాములవట్టివానిపే
ళ్లు। వ్యాళగ్రాహీ అనే శబ్దం నకారాంతం అహితుండికశబ్దం దీర్ఘాదిన్నితా
న్నాదిన్నిగద్దు। వ్యాళగ్రాహ్యాహితుండికః అని అమరవాలయందు
... ఇతి పాతాళభోగివర్గః ॥ ... – – – – –

నరకవర్గః

నారకః। నరకః। నిరయః। దుర్గతిః। ఇకారాంతస్త్రీలింగం। యీరెన్ను
నరకంపేళ్లు। తపనః। అవీచిః। యీ శబ్దం। తపనాదిసహాచర్యేన పు
ల్లింగం స్త్రీలింగంగద్దు। శేషాస్సురవీచిస్త్రీ మహారౌరవరౌరవా అని
అమరవాలయందు। మహారౌరవః। రౌరవః। సంఘాతః। కాల

... అమరముకం ఆంధ్రవచనసం నరకవర్గ

సూత్రం। యీరెన్ను నరకభేదాలపేళ్లు। ఆదిశబ్దం చేత తప
ను మొదలైనవి చెప్పబడెను। నారకాః। ప్రేతాః। యీరెన్ను నరకమందు
వుండే జీవులపేళ్లు। వైతరణీ। నరకమందువుండే నదికిపేళ్లు। అలక్ష్మీః।
నిర్ఋతిః। యీరెన్ను అభాగ్యంపేళ్లు। విష్టిః। ఆజూః। యీ శబ్దం ఉకా
రాంతస్త్రీలింగం। యీరెన్ను వెట్టికి పేళ్లు। నరకమందుదేహంవెట్టువ
కుపేళ్లు। అని కొందరందురు। భత్రాకరణం పేళ్లని కొందరందురు। కార
ణా। యాతనా। తీవ్రవేదనా। యీరెన్ను తీవ్రమైనవేదనకు పేళ్లు। పీడా।
బాధా। వ్యథా। దుఃఖః। యీరెన్ను దుఃఖంపేళ్లు। ఆమనస్యం యీ శబ్దం
ప్రసూతివల్ల పుట్టిన దుఃఖంపేళ్లు। కష్టం। కృచ్ఛ్రం। ఆభీలం। యీరెన్ను శ
రీరపీడకం పేళ్లు। పీడాశబ్దం మొదలుకుని ఆభీలశబ్దం పర్యంతరం
న్న అయిన శబ్దాలు చెన్ని పీడించుటకే పేళ్లని కొందరందురు। యిం
దులో ఆమనస్యం అనే శబ్దం అమానస్యం అని పాఠంగద్దు। యీ పీడాదిశ
బ్దాలలో ద్రవ్యవాచకమైన శబ్దములు మూడులింగాలయందున్ను వుండును
ను। యెటువలెనంటేను। కష్టాదేవా। కష్టో భృత్యబావః। కష్టః వాక
రణం। అని ... ఇతి నరకవర్గః ॥ – – – – – – –

౫౦

సముద్రః। అబ్ధిః। అకూపారః। పారావారః। సరిత్పతిః। ఉదన్వాన్

తకారాంతం। ఉదధిః। సింధుః। సరస్వాన్। తకారాంతం। సాగరః। అ

ర్ణవః। రత్నాకరః। జలనిధిః। యాదఃపతిః। అపాంపతిః। యీ ౧౨న్ను

సముద్రంపేళ్లు। క్షీరోదః। లవణోదః। యీ ౨న్ను ప్రత్యేకం సముద్రభే

దాలు। అరువదనే తక్కిన దధ్యుద ఘృతోద ఇక్షూద। రసోద సర్పిరుదా

దాలనే అయిదున్ను యీరగతగినవి। ఆపః। పకారాంత స్త్రీలింగం। బ

హువచనమందే వర్తించును। వాః। యీ శబ్దం రేఫాంత నపుంసకం।

వారిశబ్దం సామాచరణిన నపుంసకం। వారి పతంతి నదంతి మయూ

రాః। అని ఘంటాకర్ణుడు। వారి ఇకారాంత నపుంసకం। సలిలం

కమలం। జలం। పయః। సకారాంత నపుంసకం। కీలాలం। అమృ

తం। జీవనం। భువనం। వనం। కబంధం। ఉదకం। ఉదం। అని రెండు శబ్దాలు

గానున్నవి చెప్పుదురు। ఘనవసమంధం స్త్రీరం ప్రతత వమవ్యతం కే

వనం। అనిరత్నకోశమందు। ఉదకం। పాథః। సకారాంతం। పుష్కరం

సర్వతోముఖం। అంభః। సకారాంతం। అర్ణః। సకారాంతం। తో

యం। పానీయం। నీరం। క్షీరం। అంబు నకారాంతం। శంబరం। మే

ఘపుష్పం। ఘనరసః। యీ శబ్దం పున్నపుంసకాలయందు గద్దు। స్త్రీ

ఘనరస స్యాంబు నిరాపసనేర యీ౧ అని రుద్రుడు। యీ ౨న్ను

నీళ్లకు పేళ్లు। ఆప్యం। అమ్మయం। యీ ౨న్ను జలవికారం పేళ్లు। భం

గః। తరంగః। ఊర్మిః। వీచిః। యీ ౪న్ను కరళ్ల పేళ్లు। వాస్త్రీయాం అనే

ది ఊర్మిశబ్దంతో నున్నదం బంధించి। వీచిశబ్దంతో నున్న సంబంధిం

చే నని కొందరందురు। ఊర్మిశబ్దం స్త్రీలింగ పున్లింగాలయుందనన్ని

వీచిశబ్దం స్త్రీలింగమందే అనిన్ని కొందరందురు। ఉల్లోలః। కల్లోలః।

యీ ౨న్ను దొడ్డకరళ్లకు పేళ్లు। ఆవర్తః। నీళ్లయందలి సుడిపేరు। పృ

షత్ తకారాంత నపుంసకం। బిందుః। పృషతః। యీ ౨ పున్లింగాలు। వి

ప్రుష్। షకారాంత స్త్రీలింగం। యీ ౪న్ను నీళ్లతుంపురులపేళ్లు। చక్రాః।

పుటభేదః। యీ ౨న్ను వంకెలకు పేళ్లు। భ్రమాః। జలనిర్గమాః। యీ ౨

న్ను ప్రాకారాదులవల్ల నీళ్లు వెళ్లే తూములపేరులు। కూలం। రోధః। స

కారాంత నపుంసకం। తీరం। ప్రతీరం। తటం। యీ శబ్దములు త్రిలిం

గాలయందు వర్తించును। యీ ౫న్ను దరికె పేళ్లు। కవాలం। రోధః।

సకారాంత నపుంసకం। తీరం। ప్రతీరం। తటం। పారం। అవారం।

యివి వరుసనే ఆవలి ఇవ్వలి దరికె పేళ్లు। యీ రెండు దరులయు

క్క నడుము। పాత్రం అనబడును। ద్వీపః। పున్నపుంసకాలు। అంతరీపం

యీ ౨న్ను నీళ్ల నడిమి తిన్నెకు పేళ్లు। అప్పుడే నీళ్లు తీసి సంచితేని

స్నె పులినం అనబడును। సైకతం। సికతామయం। యీ ౨న్ను యిసుక

దిన్నె పేళ్లు। నిషద్వరః। జంబాలః। పంకః। స్త్రీ। కర్దమః। యీ౫

౭౭

స్సు బురుదకు పేళ్లు। జలోచ్ఛ్వాసాః పరీవాహాః యిన్ని అయిగు
పేళ్లు। కూపకాః విదారకాః। యిన్ని వట్టిన విల్లనాతులు మొ
దలయిన వాటికి పేళ్లు। నౌకాతార్య దాటదగిన యేరు। నావ్యం అన
బడును। స్త్రీ౹ నౌకారాంత స్త్రీలింగం। తరణిః తరిః యిన్ని వా
డకం పేళ్లు। ఉడుపం ప్లవః కోలః యిన్ని తెప్ప పేళ్లు। స్రోతః స
కారాంత నపుంసకం। తనంతనే అయిన జలప్రవాహం పేరు। ఆతరః
దాటవానికి యిచ్చే కూలికి పేరు। ద్రోణీ। కాష్ఠాంబువాహినీ యిన్ని
న్ని దోనె పేళ్లు। సాంయాత్రికః పోతవణిక్ జకారాంత పుల్లిం
గం యిన్ని వాడ వర్తకుని పేళ్లు। కర్ణధారః నావికః యిన్ని వా
డగడపే వానికి పేళ్లు। నియామకాః పోతవాహాః యిన్ని వా
డకంబం వాడవుండే మాలిమికాని పేళ్లు। కూపకః గుణవృక్షకః
యిన్ని వాడ మీది కంబం పేళ్లు। క్షేపణిః వాడగడపెగడ పేరు। అరిత్రం
కేనిపాతకః యిన్ని వాడగడపే తెడ్డు పేళ్లు। అభ్రిః స్త్రీలింగం। ల

౭౮

కారములు త్రవ్వేవాను గుద్దలి పేరు। సేకపాత్రం సేచనం। యి
న్ని రంధ్రాలగుండా వాడలోకి నీళ్లు రాకుండా। నీళ్లు జల్లే పాత్ర
కు పేరు। యానపాత్రం పోతః యిన్ని కలము పేళ్లు। సము
ద్రియం। సముద్రమందు బుట్టిన వస్తువుకు పేరు। మూడు లింగా

లయందు వర్తించును। యాలాగం చేను। సముద్రియాః। ఆపశి
సముద్రియం లవణాం। సముద్రయుప్తరంగః। అసి। అర్ధనావం
వాడలో సగానకు పేరు। ఆఅను
తవాంత దాటబడిన జలము మొదలయిన వాటికి పేరు। మూడు లిం
గాలయందు వర్తించును। యికముందు చెప్పు ప్రసన్న శబ్దం మొదలు
అగాధ శబ్దం పర్యంతమైన శబ్దాలు మూడు లింగాలయందు వ
ర్తించును। ప్రసన్నః అచ్ఛః। యిన్ని నిర్మలమయిన వస్తువుకు పే
ళ్లు। కలుషః అనచ్ఛః ఆవిలః। యిన్ని కలగిన వస్తువుకు పేళ్లు
నిమ్నః గభీరః గంభీరం। యిన్ని లోతైన దానికి పేళ్లు। ఉత్తానం లో
తుగాని దానికి పేరు। అగాధం అతలస్పర్శం యిన్ని మిక్కిలి లోతు
అయిన దానికి పేళ్లు। కైవర్తః దాశః ధీవరః యిన్ని వలవేశే వాని
కి పేళ్లు। దాశశబ్దం తాలవ్యాంత్యము దంత్యయుక్తమున్న గద్దు। తాలా
రుః క్షేధివర ఏవ దాశః అని ఉభోష్మభేదమం ... గుష్టోస్తసుడు
కైవర్తః ఖ్వత్తు యిరాదాః సః దాసీ బాణాం వచేయుకౌ। అని రుద్రుడు
ఆనాయః యీశబ్దం పుల్లింగం। జాలం। యిన్ని వల పేళ్లు। శణ
సూత్రం పవిత్రకం। యిన్ని వలత్రాటికి పేళ్లు। మత్స్యాధానీ కు
వేణీ। యిన్ని మీలబుట్టకు పేళ్లు। బడిశం। మత్స్యవేధనం। యి

అన్నగాలంపేళ్లు। పృథురోమా నకారాంతం। ఝషః। మత్స్యః। మీ
నః। వైసారిణః। అండజః। విసారః। శకలీ। నకారాంతం। యీ వన్నిమా
పలకుపేళ్లు। గండకః। శకులార్భకః। యీ రెన్ను జల్లమీనుల పేళ్లు। సహ
స్రదంష్ట్రః। పాఠీనః। యీ రెన్ను వెయ్యికోరలు మీనంపేళ్లు। ఉలూపి
నకారాంతం। శిశుకః। యీ రెన్ను శిశువు వలె పలవ్రై వుండే మీలు చే
మీనుపేళ్లు। నలమీనః। చిలిచిమః। యీ రెన్ను త్రోలుంగ సవులా వుం
డె మీనుపేళ్లు। చిలిచిమః అని మహా తుల్లికా తాలన్న బ్రాన్నతే
వె। రెండానికారం దీర్ఘంగాను కొందరు చెప్పుదురు। యీలాగం వేను
లమ్మనో సారసే స్త్రాంచేత్కుం వామీన శ్రీకోమః అనివాపాలితుడు॥
ప్రోష్ఠీ। శఫరీ। నకారాంతాలు। స్త్రీపుంలింగాలైన పరగమీనుపేళ్లు
క్షుద్రాండః। మత్స్యసంఘాతః। పోతాధానం। యీ మూన్ను పిల్లలమీ
కపేళ్లు। రోహితః। యర్రమీనుపేరు। మద్గురః। బొమ్మిడాయ
పేరు। శాలః। అరుజమీనుకుపేరు। రాజీవః। కాలువాసమనే మీ
నుపేరు। శకులః। ఛిరసమీనుపేరు। తిమిః। నరారు అనుమతి నిడుపై
నమీనుపేరు। తిమింగిలః। తిమిని మింగే మీనుపేరు। యీ అ
న్నిమత్స్యభాతికి పేళ్లు। యిందులో శాల శబ్దము దంతాదిన్న
గద్దు। శైవలః ఇవ అబద్ధ రాజీవా త్పులసాలయో॥ అనివాసవత్ప్రత్త

యందు। శ్లేషః। యాదాంసి। జలజంతవః। యీ రెన్ను జలమందుం
వుండే జంతువుల పేళ్లు। శింశుమారః। మొసలి పేరు। ఉద్రః। నీరుంపి
ల్లిపేరు। శంకుః। నేరుషంది పేరు। మకరః। జారమీనుపేరు। యీరెం
న్ను పుంల్లింగం జలజంతువుల పేళ్లు। కుళీరః। కర్కటకః। యీ రెన్ను
యెండ్రకాయకుపేళ్లు। కూర్మః। కమఠః। కచ్ఛపః। యీ మూన్ను తాం
బేలుపేళ్లు। గ్రాహః। అవహారః। యీ రెన్ను లత్తాకారమై వుండే మొసళ్లనేమ
స్లం పేరు। నక్రః। కుంభీరః। యీ రెన్ను యెనుగను పట్టే జలజంతువు పే
రు। మహీలతా। గండూపదః। కించులకః। యీ మూన్ను యెరలపేళ్లు। నిహాకా
గోధికా। యీ రెన్ను నీరువుడుము పేళ్లు। రక్తపా। ఆకారాంత స్త్రీలింగం। జలూ
కః। అకారాంత స్త్రీలింగం। జలౌకసః। సకారాంత స్త్రీలింగం। బహువచనము
దేవత్వంబును। యీ మూన్ను జలగలపేళ్లు। ముక్తాస్ఫోటః। పుంల్లింగం। శుక్తిః। ఇ
కారాంత స్త్రీలింగం। యీ రెన్ను ముత్తెపు చిప్ప పేళ్లు। శంఖః। కంబుః। పుం
న్నపుంసకాల యందే వర్తింయును। యీ రెన్ను శంఖంపేళ్లు। క్షుద్రశంఖః
శంఖనఖః। యీ రెన్ను గుల్లల పేళ్లు। శంబూకాః। జలశుక్తిః। యీ రెన్ను నత్త
చిప్పలపేళ్లు। శంబూక శబ్దం పుంల్లింగమున్నగద్దు। శంబూకపిప్పీక మభ్రాంశే
ఖేవా॥ అని పుల్లింగానుశాసనమందు। శంబూకాభిన్నవాంపరిచయాన్ని
యబ్బుతే పామరిభిః। అని కాళిదాసు। స్త్రీలింగం। యిది త్రొక్కవాడ్డమున్న

వారివర్గః

గద్యం --

శంబూకంశంబుకక్షైవ పూర్వేః కాంతస్తుసర్వథా

కకారేణ వినాశేషాదృశ్యతే గ్రంథ

అనిఅప్పువిని। భేకః। మండూకః। వర్షాభ్వాః। అకారాంతం। శాలూ

రః। ప్లవః। దుర్దురః। యీ౯ న్నకప్పపేళ్లు। శిలీ। గండూపదీ। యీ౨ న్నఆ

డుయెఱ్ఱపేళ్లు। భేకీ। వర్షాభ్వీ। యీ౨ న్నఆడుకప్పపేళ్లు। కమఠో ధుం

ని। యీ౨ న్నఆడుతాబేలుపేళ్లు। మద్గురమనేచాపయొక్క స్త్రీపేరు। శృం

గ అనబడును। దునామా। దీర్ఘకోశికా। యీ౨ న్న ఆకారాంతస్త్రీలిం

గాలు। యీ౨ న్నం జెనుగజలగకుపేళ్లు। జలాశయః। జలాధారః

యీ౨ న్ననీళ్లువుండేతావుకుపేళ్లు। జలాశయమైన అగాధమైన జల

మై తేను। హ్రాదః అనబడును। ఆహావః। నిపానం। యీ౨ న్ననూతివ

ద్దపశువులు తాగేటందుకు కట్టేతొట్టెపేళ్లు। అంధుః। ప్రహిః। కూ

పః। ఉదపానం। యీ౩ న్ననూతిపేళ్లు। నేమిః। త్రికా। యీ౨ న్నయా

తంరాట్నం మొదలయినవాటికిపేళ్లు। పినాహా। యీయెక్కమొదల

యినవాని నిహాత నత్తాకట్టుబద్దనూతివాయికట్టుకుపేరు। పుష్కరిణీ।

ఖాతం। యీ౨ న్ననలువదరంగా తవ్వబడ్డబావికిపేళ్లు। అఖాతం।

దేవఖాతకం। యీ౨ న్నదేవనిర్మితాలైనతీర్థాలకుపేళ్లు। పద్మాకరః। తటాకం।

కాసారః। సరసీ। సరః। యీ౨ న్నపద్మంయుక్తమైన చెరువుకుపేళ్లు। కాసారః। సరసీ। సరోవరం।

తఃస్త్రీలింగం। సరః। సకారాంతనపుంసకం యీ౨ న్నకొలనుపేళ్లు। పద్మాకరః

బ్దం మొదలుకాని యీ౩ న్నచెరియా యా తెఅనికొందరందురు। వేశం

తః। పల్వలం। యీ౨ న్నచిదియపల్లపేళ్లు। వాపీ। దీర్ఘికా। యీ౨ న్ననడ౨

బావిపేళ్లు। ఖేయం। పరిఖా। యీ౨ న్నఅగడ్తపేళ్లు। ఆధారః। పైరుకునీళ్లు

వచ్చేటందుకు ఆనకట్టుకట్టుతేనీళ్లునిల్వబడే మడుగుపేరు। ఆలవాలం।

ఆవాలం। ఆవాపః। యీ౩ చెట్లపాదులకుపేళ్లు। నదీ। సరిత్। తకారాంతం।

తరంగిణీ। శైవలినీ। తటినీ। హ్రాదినీ। ధునీ। స్రోతస్వినీ। ద్వీపవతీ। స్రవంతి

నిమ్నగా। ఆపగా। యీ విదిప్రూరదిన్నప్రస్తుతి న్నగద్యం। కఖరిణీమివసాగ

రవరాపగాః। విపులపులినావేతస్యత్యాంపగాః। కబసేవితాః। అనకాళిదా

సు। యోగీశ్వరుడు। యీ౨ న్నసామాన్యసనదులపేళ్లు। గంగా। విష్ణుపదీ।

జహ్నుతనయా। సురనిమ్నగా। భాగీరథీ। త్రిపథగా। త్రిస్రోతా। సకారాం

తః। స్త్రీలింగం। భీష్మసూః। ఊకారాంతస్త్రీలింగము। యీ౨ న్నగంగానదిపేళ్లు

కాళిందీ। సూర్యతనయా। యమునా। శమనస్వసా। ఋకారాంతస్త్రీలిం

గం। యీ౪ న్నయమునానదిపేళ్లు। రేవా। నర్మదా। సోమోద్భవా। మేఖల

కన్యకా। యీ౪ న్ననర్మదానదిపేళ్లు। కరతో యా। సదానీరా। యీ౨ న్న

గ [illegible] వివాహమందు ధారబోయ్యగా యీశ్వరుని హస్తములందు౨

వారివర్గు

బుట్టిననదిపేళ్లు। బాహుదా। సైతవాహినీ। యీ 2న్ని బాహుదానది

పేళ్లు। శతద్రుః। శుతుద్రుః। యీ 2న్ని వశిష్ఠుం పుత్రశోకంబుచే గనయుం

దుపడవచ్చె శతయపడి। నూరువిధాలుగాం ప్రవహించిననదిపేళ్లు। విపా

శా। విపాట్ పకారాంత స్త్రీలింగం యీ 2న్ని విపాశానదిపేళ్లు। శోణో

హిరణ్యవాహః। యీ 2 శోణానదిపేళ్లు। కుల్యా। కాల్వపేరు। శరావతీ।

వేత్రవతీ। చంద్రభాగా। యీ శబ్దంబది పూర్వదిక్కు ఈకారాంతం। సరస్వతీ।

కావేరీ। యీ 3న్ని ప్రత్యేకం నదిభేదాలు। అన్యాశ్చ అనేటందువల్ల కలి

ష్టాగౌతమీ మొదలయినవి చెప్పబడేని। నదులయొక్కా సంసముద్రా

లయొక్కానున్న కరాపటిపెనంభేదః అనబడును। ప్రణాళి। ప్రాసాదా

దులయందుండు నీళ్లు జారేటందుకం బెట్టిన గాముఖముదోనిపేరు

దలయినదానికిపేరు। పలుండరజైప్పైదావిక సారవశబ్దాలుపూర్వ

కంగాలయందువతిరించును। దావికం। దేవికా। యీ 2 నదియందు

బుట్టినదానికిపేరు। సారవం। సరయూనదియందు బుట్టినదా

నికిపేరు। సౌగంధికం। కలహారం। యీ 2న్ని యుంచుకెంపుయెరుపు

స్నైతెలుపున్నై పరిమళంబహుళమైనకలువపేరు। హల్లకం। రక్తసం

ధికం। యీ 2న్ని చెంగలువపేళ్లు। ఉత్పలం। కువలయం। యీ 2న్ని సా

మాన్యానకలువపేళ్లు। సామాన్యశబ్దము। విశేషనామయుప ౧౬ యవు

అమరముకుటేంద్రపవీస్వనం

గనాంక। నల్లకలువపేళ్లు। ఇందీవరంబు నల్లకలుపకే పేరం

దురు। యిటువంటి నంపేనం। కైరవం। యిందీవరం నెల్లాబ్జం అని

అమరపాలయందు। కింవలయం దళశబ్దే ప్లాం గంధ భ్రమరిష్ఠా

సరం। అని మాలతిమాల వయందు। నీలాంబుజన్మ। కారాంతం। ఇందీ

దీవరం యిది నల్లగలువపేరు। కుముదం। కైరవం। యీ 2 తెల్లగలువ

పేళ్లు। యీ సౌగంధికాదులయొక్క దుంపపేరు శాలూకం అనబడును

వారిపర్ణీ। కుంభికా। యీ 2 నాచుపేళ్లు। జలనీలీ। శైవాలం। శైవలం। యీ

3న్ని పాచిపేళ్లు। శైవలమని శబ్దరత్నాకరం। కలశే కలశేవలపూర్వకే అని కల్పి

తోభ్యుదయమందుకం। కుంభయుక్త తే। కుముదినీ। యీ 2న్ని కుముదా

లుగలదేశానికిగాని సరస్సుకుంగాని పేళ్లు। నలినీ। బిసినీ। పద్మినీ। యీ 3 ప

ద్మాలుగలదేశానకున్న సరస్సుకున్న పద్మసమూహానికున్న పేళ్లు।

ముఖశబ్దం కాంత నపుంసకమైనప్పుడు యీ శబ్దాలు చెప్పబడేని।

పద్మం। నలినం। అరవిందం। మహోత్పలం। సహస్రపత్రం। కమలం। శతప

త్రం। కుశేశయం। పంకేరుహం। తామరసం। సారసం। సరసీరుహం।

బిసప్రసూనం। రాజీవం। పుష్కరం। అంభోరుహం। యీ 2న్ని తామ

రపుష్పపేళ్లు। పుండరీకం। సితాంభోజం। యీ 2న్ని తెల్లతామరపేళ్లు

రక్తసరోరుహం। రక్తోత్పలం। కోకనదం। యీ 3 యెర్రతామరపేళ్లు

కొందరు కత్తిపరాకుహాసమున్న రక్తోత్పలమున్న కొనదమునకు

మన్ను అని యొకటి [illegible] లాగంపేర్లు। రక్తాబ్జె రక్తకమలంపేరు

శ్రీః కాక నదంస్సుకతం అని వృద్ధసమ్మతి హాతను। నాళః। నాళం। యీ

అకలువతామరలు మొదలయిన దానికాడకు పేర్లు। మృణాళం। బిసం

యీ అతామరతూండు పేర్లు। షండం। యీ శబ్దం తామరకలువ

మొదలయిన పమూహంపేరు। కళపం షుష్కకొత్తకం। యీ రెన్ను

తామరదుంపపేర్లు। కర్హాకందమని హాకపేరుగా కొందరందురు।

యీ గంపేను। కరహాటః। శిఫా కందే అని రుద్రుడు। కింజల్కః। కేసర

యీ అన్నలోకరువులపేర్లు। సంవర్తికా। నవదళం। యీ రెన్నూ

క్రొత్తగా బుట్టిన తామరకేవలపేర్లు। బీజకోశః। వరాటకః। యీ రెన్ను

తామరదబ్బపేర్లు॥ [illegible] - - - -

ఇతి వారివర్గః॥ [illegible] - - - -

ఉక్తం స్వర్వ్యోమదిక్కాలధీవాక్ శబ్దాదినాట్యకం।

పాతాళ భోగి నరకం వారి త్వాప్యాంతసంగతం

ఇత్యమరసింహకృతౌ నామలింగానుశాసనే స్వరాదికాండః ప్రథమకాండః

[illegible]

శ్రీమత్ శ్రీ [illegible]

భూమి

అథ

కాండ

భూమివర్గః పృథ్వీపురక్ష్మాభృత్ స్నానౌషధి మృగాదిభిః

నృబ్రహ్మక్షత్రవిట్ శూద్రైః సాంగోపాంగైరిహోదితాః।

ఇహ యీ ద్వితీయకాండమందు సాంగోపాంగైః సమ్యక్ శాదులైరంగముల

తోడనున్న। అథ వాబ్దులయిన ప్రత్యంగముల తోడనున్న కేవాండకాన్నషు

వంటి పృథ్వీపుర క్ష్మాభృత్ స్నానౌషధి మృగాది భిః। భూమిపురశైలవనౌష

ధి శింహాదులతోడనున్న బ్రహ్మక్షత్రవిట్ శూద్రైః। బ్రహ్మక్షత్ర

వైశ్యశూద్రాదులతోడనున్న అవర్గములు ఉదితాః

భూః

భూమి పండుకు ఇవి యుంటబడెను। భూః ఊకారాంత స్త్రీలింగం। రేఫాం

తమైన అర్థయ మైనే కొందరందురు। భూమిః। అచలా। అనంతా।

రసా। విశ్వంభరా। స్థిరా। ధరా। ధరిత్రీ। ధరణిః। క్షోణిః। జ్యా। కాశ్యపీ।

క్షితిః। సర్వంసహా। వసుమతీ। వసుధా। ఉర్వీ। వసుంధరా। గోత్రా। కుః। పృథ్వీ।

పృథివీ। క్ష్మా। అవనిః। మేదినీ। మహీ। విపులా। గంధవతీ। ధాత్రీ। గౌః। ఇలా।

ఇలా। భూతధాత్రీ। రత్నగర్భా। జగతీ। రత్నగర్భా। సాగరాంబరా। అబ్ధిమేఖలా। వ

సుధారిణీ। ననానా [illegible] యివి భూమికిపేర్లు। మృత్। దకారాంత స్త్రీలిం

గము। మృత్తికా। యీ అన్నమున్ను పేర్లు। మృత్సా। మృత్స్నా। యీ అన్న

భూమి వర్గః

౬౮। వంచి పుష్పస్త్రకణే ... స్నిగ్ధ తాంబ్రలుగల భూమికి పేళ్లు। సావనా

స్నాన భూమిః ... రని కొందరందురు। యెఱుపు వలెనం

షేనం। ఉర్వరా సర్వ సస్యాఢ్యా యాం త్రిషు ... అని అభి

యుడు। ఊషః। క్షారమృత్తికా। యీ రెండున్ను చవుడు మంటికి పేళ్లు। ఊ

షవాన్। తకారాంతం। ఊషరః। యీ రెండు చవుడుగల భూమి పేళ్లు। యీ

రెండున్ను మూడు లింగాలయందు వర్తించును। యేలాగంటే। ఊషవ

తీ భూమిః। ఊషవాన్ దేశః। [illegible] స్థలం। స్థలీ। యీ

రెండున్ను పొరరుకక్క జాడ్యము లేని మిట్టనేలకు పేళ్లు। మరుః। ధన్వా। నకారాం

తం। యీ రెండున్ను నీళ్లు లేని భూమి పేళ్లు। ఖిలం। అప్రహతం। యీ రె

న్నుదున్నని నేలకు పేళ్లు। యీ రెండున్ను మూడు లింగాలయందు వర్తిం

చును। జగతీ। లోకః। విష్టపం। భువనం। జగత్। తకారాంత నపుం

సకం। యీ ఐదు జగత్తు పేళ్లు। విష్టపశబ్దం నపుంసకం పుల్లింగమున్ను గ

ద్దు। జగతి విష్టపః పుమాన్ అని రత్నకోశమందు। హేమచంద్రు

నకు దక్షిణముగనున్న యీ లోకం భారతం అనబడును। భారత

వర్ష శబ్దము పుంనపుంసకాలయందు గద్దు। లోకోయం భారతో

వర్షః దేవా జీవశ్చ జీవవిశః అని పుంస్కాండమందు। శరావ

తి అనే నది ఈశాన్యపు దిక్కున ... [illegible]

అథ ... ఆంధ్ర వ్యాఖ్యానం పాం౹౹ వ౧

వ్రుము సముద్రాంత ... నది అనది యొక్క తూర్పు దేశము గనాడున్నదత్తు

ఆ దేశము ప్రాచ్యః అనబడును। పశ్చిమ దేశముతోగూడుకొన్న ఉత్తరపు దే

శము ఉదీచ్యః అనబడును। యీ భారతవర్షం యొక్క ప్రాంతదేశము

శిష్టాచారరహితమైనది మ్లేచ్ఛదేశః అనబడును। వినశనమనే తీర్థా

నకు తూర్పున్ను ప్రయాగకు పడమరాన్ని హిమవద్వింధ్య పర్వతాలయొ

క్క మధ్యదేశము మధ్యమః అనబడును। —

హిమవద్వింధ్యయోర్మధ్యం యత్ప్రాగ్వినశనాదపి

ప్రత్యగేవ ప్రయాగాచ్చ మధ్యదేశః ప్రకీర్తితః

అని మనువు। ఆర్యావర్తః। పుణ్యభూమిః। యీ మూడు తూర్పు పడమటి స

ముద్రాలు అవధిగాను హిమవద్వింధ్య పర్వతాలయొక్క మధ్యదేశంపే

ళ్లు। ఆసముద్రాత్తు వై పూర్వాదాసముద్రాత్తు పశ్చిమాత్

హిమవద్వింధ్యయోర్మధ్యం ఆర్యావర్తం విదుర్బుధాః

అని మనువు। నీవృత్ తకారాంతం। జనపద శబ్దసాహచర్యమైన పుల్లింగం

న్న గద్దు। జనపదః। యీ రెండు గ్రామసమూహం పేళ్లు। ప్రశస్తదేశమనిన నాం

దురందురు। దేశః। విషయః। ఉపవర్తనం। యీ మూడు జనపద సమూహం

౬౯। పేళ్లు। పంకిలం। ఆరుసుకల భూమి పేరు। గోష్ఠశబ్దము పర్యంతము

న్న ఉపయీ సముందగ జె ... శబ్దాలు మూడు లింగాలయందు వర్తిం

భూమివర్గ

మునను। నడ్వాన్ నకారాంతము। నడ్వలః। యీ రెండున్ను నడములు గల
ల దేశము పేళ్ళు। కుముద్వాన్ తకారాంతం। కలువలు గల దేశానకు పే
రు। వేతస్వాన్ తకారాంతం। ప్రబ్బలి చెట్లు గల దేశానకు పేరు। శాద్వలః
పచ్చిక చేత పచ్చనైన దేశము పేరు। పంకిలః। అడుసు గల భూమి పేరు
జలప్రాయమైన నదుల యొక్కాను సరస్సుల యొక్కాను సమీప
భూమి పేరు అనూపః అనబడును। కచ్ఛ శబ్దమున్ను అట్లాటిదే। అ
గోష్ఠాత్ అనుటవల్లను కచ్ఛ శబ్దము నకు స్త్రీలింగత్వము రాగాను అం
దుకు బాధకంగాను పుంసి అని చెప్పుచున్నాడు। పుంసి వాంధుః అనేదిక్కు
న ఏవకారము వాకానైక దిక్కున లింగవ్యభిచార జ్ఞాపకంగనక। యిక్కే
డ పుంసి అని చెప్పినాగాని కచ్ఛ శబ్దము నపుంసకలింగమున్ను గద్దుంటే
న్నాం కచ్ఛై బెనూపదేశే అని అమరమాలయందు। శర్కరా। శర్కరిలః। యీ
సన్నమైన మొరవము గల దేశానకు పేళ్ళు। శార్కరః। శర్కరావతి। యీ
మొరవము గల దేశానకున్ను మొరవము గల వస్త్వంతరానకున్ను పేళ్ళు। శ
ర్కరా శబ్దం మొదలు యీ రెండు మొరపనేల పేళ్ళున్ను అనక ... దగుండురు। యి
ము వలెనే సికతాది శబ్దాలు యెరగవలెను। సికతా। సికతిలః। యీ
యిసుక గల దేశానకు పేళ్ళు। సైకతః। సికతావతి। యీ రెండున్ను యిసుక గల దేశా
నకున్ను వస్త్వంతరానకున్ను పేళ్ళు। నదీజలము చేత పండే పైరు గల

అమరపదము ... శాస్త్ర వగ

దేశము నదీమాతృకః అనబడును। వర్షజలము చేత పండే పైరుగ
ల దేశము దేవమాతృకః అనబడును। రాజన్వాన్ తకారాంతం। రాజు
మంచివాడైన దేశము పేరు। రాజవాన్। రాజు మాత్రము గల దేశానకు
పేళ్ళు। గోష్ఠం। గోస్థానకం। యీ రెండు ఆవుల మందపట్టు పేళ్ళు। గోష్ఠీన
భూతపూర్వం ఆవులుండిన స్థలానకు పేరు। గ్రామ నగర పర్య
న్తాల యొక్క సమీప భూమి పేరు పరిసరః అనబడును। సేతుః। ఆలిః।
యీ రెండున్ను కట్టకు పేళ్ళు। స్త్రియాం స్త్రీలింగమైన ఆలి శబ్దమందు పు
మాన్ సేతుః పుల్లింగమైన సేతు శబ్దమందు వర్తించును। అని యోజన।
వామలూరుః। నాకుః। వల్మీకం। యీ మూడు పుట్టకు పేళ్ళు। వల్మీక శబ్దము దీర్ఘ
మధ్యముగాను హ్రస్వమధ్యముగాను గద్దు। వల్మీకాగ్రాత్ప్రభవతి ధనుఃఖం
డమాఖండలస్య అని కాళిదాసు ప్రయోగము। నథాంకరాపవతే త
త్రాపి వరే శైతే వల్మీకం అని ప్రాణేశ్వరుడు। వాల్మీకే వాల్మీకోద్భవో
వాల్మీకి రభి వాల్మీకః అని తారపాలుడు। అయనం। వర్త్మ। నకారాంతన
పుంసకలింగం। మార్గః। అధ్వా। నకారాంతః పుల్లింగం। పన్థాః। నకారాం
తం పుల్లింగం। పదవీ। సృతిః। సరణిః। పద్ధతిః। పద్యా। వర్తనీ। ఏకపదీ। యీ
... అన్న మార్గం పేళ్ళు। అతిపన్థాః। సుపన్థాః। యీ రెండు నకారాంతా
లు। సత్పథః। యీ రెండు బాగా చేసిన తెరువు పేళ్ళు। వ్యధ్వః। దురధ్వః।

భూమి వర్గః

విపథః కదధ్వః నకారాంతః కాపథః యీ నన్ను వగవె రువుపేళ్లు

అపంథాః నకారాంతం అపథం యీ రెండు తెరువుపేళ్లు శులంగాటకం చతుష్పథం యీ నాలుగుతెరువులు గూడిన చోటికి పేళ్లు దప్పులున్న

యుష్టేరు పడునకున్నందు చాతను శరాన్పష్టం నతెరువు ప్రాంతరం అనబడును కోరకం అనకాడుల దాత సారాన తెరవు పేరు కాంతారం అనబడు

నుయిరుప్పైనా బిగుంబ ంగుళాలు నాకహస్తం అయినంబు హస్తాలు

యెన్నదివేలు అయితే నుకాకకోశం అక్రోశాలు రెండు అయితే గవ్యూతిః అనబడును క్షప్తువసంగా హస్తములు అవినన్నూరు గలతెర

వు నల్వః అనబడును ఘంటాపథః సంసరణం యీ పదివిండ్ల మెట్టు గలరాజమార్గం పేరు అఘంటాపథం పురసంబంధం అయినదా

యునా నిష్కరం అనబడును ॥ ఇతి భూమివర్గః ॥

వు

పూః రేఫాంత స్త్రీలింగం పురీ నగరీ పట్టణం పుటభేదనం స్థానీయం

నిగమః యీ ఆరున్ను పట్టణం పేళ్లు కొందరు పూరి శబ్దం మొదలు అయి

దున్న పురాల పేళ్లున్ను పట్టణా పుటభేదన శబ్దాలు రెండు పట్టణం పేళ్లు

న్నస్థానీయ నిగమ శబ్దాలు రెండు స్థానీయం పేళ్లున్ను కొందరుందు

రు అందులోను యేవమన్నారు గ్రామాల్లో వర్తకులుండే స్థానమైన ప్ర

ధానమైన పురమున్న రాజధాని యైన పట్టణమున్న కాపురంగా

మొదలయిన నవరణా చాతు గుగ్గసం యిన శస్త్రనియతము న్న నిశ్ఛా

యు పూరి శబ్దము రేఫాంత స్త్రీలింగ వేంపుర నగరీ శబ్దాలు ఇకారాంత

స్త్రీలింగాలు పట్టణం సోమవరాన పురం నగరం అనిన పుంసక

లింగాలు పట్టణము అందు హానిమానికమంటే వెలపటగట్టిన పట్టణం పే

రు శాఖా నగరం అనబడును వైశ్య వేశ్యలు వుండే వాడకు పేరు ఆపణః

నిషద్యా విపణి పణ్యవీథికా యీ అన్ను ముళిగే పెళ్లు కొందరు ఆపణః

నిషద్యా శబ్దాలు మళిగె పేళ్లున్ను విపణి పణ్యవీథికా శబ్దాలు అంగడివీ

థి పేళ్లున్ని అందురు రథ్యా ప్రతోళీ విశిఖా యీ మున్నూరు మాడు

యందు ప్రధానమైన వీథి పేళ్లు చయః వప్రం యీ రెన్ను కోటఅడు

గున చెట్టే కారడు మంఘిదిన్నె మొదలయిన వాటికి పేళ్లు ప్రాకారః

వరణః సాలః యీ కోట పేళ్లు ప్రాచీనం యీ శబ్దం ప్రాకురుచుట్టు వా

రావేశిన పింబగు పేరు ప్రాచీనం విన్నపార్శ్వం గట్టు భిత్తిః స్త్రీలింగం కుడ్యం

యీ రెండు గోడపేళ్లు నడుమయుంచుము కవే కవేశిన గోడ ఎడూకం

అనబడును యీ శబ్దం జీర్ణమధ్యమము ప్రాప్యమధ్యమము గష్టా

ఆ పుళల్యాం ధ్రువమంతక మంతగక వాస్తికుర్వం స్నవేత్ అని రత్నకోశమం

దు గృహం గేహం ఉదవసితం వేశ్మ సద్మ యీ నకారాంత నపుం

పురవర్గః

సకాలు। నికేతనం। నిశాంతం। వస్త్యం। సదనం। భవనం। ఆగారం। మందిరం।

యీశబ్దం స్త్రీలింగమున్ను గన్ను। శ్రోక   శసంస్థానం   నగరం మందిరం।

పురం। అరుణదత్తుడు। స్త్రీలింగ నపుంసకలింగాలయందు చెప్పినాడున్ను।

గృహాః। యీశబ్దం పుల్లింగమైనప్పుడు। బహువచనము। నపుంసకమై

నప్పుడు। మూడువచనాలున్నగన్ను। దారాః। నిలయః। ఆల

యః। వాసః। కవాటః। యీశబ్దం। స్త్రీలింగ పుల్లింగాలయందు వర్తిం

చును। శాలా। సభా। యీనాల్గున్ను యింటికిపేళ్లు। సంజవనం। చతశ్శాలం

యీ నాలుగుదిక్కులా గట్టిన కట్టు కట్టుపేళ్లు। పర్ణశాల। ఉటజః

యీశబ్దం పుల్లింగ నపుంసకాలయందు వర్తించును। యీరెన్ను మ

నులయొక్క గృహాలకుపేళ్లు। చైత్యం। ఆయతనం। యీరెన్ను యజ్ఞశాలపే

ళ్లు। - - - - - - - - - - -

స్వలాత్ప నతేప్యా వృథ చైత్యనామ్ని మహాశ్మనః

గయం స్వరం భవానసన్నే తత్ర తత్ర విశ్రాంపతే

అని బాష్యాలయము పేళ్లనిన్ని రచ్చపళ్లిపేళ్లనిన్ని కొందగండురు। వాజిశా

లా। మందురా। యీరెన్ను గుఱ్ఱపుశాలపేళ్లు। ఆవేశనం। శిల్పశాలయున్ను

విస్మకంసాలవారు మొదలయిన పనులవారు పని   సుకునే

శాల్లుముపేళ్లు। ప్రపా। పానీయశాలికా। యీ రెండ్రిన్ని చలివేంద్రముపేళ్లు।

శబ్దం లబ్ధమైన నలుసులు మొదలయినవారిల్లు। గృహం పటం మంతః

నబడునని। గంజాః। మందిరాః గృహాం। యీ రెన్ను ముఖ్యంచే శేయింటిపేళ్లు

గర్భాగారం। వాసగృహం। యీ రెన్ను వతక యింటిపేళ్లు। అరిష్టం। సూతి

కా గృహం। యీ రెన్ను పురిటియింటిపేళ్లు। వాతాయనం। గవాక్షః

యీ రెన్ను కిటికీపేళ్లు। మంటపః। జనాశ్రయః। యీ రెన్ను అనేకజనులకొర

కు కట్టిన ఆస్థానాదులకుపేళ్లు। ధనీకము యొక్క గృహం పేరు। హర్మ్యం

అనబడును। అదిశబ్దం వల్ల అట్టఅట్టాలకాదులు చెప్పబడిని। దేవతు

లయొక్కా రాజులయొక్కానున్ను గృహంపేరు ప్రాసాదః అనబడును

రాజులయొక్క గృహంపేరు। సౌధః। అనబడును। ఉపకార్యా। ఉప

కారికా। యీ రెన్ను రాజులకు మార్గాదులయందుగట్టిన విడిదిపే

ళ్లు। స్వస్తికః। సర్వతోభద్రః। నంద్యావర్తః। యీ ౩ రాజగృహాదుల

యొక్క। దక్షిణ భేదాలమాత్రమైన రచనా విశేషాలకుపేళ్లు। ఆది

శబ్దం వల్ల రుచక వర్ధమానాదులు చెప్పబడిని। యీలాగంటేను।

తూర్పున వాకిలిగలది స్వస్తికము। నాలుగుదిక్కులా వాకిళ్లుగలది స

ర్వతోభద్రము। ప్రగమం దిక్కువాకిలిగాక తక్కిన మూడు దిక్కులా

వాకిళ్లుగలది నంద్యావర్తము। ఉత్తరపువాకిలిగాక తక్కిన మూ

డుదిక్కులా వాకిళ్లుగలది రుచకము। దక్షిణపుదిక్కువాకిలిగాక త

దేవ కులాదులున్నూ పాశిల్లిగలది వర్గమునకు పురః ఇటువంటి

అళిందభేదాలు తెల్పుకునేది। అంతఃపురం। అవరోధనం। శుద్ధాంతం

అవరోధః। యీ నాల్గున్నూ రాజస్త్రీలు వుండే గృహాంపేళ్లు। [illegible]

[illegible] దుపకారకులు వాకిటి ముంగటపంపాదగ [illegible] పేళ్లు। మొదల

యొక్క వెనకెముందిక్కున నుండే స్థలాన కుండ్ల పేళ్లని కొందరందురు। ప్రఘాణః

ప్రఘణః। అళిందః। యీ మూడున్నూ తలవాకిటి ముందర వుండే సావడి పేళ్లు। అ

ళిందము ప్రాసాదద్వారదేశము [illegible] గద్దె। [illegible] రేవ। అని

మాఘుడు। గృహైకదేశ ఆళిందః ప్రఘాణః ప్రఘణాస్తథా। అని అమరమాల

యందు। గృహావగ్రహణి। దేహళి। యీ రెండున్నూ గడపపేళ్లు। అంగణం। చత్వరం। అ

జిరం। యీ మూడున్నూ ముంగిటి పేళ్లు। అంగనం అనే నకారయుక్తమున్ను గద్దెం। అం

గనం ప్రాంగణే యానే కామిన్యామంగనా మతా। అని విశ్వప్రకాశంకుడు

నకారయుక్తంగద్దెని కొందరందురు। వాకిటి ముందర అడ్డంగా వేశే [illegible]

పలక పేరు శిలా అనబడును। ద్వారబంధముల క్రింది అడ్డంగా నుం

చి పూజింపబడే వాకిలు [illegible] అనబడును। [illegible] యీ

[illegible] పని వాకిలి పేళ్లు। పక్షద్వారం। పక్షకః। యీ రెండున్నూ పెరటి వైపు

వుండే వాకిటి పేళ్లు। వలీకం। నీవ్రం। యీ రెండున్నూ చూరుపేళ్లు

ఛదిః। యీ రెండున్నూ కప్పు [illegible] ఛదిః శబ్దం నకారాంతం [illegible] నపుంసకలింగము

గోపానసీ। [illegible] వాసాగా వేశిన ముదన [illegible] వంకైన [illegible]

[illegible] పేరని కొందరందురు। కపోతపాలికా। విటంకం। యీ రెండున్నూ [illegible]

దులయందు పావురాయిలు మొదలయిన పక్షులకు ఆధారముగా

[illegible] యీ రెండున్నూ [illegible] స్త్రీలింగం। [illegible]

ప్రతిహారః। యీ రెండున్నూ వాకిళ్ల పేళ్లు। [illegible] యీ రెండున్నూ [illegible] పేళ్లు

తోరణః। బహిర్ద్వారః। యీ రెండున్నూ వెలుపటి [illegible] ముందర స్తంభాలు

[illegible] తోరణం కట్టబడిన ద్వారాని పేళ్లు। పురద్వా

రం। గోపురం। యీ రెండున్నూ పట్టణపు వాకిలి పేళ్లు। పట్టణపు వాకిటి [illegible]

[illegible] వేశిన [illegible] పేరు। హస్తినఖః। అనబడు

నం। కవాటం। అరరం। యీ మూడున్నూ తలుపు పేళ్లు। [illegible] అని అకారవర్ణ

ము గానున్న కొందరందురు। కవాట అరర శబ్దాలు [illegible] లింగాలు

యందున్నూ వర్తించును। కవాటశబ్దము స్త్రీలింగమైతేను [illegible] కారాంతము

అరరశబ్దము పుల్లింగమైతేను [illegible] కారాంతమున్ను గద్యం [illegible]

పరః [illegible] యీ [illegible] అని [illegible]

ను। విష్కంభః। అర్గళః। యీ రెండున్నూ గడియ పేళ్లు। అర్గళశబ్దము స్త్రీ[illegible]

పురవర్గః

స్యపుంసకోలింగే ధు। వర్తించును। అగారత్వం తాను వర్ణోలదండే వాంతః
కవాటయోరాః। అనిరభసుదం। అగ్రవాణాం। గోపానసం। యివ్వాపివెంట్లపే
ళ్లు। నిశ్రేణిః। అధిరోహిణీ। యివ్వాపి నిచ్చెనపేళ్లు। సమ్మార్జని। శోధని।
యివ్వాపి పారకపేళ్లు। సంకరః। అవకరః। యివ్వాపి పారకపాతను దెవబస్త
వస్తుపేళ్లు। ముఖం। నిస్సరణం। యివ్వాపి గృహాదులయొక్క వాకిటూపముం
దరపేళ్లు। సన్నివేశః। నికర్షణం। యివ్వాపి పట్టణం వంట్లువారి నబయలు
పేళ్లు। సంవసథః। గ్రామః। యివ్వాపి గ్రామము దుంపేళ్లు। వేశ్మభూః। వాస్తుః।
యివ్వాపి యిల్లుకట్టయోగ్యమైన స్థలము పేళ్లు। గ్రామాంతః। ఉపశ
ల్యం। యివ్వాపి గ్రామాలయొక్క సమీపభూమి పేళ్లు। సీమ। సీమా। యివ్వా
పి పొలిమేరపేళ్లు। నకారాంతాలు స్త్రీలింగాలు। సీమంశబ్దము నకారాం
తమున్ను సీమాశబ్దము అకారాంతమున్ను స్త్రీలింగాలున్ని కొండ
రందురు। ఘోషః। ఆభీరపల్లి। యివ్వాపి గొల్లపల్లెపేళ్లు। పక్కణః। శబ
రాలయః। యివ్వాపి బోయపల్లెకు పేళ్లు॥ ౨॥ ఇతి పురవర్గః॥

౧। మహీధ్రః। శిఖరీ। నకారాంతః। క్ష్మాభృత్। తకారాంతః। అహార్యః। ధరః। పర్వ
తః। అద్రిః। గోత్రః। గిరిః। గ్రావా। నకారాంతం। అచలః। శైలః। శిలోచ్చయః।
యివ్వాపి పర్వతంపేళ్లు। లోకాలోకః। చక్రవాళః। యివ్వాపి భూమిచుట్టి కావలి
నున్నట్టివారి పుండేపర్వతంపేళ్లు। త్రికకుత్। త్రికకుత్। దకా
రాంతం। యివ్వాపి త్రికూటపర్వతంపేళ్లు। అస్తః। చరమక్ష్మాభృత్। యివ్వాపి అస్త
మయపర్వతము పేళ్లు। ఉదయః। పూర్వపర్వతః। యివ్వాపి ఉదయపర్వ
తము పేళ్లు। హిమవాన్। తకారాంతం। నిషధః। వింధ్యః। మాల్యవాన్
తకారాంతం। పారియాత్రకః। గంధమాదనం। నపుంసకలింగం। హే
మకూటాదయః। సుగంధిగంధమాదనః అనికాశదాసు। పెండుకోవడి
యివ్వాపి ప్రత్యేకంగా పేళ్లవాద నేర్పు సిద్ధాలయిన పర్వతాలపేళ్లు। ఆ
దిశబ్దంవాతను మలయమందరాదులు చెప్పబడేది। పాషాణః। ప్రస్త
రః। గ్రావా। నకారాంతం। ఉపలః। అశ్మా। నకారాంతం। శిలా। దృషత్।
దకారాంతం। శిలాశబ్దం సావాన రాదేన స్త్రీలింగం। యివ్వాపి రాతికి పేళ్లు
కూటోస్త్రీ। యిదిశబ్దం। పుల్లింగనపుంసకలింగాలయందు వర్తియించును। అ
స్త్రీ అనేటి శిఖరశబ్దంతో సంబంధించేది। యివ్వాపి కొండనకు। శృంగం
శృంగారశిఖరసమాన్తంగానగతో రతో అని నపుంసకాంతయాంధ్రు

శైలవర్గ

చంద్రగామి। శిఖరం, శృంగం, యీరెండు పర్వతశిఖరంపేర్లు। ప్రపాతః
తటః। తపః। భృగుః। యీమూడు కొండచరియపేళ్ళు। కటకః। నితంబః। యీరెండు ప
ర్వతమధ్యమము పేళ్ళు। స్నుః। ప్రస్థః। సానుః। యీమూడు పర్వతముమీ
దసమమైన భూమికిపేళ్ళు। అస్త్రీయాం అనేది ప్రస్థసానుశబ్దాలతో
ను అన్వయించును। ప్రస్థోస్త్రీ సానుమానస్యోః। అని నానార్థము
దు। ఉత్సః। ప్రస్రవణం యీరెండు వూటలపేళ్ళు। ప్రవాహః। నిర్ఝర
ః। ఝరః। యీమూడు తలయేరులకుపేళ్ళు। దరీ। కందరః। యీరెండు కొండ
వాతచాలంబడ్డ పేరనివతనంతనే అయినవేకాని। పర్వతగుహల
పేళ్ళు। దేవతలకొంతనే త్రవ్వబడ్డ బిలమందు। గుహా। గహ్వరః।
యీశబ్దాలు రెండున్నవత్తే అంమను। దేవఖాతం। బిలం। గుహా। గ
హ్వరం। యీనాలున్ను బిలపర్యాయరాలుగానె కొందరుచప్పుదురు। పర్వ
తమునించనుండి జారినవాళ్ళుగుండుపేరు। గండశైలా అనబడును
ఖనిః। ఆకరః। యీరెండున్ను గనిపేళ్ళు। పాదాః। ప్రత్యంతపర్వతాః। యీ
పర్వతంచుట్టూవుండే చిన్నతిప్పలపేళ్ళు। పర్వతందగ్గిర భూమి। పేరు
అధిత్యకా అనబడును। మణిశిలవారి గుళ్ళగంధకం మొదలైన
ప్రాణవికారాలు అన్నిధాతుః అనబడును। ఆ దిశబ్దం చాతను

సువర్ణరూప్యతామ్రాది హరితాళం మనశ్శిలా
గైరికాంజనకాసీస లోహసీస హింగుళాః
గంధక ప్రౌకముత్యాద్యాశ్చ ధాతవో గిరిసంభవాః। అని అనే శ్లోకాలు చెప్పు
బడెను। నికుంజః। కుంజః। యీరెండు పొదరిండ్లపేళ్ళు। శ్లో॥ శ్లో॥ శ్లో॥
ఇతి శైలవర్గః॥ శ్లో॥ శ్లో॥ - - - - - - - - -

౨౭ అటవి। అరణ్యం। విపినం। గహనం। కాననం। వనం। యీఆరున్ను అడవిపే
ర్లు। మహారణ్యం। అరణ్యానీ। యీరెండు గొప్పఅడవిపేళ్ళు। గృహారామః। ని
ష్కుటః। యీరెండు యిండ్లలోతోటలకుపేళ్ళు। ఆరామః। ఉపవనం। యీ
రెండు పెట్టినవనంపేళ్ళు। ప్రధానులయొక్కాను న్న వేశ్యలయొక్కాను
న్నతోటపేరు వృత్తివాటికా అనబడును। ఆక్రీడః। ఉద్యానం। యీ
రెండున్ను సకలజనులకు విహరింపయోగ్యమైన రాజులయొక్క వనమున
పేళ్ళు। యీరాజులయొక్క వనమే అంతఃపురానికి దగ్గిరనైతే నం
ప్రమదవనము అనబడును। యీశబ్దము ప్రోక్తయుక్తము న్నదిష్టా।
గొ క్కయున్నగడ్డా। ప్రమదవనే ఫకంతని విషులతో భువనేషుభూ
రావణే జహార సీతాం విద్వేషం। జహార ప్రమదవనం అని స్పష్టం

వనౌషధివర్గ

విధిః। అంశికః। అవశస్య పంక్తిషు శ్రేణిః। యీ మూడున్ను వృక్షాలయొక్క వ—
రి పేళ్లు। పంక్తిమాత్రానకున్న పేళ్లు। లేశాః రాజిః। యరుసగ కట్టబడ్డ మైన
పంక్తికి పేళ్లు। వనస్పతి వనసమూహం పేరు। అటవిరణ్యం త్రస్తగా మెలంచిన
మొలక పేరు। అంకురోభినవోద్భిదః అనవాలాయుర్భుడం।
అంకురాలికే పేళ్లు। వెసపు క్షి। అవాంతర తమందు। వసంతరాజం
వృక్షః। మహీరుహః। శాఖీ। నకారాంతం। పాదపః। తరుః। అనో
కహః। కుటః। సాలః। పలాశీ। నకారాంతం। ద్రుః। ద్రుమః। అగమః।
యీ యెనిమిన్ని వృక్షము పేళ్లు। పుష్పులవల్ల బుట్టిన ఫలాలు గలిగిన మా
మిడి వెలందులయిన వానస్పత్యః అనబడును। పుష్పం లేకనే కాచేప
నస వేంది మొదలైనవి। వనస్పతిః అనబడును। వనస్పతిః అన్న శబ్దం వృ
క్షమాత్రాన కున్న పేరందురు। విష్టరోత్రిద్రుమః సాపుల్లో వనస్పతిరసా
శపాంశ। అనాతుకాండ రందు। పండితేనె చెడిపాయ్యెవే అరిటి మొద
లయిన వి ఓషధ్యః అనబడును। అవంధ్యః। ఫలేగ్రహిః। యీ రెండున్ను ఫల
కపండే చెట్లకు పేళ్లు। వంధ్యః। అఫలః। అవకేశీ। నకారాంతము। యీ మూ
డున్న గొడ్డుమానుకు పేళ్లు। ఫలవాన్। తకారాంతం। ఫలినః। ఫలీ। అప్పు
డు పండిన్ను మానుకు పేళ్లు। ప్రఫుల్లః। ఉత్ఫుల్లః। సంఫుల్లః

కాశః। వికచః। స్ఫుటః। ఫుల్లః। వికసితః। యీ పన్ను వికసించిన పుష్పం
పేళ్లు। అవంధ్యః శబ్దం మొదలు వికసిత శబ్దము పరియంతమైన శబ్దా
లు మూడు లింగాలయందు వర్తించును। స్థాణుః। ధ్రువః। శంకుః।
యీ మూడున్ను మోడు పేళ్లు। పొట్టి అయి ఉండే కొమ్మలు లేని ఆడెలు గలుగు
జ్జుమానుకు పేళ్లు। క్షుపః అనబడును। ప్రకాండము అనంగా పే శ్లోకా
రకాని కొమ్మలు పరియంత మయిన మేష్టం ముదవిపేరు। అడితే వ
పుండే పొదలు। స్తంబః। గుల్మః। అనబడును। వల్లీ। ప్రతతిః లతా। యీ మూడున్ని
తీగె పేళ్లు। ప్రతతి శబ్దం పకారాంతం। విస్తారపు వనస్పతిః ప్రతతిః అనినానా
ర్థమందు చెప్పుచున్నాడు గనుక నున్న ప్రస్థసానుని మానే ప్రత
తి స్తతి విరుద్ధః। అని తజ్జయుతం పకారాదులు చెప్పినాడు గనక
నున్న। ధరాధరేంద్రం ప్రతతి తతిరివ అని మాఘము విరుత్ ధకా
రాంతస్త్రీ లింగం। రుత్తిని। ఉలపం। యీ రెన్ను తీగెలు ఆకుంటి దట్టము
గాగల గ్రాసులు మొదలయిన తీగె పేళ్లు। ప్రతానంగలు లతా విరుద్ధాది
శబ్దాలచాత చెప్పబడును అని వ్యస్తముగా నుకయోజన। లతాప్రతాన
ముగల లతా విరుధాంద శబ్దాల్లచా తచెప్పబడునని సమస్తంగా నొకటి
నగాద్యారోహః। ఉచ్ఛ్రాయః। ఉత్సేధః। ఉచ్ఛ్రయః। యీ నాలుగున్ను చెట్లు మొదలై

వనౌషధి వర్గ

నదానికి యొక్క పాతవు పేళ్లు। ప్రకాండః। స్కంధః। యీ రెన్ను పేళ్లు పెను
ధలుకాని కావన్నలిసరియుంత పైన వెట్టు పిఱుదయు పేళ్లు। శాఖాం। లి
తా। యీ రెన్ను కొమ్మల పేళ్లు। స్కంధ శాఖాః। శాలాః। యీ రెండు పూని
పెంపయిన కొమ్మల పేళ్లు। శిఫాః। జటాః। యీ రెండు ఊడల పేళ్లు। అవరోహః
యీ శబ్దం కొమ్మనుండు పుంటే పూద కుంన్న చెట్టు మొదలనుండి
కొనదాకా పొడైతే గెరుంన్న పేరు। శిరః। నకారాంత నపుంసక లింగం
అగ్రం। శిఖరం। యీ శబ్దం వికల్పమున పుల్లింగం। యీ రెన్ను చెట్టుకొ
న పేళ్లు। మూలం। బుధ్నః। అంఘ్రి నామకః। యీ రెన్ను చెట్టు మొందయు
కి పేళ్లు। సారః। మజ్జా। యీ రెన్ను చెట్టు యొక్క సారము పేళ్లు। మ
జ్జ శబ్దము నకారాంతం। వుకీ వకారాంత స్త్రీలింగం। వల్కం। వల్క
యీ రెన్ను
౮౦ లం। చెట్టు పట్ట పేళ్లు। కాష్ఠం। దారు। అకారాంత నపుంసక లింగం। పుల్లిం
గమున్నగద్దు। పుంనపుంసకయోర్దారుః అని త్రికాండశేషం। యీ
కట్టైల పేళ్లు। ఇంధనం। ఏధః। సకారాంత నపుంసకం। ఇధ్మం। ఏధః।
అకారాంత పుల్లింగం। సమిత్ ధకారాంతం యీ రెన్ను సమిధల
యీ రెన్ను
పేళ్లు। నిష్కుహః। కోటరః। వాని వొత్ర పేళ్లు। వల్లరి। మంజరి।
యీ రెన్ను పువుగుత్తికే కాని పువు కొమ్మకే కాని పేళ్లు। పత్రం

పాలాశం। ఛదనం। దళం। పర్ణం। ఛదః। యీ రెన్ను ఆకుల పేళ్లు। పల్లవం
కిసలయః। యీ రెన్ను చిగురు పేళ్లు। విస్తారః। విటపః। యీ రెన్ను వృక్షము
యొక్క విస్తారము పేళ్లు। విటప శబ్దం కొమ్మకున్ను చిగురుకున్ను పేరని కొం
దరందురు। శాఖా యామం బుల్ల విస్తంబ్జే విస్తారో విటపోస్త్రియాం అనర
భసుడు। సస్యం వృక్షలతాదుల యొక్క ఫలం పేరు। వృంతం ప్రసవబంధ
నం। యీ రెన్ను తొడిమ పేళ్లు। శలాటుః। పక్వంగాని కాయకు పేరు। వా
నం యెండిన పండుకి పేరు। యీ శలాటు వాన శబ్దాలు రెండున్ను
త్రిలింగాలు యిందు వత్తించునది యేలాగంటేను। శలాటుర్ని కేవలి
శలాటవః। వానాః। శలాటూని వానాని ఫలాని పక్షకి। వానో విము
క్తిః। వానం। ఉత్రుం। అని క్షారకః। జాలకం। యీ రెన్ను పసరు మొగ్గ పేళ్లు
మొగ్గలగు మికి పేళ్లని కొందరందురు। కలికా। కోరకః। యీ రెండున్ను వి
తమ దురు మొగ్గల పేళ్లు। గుచ్ఛకః। స్తబకః। యీ రెండు పొక్క కొమ్మయందే అనే
క పువ్వులుగ వెలిగిన గన్నేరు మొదలయిన పూగుత్తుల పేళ్లు। - - - - -

ఏకత్ర శ్లోహ పుష్పాణి పృథగ్వృంత భవానిచ
పుష్పగుచ్ఛ స్త్వభిజ్ఞేయో యథాస్తబక ఏవచ

౧ కుట్మలః। ముకుళః। యీ రెన్ను విరుపు మొగ్గ పేళ్లు। సుమనసః। ప్రసూనం
పుష్పం। కుసుమం। సుమం। యీ రెన్ను పువ్వుల పేళ్లు। సుమనః శబ్దం సకారాం
త స్త్రీలింగం బహువచన సమ సమాస్త్రి కేవా వర్షా పుష్పే మనోజ్ఞ కాంక్షాను

వనౌషధివర్గ

పురసః। అని నామ మకరందము నిత్యబహువచనం। నపుంసకమందు ఏ
కవచనం. పుష్పంబుగద్దె। పుష్పం సుమనః కుసుమం। అని నామత్రయం।
తస్మాన్నరేణు కులనిలసమన్విత నవేశ్వవ్యక్తాన సుమనాః అపవర్జని
యాఖ్యేః। అనిశాగాత్రుకుత్నున్న మకరందః। పుష్పరసః। యీవి పూవేని
యుపేళ్లు। పరాగః। సుమనోరజః। సకారాంతనపుంసకలింగం। యీ
పుష్పాది పేళ్లు। పుష్పఫలాంబు వెళ్లేటప్పుడు సర్వవృక్షాలయం
క్కశబ్దరూపము। స్నేన పుంసకలింగమ్మిం పుంసును। యేలాగంటేను। చం
పకస్య పుష్పం చంపకం। ఆమ్రస్య ఫలం ఆమ్రం। హారీతకి మొదలయిన
ది తెనుం। ఫలవాచకాలైనప్పుడు స్త్రీలింగము। హారీతక్యాః ఫలం హా
రీతకి అని ఆదిశబ్దంవాత ను। విభీతకి కోశాతకి ద్రాక్షాదిశబ్దాలు వప్పు
బడెను। అశ్వత్థం యీశబ్దం రావిపండ్ల పేరు। నైర్ణయం వెదురుబియ్యం
పేరు। ప్లాక్షం జువ్విపండ్లకు పేరు। నైయగ్రోధం మఱ్ఱిపండ్ల పేరు।
ఇంగుదం। గారపండ్ల పేరు। బార్హతం వంకాయపండ్ల పేరు। జం
బూ అకారాంత స్త్రీలింగం జంబూ నకారాంతం। జాంబవం। యీ
3 నేరేడుపండ్ల పేరు। బాడి శబ్దం మొదలయిన మల్లికాయులాధికా
శైస్త్రాదికా శబ్దాలు పుష్పవాచకాలయినప్పుడు। స్త్రీలింగాలే వే
బాతిః పుష్పం జాతిః। మల్లికాయాః పుష్పం మల్లికా। అని త్రివిధం

వా వకారాంతన వ్రీహ్యాదిశబ్దాలు ఫలవాచకాలయినప్పుడు పు
ల్లింగాలే। వ్రీహయః ఫలాని వ్రీహయః। ముద్గాః ఫలాని ముద్గాః। అనిశి
దారి శబ్దం మొదలయిన గంభారి బృహతీ వంటిపండ్లకు శబ్దా
లు మూలవాచకాలయినప్పుడున్ను అపిశబ్దంవాత పుష్పం వా
వకాలయినప్పుడున్ను స్త్రీలింగాలే। విదారీ। మూలం। పుష్పం
ఫలం వా విదారి అని। పాటలా శబ్దం పుష్పవాచకమైనప్పుడు నపుం
సకలింగం। అపిశబ్దంవాతను స్త్రీలింగమున్ను। పాటలా యాః పుష్పం పా
టలం। పాటలా అనిన్ని। బోధిద్రుమః। చలదళః। పిప్పలః। కుంజరాశనః।
అశ్వత్థః। యీ ఆరున్ను రావిచెట్టు పేళ్లు। కేవల బోధిశబ్దమున్న రావిచెట్టుపే
రని అందురు। యేలాగంటేను। పిప్పలో బోధిరశ్వత్థ అని రత్నకోశము।
దుః కపిత్థః। దధిత్థః। గ్రాహీ। మన్మథః। దధిఫలః। పుష్పఫలః। దంత
యీ ఆరున్ను వెలగచెట్టు పేరులు। ఉదుంబరః జంతుఫలః। యజ్ఞాంగః। హే
మదుగ్ధకః। యీ నాలుగు మేడిచెట్టు పేళ్లు। కోవిదారః। చమరికః। కుద్దాలః। యు
గపత్రకః। యీ నాలుగు అడవిమందారచెట్టు పేరులు। సప్తపర్ణః। విశాలత్వక్
సకారాంతః పుల్లింగం। శారదః। విషమచ్ఛదః। యీ నాలుగు ఏడాకుల అరటి
చెట్టు పేరులు। ఆరగ్వధః। యీ శబ్దము ఆరగ్వధము అని నకారాంతం। రాజ
వృక్షః। శంపాకః। చతురంగులః। ఆరేవతః। వ్యాధిఘాతః। కృతమాల

వనౌషధి వర్గ

లః। సువర్ణకః। యీ౫ రేల చెట్టు పేళ్లు। జంబీరః। దంతశఠః। జంభః। జం
భీరః। జంభలః। యీ౫ నిమ్మ చెట్టు పేళ్లు। వరుణః। వరణః। సేతుః। తిక్త
శాకః। కుమారకః। యీ౫ ఉలిమిడి చెట్టు పేళ్లు। పున్నాగః। పురుషః।
తుంగః। కేసరః। దేవవల్లభః। యీ౫ సురపొన్న చెట్టు పేళ్లు। పారిభ
ద్రః। నింబతరుః। మందారః। పారిజాతకః। యీ౪ పారిజపు చెట్టు
పేళ్లు। తినిశః। స్యందనః। నేమిః। ఇకారాంత పుల్లింగం। పుల్లింగస్త్రీ నేమి
నేమిః క్లీవత్రాంతే త్రస్త్రీయాం। ముక్తః। అనిరుద్ధ సుందరు। రథద్రుః। అతి
ముక్తకః। వంజులః। చిత్రకృత్ తకారాంతం। యీ౭ న్ని నెమ్మి చెట్టు పే
ళ్లు। వీతనః। కపితనః। ఆమ్రాతకః। యీ౩ అంబాళపు చెట్టు పేళ్లు। మ
ధూకః। గుడపుష్పః। మధుద్రుమః। వానప్రస్థః। మధుష్ఠీలః। యీ
౫ ఇప్ప చెట్టు పేళ్లు। మధూలకః। నేరు [illegible] ప్పే పేరు। పీలః। గుడఫలః
స్రంసీ సకారాంత పుల్లింగం। యీ౩ మూడు గోగు చెట్టు పేళ్లు। అక్షో
టః। కందరాళః। యీ౨ కొండగోగు పేళ్లు। అంకోలః। నికోచకః। యీ౨
ఊడుగ చెట్టు పేరులు। పలాశః। కింశుకః। పర్ణః। వాతపోథః।
యీ౪ మోదుగ చెట్టు పేళ్లు। వేతసః। రథః। అభ్రపుష్పః। విదులః। శీ
తః। వానీరః। వంజులః। యీ౭ న్ని ప్రబ్బలి చెట్టు పేళ్లు। పరివ్యాధః। విదు
లః। నాదేయీ। అంబువేతసః। యీ౪ న్ని నీరు ప్రబ్బ చెట్టు పేళ్లు।

శోభాంజనః। శిగ్రుః। తీక్ష్ణః। గంధకః। అక్షీబః। మోచకః। యీ౬ న్ని మున
గ చెట్టు పేళ్లు। శోభాంజనశబ్దం తాలవ్యాదితకు జనఇతి అంతవ శోభాం
జనో వసంతః అని మాఘకావ్యం మంజరియందుం శోభాంజన మని దంతాద్యాదిగా
నున్న కొందరు చెప్పుదురు। అక్షీబః అని దీర్ఘాదిన్ని అక్షిబః అన్ని హ్రస్వాదిన్ని కా
ధరందురు। మధుశిగ్రుః యీశబ్దం యెఱ్ఱని పువ్వుల మునగ పేరు। అరిష్ట
ఫేనిలః। యీ౨ న్ని కుంకుడు చెట్టు పేళ్లు। బిల్వః। శాండిల్యః। శైలూషః। మా
లూరః। శ్రీఫలః। యీ౫ న్ని మారేడు చెట్టు పేళ్లు। ప్లక్షః। జటీ। పర్కటీ
యీ౩ నకారాంత పుల్లింగములు। ఈకారాంత స్త్రీలింగములని కొందరం
దురు। యీ౩ న్ని జువ్వి చెట్టు పేళ్లు। న్యగ్రోధః। బహుపాత్ తకారాంతః
పుల్లింగం। వటః। యీ౩ మర్రి చెట్టు పేళ్లు। గాలవః। శాబరః। లోధ్రః। తిరీటః
౩ న్ని తెల్ల లొద్దుగు చెట్టు పేళ్లు। తిరీటః। తిల్వః। మార్జనః [illegible]। యీ౩ న్ని
యెఱ్ఱ లొద్దుగు చెట్టు పేళ్లు। గాలవశబ్దం మొదలుకుని యీ౬ న్ని తెల్ల
లొద్దుగ చెట్టు పేళ్లని కొందరందురు। ఆమ్రః। చూతః। రసాలః। యీ౩ న్ని
మామిడి చెట్టు పేళ్లు। సహకారః। మిక్కిలి పరిమళముంగల మామిడి పేరు।
కుంభోలూఖలకం। కౌశికః। గుగ్గులుః। పురః। యీ౪ గుగ్గిలపు చెట్టు
పేళ్లు। కుంభోలూఖలమని పుల్లింగ పేరు। కుంభోలూఖలకం। గుగ్గులుః
ప్రోక్తః కౌశికః కపితవర్త్మః అని మహేంద్రుడు। ద్వీపద వ్యాఖ్యయిదగేదము

వనౌషధివర్గ

దుచెప్పినాడుగనుక। కుంభ మనిన్ని ఉలూఖలమనిన్ని రెండుపేళ్లుంగా కొం

దరందురు। - - -

రాజాన్నా॥ జమురాంబ్రంగంతే కుంభీకనకస్థజేధుపే

కామపుకేపరనార్యశ్చ కుంభశ్లిం చింతుగుగ్గుతా

అని। ఉలూఖలితగుగ్గుంతొమ్మబమ్మత్తములూ... అనిరభసుండు

గుగ్గులు శబ్దం ఉకారాంతము న్నగద్దు। తస్మాత్తూలి జ్యోక్ష్మ మాంస్పశ్చ

ఫ్యూతపానక సగుగ్గుత్రైః అని మాద్లబ్యోరత్ను శెలుః। శ్లైష్మాతకః। శీతః। అ

ద్దాలః। బహువారకః। యిన్ని విరిగిచెట్టుపేళ్లు। రాజాదనం। ప్రియా

లః। సన్నకద్రుః। ధనుష్పటః। యిూ శబ్దం ధనుః పటః। అనివాక పేరు। స

...ద్రుః। శాపపపటూలవనాస్థాపనః ప్రియః। అని రుంధాంతరము

దు। ధనుః అనిన్ని పటః అనిన్ని రెండుపేళ్లుగాం కొందరు చెప్పుదురు। ప

వప్రియాశు వృత్తౌ నా నపే ఇపున్నపుంసకళి। అని రభసుడు। ధను

ప్రియాళు ద్రుమరాశిభేదయోః స్వరాకస నేనాపి ధనుర్ధనుశ్చ। అ

నపశ్చ ప్రకాశనసం... అకారసకారాంతాలు రెండున్నగ

ద్దు। యిూ రెన్ను మొరటువాన పేళ్లు। గంభారీ। సర్వతోభద్రా। కాశ్మ

రీ। మధుపర్ణికా। శ్రీపర్ణీ। భద్రపర్ణీ। కాశ్మరీ। యిూ ఒన్ని గుమ్మడదె...

౫౬ ష్టపేళ్లు। క... బదరీ। కోలీ। ఘోంటా। యిూ రెండున్ను రేగుచెట్టుపేళ్లు।

కువలం। ఫేనిలం। సౌవీరం। బదరం। కోలం। యిూ ఆరేగుపండ్ల పేళ్లు। ఘోంటా

శబ్దం రేగుపండ్ల పేరని కొందరందురు। స్వాదుకంటకః। వికంకతః। స్ర

వాంవృక్షః। గ్రంథిలః। వ్యాఘ్రపాత్। దకారాంత పుల్లింగం। యిూ ఆరున్ను

లువెలగచెట్టుపేళ్లు। స్వాహ్వాస్తృతుడి। అనిపారంగద్దు। ఐరావతః। నాగరం

గః। యిూ రెండున్ను నారదంపు చెట్టుపేళ్లు। నాదేయీ। భూమిజంబూః। యిూ

రెన్ను నేరేడుచెట్టుపేళ్లు। ఐరావతశబ్దం మొదలుకొని యిూ రెన్ను నా

దపుచెట్టుపేళ్లని కొందరందురు। తిందుకః। స్ఫూర్జకః। కాలస్కంధః। శి

తిసారకః। యిూ రెన్ను తుమికిచెట్టుపేళ్లు। కాకేందుః। కులకః। కాం...

కః। కాకతిందుకః। యిూ రెన్ను నల్లతుమికిచెట్టుపేళ్లు। గోలీఢః। ఝాటలః।

ఘంటా। పాటలిః। మోచా। ముష్కకః। యిూ ...న్ను మొక్కపుచెట్టుపేళ్లు। ఘం

టాపాటలి అని వొకపేరుగాం కొందరందురు। తిలకః। క్షురకః। శ్రీమాన్

తకారాంతం। యిూ మూడు తిలకవృక్షం పేరులు। సమష్ఠిలః। రథాభ్రుకః। యిూ

రెన్ను చిన్నాకులపక్కి చెట్టుపేళ్లు। ఆమ్రాతకః। ... కపీతనః। కుంభీ। కైడర్యః।

కట్ఫలః। యిూ ...మేకుపరాను పేళ్లు। శ్రీపర్ణికా। కుముదికా। వట్లుకొం...

కారాంత పుల్లింగం। ... ప్రసాదనః। యిూ ...రులాద్రుగచె

ష్ఠునేరుడు। తూదః పూగః క్రముకః బ్రహ్మణ్యః బ్రహ్మదారుశ్చ

తూలం చ యీ ౬ గంగరావి చెట్టు పేళ్లు। నీపః ప్రియకః కదంబః హలి

ప్రియః యీ ౪ కడపచెట్టు పేళ్లు। వీరవృక్షః అరుష్కరః అగ్నిముఖి

భల్లాతకి యీ ౪ ముఁదు వింగాలయందు వర్తించునవి। యీ ౪

న్నజీడిమామిడి పేళ్లు। గర్దభాండః కందరాళః కపీతనః సుపార్శ్వ

కః ప్లక్షః యీ ౫న్ను కలజువ్వి పేళ్లు। తింత్రిణీ చించా। ఆమ్లికా యీ

యీ ౩న్ను చింతచెట్టు పేళ్లు। పీతసారకః సర్జకః అసనః యీ ౪

-క్షుదంష్ట్రేయుక్తమున్ను తాలవ్యమున్ను। గద్దు దంత్యయుక్తమును

ప్రియ విమానితమానవతీరుష్టాం నిరసస్యైరస స్యైరవృక్షార్థః తా

అనిమమువునుతాలవ్యమును। పీతసితం తందిశరళ స్యైః అనభ్యమానయ

మతం। బంధూకః పుష్పః ప్రియకః జీవకః యీ ౬న్ను వేగిమాను

పేళ్లు। సాలః దంత్యాదితాలవ్యాదులు రెండు గద్దు। సాల శాసనయీ

గేపెసాలశాసనవిజీవ అని ఛిత్రుప్రయోగము। తాలవ్యము శా

లః సర్జః కార్శ్యః శాలస్కంధలతాపుష్పం। అనిర్ధరణి సర్జః

కాశ్యః అశ్వకర్ణకః సస్యసంవరః యీ ౫న్ను మద్దిచెట్టు పేళ్లు

నదీసర్జః వీరతరుః ఇంద్రద్రుః కకుభః అర్జునః యీ ౫

యః రుమక్షి పేళ్లు। రాజాదనం। ఫలాధ్యక్షః క్షీరికా యీ ౩న్ను

ల చెట్టు పేళ్లు। ఇంగుదీ తాపసతరుః యీ ౨న్ను గారచెట్టు పేళ్లు

భూర్జః చర్మీ మృదుత్వక్ యీ ౩ భూర్జపత్రపు చెట్టు పే

ళ్లు। పిచ్ఛిలా పూరణీ మోచా స్థిరాయుః శాల్మలిః యీ

అయిదున్ను బూరుగచెట్టు పేళ్లు। పిచ్ఛా శాల్మలివేష్టః యీ ౨న్ను బూ

రుగబంక పేళ్లు। రోచనః కూటశాల్మలిః యీ ౨న్ను కొండబూరుగ

చెట్టు పేళ్లు। చిరిబిల్వః నక్తమాలః కరజః కరంజకః యీ ౪న్ను

కానుగచెట్టు పేళ్లు। ప్రకీర్యః పూతికరజః పూతికః కలిమారకః

యీ ౪న్ను చెట్టు పేళ్లు। షడ్గ్రంథః యీ శబ్దము

గంధ్లకానుగచెట్టు। మర్కటీ। కోతి వస్నెకానుగచెట్టు పేరు।

అంగారవల్లరి। నిప్పులవన్నె పూగుత్తులు కానుగచెట్టు పేరు। రోహీ। విష్ఠది

౫౬ రకః యీ ౨న్ను చెవిడు వృక్ష పేళ్లు। తరరః సామపల్లకః యీ ౨ వెలిపం

చెట్టు పేళ్లు। వ్యాఘ్రపుచ్ఛః గంధర్వహస్తకః ఏరండః ఉరుబూకః

రుచకః చిత్రకః చంచుః పంచాంగులః మండః యీ శబ్దం మండ

ఆనమకారాదిన్ని ఆమండః అని అకారాదిన్ని గంధర్వహస్తకా

మండ ఆమండో వాస్త్రీ వర్ధమానః వ్యడంబకః

యీ ౧౧న్ను ఆముదపు చెట్టు పేళ్లు। శమీ సక్తుఫలా శివా

(కాండ ౨) ## వనౌషధి వర్గః

ష్టుపేరు॥ శమీ॥ సక్తుఫలా॥ శివా॥ యీ ౩ న్ను జమ్మిచెట్టుపేరు॥ పి

ండీతకః॥ మరువకః॥ శ్వసనః॥ కరహాటకః॥ శల్యః॥ మదనః॥ యీ

౬ న్ను మంగచెట్టుపేళ్లు॥ శక్రపాదపః॥ పారిభద్రకః॥ భద్రదారు॥ ద్రుకి

లిమం॥ పీతదారు॥ దారు॥ పూతికాష్ఠం॥ దేవదారుః॥ యీ ౯ న్ను దే

వదారుచెట్టుపేళ్లు॥ సప్త అనే అందువల్లను ద్రుకిలిమశబ్దం వాక్యపే

అనే కారకం॥ ధన్వంతరినిఘంటువందు స్త్రీ తెనుగెందుగా చెప్పినాడు

దేవదారుస్స్యాత్ దారు సురాహ్వం కిలిమం చ తత్ అని॥ పాటలిః

పాటలా॥ అమోఘా॥ మకారాది॥ విరాఘా త్రిపాంటులా వృత్తే మో

ఘ స్త్రీషు నిరర్థకే॥ అ నిరర్థకుడు॥ అమోఘా అని అకారాదిగా నున్న

కొందరు చెప్పుదురు॥ కాచస్థాలీ॥ ఫలేరుహా॥ కృష్ణవృంతా॥ కుబే

రాక్షీ॥ యీ ౭ న్ను పాదిరిచెట్టుపేళ్లు॥ శ్యామా॥ మహిలాహ్వయా॥

లతా॥ గోవందనీ॥ గుంద్రా॥ ప్రియంగుః॥ ఫలినీ॥ ఫలీ॥ యీ ౬ ఈకారాం

తస్త్రీలింగాలు॥ విష్వక్సేనా॥ గంధఫలీ॥ కారంభా॥ ప్రియకః॥ యీ

౧౧ న్ను ప్రేంకణాలచెట్టుపేళ్లు॥ మండూకపర్ణః॥ పత్రోర్ణః॥ నటః॥

కట్వంగః॥ టుంటుకః॥ శ్యోనాకః॥ శుకనాసః॥ ఋక్షః॥ దీర్ఘవృంతః॥

కుటన్నటః॥ శోణకః॥ అరలుః॥ యీ ౧౧ న్ను దుండిగలపునామ

అమరకోశము ద్వితీయకాండము ౧ వర్గ

ష్యఫలా॥ ఆమలకీ॥ అమృతా॥ వయస్థా॥ యీ ౩ న్ను ఉశిరికచెట్టుపే

ళ్లు॥ విభీతకః॥ అక్షః॥ తుషః॥ కర్షఫలః॥ భూతావాసః॥ కలిద్రుమః॥ యీ ౬ న్ను

తాండ్రచెట్టుపేళ్లు॥ అభయా॥ అవ్యథా॥ పథ్యా॥ కాయస్థా॥ పూతనా॥ అమృ

తా॥ హరీతకీ॥ హైమవతీ॥ చేతకీ॥ శ్రేయసీ॥ శివా॥ యీ ౧౧ న్ను కరకచె

ట్టుపేళ్లు॥ పీతద్రుః॥ సరళః॥ పూతికాష్ఠం॥ యీ ౩ న్ను సరళవాని పేళ్లు॥

ద్రుమోత్పలః॥ కర్ణికారః॥ పరివ్యాధః॥ యీ ౩ న్ను కొండగోగుచెట్టు పే

ళ్లు॥ లకుచః॥ లికుచః॥ డహః॥ యీ ౩ న్ను క్షమ్మరేనుచెట్టుపేళ్లు॥ పనసః

కంటకీఫలః॥ యీ ౨ న్ను పనసచెట్టుపేళ్లు॥ నిచులః॥ హిజ్జలః॥ అం

బుజః॥ యీ ౩ న్ను కడగన్నేరుపేళ్లు॥ కాకోదుంబరికా॥ ఫల్గుః॥ మలయూ

జఘనేఫలా॥ యీ ౪ న్ను బ్రహ్మమేడిపేళ్లు॥ అరిష్టః॥ సర్వతోభద్రః॥ హిం

గునిర్యాసః॥ మాలకః॥ పిచుమందః॥ నింబః॥ యీ ౬ న్ను వేపచెట్టుపేళ్లు॥ పిచ్ఛి

లా॥ అగరుః॥ శింశపా॥ యీ ౩ మూడున్ను ఇగురువాని పేళ్లు॥ కపిలా॥ భస్మ

గర్భా॥ యీ ౨ న్ను తెంపుగలయిగురువాని పేళ్లు॥ పిచ్ఛిలాశబ్దం మొద

లుయీ ౪ అయిదున్ను ఇరుగుడువాను స్త్రీ అని కొందరందురు॥ శిరీషః

కపీతనః॥ భండిలః॥ యీ ౩ న్ను దిరిశనపుచెట్టుపేళ్లు॥ చాంపేయః॥ చంపక

॥ యీ ౨ న్ను సంపెంగచెట్టుపేరు॥ గంధఫలి సంపెంగమొగ్గకు పేరు॥ కేసర

బకులౌ॥ యీ ౨ న్ను పొగడచెట్టుపేరు॥ వంజులః॥ అశోకః॥ యీ ౨ న్ను అశో

వనౌషధివర్గః

కపిత్థం పేళ్లు॥ కరకః॥ దాడిమ్మః॥ యీ రెండున్ను దానిమ్మ పేళ్లు॥ చాంపేయః॥

కేసరః॥ నాగకేసరః॥ కాంచనాహ్వయః॥ యీ నాలుగున్ను నాగకే

సరపు చెట్టు పేళ్లు॥ జయా॥ జయంతీ॥ తర్కారీ॥ నాదేయీ॥ వైజయంతికా

యీ అయిదున్ను తక్కిలి చెట్టు పేళ్లు॥ శ్రీపర్ణీ॥ అగ్నిమంథః॥ కణికా॥ గణి

కారికా॥ జయా॥ యీ అయిదున్ను తెల్లనెల్లి చెట్టు పేళ్లు॥ కుటజః॥ శక్రః॥ వ

త్సకః॥ గిరిమల్లికా॥ యీ నాలుగున్ను కొడిసె చెట్టు పేళ్లు॥ కళింగం॥ ఇంద్రయవం॥ భ

ద్రయవం॥ యీ మూడున్ను కొడిశె విత్తుల పేళ్లు॥ కృష్ణపాకఫలః॥ అవిఘ్నః॥ సుషే

ణః॥ కరమర్దకః॥ యీ నాలుగున్ను కలివె చెట్టు పేళ్లు॥ కృష్ణపాకఫలమనిన్ని

కలిష్టఫల పాకమనిన్ని కలిష్టపాకమనిన్ని అపనాశమనిన్ని పాకకలిష్టఫలమ

నిన్ని॥ కలిష్టఫలాశకమనిన్ని పాకకలిష్టఫలమనిన్ని పాకఫలకలిష్టమనిన్ని॥ కరాం

బుకమనిన్ని ఫలపాకమనిన్ని పాకఫలమనిన్ని బాలకలిష్టఫలమనిన్ని దీనికే

పేళ్లు॥ మరిన్ని కొందరు॥ కలిష్టపాకఫలమనిన్ని కలిష్టపాకమనిన్ని పాకకలిష్ట

ఫలమనిన్ని పాకఫలకలిష్టమనిన్ని ఫలకలిష్టమనిన్ని దీనికే పేళ్లుగలవని

అందురు॥ యేలాగంటేను॥ — — — — — — —

కలిష్టపాకఫలః॥ కృష్ణఫలపాకోపనాశకః

కలిష్టపాకః॥ పాకకలిష్టః ఫలకలిష్టోపరాజకః

పాకకలిష్టఫలః పాకఫలః కలిష్టకరాంబుకః.

ఫలపాకః పాకఫలో బాలకలిష్టఫలావళి

అనిశబ్దాంతోయముందు॥ అవిఘ్నమని స్త్రీ సైవదికాలక్కంశ్రః॥ తమాలః॥

తాపింఛః॥ యీ మూడున్ను చీకటిమాను పేళ్లు॥ సింధుకః॥ సింధువారః॥ ఇం

ద్రసురసః॥ నిర్గుండీ॥ ఇంద్రాణికా॥ యీ అయిదున్ను వావిలి చెట్టు పేళ్లు॥ వే

ణీ గరా గరీ॥ దేవతాడః॥ జీమూతః॥ యీ నాలుగున్ను దేవదాలి చెట్టు పేళ్లు॥ శ్రీహ

స్తినీ భూరుండీ యీ రెండున్ను గురుగు చెట్టు పేళ్లు॥ తృణశూన్యం॥ మల్లికా॥

భూపదీ॥ శీతభీరుః॥ యీ నాలుగు మల్లె చెట్టు పేళ్లు॥ ఆస్ఫోటా॥ అడవిమల్లె

చెట్టు పేరు॥ శేఫాలికా॥ సువహా॥ యీ రెండున్ను నల్లపువ్వుల వావిలి చెట్టు పేళ్లు

శ్వేతసురసా॥ భూతవేశీ॥ యీ రెండున్ను తెల్లపువ్వుల వావిలి చెట్టు పేళ్లు॥ మా

గధీ॥ గణికా॥ యూథికా॥ అంబష్ఠా॥ యీ నాలుగున్ను అడవి మల్లె చెట్టు పేళ్లు

సా పీతపుష్పికా॥ పచ్చని పువ్వుల అడవి మొల్ల చెట్టు పేళ్లు॥ అతిముక్తః॥ పుండ్ర

కః॥ వాసంతీ॥ మాధవీలతా॥ యీ పువ్వుల గురివింద పేళ్లు॥ సుమనా

సకారాంతస్త్రీలింగం॥ మాలతీ॥ జాతిః॥ యీ మూడున్ను జాజి చెట్టు పేళ్లు॥ సప్త

లా॥ నవమాలికా॥ యీ రెండున్ను విరవాజి చెట్టు పేళ్లు॥ మాధ్యం॥ కుందం॥ యీ రెం

డు మొల్లచెట్టు పేళ్లు॥ రక్తకః॥ బంధూకః॥ బంధుజీవకః॥ యీ మూడున్ను మంకె

న చెట్టు పేళ్లు॥ సహా॥ కుమారీ॥ తరణిః॥ యీ మూడున్ను గోరింట చెట్టు పేళ్లు

వనౌషధివర్గ

అమ్లానం। మహాసహా యీ రెండున్ను పెద్దగోరింటచెట్టుపేళ్లు॥ కురవకః॥

యెర్రని పువ్వుల పెద్దగోరింటచెట్టుపేరు॥ కురంటకః॥ పచ్చని పువ్వుల

పెద్దగోరింటచెట్టుపేరు॥ నీలఝిణ్టీ। బాణా। దాసీ। ఆర్తగళః॥

యీ నాలుగున్ను నల్లని పువ్వుల గోరింటచెట్టుపేళ్లు॥ సైరేయకః॥ ఝిణ్టీ

ష్టు॥ యీ రెండున్ను మయుగోరింటపేళ్లు॥ కురవకః॥ యెర్రని పువ్వుల మయు

లుగోరింటపేరు॥ కురంటకః॥ ఝిణ్టీ॥ సహాచరీ॥ యీ మూడున్ను పచ్చ

ని పువ్వుల మయులుగోరింటపేరు॥ ఓడ్రపుష్పం॥ జపా॥ యీ రెండున్ను దా

సనపుచెట్టుపేళ్లు॥ వజ్రపుష్పం। నువ్వుబువ్వుపేరు॥ ప్రతిహాసః॥

శతప్రాసః॥ చండాతః॥ హయమారకః॥ కరవీరః॥ యీ అయిదున్ను గ

న్నేరుచెట్టుపేళ్లు॥ కరీరః॥ క్రకరః॥ గ్రంథిలః॥ యీ మూడున్ను వెణుతుంగు

చెట్టుపేళ్లు॥ ఉన్మత్తః॥ కితవః॥ ధూర్తః॥ ధుత్తూరః॥ యీ శబ్దం ధు

స్తూరమనిన్ని ధుత్తూరమనిన్ని గద్యం॥ యేలాగంటేను॥- - -

ధుస్తూరస్తు పురిశోఖ్యా ధుస్తూరః కనకాహ్వయః

ధుత్తూరో మాతులశ్చాప్యుక్తే మాతులపుత్రకః

ఆనశబ్దాంతమందున్ను కాంచనాహ్వయః॥ మాతులః॥ మదనః॥

యీ యేడున్ను ఉమ్మెత్తచెట్టుపేళ్లు॥ మాతులపుత్రకః॥ ఉమ్మెత్త

కాం యుమకుపేళ్లు॥ ఫలపూరః॥ బీజపూరః॥ రుచకః॥ మాతులుంగః॥ యీ

నాలుగున్ను మాదీఫలంపేళ్లు॥ సమీరణః॥ మరువకః॥ ప్రస్థపుష్పః॥ ఫ

ణిజ్జకః॥ జంబీరః॥ యీ అయిదున్ను మరువంపేళ్లు॥ పర్ణాసః॥ కఠింజ

రః॥ కుఠేరకః॥ యీ మూడున్ను నల్లగగ్గెరపేళ్లు॥ అర్జకః॥ యీ శబ్దం తెల్లగగ్గెరపేరు

పాఠీ నకారాంతం। చిత్రకః॥ వహ్నిసంజ్ఞకః॥ యీ మూడున్ను చిత్రమూలము పే

ళ్లు॥ అర్కాహ్వః॥ వసుకః॥ ఆస్ఫోటః॥ గణరూపః॥ వికిరణః॥ మందారః॥ అ

ర్కపర్ణః॥ యీ యెనిమిదిన్ని జిల్లేడుచెట్టుపేళ్లు॥ అలర్కః। ప్రతాపసః॥ యీ రెండున్ను

తెల్లపువ్వుల జిల్లేడుచెట్టుపేరు। శివమల్లీ। పాశుపతః॥ ఏకాష్ఠీలః॥ బు

కః॥ వసుః॥ యీ అయిదున్ను బకపుష్పంపేళ్లు॥ వందా। వృక్షాదనీ। వృక్షరుహా।

జీవంతికా యీ నాలుగున్ను బదనికేపేళ్లు॥ యిది మొదలు తిప్పతీగ శబ్దము వరి

యంతరమున్ను వాక్యాక్షశ్లోకం వాక్యాక్ష చెప్పుతున్నారు॥ గాచెప్పుచున్నారు

వత్సాదనీ। ఛిన్నరుహా। గుడూచీ। తంత్రికా। అమృతా। జీవంతికా। సోమ

వల్లీ। విశల్యా। మధుపర్ణీ॥ యీ పదిన్ని తిప్పతీగెపేళ్లు॥ మూర్వా। దేవీ

మధురసా। మోరటా। తేజనీ। స్రువా। మధూలికా। మధుశ్రేణీ। గోకర్ణీ

పీలుపర్ణీ॥ యీ పదిన్ని చాగచెట్టుపేళ్లు॥ పాఠా। అంబష్ఠా। విద్ధకర్ణీ।

స్థాపనీ। శ్రేయసీ। రసా। ఏకాష్ఠీలా। పాపచేలీ। ప్రాచీనా। వనతిక్తికా

యీ పదిన్ని అగమశాంతిపేళ్లు॥ కటుః। కటంబరా। అశోకరోహిణీ।

వనౌషధివర్గ

తయురా హేణే। వంత్సనిపిత్తా। కృష్ణ ఫేది। వత్రాంగి। శతలాందది। యిరాం

న్నితపరకా హేణి వేళ్ళు। ఆత్మగుప్తా। జహా। వ్యండబు। నందాదాఖ। ప్రావృ

ష్యాయణి। బుశ్పత్రో శ్రా। శరాశంబిరో। షిరకర్ణాఖ వుకేటుయిరాంన్ని

దిరాలగోయిలపేళ్ళు। చిత్రా। ఉపచిత్రా। న్యగ్రోధి। ద్రువంతి। శంబరి।

వృషా। ప్రత్యక్శ్రేణి। సుతశ్రేణి। రండా। మూషికపర్ణి। యిరాంగన్ని

యెలికచెవిచెట్టుపేళ్ళు। అపమార్గః। శైఖరికః। ధామార్గవః। మయూ

రకః। ప్రత్యక్పర్ణీ। కీశపర్ణీ। కిణిహీ। ఖరమంజరీ। యిరాంవన్ని ఉత్తరే

ణిచెట్టుపేళ్ళు। హంజికా। బ్రాహ్మణీ। పద్మా। భార్జీ। బ్రాహ్మణయష్టి

కా। అంగారవల్లీ। బాలేయశాకః। బర్బరః। వర్ధకః। యిరాంన్ని వ్ర

రంగిచెట్టుపేళ్ళు। చిరుతికుపేరనికొందరంటురు। మంజిష్ఠా। వికసా

జనపమంగా। కాలమేషికా। మండూకపర్ణీ। భండీరీ। భాండీ। యో

జనవల్లీ। యిరాంన్ని మంజిష్ఠిపేళ్ళు। యవాసః। యవాసకః। దుస్పర్శః। ధన్వ

యాసః। కునాశకః। రోదనీ। కచ్ఛురా। అనంతా। సముద్రాంతా। దురాల

భా। యిరాంన్ని తెల్లదురదగొండిచెట్టుపేళ్ళు। పృశ్నిపర్ణీ। పృథక్పర్ణీ

చిత్రపర్ణీ। అంఘ్రిపర్ణీ। క్రోష్టువిన్నా। సింహపుచ్ఛీ। కలశీ। ధావనీ।

గుహా। యిరాంన్ని కొలకొన్నచెట్టుపేళ్ళు। నిదిగ్ధిక। స్పృశీ। వ్యాఘ్రీ। బృహతీ

ప్రపణీకాశల్య పరిసుంథరముస్నలియనసాయిగు శబ్దాలు కొలపాల

స్పశేచెట్టుపేళ్ళు। క్షుద్రా। ఉశాసనా। క్రిష్ణా విన్నాశబ్దం పెందలుగుపాశబ్దం పరియంత్ర

రమున్నైన అయుగుశబ్దాలున్న నక్షత్రకసవుపేళ్ళన్న నికొంటరం

దురుః। నిదిగ్ధికా। అఘిలశీ। వ్యాఘ్రీ। బృహతీ। కంటకారికా। ప్రచోద

నీ। కులత్థికా। దుస్పర్శా। రాష్ట్రికా। యిరాంన్ని పారుతుబిచ్చు

పేళ్ళు। నీలి। కాలా। క్లీతకికా। గ్రామీణా। మధుపర్ణికా। రంజనీ।

షవి। తుత్థా। ద్రోణి। దోలా। నీలినీ। యిరాంగన్ని నీలిచెట్టుపేళ్ళు। అవ

ల్గుజః। సోమరాజీ। సువల్లి। సోమవల్లికా। కాలమేషీ। కృష్ణఫ

లి। వాకుచీ। పూతిఫలీ। యిరాంవన్ని బావంచెట్టుపేళ్ళు। కృష్ణా। ఉ

పకుల్యా। వైదేహీ। మాగధీ। చపలా। కణా। ఉషణా। పిప్పలీ। శౌండీ। కో

లా। యిరాంగన్ని పిప్పలిచెట్టుపేళ్ళు। కరిపిప్పలీ। కపివల్లీ। కోలవల్లీ। శ్రేయసీ

యిరాంన్ని యేనుగపిప్పలిపేళ్ళు। చవ్యం। చవికా। యిరాంన్ని చేవ్యంపేళ్ళు।

కాకచించా। గుంజా। కృష్ణలా। యిరాంమూండున్న పూసలగురువిం

దచేళ్ళు। పలంకషా। ఇక్షుగంధా। శ్వదంష్ట్రా। స్వాదుకంటకః। గోకం

టకః। గోక్షురకః। వనశృంగాటః। యిరాంన్ని పల్లేరుచెట్టుపేళ్ళు। విశ్వా। వి

షా। ప్రతివిషా। అతివిషా। ఉపవిషా। అరుణా। శృంగీ। మహౌషధం।

యిరాంమెనిమిదిన్ని అతివసపేళ్ళు। క్షీరావీ। దుగ్ధికా। యిరాంన్నపాలప

... ఓషధివర్గ

చెట్టు పేళ్లు। శతమూలీ। బహుసుతా। అభీరుః। ఇందీవరీ। వరీ। ఋష్య

ప్రోక్తా। అభీరుపత్రీ। నారాయణీ। శతావరీ। అహేరుః। యీ ౧౧న్ను

పిల్లిగడ్డ పేళ్లు। కాండురుకి ... చెట్టు పేళ్లని అందురు। పీతద్రుః। కాలే

యకః। హరిద్రవః। యీ ౩ జం హరిద్రః అని అకారాంతంగా కొం

దరు చెప్పుదురు। దార్వీ। పచంపచా। దారుహరిద్రా। పర్జనీ। యీ

౫ న్ను మానుపసుపు పేళ్లు। వచా। ఉగ్రగంధా। షడ్గ్రంథా। గో

లోమీ। శతపర్వికా। యీ ౫న్ను వస పేళ్లు। శుక్లా। హైమవతీ। యీ ౨

౧౦౧ న్ను తెల్లవస పేళ్లు। వైద్యమాతృ। ఋకారాంతః స్త్రీలింగం। సింహీ। వాశ

కా। వృషః। అటరూషః। సింహాస్యః। వాశకః। వాజిదంతకః। ౭

యీ ౭న్ను అడ్డసరం పేళ్లు। ఆస్ఫోటా। గిరికర్ణికా। విష్ణుక్రాంతా। అపరా

జితా। యీ ౪న్ను విష్ణుక్రాంత పేళ్లు। ఇక్షుగంధా। కాండేక్షుః। కో

కిలాక్షః। ఇక్షురః। క్షురః। యీ ౫న్ను ముండ్లుగోరింట చెట్టు పే

ళ్లు। శాలేయః। శతశివా। ఛత్రా। మధురికా। మిసి। మిశ్రేయః। యీ ౭

న్ను తెల్లసదాప పేళ్లు। సింహుండః। వజ్రద్రుః। స్నుక్ హకారాంతః స్త్రీ

లింగం। స్నుహీ। గుడా। సమంతదుగ్ధా। యీ ౬న్ను జెముడు చెట్టు పేళ్లు।

వేల్లం। అమోఘా। చిత్రతండులా। తండులః। క్రిమిఘ్నః। విడంగం

... వనౌషధివర్గః ... కాం ౨ వర

లంగా అరుస్నవాయువలవంగాల పేళ్లు। బలా। వాట్యాలకః। యీ ౨న్ను

చేటిముముష్టు చెట్టుపేళ్లు। ఘంటారవా। శణపుష్పికా। యీ ౨న్ను గిలక

౧౦౩ చెట్టు పేళ్లు। మృద్వీకా। గోస్తనీ। ద్రాక్షా। స్వాద్వీ। మధురసా। యీ ౫న్ను ద్రాక్ష పేరు।

సర్వానుభూతిః। సరలా। త్రిపుటా। త్రివృతా। త్రివృత్। త్రిభండీ। రేచనీ। యీ

౭న్ను తెల్లతెగడ పేళ్లు। శ్యామా। పాలిందీ। సుషేణికా। కాలా। మసూర

విదలా। అర్ధచంద్రా। కాలమేషికా। యీ ౭న్ను నల్లతెగడ పేళ్లు। మధుకం

క్లీతకం। యష్టిమధుకం। మధుయష్టికా। యీ ౪న్ను యష్టిమధుకం పేళ్లు

విదారీ। క్షీరశుక్లా। ఇక్షుగంధా। యీ ౩న్ను నేలగుమ్మడు పేళ్లు। క్షీరవిదా

రీ। మహాశ్వేతా। ఋక్షగంధికా। యీ ౩న్ను పాలనేలగుమ్మడు చెట్టుపే

ళ్లు। లాంగలీ। శారదీ। తోయపిప్పలీ। శకులాదనీ। యీ ౪న్ను నీరుపిప్పలి

పేళ్లు। ఖరాశ్వా। కారవీ। దీప్యః। మయూరః। లోచమస్తకః। యీ ౫న్ను వా

మం పేళ్లు। గోపీ। శ్యామా। శారిబా। చందనా। ఉత్పలశారిబా। వరావే

న పేళ్లు। సుగంధిపాలవేరున్నని కొందరందురు। చందనా అనేదిక్కు సఅ

నంతా అని పాఠంగద్దు। యోగ్యా। ఋద్ధిః। సిద్ధిః। లక్ష్మీః। యీ ౪న్ను ఋ

ద్ధివృద్ధులనేటి ఔషధుల పేళ్లు। కదలీ। వారణబుసా। రంభా। మోచా

అంశుమత్ఫలా। కాష్ఠీలా। యీ ౬న్ను అరటిచెట్టు పేళ్లు। ముద్గపర్ణీ

కాకముద్గా। సహా। యీ ౩న్ను ... సహా అని కొందరందురు

వనౌషధి వర్గః

[illegible]

అమరకోశ… [illegible]

[illegible]

వనౌషధివర్గ

స్త్రీయాం. కులపేళ్లు। వాతిఘ్న. తలష్టం। వాంతిఘ్నాం వ్యం। వాష్పం। పేంల

కం। అత్తులం। యీరాం ఆరున్న వంగయివకోష్టు పేళ్లు। శంఖిని। పాక

పుష్పాం। కేశని। యీరా వరాడున్న కత్తిలవిష్టుపేళ్లు। విదున్నకేః

రుష్కపాం। అమలాం। అరుథయాం। తాండి। శివాం। తావఃలసి। యిరా

శన్ని సేలవృశిరికవెట్టుపేళ్లు। ప్రపౌండరికం। పౌండర్యం। యీరా

స్నఫుండరీకమనే గ్రంధ్యం పేళ్లు। తున్నశతువెరశ। కంశిని। శేష్మశిరాం

న అశని సంది ... యీరా ఆరున్న నందిఅనే వృత్తుంపేళ్లు। రాష్ట్రాని

చందాం। ధనవాంరి। శ్లేమంశ। దుష్ప్రత్రశ। గణాహాసతః। యీరా ఆరున్న

నల్లకేవోరంపేళ్లు। వావిలాం। యుద్ధం। వాచ్రుసఖం। కరంజం। వన్ర

కారకం। యీరా నాలుగున్న వాచ్రుమనే గ్రంధ్యంపేళ్లు। సుషిరాం

విద్యమంలతాం। కపోతాంఘ్రిశ। నలుం। నవిధమని। అంజనకేశి। యీరా

యేడున్న గున్నగుత్తికేతనపుపేళ్లు। వానంశ। వాట్టు విలాసిన్యాం। శు

క్తిశ। శంఖశ। ఖురశ। కోలశదలం। నఖం। యీరా వన్నినఖం అనే గ్రంధ్యం

పేళ్లు। వానుశబ్దం। ఆకారాంతస్త్రీలింగం। ఆధశ। కాంబోయ్యవన్నెవాల్లి।

తువరికాం। వృత్త్రాలకం। సంరాష్ట్రజం। యీరా ఆరున్నతాగరువన్న

పేళ్లు। శుభం। నయం। దాంశపురం। వానేయం। పరిపేలవం। ప్లవం। గో

ప్రతం। గానదర్ణం। కైవర్తం। ముస్తకం। యీరా చాన్న నీరు తుంగ ముస్తల

పేళ్లు। కైవర్తి వతుస్తకం అని వానపేరుగానున్న వెళ్లి ముసంగ్రంధపర్ణాం

శుక్తి। ఖహారాఃశ। పుష్పం। స్థానేయం। కంకుళకః। యీరా ఆరున్న స్థా

నేయకమనే గ్రంధ్యంపేళ్లు మరున్మాలాం। పిశునాం। స్పృక్కాం। దే

లతాం। లఘుశ। కమున్రాంతాం। వధూశ। కోటీవర్షాం। లంకాయి

కాం। యీరా గంన్న స్పృక్క అనే గ్రంధ్యం పేళ్లు। తపస్విని। జటాం। మాంసి

జటులాం। లోమశాం। అవిష్యే। యీరా అరున్న జటామాంసి పేళ్లు

త్వక్। చకారాంతస్త్రీలింగం। సత్రం। అక్షయం। భృంగం। త్వచం। చో

దం। పరాంగకం। యీరా యేడున్న లవంగపట్టు పేళ్లు। కర్పూరకః

ద్రావిడకశ। కాల్యకశ। వేదముఖ్యకశ। యీరా కన్నకంధ్రవోరంపేళ్లు

ఫూంచికాం చే వనస్పతాన్రేదులు ఫూయుకకాం చే వనస్పతులు। పొ

ట్టు కాయలున్న పూతలు గల వృక్షాలు। పాడులు తీగెలు పంరి చే

డె జాషధులు నవృ వెదురు మొదలయిన నట్టోక్కి సకారాంలి జ

వి మొదలయిన భేదాల వానన పర్వత వృత్తుల తాంగుల్మాదులయి

న యీరా అబ్ధి జ్ఞాతియుల్లి సంజ్ఞే షధుల వివెంచు కానున్ను ఫలపా

కాంతాదులయిన। ద్రువాదులున్న రుంధి వానజౌషధుల వివించు

కానున్న। రోగాలు బోవి రాత్రి ఫలము యాత్రలన్ను పాదులు జాతి

వనౌషధివర్గ

షష్ఠవర్గనబడును। పత్రపుష్పాదులుశాకముని. పింఛాకొనుము।ఆ
దిశబ్దంవాతను --

మూలపత్రకరీరాగ్రఫలకాండాధిరూఢకం
త్వక్పుష్పంకవకంచేతిశాకందశవిధంస్మృతం

అనేవిపదివిధాలున్నవిచెప్పబడెను। తండులీయ్యః। అల్పమారిషః
యీరెన్నుచిర్రికూరపేళ్లు। విశల్యా। అగ్నిశిఖా। అనంతా। ఫలినీ।
శక్రపుష్పీ। యీ౫న్ను నాగలివావిలికూరపేరు। ఆదితరిగాత్రు
కూరగనున్నచెన్నెజెడురుంకన్నని కొందరందురు। ఋష్యగంధా
ఛాగలాంత్రీ। ఆవేగీ। ఈకారాంతస్త్రీలింగం। అత్తరసమావర్ధ
నకారాంతమువున్నపుల్లింగమున్నగద్దనికొందరందురు। వృ
ద్ధదారకః। జుంగః। యీ౫న్ను బొద్దికూరపేళ్లు। బ్రాహ్మీ। మత్స్యా
క్షీ। వయస్థా। సోమవల్లరీ। యీ౪న్ను పొన్నగంటికూరపేళ్లు।

పటుపర్ణీ। హైమవతీ। స్వర్ణక్షీరీ। హిమావతీ। యీ నాలు
గున్నకంక్కోష్టం పేళ్లు। హయపుచ్ఛీ। కాంబోజీ। మాషపర్ణీ
మహాసహా। యీ౪న్ను కారువినుముపేళ్లు। తుండికేరీ। రక్తఫల
బింబికా। పీలుపర్ణీ। యీ౪న్ను దొండచెట్టుపేళ్లు। బర్బరా। క

అమరకోశపద్యములకు [illegible] వ్యాఖ్యానం [illegible]

రీ। తుంగీ। ఖరపుష్పా। అజగంధికా। యీ౫న్ను అడవి[illegible]
చెట్టుపేళ్లు। ఏలాపర్ణీ। సువహా। రాస్నా। యుక్తరసా। యీ౪
న్నాయిగున్న చిన్నరాస్త్రపేళ్లు। చాంగేరీ। చుక్రికా। దంతశఠా। అం
బష్ఠా। అమ్లలోణికా। యీ అయిదున్ను పులిచింతచెట్టుపేళ్లు।
సహస్రవేధీ। చుక్రః। అమ్లవేతసః। శతవేధీ। యీ౪న్ను అమ్లవేత
సంపేళ్లు। నమస్కారీ। గండకారీ। సమంగా। ఖదిరా। యీ౪న్ను ముణు
గుదామెరపేళ్లు। జీవంతీ। జీవనీ। జీవా। జీవనీయా। మధుస్రవా। యీ
అయిదున్ను పాలకూరపేళ్లు। కూర్చశీర్షః। మధురకః। శృంగః। హ్ర
స్వాంగః। జీవకః। యీ౫న్ను జీవకమనే గ్రంథ్యంపేళ్లు। కిరాతతిక్తః।
భూనింబః। అనార్యతిక్తః। యీ౩న్ను నేలవేముపేళ్లు। సప్త
లా। విమలా। సాతలా। భూరిఫేనా। చర్మకషా। యీ అయిదున్ను
సంబరేనుపేళ్లు। వాయసోలీ। స్వాదురసా। వయస్థా। యీ౩న్ను కా
దరుకయస్థా అని ఆదిత్రాసస్వోంగా చెప్పుదురు। యీ మకాండున్న
కారుకా పేళ్లు। మకూలకః। నికుంభః। దంతీ। ప్రత్యక్శ్రేణీ। ఉ
దుంబరపర్ణీ। యీ అయిదున్ను దంతిచెట్టుపేళ్లు। అజమోదా। ఉ
గ్రగంధా। బ్రహ్మదర్భా। యవానికా। యీ౪న్ను అజమోదవామా

వనౌషధివర్గః

సతమన్న పేళ్లు। పుష్కరం। కాశ్మీరం। పద్మపత్రం। పౌష్కరం। ... వారకన్నిష్ఠ
ష్టమూలము పేళ్లు। అవ్యథా। అతిచరా। పద్మా। చారటీ। పద్మచారి
కారీ। యీ ఆరయిదున్న మెంట్టదామెర పేళ్లు। కాంపిల్యః। కర్కశః। చం
ద్రః। రక్తాంగః। రోచనీ। యీ అయిదున్న కంపిల్లము పేళ్లు। ప్రపునా
టః। ఏడగజః। దద్రుఘ్నః। చక్రమర్దకః। పద్మాటః। ఉరణాఖ్యః। యీ
ఆరున్న గరిశె చెట్టు పేళ్లు। పలాండుః। సుకందకః। యీ రెన్న నీరుల్లి పే
ళ్లు। లతార్కః। దద్రుమః। యీ రెన్న పచ్చనీరుల్లి పేళ్లు। మహౌషధం
లశునం। గృంజనం। అరిష్టః। మహాకందః। రసోనకః। యీ ౬న్న
వెల్లుల్లి పేళ్లు। పునర్నవా। శోథఘ్నీ। యీ రెండు గలిజేరు పేళ్లు। వితు
న్నం। సునిషణ్ణకం। యీ రెండు నీరుచెంచలం పేళ్లు। వాతకః। శీతలా
అపరాజితా। శణపర్ణీ। యీ నాలున్న నీరుమిందచెట్టు పేళ్లు। పారా
వతాంఘ్రిః। కటభీ। పణ్యా। జ్యోతిష్మతీ। లతా। యీ అయిదు పేక్కుదుదే
గె పేళ్లు। వార్షికం। త్రాయమాణా। త్రాయంతీ। బలభద్రికా। యీ
నాలుగున్న కంబుగా సుగ చెట్టు పేళ్లు। విష్వక్సేనప్రియా। గృష్టిః
వారాహీ। బదరా। యీ నాలుగున్న పాచిదీగె చెట్టు పేళ్లు। మార్కవ
వః। భృంగరాజః। యీ రెండు గుంటకలగర చెట్టు పేళ్లు। సమష్ఠిలా

మాంసుకః। యీ రెండు తాని చెట్టు పేళ్లు। సితచ్ఛత్రా। మధురికా ...
క్షీరవిదారీ। యీ రెండున్న పెద్దసదాప పేళ్లు। సారణశ్చ ప్రసారణీ। కేటుల
రా। రాజబలా। భద్రబలా। యీ అయిదున్న గాంతెమగోరి చెట్టు పే
ళ్లు। జని। జతూకా। జననీ। జతుకృతీ। చక్రవర్తినీ। ...
సంస్పర్శా। యీ ౬న్న కోరింద చెట్టు పేళ్లు। శటీ। గంధమూలీ। షడ్గ్రంథికా
కటిల్లకః
కచూరః। పలాశః। యీ అయిదున్న గంధకచోరం పేళ్లు। కారవెల్లః। సు
షవీ। యీ మూడున్న కాకర చెట్టు పేళ్లు। కులకం। పటోలః। తిక్తకః। పటుః। యీ
నాలుగున్న చేదుపొట్లచెట్టు పేళ్లు। కూష్మాండకః। కర్కారుః। యీ రెండు గుమ్మడి
చెట్టు పేళ్లు। ఉర్వారుః। కర్కటీ। యీ రెండు దోసచెట్టు పేళ్లు। ఇక్ష్వాకుః। కటుతుం
బీ। యీ రెండు చేదుసొర చెట్టు పేళ్లు। తుంబీ। అలాబూః। యీ రెండు తియ్యసొర చె
ట్టు పేళ్లు। చిత్రా। గవాక్షీ। గోడుంబా। యీ మూడున్న పిన్నపాపర చెట్టు
పేళ్లు। విశాలా। ఇంద్రవారుణీ। యీ రెండు పెద్దపాపర చెట్టున్న పేళ్లు। అ
ర్శోఘ్నః। సూరణః। కందః। యీ మూడున్న కంద పేళ్లు। గండీరః। సమ
ష్ఠిలా। యీ రెండు వంగ పేళ్లు। గురుజ కేదార పేళ్లు। ... దరం
రుః। కలంబీ। యీ శాకం తీగె బచ్చలి పేరు। ఉపోదకా। దుంప బచ్చలి
పేరు। మూలకం। ముల్లంగి పేరు। పాలంకి శాకం। చిలుకకూర పేరు
... పత్రపుష్పాది అన్నది మొదలు
కాని। యీ పరియంతమున్న శాకవిశేషాలు। ... శతపర్వికా।

వనౌషధివర్గ

సహస్రవీర్యా। భార్గవీ। రుహా। అనంతా। యీ ఆఱున్ను గరిక పేళ్లు। [illegible]

శతవీర్యా। యీ రెండ్లు తెల్లగరిక పేళ్లు। గంధాలిః। శకులాత్స్యః। [illegible]

శోగగరికి పేళ్లు। కురువిందు। మేఘనామా। ముస్తా। ముస్తకం। యీ

నాలుగున్ను తుంగముస్తెల పేళ్లు। భద్రముస్తకం। గుంద్రా। యీ

రెండున్ను భద్రముస్తెల పేళ్లు। వంశాలా। త్వక్సారా। [illegible] యీ మూడున్ను వె

దురు తుంగ పేళ్లు। వంశః। త్వక్సారః। కర్మారః। త్వచిసారః। తృణధ్వజః। శ

తపర్వా। సకారాంతః। [illegible] యవఫలః। వేణుః। మస్కరః। తేజనః। యీ

౧౦న్ను వెదురు పేళ్లు। శివేతః। బొంగు వెదురు పేళ్లు। గ్రంథి। ఇకారాంతః

పుల్లింగం। పర్వ। నకారాంత నపుంసకలింగం। పరుష్। సకారాంత నపుం

సకలింగం। అకారాంత పుల్లింగం। స్నిగ్ధః। లజ్జా సారో గ్రంథిః పరుష్

రాగశ్చ కుసుమరేణుః అని రత్నకోశమందు। పుల్లింగకాండలో చెప్పి

నాడుగనుక। యీ ౩న్ను వెదురు కనుపు పేళ్లు। ఇంద్రుః। తేజనః। శరః

యీ మూడున్ను కాకి వెదురు కున్న కాకి వెదురు కున్న పేళ్లు। ధమనః

పోటగళః। నలః। యీ మూడున్ను కిక్కస పేళ్లు। కాశం। ఇక్షుగంధా। పో

టగళః। యీ మూడున్ను రెల్లుగసవు పేళ్లు। బిల్వజా। యీ శబ్దం పు

ల్లింగబహువచనమందే వర్తించును। విరాదులు [illegible] పేళ్లు।

రసాలః। ఇక్షుః। యీ రెండ్లు చెఱుకు పేళ్లు। పుండ్రః। తెల్ల చెఱుకు పేరు

అమరం (వనౌషధివర్గం)

కాంతారకః। నల్లచెఱుకు పేరు। వీరణం। వీరతరం। [illegible]

వట్టివేళ్లు। ఉశీరం। యీ శబ్దం పుంనపుంసకాలయందు వర్తించును। అ

భయం। నలదం। సేవ్యం। అమృణాలం। జలాశయం। లామజ్జకం। ల

ఘులయం। అవదాహం। ఇష్టకాపథం। యీ ౧౧న్ను వట్టివేళ్ల పేళ్లు। లఘు

లయంబనే పేరు రెండు పేళ్లుగా కొందరు చెప్పుదురు। నలశబ్దం తీయి

లు యీ వరియంతమున్ను చెప్పిన శబ్దాలు తృణమని [illegible] కానున

గముచేతవరా కాది శబ్దాలున్ను తృణమని చెప్పుకానునవి। ప్రముఖ్య

ట్టం కాతమని వివారాదులు చెప్పడి [illegible] దర్భః। కుశః। కుథం

యీ ౪న్ను దర్భ పేళ్లు। కత్తృణం। పౌరం। సౌగంధికం। ధ్యామం। దేవజ

గ్ధకం। రౌహిషం। యీ ఆరున్ను కామంచి కసవు పేళ్లు। ఛత్రా। అతిఛత్రం।

పాలఘ్నం। యీ మూన్ను ఛత్రాకారమైన కసవు పేళ్లు। ఛత్రాతిఛత్రాదా

పేరు రెండు పేళ్లని స్నిగ్ధుడు।

సుగంధా శబ్దం చేతయుక్తం ఛత్రాది ఛత్రకేంతధా।

ఛత్రాకార ఇతిఖ్యాతో మూలే ఛత్రే వనాశ్రితిః అని

ఆతపత్రమతం ఛత్రా మధురికా మతా

అతిఛత్రోపి ఛత్రాప్యచ్ఛ ప్రధానాపి కవుప్తకం

అని రుద్రుడు। తాలాదిశబ్దాలు [illegible] యీ ౧ చెప్పుతెను ఛత్రే

వనౌషధివర్గ

ఖ్లు॥ నారికేళః॥ లాంగలీ॥ యీనాలుగు నారికేళపు చెట్టుపేళ్లు॥ తాం కృత

రకేశీనా॥ అనిగతత్రరాశిగ యయనుకేం॥ మహావిర్షిర ఖశీకే ఖస్సైదు

పవనపొదస్సైరుపశోభుదుర్గా॥ అనివాసవదత్తయుండ్లు॥ రెండునతరగా

లువెన్నైనాడు॥ లాంగలీ॥ జ్జంనకారాంత పుల్లింగం॥ ఘోంటా॥ పూ

గః॥ క్రముకః॥ గువాకః॥ ఖపురః॥ యీనాలుగుయుదున్నపోకచెట్టుపేళ్లు॥

అస్యోగం॥ యీశబ్దంపోకకుపేరు॥ తాళనారికేళక్రముకాలున్నవాం

తాళపరున్నముందరచెప్పబడేఖర్జూరమొదలయినవినాలు

గున్ను తాంతామెనవిదన్ని తృణా ద్రుమాలు అనబడును॥ హింతాల

శః॥ గిరుతతాయంపేరుగ ఖర్జూరః॥ ఖర్జూరపు చెట్టుపేరు॥ కేతక

ి మొగలి చెట్టుపేరు॥ తాళి శ్రీతాళంపేరు॥ ఖర్జూరి రి విష్ణుతపేరు

- ఇతి వనౌషధివర్గః -

౧౧౮ సింహస్యాం॥ వ్యాఘ్రః॥ పంచాస్యః॥ హర్యక్షః॥ కేసరీ॥ నకారాంత

హరి॥ యీఆరున్ను సింహముపేళ్లు॥ శార్దూలః॥ ద్వీపీ॥ నకారాం

తం॥ శార్దూలః॥ యీ రెన్నుపెద్దపులిపేరులు॥ తరక్షుః॥ మృగా

దనః॥ చిరుతపులిపేరులు॥ రెండరుశివంగిపేళ్లందురు

శ్రీఘరవరనకులంబుగ్గులువిసౌనం ౧౨౮ ౧

వరాహస్య॥ సూకరః॥ ఘృష్టిః॥ కోలః॥ పోత్రీ॥ నకారాంతం॥ కిరిః॥ కిటి॥ దం

ష్ట్రీ॥ నకారాంతం॥ ఘోణీ॥ నకారాంతం॥ స్తబ్ధరోమా॥ నకారాంతం॥ క్రోడః॥

భూదారః॥ యీపదిన్ని అడవిపందిపేళ్లు॥ సూకరశబ్దం సకారాదినాలాయిను

॥ వసౌనర్పూసమాదితథరణిమండలి॥ ఆనివాసవదత్తా తాలిపదివృగర్షా

తాలవాసిఅవిగం॥ తాస్యాః॥ శబ్దసూకరహాంసవః॥ అనిపురుషోత్తముండగు

పిః॥ ప్లవంగః॥ ప్లవగః॥ శాఖామృగః॥ వలీముఖః॥ మర్కటః॥ వానరః॥ కీశః॥ వనౌ

కః॥ సకారాంతం॥ యీరున్నకోతిపేళ్లు॥ భల్లూకః॥ ఋక్షః॥ అచ్ఛభల్లః॥ యీశబ్దం

వనపేరు॥ అచ్ఛభల్లమనేనామకృష్ణవృషమనియభ్రమాజీవ॥ అనిహంస్యపికవు

మంయు॥ రెండుపేళ్లుగాకొందరుచెప్పుదురు॥ అచ్ఛౌనిమలభల్లూకో॥ అనిఅజ

యుడు॥ భల్లాభల్లూకో॥ అనిధరణి॥ ౦ భల్లూకః॥ యీనాలుగున్ను

ఎలుగుపేళ్లు॥ గండకః॥ ఖడ్గః॥ ఖడ్గీ॥ యీశబ్దంసకారాంతం॥ యీమూడు

౯౮ న్ను ఖడ్గమృగంపేళ్లు॥ లులాయః॥ మహిషః॥ వాహద్విషత్॥ తకారాంతం॥

సరభః॥ సైరిభః॥ యీఅయిదున్న కారుయెనుబోతుపేళ్లు॥ శివా॥ యీశబ్దం

మొగనక్కనుచెప్పియప్పుడు స్త్రీలింగమె॥ సృగాలః॥ వంచకః॥ క్రోష్టు॥ యీశబ్దం

స్త్రీయాంతుతఖ్లీఅజయుడు॥ ఫేరుః॥ ఫేరవః॥ జంబుకః॥ అకారాంతం॥ ఉకారాం

తము నసనాదపండురు॥ గోమాయుః॥ మృగధూర్తకః॥ సృగాలః॥ యీం

శబ్దం దంపబడిసృగాలపరిగతపదమ్ములుగాకిశోభితం॥ అనితంనామరావతి

సింహాదివర్గ

తరలంగ్ము। తాలవ్యాదున్నగద్దు। సృగాలజంబుకే ద్వివిశేష్య ... ఖహ్వ
ధులయందు। శఘసుడు। పంచనఖ శ్రేష్టుః। యీశబ్దం ... రాంతం। పేరు
పేరవః। జంబుకః। యీగంన్ననక్క పేళ్లు। జీతుః। బిడాలః। మార్జాలః।
వృషదంశకః। అఖుభుక్। యీశబ్దం జకారాంతం। యీ అయిదున్న పిల్లి
పేళ్లు। గాంధారః। గాధేయః। గాధేరః। గోధికాత్మజః। యీనాలుగున్న
ఉడుముపేళ్లు। శ్వావిత్। తకారాంతం। శల్యః। యీరెండ్లున్ను పేళ్లు। శలలి
శలలం। శలలః। యీముగ్గుడు ... ముల్లుపేళ్లు। వాతప్రమీః। ఈ
కారాంతః। పుల్లింగం। వాతమృగః। యీరెండు గాలికి యెదురుగా నడిచే
యిఱ్ఱిజాతి మృగం పేళ్లు। కోకః। ఈహామృగః। వృకః। యీమూడున్ను
తోడేలు పేళ్లు। మృగః। కురంగః। వాతాయుః। హరిణః। అజినయో
నిః। యీ అయిదున్ను యిఱ్ఱిపేళ్లు। ఐణేయం। యీశబ్దం ... యిఱ్ఱియొక్కచ
ర్మమాంసాదుల పేళ్ళు। ... యీశబ్దం యిఱ్ఱియొక్క చర్మమాంసాదు
లకు పేరు। ఐణేయ ఐణశబ్దాలు రెండున్ను ముడు లింగాలయం
దువర్తించును। కదలి శబ్దం మొదలు ఆరు ఆస్తరణోలకు ప్రయోగిం
చే చర్మానకు కారణాలైన యిఱ్ఱిజాతిలోని విశేషాలకు పేళ్లు। కదలి
ఖాళ్లైచాయగల ... ములో ... మృగము పెళ్లు। కందళి। దార్శకః

శ్రీమహా ... [illegible]

పుగవిచిత్ర ... సుందరి హాళ్లున్ను నల్లనైన మృగము పేరు। చీ
నః। యీశబ్దము గుజ్జువన్నెగలిగి ... తుంపుగ గగిన మృ
గము పేరు। చమూరుః। తోక చట్టా తెల్లని సందేహం ... పేకాని
నలుపే కాని నానావర్ణాలే కాని అయిన మృగము పేరు। ప్రియకః।
దట్టమైన యిఱ్ఱి నల్లని మృదువైన రోమాలు గల మృగము పేరు। సమూ
రుః। తెల్లని కాన వెంట్రుకలు గల ... పెరుగ్గైన ... రోమ్మకలుగ
లిగి గోధుమ వర్ణమే కాని కృష్ణవర్ణమే కాని అయిన మృగము పేరు
కృష్ణసార శబ్దం మొదలు ఆశబ్దాలు ప్రత్యేకం ...
ప్రసిద్ధాలయిన మృగభేదాల పేళ్ళు। కృష్ణసారః। యీశబ్దం నల్లని కప్పు
గలిగి చిత్రవర్ణమైన యిఱ్ఱి పేరు। రురుః। నల్లని ...
... జింక ... పేరు। రంకుః। తెల్లని మృదురోమాలు గలిగిన యిఱ్ఱిపేరు
శంబరః। యిఱ్ఱి వన్నెగల సన్నపు జింక పేరు। రోహిషః। కాండగ...
రు। యీశబ్దము షకారాంతాదిగా ... రంకుః। గోకర్ణః।
అనాంబు పేరు। పృషతః। దుప్పి పేరు। ఏణః। ... నల్లనైన మృగ
ము పేరు। ఋశ్యః। ... పేరు। ...
ము పేరు। చమరః। ... పేరు। ...

సింహాదివర్గ

విశేషాలపేళ్లు। గంధర్వః। యీశబ్దం। పొడ్డకడుపున్న ...వతోకగల
మృగముపేరు। శరభః। శరభమనేయెనిమిదికాళ్లున్నా లుగుకన్ను
లుగల మృగముపేరు। రామః। దుప్పిపేరు। సృమరః। పెద్దచమరీమృగ
ముపేరు। గవయః। మనుబోతుపేరు। శశః। కుందేలుపేరు। గంధర్వ
శబ్దం మొదలయిన యీయేడున్ను సింహాదిశబ్దములు మొదలు చమ
రశబ్దముస్సేన వన్నింటిన్ని ముందర చెప్పే ...వగుజలో చెప్పే। ఆవులు। లా
టపెయిలు మొదలయిన విన్నిన్ని పశువులనబడును। అందులకువయా
షశేప్పి। ఆఖుః। యీరామయిద్దున్నదింటికె పేళ్లు। గిరికా। బాలమూషి
కా। యీ చిట్టెలుకపేళ్లు। సరఘః। కృకలాసః। యీ తొండపేళ్లు। ము
సలి। గృహగోధికా। యీ బల్లి పేళ్లు। లూతా। ఆకారాంత స్త్రీలింగం
తంతువాయః। ఊర్ణనాభః। మర్కటకః। యీ నాలుగున్ను సాలెపట్టు
పురుగుపేళ్లు। నీలంగుః। క్రిమిః। యీ రెన్ను సామాన్యమైన పురుగుపే
ళ్లు। కర్ణజలూకా। శతపదీ। యీ జెర్రిపేళ్లు। శలాకః। శేషః। యీ
రెన్ను నల్లదేలుపేళ్లు। కణాందురంపేళ్లని కొందరందురు। ఆశీసక
శాంతం। ద్రోణాః। యీ రెన్ను యత్రదేలుపేళ్లు। సామాన్యమైనతేలు
పేళ్లనే కొందరందురు। ఆశీశబ్దం దీర్ఘాంతమున్ను హ్రస్వాంతమున్ను। అలి

అమరకోశాంధ్రవ్యాఖ్యానము ...

వృశ్చికః। శూకకీటః। వృశ్చికశ్చ అని యిరాయుచు
భ్రమంగ వృశ్చికరేంద్ర కసః। అని ఎ భసుడు। ద్రోణము నికొందరుచెప్పు
దురు। పారావతః। కలరవః। కపోతః। యీ మూడున్ను పావురముపే
ళ్లు। శశాదనః। పత్రి। సకారాంతం। శ్యేనః। యీ ముగున్న డేగపేళ్లు। ఉ
లూకః। వాయసారాతిః। పేచకః। యీ మూడున్ను గూబపేళ్లు। వ్యా
ఘ్రాటః। భరద్వాజః। యీ రెన్నియు త్రింతపేళ్లు। ఖంజరీటః। ఖంజనః।
యీ రెన్ను మంచిపిచ్చుకపేళ్లు। నల్లపక్షిపేళ్లని కొందరందురు। లోహపృష్ఠః
కంకః। యీ రెన్ను రాబులుగుపేళ్లు। చాషః। కికీదివిః। యీ రెన్ను పాలపిట్ట
పేళ్లు। చాషశబ్దం మూర్ధన్యాంతం। ఇత్యుపక్షిభిదోశబ్దాః। అని
తాబదులయందు। రభసుడు। కికీదివి అనేదిక్కు సెండో వర్ణము పేర్లం
ము। ఆదివర్ణమెందీర్ఘం ముగా నుకొందరుచెప్పుదురు। కికీదివిశబ్దం
సనాతనిశ్చితనిరక్షణశత్రుమంద్రు। ఆరాశిపాఠం। కొందరునాలుగున్ను
తెలిని న్నచెప్పుదురు। కికిదివిహ్లా శబ్దం ఇషః। అని పోషణములున్నది।
గః। భల్లంగః। ధుంవరకీపః। యీ మూడున్ను కనకమారాగలనేపక్షి
పేళ్లు। శతపత్రకః। దార్వాఘాటః। యీ రెన్ను వడ్రంగిపిట్టయుగుపే
ళ్లు। సారంగః। స్తోకకః। చాతకః। యీ మూడున్ను వానకోయిలపేళ్లు। కలి
కరాకుః। తాంద్రచూడః। కుక్కుటః। చరణాయుధః। యీ నాలుగున్ను కోడిపే

సింహాదివర్గః

ణ్ణి। పుత్రికః। కలవింకః। యీ౨ పిచ్చుక పేళ్లు। వర్తకా। అడవి పిచ్చుక పేరు।

హాయకై్రరకః। వెలిగపిచ్చిక పిల్ల పేరు। వర్తకా। అడవి పిచ్చుక పిల్ల పేరు। వర్తిక

కేటుః। కకేటుకః। యీ౨ పెద్దకొక్కెర పేళ్లు। కర్కరేటు కరేటు శబ్దాలు

పుల్లింగాలు। కర్కరేటుః। రేయి ఉచ్చు ఖవోవితో జోస్యతి రింగణః। అ

సిలపురవారాలయందు చెప్పినారు గనక। స్త్రీపుంసయోరపత్యాం

తు ద్విపతరష్టు। ల్ప్రుదోరగాః। ఇ అని స్త్రీలింగత్వమున్న కొందరు చెప్పిరి

దురు। క్రకణాకః। క్రకరః। యీ౨ చిన్నకొక్కెర పేళ్లు। వనప్రియః। పరభృ

తః। కోకిలః। పికః। యీ నాలుగున్న కోకిల పేళ్లు। కాకః। కరటః। అ

రిష్టః। బలిపుష్టః। సకృత్ప్రజః। ధ్వాంక్షః। ఆత్మఘోషః। పరభృత్

తకారాంతం। బలిభుక్। జకారాంతం। వాయసః। యీ౧౧న్ని కా

కి పేళ్లు। ద్రోణకాకః। కాకోలః। యీ౨ నల్లకాకి పేళ్లు। దాత్యూహః।

కాలకంఠకః। యీ౨ కటికుదుము గుంతంగి పేళ్లు। కాలకంఠం అనిన్ని

పాఠంగద్దు। ఆతాపి। చిల్లః। యీ౨ పిన్నగద్ద పేళ్లు। చమరుకా కపే

ళ్లనే కొందరందురు। ఆతాపి శబ్దం నకారాంతం। ఆతాయీ అనికొం

దరంటారు। దాక్షాయ్యః। గృధ్రః। యీ౨ గద్ద పేళ్లు। కీరః। శుకః।

యీ౨ చిలుక పేళ్లు। కుంచకారాంతం। క్రౌంచః। యీ౨ కొంగ పే

ళ్లు। బకః। కహ్వః। యీ౨ పక్షం పులుగు పేళ్లు। పుష్కరాహ్వః। సారసః

సః। యీ౨ బెగ్గురు పేళ్లు। కోకః। చక్రః। చక్రవాకః। రథాంగాహ్వయనామా

మకః। యీ నాలుగున్ను జక్కవ పేళ్లు। కాదంబః। కలహంసః। యీ౨ నల్లపూ

ఉవర్ణమయిన హంస పేళ్లు। ఉత్క్రోశః। కురరః। యీ౨న్ను వస్నెల పులుగు

పేళ్లు। హంసః। శ్వేతగరుత్। తకారాంతము। చక్రాంగః। మానసౌకః

సకారాంతం। యీ నాలుగున్ను హంస పేళ్లు। రాజహంసాః। యిత్రసి

ముక్కున్న కాళ్లున్ను నల్లగ విగి। శరీరమంతయిన తెల్లనైన హంస పేరు। మల్లికా

క్షః। యీ శబ్దము పాగురు వారిన కాళ్లున్న ముక్కుగలిగిన తెల్లనైన హం

స పేరు। మలినశబ్దమున్న గద్దు। మల్లికా హంసబైరేషు। తృణాశరాఖ్యం తు

మల్లికాక్షా అని అర్ధనారీశ్వరులు। ధార్తరాష్ట్రా నల్లని కాళ్లున్న ముక్కుంగ

లిగిన హంస పేరు। శరారిః। ఆటిః। ఆడిః। యీ మూడున్ను తెలుపే

ళ్ల బలాకా। విసకంఠికా। యీ౨న్ను తెల్లకొక్కెర పేరు। వరటా

హంస పేరు। లక్ష్మణా అను వెగ్గరు పేరు। లక్ష్మణా శబ్దం ముకారయుక్తం

హంసీకత్వహంతరాష్లలక్ష్మణానాం। అని పాఠము। మంజీరకపా

ఠమున్న గద్దు। మహాపురుష [illegible] ప్రభృతి [illegible] మకర శబ్దే లక్షణాం

అని అమర్యే [illegible] జతుకా। అజినపత్రా। యీ

౨న్ను [illegible] పేళ్లు। పరోష్ణీ। తైలపాయికా। యీ౨న్ను జే పుర

సింహాదివర్గః

పిప్పపేళ్లు। దబ్బిలము పేళ్లనికొందరందురు। బుతుకా॰ శబ్దంమొదలుయీ

౧౪ నాలుగున్నజేతురువాయిపేళ్లనికొందరందురు।చర్వణో। నల్లయీ౦గపేరు

పర్యాలతనికొందరం ... సకర్షణాద్వయాధుమతికా। యీరెన్నటే నెయీ

గపేరు। పతంగికా। పుత్తికా। యీరెన్నపేరయీగపేళ్లు। దంశః। వనమ

క్షికా యీరెన్నచిదవియీగపేళ్లుదంశః। యీశబ్దం సన్నముయినఅ

డవియీ౦గపేరు। గంధోలి। వరటు। యీరెన్నయీ౦ర్రుతుటెమ్మెదపేళ్లు। భృం

గాలిః। చిరికా। చిరీ। ఝిల్లికా। యీనాలుగున్నచిమ్మెటపేళ్లు। ప

తంగః। శలభః। యీరెన్నమిడుతపేళ్లు। ఖద్యోతః। జ్యోతిరింగణః।

యీరెన్నమిణుగురుంపేళ్లు। మధువ్రతః। మధుకరః। మధులిడు

కారాంతం। మధుపః। అనిశబ్దంపకారాంతం। ద్విరేఫః। పు

ష్పలిట్ హకారాంతం। భృంగః। షట్పదః। భ్రమరః। అళిః। యీ

౧౦ఎన్నితుమ్మెదపేళ్లు। మయూరః। బర్హిణః। బర్హీ। నకారాం

తం। నీలకంఠః। భుజంగభుక్। యీశబ్దం జకారాంతం। శిఖావ

లః। శిఖీ। నకారాంతం। కేకీ। నకారాంతం। మేఘనాదానులాసి

నకారాంతం। యీ౧౦న్నినెమలిపేళ్లు। కేకా। యీశబ్దంనెమ

లికూతపేరు। వ్యంత్రుకః। మేచకః। యీరెన్ననెమలిపురితన్నులపేళ్లు

౧౫ శిఖా। చూడా। యీరెన్ననెమలిసిగకపేళ్లు। శిఖండః। పింఛః। బ

శ్రీ అమరకోశం ఆంధ్రవ్యాఖ్యానం కాండ ౨ వర్గ

ర్హం। యీశబ్దముపుల్లింగముగలదు। పింఛా। యీ౩ పురతట్టబా

తని। ఖగాంబహంగమా। ఖగః। అనిరాజశేఖరుడు। యీగ్రామా

డున్ననెమలిపురిపేళ్లు। ఖగః। విహంగః। విహగః। విహంగమః। విహా

యాః। సకారాంతం। శకుంతిః। పత్రీ। నకారాంతం। శకుని। శకుంతః।

శకునిః। ద్విజః। పతత్రి। నకారాంతం। పత్రి। నకారాంతం। పగతః। పతత్

తకారాంతం। పత్రరథః। అండజః। నగౌకాః। సకారాంతం। వాజీయీ

నకారాంతం। వికిరః। విః। విష్కిరః। పతత్రి। నభోగః। పక్షి। గరుత్మత్। యీ

శబ్దంతకారాంతం। పిత్సత్। యీశబ్దంతకారాంతం। నభసంగమః। యీ

౨౦న్నసామాన్యమైనపక్షులపేళ్లు। వాశితా। యీశబ్దం మొదలుపదమూ

డున్నప్రత్యేకము పక్షివిశేషాలపేళ్లు। వారిత్రపక్షి పేరు। మద్గుః। నీరు

కాకిపేరు। కారండవః। నీటిబాతుపేరు। ప్లవః। నీరుకోడిపేరు। తిత్తిరిః। తీతు

వపేరు। కుక్కుభః। గంప్పపుయిగుపేరు। లావః। లావుకపేరు। జీవంజీవః।

చకోరః। యీరెండు చకోరపక్షిపేళ్లు। రెండున్నప్రత్యేకంబాతులనికొందరం

దురు। కోయష్టికః। గుండ్రకొక్కెరపేరు। టిట్టిభకః। లకుముకపేరు। వ

ర్తికా। వర్తకా। యీరెండువెదిచెపేళ్లు। పిట్టలవల్లంతపేళ్లు। నందుకు

గరుత్ తకారాంతం। పక్షః। ఛదః। పత్రం। తనూరుహః। యీ౫న్న

౧౭ పక్షిరెక్కలపేరులు। పక్షతిః। పక్షమూలం। యీరెండురెక్కలమొద

ము పేళ్లు। చంచుః। త్రోటిః। యీ౨ పక్షులయొక్క ముక్కుల పేళ్లు। యీ౨
ప్రడీనాద్యాలు। ప్రభృతి శబ్దం మొదలు మూడున్ను పక్షులగతి విశేషం పేళ్లు
ప్రడీనం। యెగురుచు సంభ్రమించుటకు పేరు। ఉడ్డీనం। యెగసుటకు పేరు
సండీనం। వాలుటకు పేరు। పేశీ కోశః। అండః। యీ౨ గుడ్డుకు పేరు।
పేశి అనిన్ని కోశి అనిన్ని రెండుం పేళ్లుగా కొందఱందురు। కులాయః। నీడం।
యీ౨ గూటికి పేళ్లు। పోతః। పాకః। అర్భకః। డింభః। పృథుకః। శావకః।
శిశుః। యీ౭ యెదుగుచున్న పక్షుల పిల్లలకు పేళ్లు। సామర్థ్యానాని శిశుమా
త్రానకున్న పేళ్లు। మిథునం। ద్వంద్వం। యీ౨ స్త్రీ పురుషులకు పేళ్లు। యు
గ్మం। యుగళం। యుగం। యీ మూడున్ను జోడై యుండేదానికి పేరు
సమూహః। నివహః। వ్యూహః। సందోహః। విసరః। వ్రజః। స్తోమః।
ఓఘః। నికరః। వ్రాతః। వారః। సంఘాతః। సంచయః। సముదాయః। స
ముదయః। సమవాయః। చయః। గణః। యివి పుల్లింగాలు। సంహతిః।
స్త్రీలింగం। బృందం। నికురుంబం। కదంబకం। యివి నపుంసకాలు। యీ
రువదియిరెండున్ను సమూహానికి పేళ్లు। వర్గ శబ్దం మొదలు సమూహ విశేషా
లు చెప్పుచున్నారు। ప్రాణులు కాని। అప్రాణులైనాని। అయిన సజాతీయు
లయొక్క సమూహం పేరు వర్గః। అనబడును। యెటువలెనంటేను

బంధువర్గః। చవర్గః। అని। సంఘః। సార్థః। యీ౨ ప్రాణులయొక్క సమూ
హం పేళ్లు। యెటువలెనంటేను। భిక్షుసంఘః। వణిక్సార్థః। అని। సజాతీయు
లయిన జంతువులయొక్క సమూహం పేరు। కులం। అని అనబడును। బ్రా
హ్మణకులం। క్షత్రియకులం। తిర్యగ్జంతువులయొక్క సమూహం పే
రు। యూథం అనబడును। యెటువలెనంటేను। గజయూథం। వరాహయూ
థం అని। పశువులయొక్క సమూహం పేరు। సమజః అని అనబడును। పశు
వ్యతిరిక్తమయిన మనుష్యాదులయొక్క సమూహం పేరు సమాజః అని అ
నబడును। యెటువలెనంటేను। నృపసమాజః। అని। సమానధర్మంగలవారియొక్క
సమూహం పేరు నికాయః అని అనబడును। అది యెటువలెనంటేను। భిక్షునికా
యః అని। పుంజః। రాశిః। ఉత్కరః। కూటం। యీ౪ ధాన్యం మొదల
యినవాటియొక్క రాశికి పేళ్లు। కాపోతం। గువ్వగుంపు పేరు। శౌకం। చిలు
కకదుపు పేరు। మాయూరం। నెమలిగుంపు పేరు। తైత్తిరం। తీతువగుంపు
పేరు। గ్రైకాః। గృహ్యకాః। యీ౨ యిండ్లమరిగిన చిలుకల మొదలయి
న పక్షులకున్ను మృగాదులకున్ను పేళ్లు। శ్లో ౧ [illegible]
ఇతి సింహాదివర్గః। [illegible] — — —

మనుష్యాః। మానుష్యాః। మర్త్యాః। మనుజాః। మానవాః। నరాః। పుమాం
సః। పంచజనాః। పురుషాః। పూరుషాః। యీ౧౦న్ను మనుష్యుల పేళ్లు॥ పుం
శబ్దం సకారాంతం। నృ శబ్దం నకారాంతం॥ స్త్రీ। యోషిత్। తకారాంతం। అబ
లా। యోషా। యీరెండున్ను శబ్దం అకారాంతమున్న గద్దు। స్త్రీపర్యాయాలు యెరాం॰
ప్సితారావాం అని త్రికాండశేషమందు। నారీ। సీమంతినీ। వధూః।
ప్రతీపదర్శినీ। వామా। వనితా। మహిలా। యీ౧౧న్ను స్త్రీ పేళ్లు। అంగనా
శబ్దం మొదలుగానున్న స్త్రీ విశేష్యాలు। మంచి అవయవములు గలిగిన స్త్రీ పే
రు। అంగనా అనబడును। భయపడే స్వభావము గలిగిన స్త్రీ పేరు భీరుః। అ
నబడును। పురుషసంగతికి మిగులా వేడుకపడే స్వభావం గల స్త్రీ పేరు। కా
మిని అనబడును। శృంగారచేష్టలు గలిగినది కాంతా। అనుభామిని అనబ
డును। వాప్పైడు కన్నులు గల స్త్రీ పేరు। వామలోచనా అనబడును। విలాసవి
హారము గల స్త్రీ పేరు। ప్రమదా అని అనబడును। ప్రణయకలహం గల స్త్రీకి
కుమానిని అనబడును। కోరదగిన స్త్రీ పేరు కాంతా అనబడును। మిగులా
వాప్పైతి స్త్రీ పేరని కొందరందురు। విలాసంగల స్త్రీ పేరు లలనా అనబడును
దొడ్డపిరుదులు గల స్త్రీ పేరు। నితంబిని అనబడును। రూపలావణ్యవంతమయి
న స్త్రీ పేరు సుందరి అనబడును। పురుషుణ్ని రమింపజేసే స్త్రీ పేరు। రమణి
అనబడును। గీతవాద్యాదుల చేత వినోదించే స్త్రీ పేరు। రామా అనబడు

కామశాస్త్రానుసారం పాతరమించే స్త్రీ పేరు। కా   అని కొందరందురు
కోపనా। భామినీ। యీ౨ కోపించుకునే స్వభావం గల స్త్రీ పేరు। వరారోహా।
మత్తకాశినీ। ఉత్తమా। వరవర్ణినీ। యీ౪న్ను ఉత్తమురాలైన స్త్రీ పేళ్లు। మ
త్తకాశిని శబ్దం తాలవ్యమున్న దంత్యమున్ను గద్దు। వరవర్ణినీ। లక్షణం
కమున్నగద్దు। - - -

శీతే సుఖోష్ణసర్వాంగీ। గ్రీష్మే తు సుఖశీతలా।
భర్తృరక్తా చ యా నారీ సా భవేద్వరవర్ణినీ

అనిరుద్రుడు చెప్పినదైయుండా నాలుగున్న ప్రత్యేకం స్త్రీ విశేషాలు అని అందురు
యేలాగంటేను। వరారోహా శబ్దం శ్రేష్ఠపిరుదులు గల స్త్రీ పేరు। మత్తకాశి
ని శబ్దం మదించే స్వభావము గల పేరు। ఉత్తమా శబ్దం ఉత్తమమయిన స్త్రీ
పేరు। వరవర్ణి శబ్దం పురుషుణ్ని రమింపజేసే స్త్రీ పేరు। మహిషీ। యీశ
బ్దం రాజు పట్టపుదేవి పేరు। భోగిని। రాజు భోగస్త్రీ పేరు। పత్నీ। పాణిగృహీ
తీ। ద్వితీయా। సహధర్మిణీ। యీ నాలుగున్ను యజ్ఞాధికారము గలవా
రి పెండ్లాము పేరు। భార్యా। జాయా। దారాః। యీ మూడున్ను సామా
న్యమైన పెండ్లాము పేళ్లు। పత్నీ శబ్దం మొదలు యీ౭న్ను అగ్నిసాక్షిగా పెండ్లా
డిన పెండ్లాము పేళ్లని కొందరందురు। దార శబ్దము పుల్లింగము। బహు
వచనమందే వర్తించును। స్త్రీలింగమున గద్దు। - - - - - - -
భ్రాతా వారా తథా దారాః స్త్రియ ఏవ యథాక్రమం

శ్రోక్తే హారేచ దానేష్వప్రయుక్తా మనీషిభిః

అనిశం స్థాంగండాలన్నాడుగనమే|కుయుంచిని పురంధ్రి|యీ రెండు

బిడ్డలుగల స్త్రీపేళ్లు|సుచరిత్రా|సతీ|సాధ్వీ|పతివ్రతా|యీ నాలుగు పె

తివ్రతపేళ్లు|కృతసాపత్నికా|అధ్యూఢా|అధివిన్నా|యీ మూడు పెండ్లా

మునుపేళ్లు|స్వయంవరా|పతింవరా|వర్యా|యీ మూడు తనంతటే పతిం

చే స్త్రీపేళ్లు|కులస్త్రీ|కులపాలికా|యీ రెండు కులస్త్రీపేళ్లు|కన్యా|కుమారీ|౨

యీ రెండు కన్యపేళ్లు|కన్యా కుమారీ శబ్దాల కంటే భేదము న్నగద్య|

అష్టవర్షా భవేత్కన్యా దశవర్షాస్తు గౌరికా

సంప్రాప్తే ద్వాదశే వర్షే కుమారీత్యభిధీయతే

గౌరి|నగ్నికా|అనాగతార్తవా|యీ మూడున్ను సమర్తకానిపడుచుపే

ళ్లు|మధ్యమా|దృష్టరజా|యీ రెండున్ను సమర్తయినది|యీ రెండున్ను త్రొత్తగా సమ

ర్తదినపడుచుపేరు|తరుణీ|యువతి|యీ రెండున్ను పెళ్లం|కొందరు

వదవారు యెండ్లు దాటుము పైయెండ్ల ఆ సందువయస్సు గల స్త్రీపేళ్లని

అందురు|స్నుషా|జనీ|వధూః|యీ మూడు కోడలిపేళ్లు|చిరంటీ|సువాసినీ|యీ

రెండు పెండ్లియైన పెళ్లు పెండ్లి చేసినా నున్న పెండ్లి చెయ్యక పోయినా నన్ని

పుట్టినింట నుండే పడుచుపేళ్లని కొందరందురు|ఇచ్ఛావతీ|కాముకా

యీ రెండున్ను సంరతి వృత్తిరిక్తమయిన వస్తువులయందు|త్రీతిగల స్త్రీ

పేళ్లు|వృష్యస్యంతీ|కామునకీ|యీ రెండు సంగతమందు ఇచ్ఛగల స్త్రీపేళ్లు|పు

రుషుణ్ణి గోరిన స్త్రీ వానితో మనసు పుసంకేతం వేదుతున్నస్థలముసు గనే

చినా|తాయిన్ని స్త్రీపేరు|అభిసారికా అనబడును|పుంశ్చలీ|ధర్షిణీ|బంధ

కీ|అసతీ|కులటా|ఇత్వరీ|స్వైరిణీ|పాంసులా|యీ యెనిమిది వ్యభిచారిణి

అయిన స్త్రీపేళ్లు|బిడ్డలు లేని స్త్రీపేరు|అశిశ్వీ అనబడును|మొగుడున్న బిడ్డ

లు లేని స్త్రీపేరు|అవీరా అనబడును|విశ్వస్తా|విధవా|యీ రెండు విధవపేళ్లు

ఆలిః|సఖీ|వయస్యా|యీ మూడు చెలికత్తె పేళ్లు|పతివత్నీ|సభర్తృకా|యీ

రెండు మొగుడుగల స్త్రీపేళ్లు|వృద్ధా|పలిక్నీ|యీ రెండు ముదిసిన స్త్రీపేళ్లు|ప్రాజ్ఞీ|ప్ర

జ్ఞా|యీ రెండు యేదయినా లౌకిక వ్యవహారములయందు మిగుల బు

ద్ధిగల స్త్రీపేళ్లు|ప్రాజ్ఞా|ధీమతీ|యీ రెండు మిగుల బుద్ధిగల స్త్రీపేళ్లు|శూద్రీ|

యీ శబ్దము శూద్రజాతి అయినా కాకున్న శూద్రుని పెళ్లామయిన స్త్రీ

పేరు|శూద్రా|శూద్రజాతియందే పుట్టి యెవ్వని కయినా పెండ్లామైన స్త్రీ

పేరు|ఆభీరీ|మహాశూద్రీ|యీ రెండు గొల్లవాని పెళ్లాము తనున్న గొల్లజా

తి స్త్రీకిన్ని పేళ్లు|ఆర్యాణీ|ఆర్యా|యీ రెండు కోమటి జాతి స్త్రీ అయి

తే మరి యెవనికే కాని మరి వరనికే కాని పెండ్లామయివుండే స్త్రీపేరు|క్ష

త్రియా|క్షత్రియాణీ|యీ రెండు క్షత్రియ జాతియందు బుట్టినక్ష

త్రియ యెవనికే కాని|మరి వరనికే కాని|పెళ్లాము అయిన స్త్రీపేరు|ఉపాధ్యా

మనుష్యవర్గ

గాం। ఉపాధ్యాయీ। యి। ఉపాధ్యాయానీ వేదము చెప్పే స్త్రీ పేర్లు। ఆచార్యా

తానే మంత్రవ్యాఖ్యానే సమర్థస్త్రీ పేరు। ఆచార్యానీ। ముత్తైదులయిన ఆ

చార్యుని పెండ్లాము పేరు। ఆర్యాణీ। మరి క్షత్రియజాతి స్త్రీ నాంగాన్ని శ్రే

షులు వానికి పెండ్లాము అయిన స్త్రీ పేరు। క్షత్రియా। మరి వైశ్యజా

తి అయినా గానిన్ని క్షత్రియునకు పెండ్లాము అయిన స్త్రీ పేరు। ఉపా

ధ్యాయానీ। ఉపాధ్యాయీ। యితాను ముత్తైదులయినా ఉ

పాధ్యాయులకు పెండ్లాము అయిన స్త్రీ పేరు। ఫ్రాంతు। స్త్రీలక్షణాలున్న

పురుషలక్షణాలున్న గల స్త్రీ పేరు। వీరపత్నీ। వీరభార్యా। యితారు

ని పెండ్లాము పేర్లు। వీరమాతా। ముకారాంతం వీరసూ। యితారా

రుని తల్లి పేర్లు। జాతాపత్యా। ప్రజాతా। ప్రసూతా। యితాన్ని బిడ్డయు

గన్న స్త్రీ పేర్లు। నగ్నికా। కోటవీ। యితారి దిశములస్త్రీ పేర్లు। దూతీ। సంచారి

కా। యితారి దూతికె పేర్లు। కాత్యాయని। సగము ముదిశ వాని జరగట్లు

విధవైన స్త్రీ పేరు। సైరంధ్రీ। పరవంశ్యరాలయిన పరగృహమందు వుండి

పనులు చేసే స్త్రీ పేరు। అసిక్నీ। ముసలి గాక చెప్పిన పనులు చేస్తున్న అంతః

పురములా సంచరించే స్త్రీ పేరు। వారస్త్రీ। గణికా। వేశ్యా। రూపాజీవా। యిా

నాలుగున్ను। లంజపేర్లు। వారముఖ్యా। జనుల వారము గాక ముఖ్యనం

అమరము ఆంధ్రవ్యాఖ్యానం కాండ ౨ - ౬

వేశ్యలకు పెద్ద ... కుట్టనీ। శంభలీ। యివి ... స్త్రీ పేర్లు। ...

శబ్దం ... పలిక్నీ ... స్త్రీ ... యా

మరాంతు న్న వేయి పురుషుని పేర్లు। రజస్వలా। స్త్రీధర్మిణీ। అవిః। ఆత్రేయీ।

మలినీ। పుష్పవతీ। ఋతుమతీ। యిా ... స్త్రీ పేర్లు। రజః

సకారాంతం। పుష్పం। ఆర్తవం। యిా ... పేర్లు। శ్ర

ద్ధాశుః। దోహదవతీ। యిా। గర్భము ... గల స్త్రీ పేర్లు। నిష్కళా। విగతార్తవా

వా। యిా రెండున్ను ముట్లు ఉడుగిన స్త్రీ పేరు। ఆపన్నసత్వా। గుర్విణీ। అంతర్వ

త్నీ। గర్భిణీ। యిా నాలుగున్ను గర్భిణీ స్త్రీ పేర్లు। ఆపన్నసత్వా

గ్గర్విణ్యౌ ... అనే ... ఆపన్నసత్వా గుర్వీ ...

తవత్నీ ... గర్భిణీ ... పాఠం ... గణికావ్వేశ్యాలు గణికా ...

యొక్క సమూహం పేరు। గాణిక్యం। వేశ్యల యొక్క సమూహం పేరు।

గార్భిణం। గర్భిణులయొక్క సమూహం పేరు। యౌవతం। ప్రాయా ...

లయొక్క సమూహం పేరు। పునర్భూః। దిధిషూః। యిా రెండున్ను మా

ఱు పెండ్లి చేసిన స్త్రీ పేర్లు। దిధిషు మారు మనువు ... పేరు।

అగ్రేదిధిషుః। మారు మనువు ... యందు బిడ్డలు ...

... దిధిషు ... మారు మనువు ...

... యందు బిడ్డలుగన్నవారు। అగ్రేదిధిషు ... కొందరంటూరు। ...

మనుష్యవర్గ

[illegible] అనినామము

లయందు। కాబట్టి పెండ్లి[illegible]స్త్రీకి పుట్టినవానికి పేరు। సుభగాసు

తస్సౌభాగినేయః। యీ భాగ్యంగలస్త్రీ సుమారు నిపేరు। పార

స్త్రైణేయః। పరస్త్రీవలన బుట్టినవాడుకు పేరు। పైతృష్వసేయః। పితృ

ష్వస్రీయః। యీ అమె నత్తకొడుకు పేళ్లు। మాతృష్వసేయః। మాతృ

ష్వస్రీయః। యీ అతల్లితోడబుట్టిన అపెకొడుకుపేళ్లు। వైమాత్రేయః

విమాతృజః। యీ సవతితల్లికొడుకుపేళ్లు। బాంధకినేయః। బంధు

లః। అసతీసుతః। కౌలటేయః। కౌలటేరః। యీ అయిదున్ను వ్యభిచా

రి అయినదానికొడుకుపేళ్లు। కౌలటినేయః। కౌలటేయః। యీ

[illegible] భిక్షార్థం గృహాలయందు సంచరించే స్త్రీకొడుకుపేళ్లు

ఆత్మజః। తనయః। సూనుః। సుతః। పుత్రః। యీ అయిదున్ను కొడు

కుపేళ్లు। కూతురుచెప్పేటప్పుడు స్త్రీలింగాలు। ఆత్మజా తనయా

సుతా శబ్దాలు అకారాంతాలు। పుత్రీ ఈకారాంతం। సూనూః

ఊకారాంతం। సూనూశబ్దం కూతురుకు మాత్రమే [illegible]

రం [illegible]। అపత్యం తోకం। యీ రెండు కొడుకున్ను కూతురున్ను కున్నపే

ళ్లు। జారజః। జారపుత్రః। యీ రెండు పరస్త్రీయందు తనకు బుట్టినకొడు

కుపేరు। తాతః। జనకః। పితా। ఋకారాంతం। యీ మూడు తండ్రి

అమరకోశాంధ్రవ్యాఖ్యానం [illegible]

పేళ్లు। జనయిత్రీ। ప్రసూః। మాతా। జననీ। యీ నాల్గు తల్లిపేళ్లు। జనయి

త్రీ। జననీ శబ్దాలు ఈకారాంతాలు। ప్రసూశబ్దం ఊకారాంతం। మా

తృశబ్దం ఋకారాంతం। భగినీ। స్వసా। యీ రెండు తోడబుట్టినదా

నిపేళ్లు। స్వసృశబ్దం ఋకారాంతం। మొగనితోడబుట్టిన స్త్రీపేరు। ననం

దా అనబడును। ఋకారాంతం। యీ శబ్దమున్న ననందా శబ్దమున్ను

దీర్ఘమధ్యమున్ను హ్రస్వమధ్యమున్ను గద్దు। ననందాతుస్వసాపత్యుః

ననందా నందినీ వసా। అని శబ్దార్ణవమందు। నప్త్రీ పౌత్రీ। యీ రెం

డ్ని కొడుకు కంటే కూతురు కన్న కూతురు కూతురుకున్న పేళ్లు। నప్త్రీశ

బ్దం కూతుళ్ళకె చెప్పేటప్పుడు ఋకారాంతాలున్నగద్దు। నప్తా నప్తి

పౌత్రకం అనిరభసుడు। యాతరః। తోడికోడలు పేరు। ఋకారాంతం

ప్రజావతీ। భ్రాతృజాయా। యీ రెండు తోడబుట్టినవానిపెండ్లాముపే

రు। మాతులానీ। మాతులీ। యీ రెండు మేనమామపెండ్లాముపేరు। శ్వశ్రూః। మొ

గని తల్లికిన్ని పెండ్లాము తల్లికిన్ని పేరు। ఊకారాంతం। శ్వశురః। మొగ

ని తండ్రికిన్ని పెండ్లాము తండ్రికిన్ని పేరు। పితృవ్యః। తండ్రి తోడబుట్టినవా

నిపేరు। మాతులః। తల్లితోడబుట్టినవాని పేరు। స్యాలః। పెండ్లాము తో

డబుట్టినవానిపేరు। దేవా। దేవరః। యీ రెండు మొగని తోడబుట్టినవాని

పేళ్లు। మరిది పేళ్లని కొందరందురు। దేవృశబ్దం ఋకారాంతం। దేవన

శబ్దము గద్దు। దేవృదేవదేవనాః అని శబ్దార్ణవమందు। స్వస్రీయః। భా

౧౩౭౮౧

మనుష్య వర్గ

గినేయః। యీ౨ మేనల్లుని పేళ్లు। జామాతా। దుహితుః పతిః
యీ౨ కూతురుమొగని పేళ్లు। దుహితుః పతిః అనేది అలుక్సమా
సము। పితామహః। తండ్రితండ్రి పేరు। ప్రపితామహః। అతని
తండ్రి పేరు। యిటువలెనె తల్లితండ్రి పేరు మాతామహః అని। అత
ని తండ్రిపేరు మాతుఃపితామహః అని। అతని తండ్రిపేరు। మాతుః
ప్రపితామహః అని అనేది। సపిండాః। సనాభయః। యీ౨ యెందు దరా
లుగాని జ్ఞాతుల పేళ్లు। సమానోదర్యః। సోదర్యః। సగర్భ్యః। స
హోజః। యీ నాలుగు ఒక్క తల్లిబిడ్డల పేళ్లు। సగోత్రః। బాంధవః। జ్ఞా
తిః। బంధుః। స్వః। స్వజనః। యీ ౬న్ను జ్ఞాతుల పేళ్లు। జ్ఞాతేయం। జ్ఞా
తియొక్క భావానకు పేరు। బంధుతా। బంధుసమూహానకు పేరు। ధ
వః। ప్రియః। పతిః। భర్తా। యీకారాంతం। యీ నాలుగున్ను మొగని
పేళ్లు। జారః। ఉపపతిః। యీ౨ రంకుమొగని పేళ్లు। కుండః। యీ శబ్దం
మగడు బ్రతికివుండగానె రంకుమొగనికి గన్న బిడ్డకు పేరు। గోళకః।
యీ శబ్దం మగడు చనిపోయిన మీదట కన్న బిడ్డకు పేరు। భ్రాత్రీ
యః। భ్రాతృజః। యీ౨ తోడబుట్టినవానికొడుకు పేరు। తోడబుట్టి
న ఆడబడుచున్న మగవాడున్న భ్రాతరౌ అని అనిపించుకొందురు
ఋకారాంత ద్వివచనం। మాతాపితరౌ। పితరౌ। మాతరపితరౌ।

౧౩౭

ప్రసూజనయితారౌ। యీ నాలుగున్ను తల్లిదండ్రుల యొక్క పేళ్లు।
యీ నాలుగున్ను ఋకారాంత ద్వివచనాలు। శ్వశ్రూశ్వశురౌ। శ్వశురౌ। యీ౨
అత్తమామలకు పేరు। యీ౨ ద్వివచనాంతాలు। పుత్రౌ। యీ శ
బ్దం కొడుకున్ను కూతురున్ను పేళ్లు। ద్వివచనాంతం। దంపతీ। జంపతీ।
జాయాపతీ। భార్యాపతీ। యీ నాలుగున్ను ఆలికిన్ని మగనికిన్ని పే
ళ్లు। యీ నాలుగున్ను ఈకారాంత ద్వివచనాలు। గర్భాశయః। జ
రాయుః। యీ శబ్దం ఉకారాంతం। ప్రకారాంతమున్న గర్భం। ఉల్బ
ం చ దిగ్రహా శుక్ర సంభవే గర్భ జరాయుషి అని। శబ్ద మాల।
మూలికి పేళ్లు। అల్పం। కలలః। యీ౨ శుక్ల శోణితాసులు గూడి గర్భ ఏర్పడిన
దముందున్న పదార్థకు పేళ్లు। గర్భం చ యీ శబ్దం మొదలు నా
లుగున్న మూలికి పేళ్లు అని కొందరందురు। లోకవ్యవహారం ...
భ్రూణ స్తు ... అని కాళిదాసు ప్రయోగము। సూతిమాసః।
వైజననః। యీ౨ పురుడు నెలల పేళ్లు। గర్భః। భ్రూణః। యీ౨ కడుపులో
వుండే శిశువు పేళ్లు। తృతీయా ప్రకృతిః। షండః। క్లీబః। శండః। నపుం
సకః। యీ అయిదున్ను నపుంసకుని పేళ్లు। తృతీయా ప్రకృతి అనేది వా
క్యం। సమాసం కాదందురు। శిశుత్వం। శైశవం। బాల్యం। యీ౩
న్ను బాల్యం పేళ్లు। కొందరు శిశుత్వం శైశవం అనే రెండున్ను యౌవన
యొక్క లోపలి వయస్సు పేళ్లున్ను బాల్యం అనేది యౌవనము ...

మనుష్యవర్గః

[illegible] పదమేరు యేండ్లు [illegible] యున్న [illegible] పేరని న్నిలా ండు రుః కారుణ్యం

యేశావనం యీ పదమేరు యేళ్లు సంత్రి ఆ విరాదయీ [illegible] యేండ్లు వయస్సు

కుపేళ్లు। స్థావిరం। వృద్ధత్వం। యీ యా [illegible] యుండు పెళ్లిన [illegible] వయు

[illegible] పేళ్లు। వార్ధకం। వృద్ధసమూహం పేర్లు। అవిశబ్దం [illegible] దుది వింకిన్ని

పేరు। ప్రావేశక్మణి వృద్ధస్యవార్ధకం నికేతం నికురంబాన్యౌ అని హెచ్చిటు

తు। పలితం యీ శక్కం వెంటి మివాతెస్సైన వెంట్రుకలయుండవి తెలుపుపేరు

వి స్రసా। జరా। యీ ముత్తిది మిపేళ్లు। అత్తావశయా। తింభ్యః స్తనపా। స్తనం

ధయా। యీ నాలుగున్నూ చన్నుగుడిచే పతుంచుపేళ్లు। బాలక్షిపాకా వశః

యీ పదహారు యేండ్ల లోపలి చిన్నవాని పేళ్లు। ఆ శోత్సా [illegible] పేదా బాలా

స్తత స్త్రీ రుణా అవ్యుతే। అనిమనువు। వయస్థః తరుణః యువా। నకారాం

తం। యీ మూడున్ను ప్రాయపువాని పేళ్లు। ప్రవయాః స్థవిరః వృద్ధః

జినః జీర్ణః జరన్ తకారాంతం। యీ ఆరున్ను ముసలివాని పేళ్లు। వర్షీయాన్

యాన్। నకారాంతం। దశమీ। నకారాంతం। జ్యాయాన్। సకారాం

తం। పూర్వజః అగ్రజః అగ్రియః। యీ ఆరున్ను పెదతోబుట్టున అన్నపేళ్లు। జ

ఘన్యజః కనిష్ఠః యవీయాన్ సకారాంతం। అవరజః అనుజః యీ

ఆరున్ను తమ్ముని పేళ్లు। అమాంసః దుర్బలః ఛాతః యీ [illegible] న్నేవా

ని పేళ్లు। బలవాన్ తకారాంతం। మాంసలః అంసలః యీ మూడు బ

లశాలివాని పేళ్లు। తుందిలః తుందిభః తుందీ నకారాంతం। బృహత్కుక్షిః

పిచండిలః యీ [illegible] ముడు బొజ్జవాని పేళ్లు। అవటీటః అవనాటః

అవభ్రటః నతనాసికః యీ నాలుగున్ను ముక్కువాని పేళ్లు। కేశవః కేశికః

కేశీ నకారాంతం। యీ మూడున్ను వాలాయము వెండ్రుకలుగలవాని పేళ్లు। వళి

నః వళిభః యీ రెండు ముడుతలైన తరులుగలవాని పేళ్లు। వికలాంగః పో

గండః యీ రెండు అంగవికలుని పేళ్లు। పోగండశబ్దం దంతారాది। పోగండో వ

కహోంగకః అని హలాయుధుడు। పోగండోవికలాంగస్యాత్ అని రత్న

కోశమందు। పోగండస్తు వళిభి వాక్య [illegible] అనా: శ్రీ తః అని ధరణి

ప్రాప్తవాహనః యీ మూడున్ను పొట్టివాని పేళ్లు। ఖర్వశేః యీ శబ్దం

నకారాంతం। ఖరణా నః యీ రెండు వెడదముక్కువాని పేళ్లు। గాడిదె ముక్కువా

ని పేళ్లని కొందరందురు। విగ్రః విగతనాసికః యీ రెండు ముక్కిడివాని పేళ్లు। వి

గ్రశబ్దం కవర్గ తృతీయాద్యంగద్దు। ఖరణాస్యాత్ ఖరణసో విగ్రో విగ్రుర్విగ్రవినా

సికః అని రభసుడు। విగ్రో విత్రో వినాసికః అని న్నిగ [illegible] వర్గ తృతీయాం

త్యము అకారాంతము గద్దు। [illegible] విశబ్దాయుగ్రోనస్యః।

ఏతే విశబ్దా తుగ్రోనసః [illegible] ఇతి

[illegible] విగ్రో నాసాయా విగతా నాదితి

కారాంతము ప్రతికయుండు సంప్రదాయము। ఖురణా యీ శబ్దం సకారాంతం

[illegible] నః యీ శబ్దం అకారాంతం యీ రెండు ముక్కున్నవాని పేళ్లు।

మనుష్యవర్గే

త్రిష్ణా॥ప్రగత జానుకః॥ యిటువంటి హాని దోసాలు సిద్ధించినదుకును యుతగల పేర్లు గలవాని పేర్లు॥ ప్రజ్ఞా శబ్దం [illegible] అకారాంతము అన్నది ఈమునన్నగద్దు॥ — —

సంప్రాంఖ్యం జానేరాజ్ఞ జ్ఞ పూర్వం తుహార్ది వాక్యయా॥

సహాంపే జానువేయన్న సం॥ జ్ఞ సంజ్ఞప్య ఆశ్రుతి

అని శాతం త్రయతే శ॥ [illegible] జానుక॥ యిట్టి పాదు హాలు మోకాళ్లు గలవాని పేర్లు॥ సంజ్ఞు॥ సంహిత జానుకః॥ యిట్టి ముత్తములు గలవాని పేర్లు॥ ఎత్తు॥ బధిరః॥ యిట్టి చెవిటి వాని పేర్లు॥ రెండు గడులు॥ యిట్టి మరుగుజ్జువాని పేర్లు॥ [illegible] యిట్టి యిరవై యైన చేతులవాని పేర్లు॥ [illegible] శబ్దం [illegible] గద్దు॥ [illegible] యిట్టి కుది ముట్టు [illegible] వాని పేర్లు॥ [illegible] గుః॥ యిట్టి పిమ్ము గుంపు పేర్లు॥ [illegible]

త్రిపుస్తకః॥ దీని క్కి మూల గ్రంథంలో వ్రాయలేదు। [illegible] యిట్టి [illegible] గలవాని పేర్లు॥ [illegible] యిట్టి [illegible] గలవాని పేర్లు॥ [illegible] జరాశబ్దానకు వినికేయుండేయిన అస్తానశ యిట్టి శబ్దం [illegible] యుం

తమేయిన శబ్దాలు మూడు లింగాల యందు స్నాప [illegible]

అమరము ఆంధ్ర [illegible] సముదాయము [illegible] ౮

[illegible] యిటువంటి దున్నల్లా మచ్చలపేర్లు॥ [illegible] యిట్టి [illegible] దున్నల్ల మచ్చలపేర్లని కొందరు

దురు॥ అనామయం॥ ఆరోగ్యం॥ యిట్టి రోగం లేనిందు యడల పేర్లు॥ [illegible]

[illegible] యిట్టి [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

మనుష్య వర్గము

[illegible]

[illegible]

మనుష్యవర్గము -

[illegible]

[illegible]

మనుష్యవర్గము

[illegible]

అమరం ఆంధ్రవ్యాఖ్యానం - కాండం - ౨ - వ - ...

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] పరీక్షా

[illegible] (యీశబ్దము [illegible] అనిష్టపాతము [illegible]
[illegible] ప్రసంధిః (యీశబ్దము [illegible]
[illegible] (అనంగా [illegible]
[illegible] వర్గమూలల [illegible]
శబ్దము [illegible]
[illegible] అనంగా [illegible]
[illegible] (యీశబ్దము [illegible]
[illegible] విభక్తి [illegible]
[illegible] (అనంగా [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] అంగుష్ఠః (యీశబ్దము [illegible] కారాంత స్త్రీలింగము [illegible]
[illegible] కారాంతము [illegible]
[illegible] (యీశబ్దము [illegible]
[illegible] పుంలింగము [illegible]
[illegible] అమరము [illegible]
[illegible] (అనిత [illegible] అంగుష్ఠః
యీశబ్దము [illegible] కారాంత పుంలింగము [illegible]
[illegible] యీశబ్దము [illegible]

ఆమరం [illegible]
[illegible]

మనుష్యవర్గః

అరచే[illegible] వ్రేలాడు కుచ్చందుకు పేళ్లు। ప్రాలంబికా। [illegible]

కాంతమయు ప్రాలంబికా। అని అకారాంతమున్ను సుపొంతమున్ను [illegible]

యుండి కుచముల మధ్య వ్రేలాడు హారం పేరు। [illegible] పేరు। అనేకా

ము [illegible] కల [illegible] అనుట। [illegible]

[illegible] కారాంతము [illegible] యిది రెండు హారములకు

యుక్తమైన [illegible] పేరు। [illegible] హారము రెండున్ను

నికి పేరు। అరచేతి అనుట। [illegible] యీ శబ్దము [illegible]

[illegible] యుపదినమువంటి కరివెళ్ల [illegible] మంజీరయుగళము

[illegible] యుండువర్తించును। అది [illegible]

ముపలేనా। అనేకా [illegible] ముముడువబద్ధ అరచేయిగల [illegible]

తేనుపిది హారం అనబడునట్టు। అరత్నిః। యీ శబ్దము [illegible]

[illegible] వేలు [illegible] వంటి ముష్టినాపిడికిలి [illegible]

[illegible] యుండువర్తించును। అనంగా [illegible]

వేలుగల పిడికిలి [illegible] హారం [illegible] ముష్టి శబ్ద

ము ముష్టి ముష్టినా అనేక రూపభేదాలు [illegible] స్త్రీ పుం

లింగాల రెంటియందు కద్దని [illegible]

[illegible] ఆ బాహువు [illegible] రెండు [illegible] పేళ్లు [illegible]

[illegible] బాహువు [illegible] యొక్క [illegible]

నమువంటి [illegible] అంతరంగమునకు [illegible]

నః। అనగా అరచేతులతో [illegible] పార్శ్వ [illegible]

పబద్ధ బాహువుల యొక్క [illegible] పేరు। అది బాహర అనబడు

[illegible] అనిశ్చిత ని

అమరపదపారిజాతం ౧౯ ---- ౬

దేవచ్ఛందః। నూరు సరాలు గల కంఠహారం పేరు। గుచ్ఛశబ్దం మొదలు

అయిదు ప్రత్యేకం సరాలయున్నందువలననైన భేదముగల హారభేదా

ల పేళ్లు। ముప్పై రెండు సరాల ముత్యాల సరం గుచ్ఛః అనబడును। ఇరువై

రు సరాలు గల ముత్యాల పేరు। గుచ్ఛార్ధః అనబడును। నలుభై సరాల

ముత్యాల పేరు। గోస్తనః అనబడును। యాభై నాలుగు సరాల

ముత్యాల సరం। అర్ధహారః అనబడును। యిరువై సరాల ముత్యాల

ముత్యాల పేరు మాణవకః అనబడును। యిందుకు లక్షణాలు।

ద్వాత్రింశద్యష్టికో గుచ్ఛస్తదర్ధేనార్ధగుచ్ఛకః।

చత్వారింశత్సరః స్యాద్గోపుచ్ఛో గోస్తనోపి చ

అర్ధహారస్తు విజ్ఞేయో యష్టిభిః పంచాశతా సరైః

వింశత్యా యష్టిభిర్యుక్తో హారో మాణవకస్మృతః

అని ప్రతాపరుద్రం। ఏకావళీ। ఏకయష్టికా। యీ రెండు ఒక్క సరం ముత్యాల

పేరు। ఆ యేకావళి యిరువై యేడు ముత్యాలు గలదయితే నక్షత్రమా

ల అనబడును। ఆవాపకః। పారిహార్యః। యీ రెండు [illegible] పేళ్లు। క

టకం। వలయః। యీ రెండు కడియాల పేళ్లు। ఆవాపక శబ్దం మొదలు నా

లుగున్ను కడియాల పేళ్లని కొందరందురు। కేయూరం। అంగదం। యీ

రెండు బాహుపురి పేళ్లు। అంగుళీయకం। ఊర్మికా। యీ రెండు ఉంగరం

పేళ్లు। అంగుళీయక శబ్దం యిక్కడ రూపభేదాన నపుంసకమే। పుల్లింగము

మనుష్యవర్గ

న్నిగడ్డు। అయం మైథిల్ప్రభిజ్ఞానం కాంకం ష్టవి స్యాం గంళిగాప్యతం। అనిష్ట
ష్టి ప్రయోగము। ఆవుంగరపై అక్షరాలతో గూడి ఉంటే ఉంగ్లు
శిముద్రాలనబడును। కేశకాం। కరభూషణం। యీ అంతకోలపేళ్ళు। వే
ఖలా। కాంచి। సప్తకీ। రశనా। సారసనం। యీ అయిదు స్త్రీలమొలనూ
లుపేళ్లు। కాంచిశబ్దం ఇకారాంత స్త్రీలింగము। ఇకారాంతము
న్నిగడ్డు। సాంద్రుస్నేహారసాతిరేకవిగళద్వాంచీప్రదేశాంబరా। అ
న అమరుకమందు। ఈకారాంతము। ఇకారాంతమేలాగంటే
నుకాంచిదామ్నిపిహౌత్రితకిరుః। అనిమాఘమందు। రశనాశ
బ్దము తాలవ్యమధ్యము। వృద్ధిత శింష్ఠుమన్ రశనైశ్శనైః। అని భార
వియమువకం। దంత్యమధ్యమముంగడ్డు। రసనాబంధోరవినలవాసేషుం
అనివాసవదత్తయందు। జంపప్రతాగరాత్రా నుష్టు వేఖలాదులు
యుక్తతపరాస్యయుంగా చెప్పినాడు ప్రత్యేకంబ్జేదంగడ్డు। ---
ఏకయష్టిర్భవేత్కాంచీ మేఖలాత్వష్టయష్టికా
రశనాషోడశసరా। కలాపః పంచవింశకః
సప్తకీ సప్తయష్టిస్యాత్ రసనం తుత్రిభిస్సరైః। అని శృఖలం। యీ శబ్దం
పురుషుని మొలనూలుకుపేరు। పాదాంగదం। తులాకోటిః। యీ
౧౩౪ పెంటెంపేళ్లు। మంజీరః। నూపురః। హంసకః। పాదకటకం। యీ

లుగునున్న అందెలపేళ్ళు। పాదాంగదశబ్దం మొదలు యిహోన్ను
అందెలపేళ్లని కొందరందురు। తులాకోటిశబ్దం మంజీరశబ్దం సా
మాచరాన్నపుల్లింగం। అస్త్రియాం। అనే హంసకశబ్దంతో సంబంధం
బంధించేని। హంసకం పాదకటకం। అని ఇపరవరా బద్ధయందు నపుం
సకకాండయందు। చెప్పినాడు గనక। కింకిణీ। క్షుద్రఘంటికా। యీ
చిరుగంటలపేళ్ళు। నారానున్న పండ్లున్న త్రివములున్న వింత్యాకలున్న
వస్త్రంపుట్టేటందుకు కారణాలు। కయుందరజెప్పే వాల్కశబ్దం మొదలు
తంత్రకశబ్దపరియంతం ముస్తైనశబ్దాలు మూడు లింగాలయందు
వర్తించును। క్షౌమము సంగానుయేర్లగిశనారనుచేశినకోకపేరు। అ
వి మొదలయునవి వాల్కం అనబడును। ఫాలం। కార్పాసం। బాదరం। యీ
మూడున్ను ప్రత్తినూలునస్నెన కోకపేళ్ళు। కశిరి తాయుపురుగుం నూ
లు చాతస్నైన పత్తి చీరె మొదలయునవి కౌశేయం అనబడును। పూ
గరోమాలవల్ల బుట్టిన వస్త్రము రాంకవం అనబడును। అనాహతం
నిష్ప్రవాణి। తంత్రకం। నవాంబరం। యీనాలుగు క్రొత్తకోకపేళ్ళు
ఆర్ద్రము నియస్సం। మడుంగు చీరెలు రెండు ఇకపేరు। పత్రోర్ణం। ధౌత
న ప్రత్తిచీరె పట్టుచీర మొదలయునవాటి కిపేరు। మహాధనం। అధిక
మయిన వెలగల చీరకుపేరు। కోకమాత్రానకే అనేకపలక్షణం। అ

మనుష్య వర్గ

ధికేష్టిన భేదాలు గలవరార్థంబెంల్లా నం. మహాధనము నబడెను. పురాధిరూఢికయునె మహాధనె(ష్టా)మందుం కరాంబలం. యిది వెళివస్తుకోకపేళ్లు. క్షౌమశబ్దంబౌకారాది. క్షౌమము ఖ్యాదు కెవాంతేస్వే దతనివసనేమవ. అనివిజ్ఞ(ప్రాం)శయందుం. నేవితం. ప్రావృతం. యిది స్త్రీకుంనె కోక పేళ్లు. యిందుమాడు లింగాల యందు వర్తించునను దశా. యిాశబ్దం స్త్రీలింగ బహువచనమందే వర్తించును. పు

ల్లింగ బవచనమందున్న వర్తింమనని. కాంచిరందురు. దశా వ

తాంబవస్థాయరాంశ స్త్రాంతే ఖరా విష్ణుపుంస్త్రియాం. అనిరభ

సుఃకు. వస్తిః స్త్రీలింగపుల్లింగాలయందు వర్తించును. దశా శబ్దసా

పూర్వరాపనబహువచనవింతేకాని. వచన నియమంలేదు. ఎక

వచనాలుంగలవు. యిది కోకబద్దెలపేళ్లు. దైర్ఘ్యం. ఆయామః.

ఆనాహః. యిామయాతు నిడుపుపేళ్లు. ఆనాహ అనేదిక్కున. ఆరో

హ అనిన్ని పాఠంగద్దు. పరిణాహః. విశాలతా. యిది వెడల్పు

పేళ్లు. పటచ్చరం. జీర్ణ వస్త్రం. యిది చినిగిపోయిన వస్త్రం పేళ్లు.

నక్తకః. కర్పటః. యిది గుడ్డలపేళ్లు. వస్త్రం. ఆచ్ఛాదనం. వాసః. యిా

శబ్దం సకారాంత నపుంసకలింగం. చేలం. వసనం. అంశుకం. యిా

ఆరంన్నకో పేళ్లు. నక్తక శబ్దం షండలు తాందరం యిా యెనిమిది

న్ని కోకపేళ్లే అని అందురు. పతాకోత్రస్తపర్ణః శ్వఖః స్వవయస్త్రాతనక్త

కా. అనిరభసుడు. ఉష్ణుడు స పెరా అనేది సమలింగాలనంటగానిసవాలా

భ్యాకలనంటగాదు. సుచేలకః. పటః. యిది మంచికోకపేళ్లు. వరాసి

స్థూలశాటికః. యిది బహుతనకోకపేళ్లు. వారసిశబ్దందుస్వసకారం

వరాసి మత్త వేంఖకే. వరాశి స్థూలశాటికః. అని రత్నకోశమందు. నిచో

ళః. ప్రచ్ఛదపటః. యిది పురపుగోసిగ వేసినమొదలయినవాటిపే

ళ్లనేకః. కంబళః. యిది కంబళిపేళ్లు. అంతరీయం. ఉపసంవ్యానం. పరిధానం

అధోంశుకం. యిాలకట్టుగాకపేళ్లు. ఉత్తరాసంగః. బృహతికా. సంవ్యానం

ఉత్తరీయం. యిారయిదు ఉత్తరీయం పేళ్లు. చోలః. కూర్పాసకః. యిా

స్త్రీపురుషులకంచుకపేళ్లు. స్త్రీలరవికెపేళ్లని కాందకుమారులు. నీశా

రః. యిాశబ్దం మంచునుగానిని. అద్దగించేకాకమపేరం. వండాతకః. యిా

శబ్దం హ్రస్వాంతమయినది. సగవును తొడలకప్పునుంటి కోకపేరు. పావడ అను

ఆ. యిాశబ్దాంతకశబ్దం రాపభేదాన నపుంసకలింగం. పుల్లింగమయిన్ని

అర్ధోరుకం. వరస్త్రీణాం. వాసస్యం తాతవేః పువహాః. అని అమరవహాలయం

దు. ఆప్రపదినం. యిాశబ్దం మిరాగాల్లవిాదవేలాడేకోకపేరు. వితానం. ఉ

ల్లోచః. యిది మేలుకట్టుపేరు. దూష్యం. యిాశబ్దం మొదలయినవి గుడా

రంపేళ్లు. అభ్రశబ్దాంతనను. వమకుటిపవమండప పాదులుకొప్ప బడేని.

మనుష్యవర్గ

దేహోష్ణశబ్దం నపుంసకలింగం। ఉష్ణుదూష్యం దూష్యణి యెఱ్ఱన్నే బెప్త్రే
గ్యవాంతరే। అనిరుద్ధుడు। ప్రతిసీరా। జవనికా। తిరస్కరిణీ। యీ నామా
లున్న తెరచీరకు పేళ్లు। పవనికా అని పవర్గాదిగాను చెప్పుదురు।
యవనికా అని కొందరంగురు। పరికర్మ నకారాంతం। అంగసంస్కారః। దే
హమందలి కల్మషం పోగడు కొనుట పేళ్లు। మార్ష్టిః। మార్జనా। మృజా
యీ మూడు చందనకుంకుమాదుల చాలా నైనదేహ నైర్మల్యం పేళ్లు। ఉద్వర్తనం
ఉత్సాదనం। యీ రెండు నలుగు పెట్టుటకు పేళ్లు। ఆప్లావః। స్నానం। ఆప్లా
వః। యీ మూడు స్నానం పేళ్లు। చర్చా। చర్చిక్యం। స్థాసకః। యీ గంధం మొ
దలయినదాని యొక్క పూతకు పేరు। ప్రబోధనం అనుబోధః గంధము
లన్న గంధద్రవ్యాదుల పరిమళ మందమై యుండ్గా ప్రకాశింపచేసే
ప్రవాసనకు పేళ్లు। పత్రలేఖా। పత్రాంగుళిః యీ స్తనాదులయందు
వ్రాసే మకరికాపత్రాల పేళ్లు। తమాలపత్రం। తిలకం। చిత్రకం। విశే
షకం। యీ నాలుగు నొసట యుండు బొట్టుకు పేళ్లు। రెండో ద్వి
తీయ శబ్దమున్నా నాలుగొ ద్వైన విశేషశబ్దమున్న పుల్లింగ నపుంసకా
లయందు వర్తించును। కుంకుమం। కాశ్మీరజన్మ। యీ శబ్దం నకారాం
త నపుంసకలింగం కొందరు అది దీర్ఘ మందురు। అగ్నిశిఖం వరం। బా
హ్లీకం। యీ శబ్దం దీర్ఘమధ్యమున్నా హ్రస్వమధ్యమున్నా గద్దు =

పీతనం। బాహ్లీకం వరవాంగం సౌవాశ్చదేశయోః। అని రుద్రుడు
పీతనం రక్తం। సంకోచం। పిశునం। యీ రెండు సంకోచ పిశునం అనే నామాలు
రుకారాంతపుల్లింగా కొందరు చెప్పుదురు। రక్తసంకోచమని కొందరందురు
బాహ్లీకం పీతనం వీరం పిశునం రుధిరం కాంచనాభం
కాశ్మీరం పీతగంధం రక్తం। తద్వాకాంతే [illegible]
అని ప్రతాపురులు అన్నారు గనుక। ధీరం। వకారాంతాది ధకారాదిగా కొందరు చె
ప్పుదురు। ధైర్యవత్సువ విధృత్సు ధీరత్నిబంధం [illegible] అనే విఘంటు
గను వే। లోహితచందనం। యీ ౧౧ నామాలున్నా కుంకుమ పేళ్లు। లాక్షా। రాక్షా। జ
తు। యీ శబ్దం ఉకారాంత నపుంసకలింగం। యావః। అలక్తః। ద్రుమా
మయః। యీ ఆరున్నూ లక్క పేళ్లు। లక్షా అని పాఠాంతరం। రక్షా లక్షా
లక్షు యే। అనే అనేకార్థ వచనం। లవంగం। దేవకుసుమం। శ్రీసంజ్ఞం। ఈ
యీ ౩ లవంగాల పేళ్లు। జాయకం। కాలీయకం। కాలానుసార్యం। యీ ౩
పచ్చపట్టె గంధం పేళ్లు। నల్లని గంధద్రవ్యం పేరని కొందరందురు। జాపక
మనే దిక్కున। జాపక మని కాకారమధ్యంగాను కొందరు చెప్పుదురు
వంశికం। అగరు। రాజార్హం। లోహం। క్రిమిజం। జొంగకం। యీ
ఆరున్నూ అగరు పేళ్లు। కాలాగరు। అగరు। యీ ౨ నల్ల అగరు పేళ్లు। మం
గళ్యా। యీ శబ్దం మల్లె పువ్వుల పరిమళం గల అగరు పేరు। యక్షధూపః
సర్జరసః। అరాళః। [illegible] యీ శబ్దం [illegible] వను యేరాళః [illegible]

మనుష్యవర్గః

నేత్రాంబుప్రభృతులయందుంటకు సుధుః। రాశః॥ అని శేషాదిగానున్నకాం

ధరం దురుః। సర్జరసః॥ బహుంధరాపః। యీ అయిదున్ను సర్జరసం పేళ్లు

వృకధూపః॥ కృత్రిమధూపః॥ యీ రెండున్ను అనేకపరిమళవస్తువులు గలా

చి చేసిన ధూపం పేళ్లు। తురుష్కః। పింకః। సిల్హః। యావనః॥ యీ నా

లుగున్ను తురకదేశమందు పుట్టిన అందుగ ధూపం పేళ్లు। పాయసః

శ్రీవాసః॥ వృకధూపః॥ యీ శబ్దం కృత్రిమధూపమని గన్ను। శ్రీవేష్టః సర

ళద్రవః॥ యీ అయిదున్ను సరళదేవదారు బంక పేళ్లు। మృగనాభిమృ

గమదః॥ కస్తూరి। యీ మూడున్ను కస్తూరి పేళ్లు। కేవలనాభిశబ్దము

న్ను కస్తూరి పరియాయంగా గలదు। ---

సురాష్ట్రియయోర్నాభిః పుంసి ప్రాగణ్యకేద్యయోః

చక్రమధ్యేతు ప్రభాసే స్త్రియాం కస్తూరికావదే

అని త్రికాండశేషమందు। ప్రాణిలింగమయిన నాభిశబ్దము। స్త్రీలింగపు

ల్లింగాలయందుంగమక మృగనాభి యనే భిన్నప్రాణిలింగమెంగను కేపు

ల్లింగ స్త్రీలింగాల్లయందు। కక్కోలం। కోలకం। తక్కోలకం। యీ శబ్దముం కే

కోలకవననిన్ని పాలంగద్దు। కోశఫలం। యీ మూడున్ను తక్కోలాలపే

ళ్లు। కర్పూరం। ఘనసారం। చంద్రసంజ్ఞః। సితాభ్రః। హిమవాలుకా

యీ అయిదున్ను కర్పూరం పేళ్లు। గంధసారః। మలయజః। భద్రశ్రీ

అమరకోశం ఆంధ్ర వ్యాఖ్యానం గ్రంథము ---

చందనః। యీ నాలుగున్ను శ్రీగంధం పేళ్లు। తైలపర్ణికం। గోశీర్షకం। హరి

చందనం। యీ శబ్దమునన్ను హరిచందనం పేళ్లు। తిలపర్ణం। పత్రాంగం। రంజ

నం। రక్తచందనం। కుచందనం। యీ అయిదున్ను రక్తచందనం పేళ్లు। తిలపర్ణి అ

కారాంత స్త్రీలింగం। నకారాంత పుల్లింగమున్ను। జాతీకోశం। జా

తికోశం। జాతిఫలం। యీ జాజికాయ పేళ్లు। కర్పూరాదులున్ను అగరు

న్ను కస్తూరిన్ని తక్కోలపుష్పమున్న కలిసిన ద్రవం బను పేరు। యక్షకర్ద

ము అనబడును। గాత్రానులేపనీ। వర్తిః॥ యీ సుగంధవస్తువులుంగలిగిన

మును పలుచని పేరు। విలేపనం। పర్ణకం। యీ గంధము మెదిచె

న ద్రవం బహు పేరు। విలేపనం। వర్ణకం। యీ గంధవతి పేళ్లు। భ్రా

న పూంతకం పేళ్లు। చూర్ణః। వాసనయోగః। యీ గంధవతి పేళ్లు। గంధవలాలాదులవా

వితం। వాసితం। యీ వాసించిన వస్త్రంపుతలం పేళ్లు। గంధవలాలాదులవా

తను వస్త్రతాంబూలాదులు వాసించుటకు పేరు। అధివాసనం అనబ

డునం। మాల్యం। మాలా। స్రక్। జకారాంత స్త్రీలింగం। యీ మూడుం

రస్పందవి। ఘాలువంటితుంపేరు। గర్భకం। యీ శబ్దం తలవెంట్రుకలలోపల

దుముకున్న పూలదండకుపేరు। ప్రభ్రష్టకం। శిగను వేలాడే దండకుపేరు

లలామకం। నొసలపరియంత ముదరికి వచ్చిన దండకు పేరు। ప్రాలం

బం। మెడనుండి చక్కగానురొమ్మున వేలాడే దండ పేరు। వైకక్ష్యకం। యీ

శబ్దం రొమ్మున వుండే జంధ్యం వలెనే వేలాడే దండ పేరు। ఆపీడః। శేఖరః

యీ శిఖను జుట్టుకున్న దండకు పేరు। రచనా। పరిస్పందః। యీ వం

మనుష్యవర్గ

౧౯౫ తరికాం పత్రాదులు యుంత్ర నిర్మాణానకుం పేరు। ఆత్మశేఖరః నిండుకాటుకుంబు
మకుం పేరు। ఆ ప్రధానం। అపబహాసం। యిా౨ తలుగడ పేళ్లు। శయ్యాం
శయనీయ్యం। శయనం। యిా౩ పరుపు పేళ్లు। మంచకః పర్యంకః పల్యం
కః ఖట్వా। యిా౪ మంచం పేళ్లు। గేందుకః। కందుకః। యిా౨ పుష్పవంతు
పేళ్లు। దీపః ప్రదీపః। యిా౨ దీపము పేళ్లు। పీఠం। ఆసనం। యిా౨ పీఠ
పేళ్లు। సముద్గకః। సంపుటకః। యిా౨ భరణి కరాపంపెముదలయిన వా
టికి పేళ్లు। ప్రతిగ్రహాః పతద్గ్రహాః యిా౨ పడిగె పేళ్లు। ప్రసాధనీ। కంకతి
కా। యిా౨ దువ్వెన పేళ్లు। పిష్టాతః పటవాసకః కోకలు వాసించే
పరిమళద్రవ్యం పేళ్లు। దర్పణః ముకురః। ఆదర్శః। యిా౩ అద్దం
పేళ్లు। వ్యజనం। తాలవృంతకం। యిా౨ విసనకర్ర పేళ్లు। శ్లో--- శ్లో---

ఇతి మనుష్యవర్గః॥ --- - ౧ ౧ ౧౧ -- -- -- -- -- --

౧౯౬ సంతతిః। గోత్రం। జననం। కులం। అభిజనః। అన్వయః। వంశః। అన్వ
వాయః। సంతానః। యిా౯ వంశం పేళ్లు। వర్ణాః। యిా శబ్దం బ్రహ్మ
క్షత్రియ వైశ్య శూద్రులు పేళ్లు। బాహువర్ణ్యః। యిా శబ్దం నాలుగు జా
తులకు పేరు। రాజబీజీ రాజవంశ్యః। యిా౨ రాజవంశమందు

బుట్టిన వాని పేళ్లు। రాజబీజీ శబ్దం నకారాంతః పుల్లింగం। బీజ్యః।
కులసంభవః। యిా౨ యేదయినా సికకులమందు బుట్టిన వాని పేళ్లు। మ
హాకులః। యిా శబ్దం బ్రేష్ఠ్యాదిన్నిత్రా పాటిదిన్ని గల్గు కులీనం। ఆర్యః సభ్యః
సజ్జనః సాధుః। యిా౬ మంచికులమందు బుట్టిన వాని పేరు। బ్రహ్మ
చారీ। నకారాంతం। బ్రహ్మచారికి పేరు। ఆ బ్రహ్మచారి గాయత్రీ బ్ర
హ్మచారి అని సావిత్రీ ప్రాజాపత్య బ్రహ్మచారి అని నైష్ఠిక బ్రహ్మచారి అని
నైష్ఠిక బ్రహ్మచారి అని నాలుగు విధాలు। గృహీ। నకారాంతం। గృ
హస్థుకు పేళ్లు। ఆ గృహస్థు వాతార్ వృత్తిన్ని శాలీన వృత్తిన్ని యాయా
వరంతున్న ఘోరసన్యాసిన్ని అని నాలుగు విధాల వారు। వానప్రస్థః
వానప్రస్థుకు పేరు। ఆ వానప్రస్థుడు ఔదుంబరుడున్ను వైఖానసుడు
న్ను సంప్రక్షాళిన్ని ఫేనపులున్ను అని నాలుగు విధాలు। భిక్షుః। యిా
శబ్దం సన్యాసి పేరు। ఆ సన్యాసి కుటీచకుండున్ను బహూదకుండున్ను
హంసుడున్ను పరమహంసున్ను అని నాలుగు విధాలు। ఆశ్రమః। యిా
శబ్దం బ్రహ్మచర్యం మొదలయిన నాలుగింటికిన్ని పేరు। ద్విజాతిః
అగ్రజన్మా। నకారాంతం। భూదేవః। బాడబః। విప్రః। బ్రాహ్మణః। యిా
[illegible]ం వన్ను బ్రాహ్మణ పేళ్లు। షట్కర్మా। నకారాంతం। యజనయాజన
అధ్యయన అధ్యాపన దాన ప్రతిగ్రహాలనే షట్కర్మములు కలవా

బ్రహ్మవర్గః

స్త్రైణం ...ని పేరు। విద్వాన్ నకారాంతం। విపశ్చిత్ తకారాంతం। దోషజ్ఞః సన్
సకారాంతం। సుధీః। కోవిదః। బుధః। ధీరః। మనీషీ నకారాంతం। జ్ఞః। ప్రాజ్ఞః।
సంఖ్యావాన్ నకారాంతం। పండితః। కవిః। ధీమాన్ నకారాంతం। సూరిః। కృ
తీ నకారాంతం। కృష్టిః। లబ్ధవర్ణః। విచక్షణః। యీ 18 విద్వాంసుని పేళ్లు। దూ
రదర్శీ దీర్ఘదర్శీ। యీ రెండు నకారాంతాలు। యీ విశేషాలు పూర్వపాఠాప్రైన
అర్థాలను బుద్ధిచాతుర్యం చేవారికి పేరు। శ్రోత్రియః। ఛాందసః। యీ రెండు
వేదాధ్యయనం చేశేవాని పేళ్లు। ఉపాధ్యాయః। అధ్యాపకః। యీ రెండు వేదం
చదివించేవాని పేళ్లు। గర్భాధానాది మంత్రాది కర్మాలు జేశేవాని పేరు గురుః
అనబడును।

నిషేకాదీని కర్మాణి యః కరోతి యథావిధి।
సంభావయతి చాన్నేన స విప్రో గురురుచ్యతే

అని మంత్రమునంగా కల్పసూత్రాదులతో కూడిన వేదం। అధ్యయనం
చేయించి తదర్థం వాసిష్ఠాదిగా చెప్పేవాని పేరు। ఆచార్యః అని అనబడును।

ఉపనీయ తు యః శిష్యం వేదమధ్యాపయేద్ద్విజః।
సకల్పం సరహస్యం చ తమాచార్యం ప్రచక్షతే॥

అని। ఆదేష్టా। యీ శబ్దం ఋకారాంతం। యీ విధియజ్ఞకర్మలయం...

దేశం ఉపదేశం జేశే ఆ పేరు ఋక్షు పేరు। వ్రతీ యీ శబ్దం నకారాంతం। యష్టా
ఋ। యిది ఋకారాదిగా నున్న కాంద రెండు రు। యష్టా యీ శబ్దం ఋకా
రాంతం। యజమానః। యీ వయాంతం నున్న యజ్ఞం చేశేవాని పేళ్లు।
యీ శబ్దం సోమవంగల యజ్ఞం చేశేవాని పేళ్లు। ఇజ్యా
శీలః యాయజూకః। యీ శబ్దం మరి మరి యజ్ఞం చేశే స్వభావం గలవాని పే
ళ్లు। యజ్వా నకారాంతం। శాస్త్రప్రకారంగా యజ్ఞం చేశినవాని పేరు। స్థ
పతిః। యీ శబ్దం బృహస్పతి సవనం చేశినవాని పేరు। సోమపీథీ। యీ
శబ్దం నకారాంతం। సోమపాః। యీ శబ్దం ఆకారాంతం। యీ రెండు సో
మపానము చేశినవాని పేళ్లు। సర్వవేదాః సకారాంతం। యిది సర్వస్వ
మున దక్షిణగా గల విశ్వజిదాది యాగములు చేశినవాని పేళ్లు। అనూచానః
యీ శబ్దం సాంగమైన వేదమును అధ్యయనం గురువు వల్ల చేశినవా
నికి పేరు। సమావృత్తః వేదాధ్యయనానంతరం గృహస్థయ్యేవాం
గురువు వలన అనుజ్ఞ పుచ్చుకున్నవాని పేరు। సుత్వా। యీ శబ్దం యజ్ఞ
సంబంధమైన సోమాభిషవం చేశినవానికి పేరు। ఛాత్రః। అంతేవాసీ యీ
శబ్దం నకారాంతం। శిష్యః। యీ శిష్యునికి పేళ్లు। శైక్షాః। ప్రాథమక
ల్పికాః। యీ ప్రథమమందు వేదాధ్యయనం చేశినవాని పే
సబ్రహ్మచారి నకారాంతం। వాక్యగురువు వద్దనే వాక్య వేదమును అ

ష్వయనం చేశే కారకం వాక్య త్రుతమంసే ఆచరించే వాని పేరు। సతీర్థ్యాః

వెక్కగురుః పునద్దనే వేదమెంశాని మంరివఖ్యతే కాౘ। వధి వే వానిపేరు। అ

గ్నిచితే। తకారాంతం। అగ్నిచయనం చేశిన వానికి పేరు। వితి వస్తే। ఇ

తిహాం। యీ అపాం పర్యంవాత నైన ఉపదేశం శేస్లు। ఇతిహాశబ్దం

అవ్యయం। ఉపజ్ఞా। ఉపదేశం లేకనే వాని కజ్ఞానం నతేను। తనం

తమనే ప్రధమము దుబుట్టిన। జ్ఞానంపేరు। ఉపత్రమంః। యుదియా

ప్రారంభము గాశిద్ధింపును నిజాయమెంరిగ। ఆరంభింపుటకుం పేరు

యజ్ఞః। సవః। అధ్వరం। యాగః। సప్తతంతుః। మఖః। క్రతుః। యా

యెంతు సృయజ్ఞం పేళ్లు। పాఠః వేదపాఠమం నహోమః। హవనము

న్ని। అతిథీనాం సపర్యా। అతిథి పూజానున్న తర్పణాం పితృతర్ప

ణ ముస్న బలిః। భూతబలి। న్నియి అయిదున్ను యీ పంచమహా

యజ్ఞాః। యీ అయిదు వరసనే। వేదపాఠముం బ్రహ్మయజ్ఞ

మున్న హోమం వుం దేవ యజ్ఞ మున్ను అతిథి పూజా మనుష్యయ

జ్ఞ మున్ను పితృతర్పణాం పితృయజ్ఞ మున్ను భూతబలి భూత

యజ్ఞమున్ను అని అనబడును। సమజ్యా। పరిషత్। దశాంతాల

లింగం। గోష్ఠీ। సభా। సమితిః। సంసత్। దకారాంత స్త్రీలింగము। అ

స్థానే। ఆస్థానం। సదః। సకారాంతం। స్త్రీ పున్నపుంసకాలయందు వ

ర్తించును। యీ ౭ సభ పేళ్లు। ప్రాగ్వంశః। ఇ ఆ శబ్దం హవిర్గేహము

యజమాన శిష్యుల గృహానకంటే పూర్వభాగమందు యజమానసదస్సు

లు మొదలయిన వారికి నిర్మించిన గృహానకంపేరు। సదస్యాః। విధిద

శీనకారాంతం। యీ యజ్ఞమందు సర్వ్వే ఋత్విక్కులంరాశంద్రా

ఙ్మారం చేరు త్విక్కుల పేళ్లు। సభాసదః। సభాస్తారాః। సభ్యాః। సభాజనాః।

యీ నాలుగున్ను సభయందు వుండే వాళ్ల పేరు। అధ్వర్యుః। యీ శబ్దము

యజుర్వేదము నెరిగిన వాని పేరు। ఉద్గాతా। ఋకారాంతం। యీ శబ్దం

సామవేదము నెరిగిన వాని పేరు। హోతా। యీ శబ్దం। ఋకారాంతం

యీ శబ్దం ఋగ్వేదము నెరిగిన వాని పేరు। యజ్ఞకతః చేతర్థనాదం

లవాతు। వరింపదగిన ఆగ్నీధ్ర ఋత్విక్కులు మొదలయిన పదారుగురు ఋత్వి

క్కులున్ను యీ జతందున్ను అని అనబడును। ఋత్విక్ శబ్దం జకారాం

తం। ఆదిశబ్దం వాతనే। ప్రతి ప్రస్థాతమొదలయిన వారం చెప్పబ

డేరు। అందులోను। అధ్వర్యుర్ద్గాతృహోతలు। న్నబ్రహ్మను ప్రధా

నఋత్విక్కులున్న ప్రతి ప్రస్థానను। నేష్టానను। ఉన్నేతను న్ను। అధ్వర్యు

గణంవారు। ప్రస్తోతాను ప్రతిహర్తను। సుబ్రహ్మణ్యుడున్ను

ఉద్గాతృగణం వారు। మైత్రావరుణుడున్న అచ్ఛావాకుడున్న గ్రావస్తు

తున్న హోతృగణం వారు। బ్రాహ్మణాచ్ఛంసిన్ని ఆగ్నీధ్రుడున్న పో

బ్రహ్మవర్గ

గానున్న బ్రహ్మాగణాంవారంః వేదిః। యరాగార్థే త్రికతుస్సనం

గానుష్ఠురిత్రవింపబడినభూమికిపేరు। చత్వరం, స్థండిలం। యీ

అగ్నిత్రేతాస్థాపనార్థమై సంస్కరింపబడ్డస్థానంపేరు। చషాలః

యీశబ్దం యజ్ఞాపంబాసనం। కటియందువతిచెక్కినదారువుపేరు

యూపాగ్రంభాగమునకు యీశబ్దం యజ్ఞశాలవుంట్లున్నపురంగుగా చెట్లున గో

తవుందలఉండునదానిపేరు। తర్మ యీశబ్దం సకారాంతం। నపుం

సకలింగం। యింది యీపంక్తాననంపేరు। ఆవణిః। యీశబ్దం। అగ్ని

మథింపదగిన అడుగుకొయ్యపేరు। దక్షిణాగ్నిః గార్హపత్యః

ఆహవనీయః। యీమూడున్ను యజ్ఞమందలి అగ్నులపేళ్లు

యీఅగ్నులుమూడున్నవాక సారికె చేసితె త్రేతా అని అనబ

డనని। ప్రణీతః। యీశబ్దం మంత్రాదులవలన సంస్కరింపబడినఅ

గ్నిపేరు। సమూహ్యః। పరిచాయ్యః। ఉపచాయ్యః। యీమూడు యజ్ఞా

గ్నియందు ప్రయోగింపదగిన శబ్దాలు। గార్హపత్యాగ్నివల్లనుం

దక్షిణాగ్నియందు చెట్టు ప్రణయించిన అగ్నిపేరు। ఆనాయ్యః అని

అనబడును। అగ్నాయీ। స్వాహా। హుతభుక్ప్రియా। యీ

వాహ్నిపత్నిపేళ్లు। సామిధేనీ। ధాయ్యా। యీ అగ్ని ప్రజ్వ

లింపజేసెబుక్కులపేళ్లు। గాయత్రిమొదలుగాగల ఛందస్సుల

పైనరున్న ఛందః అనబడును। ఛందః శబ్దం సకారాంతనపుం

సకం। గాయత్రీఛందస్సుకు అక్షరాలు పాదమునకు గలిగినది।

విరాడ్వాక్య అక్షరములు ఆర్భటంగాగలపాదాలుగలది అష్టిష్ట

లయినఛందస్సులు। చరుః। అగ్నియందు వేల్వదగిన పక్వాన్నం పేరు

అవిన్ద్రాశాంగి పృష్ఠములయియున్నపాలతోను। పెరుగుతోను

నయినసబ్బున్నపేరు। ధవిత్రం। యాగమందు ప్రజ్వలింపజేసెకారణ

చర్మంచాతనాయంబడిన విసనకర్రపేరు। పృషదాజ్యం। పి। గుడ

గాడినసెతిపేరు। పరమాన్నం। పాయసం। యీ పాయసంపేళ్లు

హవ్యం। దేవయోగ్యమయిన అన్నంపేరు। కవ్యం। పితృయోగ్యమయి

నఅన్నముపేరు। స్రువంమొదలయినవిరుజ్ఞపాత్రలు। ధ్రువా। ఉప

భృత్। జుహూ। స్రుక్। చకారాంతం। యీనాలుగున్నస్రువవిశే

షాలు। యివిస్త్రీలింగాలు। స్రువశబ్దంఅయితే విశేషవిధివాకః ప్ర

స్త్రీలింగం। సక్। నకారాంతం। ఉపాకృతః। యజ్ఞమందు। అభిమంత్రిం

చి హింసింపబడ్డపశువుకుపేరు। పరంపరాకం। శసనం। ప్రోక్షణం

యీమూడున్నయజ్ఞమందు పశువు విశసనంపేళ్లు। ప్రమీతః। ఉప

సంపన్నః। ప్రోక్షితః। యీమూడున్నయజ్ఞార్థమై హింసింపబ

డ్డపశువులపేళ్లు। యీమూడున్నవాచ్యలింగాలు। విశేషం

బ్రహ్మవర్గ

గవితానం। అవిరంగాలెఅపువం। సాన్నాయ్యం। హావిః। యిరాఅపేరు

గుపాలుపెరుగులయినహావిస్సుపేళ్లు। సాన్నాయ్యమని హవిత్రాప్యం

గానా॰ రెండుపేరులు। హావిః శబ్దం సకారాంత నపుంసకం। అగ్ని

యందువేల్చుబడ్డహావిస్సుపేరు। వషట్కృతం అనబడును। దీక్షాం

తః। అవభృథః। యిూరెండు యజ్ఞాంతమందలి స్నానంపేళ్లు। యజ్ఞార్థ

నకు అర్హమయినవస్తువు యజ్ఞియం అనబడును। యం

త్రమందలి హోమదానాదిక్రియం పేరు। ఇష్టం అని అనబడును

త్రేతాగ్నికర్మ [illegible] హావనం త్రేతాయాం యత్ప్రహూయతే

అంతర్వేద్యాంచ యత్దానం ఇష్టం తదభిధీయతే

అని స్మృతి॥ ఖాతమునంగా చెరువులుబావులుమొదలయినసే

వి ఆదిశబ్దంవాత నుదేవాలయారామాదులు యివి పూర్తం అ

ని అనబడును।

పుష్కరిణ్యస్సభావాపి దేవతాయతనానిచ

ఆరామశ్చ విశేషేణ పూర్తం కర్మ వినిర్దిశేత్

అని స్మృతి। అమృతం యిరాశబ్దం యజ్ఞమందలి వేల్పగా మిగి

లిన ఆజ్యాదులకుపేరు। విఘసః। యిరాశబ్దం దేవతులకు అ

తిథులకు సమర్పించంగా మిగిలిన అన్నమునకుపేరు। త్యాగః। విహా

[illegible]

వివరాయిత్యాగః దానం। అత్సర్జనం। విసర్జనం। విశ్రాణనం। వితరణం। స్పర్శనం

నం। ప్రతిపాదనం। ప్రాదేశనం। నిర్వపణం। అపవర్జనం। అంహతిః। యితా

నంపేళ్లు। మృతులయినవారికి ఆబ్దికదినాలయందు చేసే పిండదానా

దులు ఔర్ధ్వదేహికం। అనబడును। పితృకులనుగూర్చి చేసే తర్పణాదు

లపేరు నివాపః అనబడును। శ్రాద్ధం యిూశబ్దం శాస్త్రోక్తమైన దేశకాలపా

త్రాదినియమంచేత పితృలనుగూర్చి చేసే బ్రాహ్మణాదుల భోజనానకు పే

రు। అన్వాహార్యం। మాసికం। యిూనెలనెలకు చేసే పిండపితృయజ్ఞంపేరు

పితృయజ్ఞంతుని వర్తన్తే విప్రవంత్రశ్చ యుత్తమాః

పిండాన్వాహార్యకశ్రాద్ధం కుర్యాన్మాసానుమాసికం

అనిమనువు। పగలుపదిహేనంపాళ్లు చేసి యెందు పాళ్లంపైగా నయినవిం

దావాలిపేరు। కుతపః అని అనబడును।

కుంఠంత్రగాపథిగోభ్రకా త్యైత్కనత్రూపతి త్సృణే

సకాలః కుతపోనామ శ్రాద్ధం తత్ర ప్రదియ్యతే

అని మనువు। పర్యేషణా। పరిష్టిః। అన్వేషణా। గవేషణా। యిూరన్నత్రాద్ధా

దులయందు బ్రాహ్మణ్య నివేతకు పేళ్లు। సనిః। అధ్యేషణా। యిూరిగు

రువు మొదలయిన ఘనులను సత్కారపూర్వకంగా నువాక త్రయిేవా

జనమందుని యిూరాగింపుటకుపేళ్లు। యాచ్ఞా। అభిశస్తిః। యాచనా। అ

ర్థనా। యిూనాలుగున్న అడుగుటపేళ్లు। మందరచష్టః బదేల అర్ఘ్యశబ్దం

బ్రహ్మవర్గ

మొదలు ఆగంతుశబ్దం వరియుంతవయిన శబ్దాలు అకారాంతములు

సంగాలయందు వర్తించును। అర్ఘ్యం। యీశబ్దం పూజార్థమయిన

జలం [illegible] అర్ఘ్యం। పాద్యం। పాదానకు అర్హమైన జలంపేరు। ఆతిథ్యం। ఆతిథ్యు

లకొరకం చేసె భక్ష్యమొదలయిన దానికి పేరు। ఆతిథేయం। అతిథులయం

దుకు మంచిదయిన అన్నపానాదిక్రియలకు పేరు। యీశబ్దం స్త్రీలింగమయిన

ప్పుడు ఆతిథేయీ అని వుండును। ఆవేశికః। ఆగంతుః। అతిథిః। పుల్లిం

గస్త్రీలింగములున్నగద్యం। ఆగంతురతిథిః ప్రోక్తో [illegible] అని త్రికాండశేష

ము। యీ మూడు అతిథిపేర్లు। పూజా। నమస్యా। అపచితిః। సపర్యా। అర్చా।

అర్హణా। యీ ఆరు పూజకు పేర్లు। వరివస్యా। శుశ్రూషా। పరిచర్యా। ఉపా

సనం। యీ నాలుగు శుశ్రూషపేర్లు। వ్రజ్యా। అటాట్యా। పర్యటనం। యీ

మూడు [illegible] తీర్థాలు మొదలు తిరుగుటకు పేర్లు। చర్యా। ఈర్యా।

యీ రెండు ధ్యానమౌనాది వ్రతాలయందుండుట [illegible] సన్మార్గ

వుండుటకు పేర్లు। సన్మార్గమందు వర్తించుటకు పేర్లు అని కొందరు

దురు। ఇర్యా అని స్త్రీ సర్వదిగా నున్నదని కొందరు చెప్పుదురు। ఉపస్పర్శః। ఆ

చమనం। యీ ఆచమనపేర్లు। మౌనం। అభాషణం। యీ వ్రతా

దులయందు మాట్లాడక వుండుటకు పేర్లు। ఆనుపూర్వీ। ఆవృత్

తరాదాంతం। వ్యత్యాసం। అనుక్రమః। పర్యాయః। [illegible]

[illegible]

యత్ర [illegible] పేర్లు। అతిపాతః। పర్యయః। ఉపాత్యయః। [illegible] క్రమం వద

ద్దప్పుదుకు పేర్లు। నియమం। యీశబ్దం శాస్త్రవిహితమైన నియమంపేర్లు। ఆ [illegible]

అపవాసాదిరూపమైనది పుణ్యకం అనబడును। ఉపవాసః। ఉపవాసము

నిఉపవాసంపేర్లు। వివేకః। యీశబ్దం ప్రత్యేకపుగుణములు తెలియ

రుగుటకు పేరు। బ్రహ్మవర్చసం। యీశబ్దం ఆచారము యిట్లను

అధ్యయనం ఇట్లున్న అతిశయంపేరు। బ్రహ్మాంజలిః। యీశబ్దం

వేదపాఠమందు [illegible] పేరు। బ్రహ్మబిందుః। యీశబ్దం వే

దపాఠమందు [illegible] పేరు। బ్రహ్మాసనం। యీశబ్దం ధ్యానయోగా

లయందు స్వస్తిపద్మాసనమొదలయిన ఆసనాలకు పేరు। కల్పః। విధిః।

యీ రెండున్ను [illegible] వైదికమైన విధిపేర్లు। ప్రతిపాదిత [illegible]

త అని [illegible] మొదల [illegible] విధిపేరు। ముఖ్యః

అనుకల్పః అనబడును। అని [illegible] అర్థమయిన

రాదులచేత చేయుమనే విధిపేరు అనుకల్పః అనబడును। ఉపాకరణం

యీశబ్దం [illegible] వేదం [illegible]

పేర్లు। పాదగ్రహణం। అభివాదనం। యీ రెండు [illegible]

[illegible] పేర్లు। భిక్షుః। పరివ్రాట్। [illegible] కర్మందీ। పారాశ

రీ। మస్కరీ। యీ [illegible] పేర్లు। త

బ్రహ్మవర్గ

౧౨౨ పస్వీ। నకారాంతం। తాపసః। పారికాంక్షీ। నకారాంతం। యీ౩ బ్ర
హ్మవర్చసాదికమైన తపస్సుగలవానిపేళ్లు। వాచంయమః। ము
నిః। ... వ్రతంగలవానికిపేళ్లు। దాంతః। యీశబ్దం తపఃక్లేశ
మును సహించినవానికి పేరు। వర్ణినః। బ్రహ్మచారీ। యీ౨ నకారాంతా
లు। బ్రహ్మచారికిపేళ్లు। ఋషయః। సత్యవచసః। యీ౨ ఋషులపేళ్లు। ఋ
షిశబ్దం ఋకారాది ... గద్దు। వివాహవిదగ్ధమతయే। ఋషయః
శ్రుబుద్ధా। అవిఘ్నాః కందు నప్రయోగము। సత్యవచశ్శబ్దం సకారాంతం
స్నాతకః। ఆప్లుతః। యీ౨ వేదాధ్యయనం చేసిన పైనకే ...
వరాన ... తీర్థస్నానాది వ్రతశీలులైన బ్రహ్మచారికి పేళ్లు।
యతీ యీశబ్దం నకారాంతం। యతిః। ఇకారాంతం। యీ౨ జితేం
౧౨౩ ద్రియులయినవానికిపేళ్లు। స్థండిలశాయీ। నకారాంతం। స్థాండిలః।
యీ౨ వ్రతవశాన దర్భశయనమందు పరుండేవానికిపేళ్లు। దృ
ఢతాగాః। రజస్తమోగుణంలు లేక కేవలసత్వగుణం గలవారికిపేరు
పవిత్రః। ప్రయతః। పూతః। యీ౩ పవిత్రములయిన పురుషులు మొ
దలయినవారికిపేళ్లు। పాషండాః। సర్వలింగినః। యీ౨ వేదబాహ్యులైన
సజాన్వైశాప్రాహితాదులకు పేళ్లు। ... బ్రహ్మవర్గది ప్రకమం

అమరవ్యాఖ్యానం ... ఆంధ్రవ్యాఖ్యానం ... - - ౭

దుపట్టేకొందు ... దగ్గు। కాంభోజః। యీశబ్దం వ్రతమందుపట్టేవె
దురుకోలకుపేరు। కమండలుః। కుండీ। యీ౨ కమండలముపేరులు।
బృసీ। వ్రతస్థులైన వారు కూర్చుండేదర్భలు ... ఆసనం పేరు।
బృసీ అనేది దంత్యసకారాంతం। వసాలతనే బృసీ మూంసీ అని దంత్యోష్ఠ్యా
లయందు। చంద్రగోమి। మూర్ధన్యాంతము ... గద్దు। గంగధరం ...
ష్ఠం బృషి అని వంద్యోపాధ్యాలయందు। ... అజినం। చర్మ
యీశబ్దం నకారాంతం। నపుంసకం। కృత్తిః। ఇకారాంత స్త్రీలింగం। యీ౩
మూడున్ను చర్మంపేళ్లు। భైక్షం। భిక్షాసమూహం పేరు। స్వాధ్యాయః। జ
పః। యీ౨ వేదాధ్యయనం పేళ్లు। సుత్యాభిషవః। సవనం। యీ౩ స్న
స్నానాన కుంస్నసోమలతదంచుటకు పేళ్లు। అఘమర్షణం। సర్వపాపనాశనమైన
పాలు ... జపించదగిన మంత్రం పేరు। దర్శః। పౌర్ణమాసః।
యీ౨ వరుసనే పక్షాంతాయి అయిన అమావాస్యయందున్ను పౌర్ణ
మియందు చేసే యాగాలకు పేళ్లు। శరీరమాత్రముచేతనే సాధనీ
యైనిత్యాలు అయిన స్నానసంధ్యాదులు యమః। అనబడును। శరీరం
కంటె భిన్నములయిన ... సాధ్యములయిన శౌచ
ఉపవాస సంతోష స్వాధ్యాయ ఈశ్వరప్రణిధానాదులు నియమః అనబడు
ను। ... ఇత ... భుజము ... జంధ్య

బ్రహ్మవర్గ

ము పేరు। అపవిత్రం అనబడును। యెడమచేయి యింతోడగబడి కుడి

భుజముమీదనుండే జంధ్యం ప్రాచీనావీతం అనబడును। మెడ పేరం

గా వేలాడే జంధ్యం పేరు। నివీతం అనబడును। ప్రేళ్ళకొనల యందుండే

వతుల సంబంధమైన తీర్థము వుండును। అందువనే దేవతాతర్పణము చె

య్యవలెననుట। రెండువిలుకొకిన త్రేళ్లన డుమ తీర్థం వంకాయం అనబడు

ను। అందువనే ఋషితర్పణం చెయ్యవలెననుట। బొట్నవేలి బుట్నవే

నాడుమ పిత్రుసమయిన తీర్థం వుండును। అందువనే పిత్రు తర్పణం

చెయ్యవలెననుట। బొట్నవేలి మూలంద్దేయను బ్రహ్మమయిన తీర్థం

వుండును। అందువనే బ్రహ్మతర్పణం చెయ్యవలెననుట। బ్రహ్మత్వం

యం బ్రహ్మత్వం। సాయుజ్యం। యీ మూడు బ్రహ్మలోకాలందు పొందుటకు పేళ్లు। యి

టువలెనె దేవత్వం। దేవత్వం। దేవసాయుజ్యం। యీ మూడు

ను దేవతలయందు కలుసుటకు పేళ్లు।

త్ర్యహం ప్రాతస్త్ర్యహం సాయం త్ర్యహం మద్యాదయాచితం

త్ర్యహం పరం చ నాశ్నీయాత్ కృచ్ఛ్రం సాంతపనం స్మృతం

అని అన్నారు గనుకే మూడు దినములు పగలే భోజనం చేసి మూడు

దినములు రాత్రే భోజనం చేసి మూడు దినాలు అడుగ వచ్చిన పదా

అమరపదం ౫ కు అద్రివాళీ నవసంగ్రహం ౧ —— 2

ర్థం భోజనం చేసి మూడు దినాలు కేవలం ఉపవాసం ఉన్నందే కృచ్ఛ్రం పేరు

సాంతపనం అనబడును। అది మొదలయిన వ్రతాలు ప్రాయశ్చిత్తాలకి

వి త్రతాలు కృచ్ఛ్రం అని అనబడును। ప్రాయశ్చిత్తం యీ శబ్దం సర్వసంగపరిత్యా

గం చేస్తే ప్రాణాలకి గతిరి యింత ముకున్న అవారం తీసుకుంటకు పేళ్లు। ప్రాయః

అనే దిక్కకారాంత నపుంసకమనే అమరాంగానం। మువరం ఇనే వృధమనాత్మ

ఋం। ప్రాపదేశనేకుంటి విభూరాద అనెగలు పంకమందు। అకారాంతప్రయో

గము। విరహోయీ శబ్దం నకారాంతః పుల్లింగం। నష్టాగ్నిః యీ అగ్ని

ష్టిపెళ్లి గార్హపత్యాగ్ని విడిచిన వానికి పేళ్లు। కుహానా యీ శబ్దం। అన్నకాంక్షనా

తనం పేరులవ్వానవృత్తి కారకు అసత్యమయిన భిక్షుం మార్గమయిన వుంచిన

డుంచుకు పేరు। వ్రాత్యః యీ శబ్దం ఉపనయనాది సంస్కారాలు లేనివానికి పే

రు। అనబ్ధ యెంబ నిరాకృతిః యీ వేదాధ్యయనం లేని వానికి పేరు। ధర్మధ్వ

జనకారాంతం। లింగవృత్తిః యీ అర్థంబో ధర్మ జటాది చిహ్నాలు ధరించుటు

ని అందుచాతనే బ్రతికే వానికే పేళ్లు। అవకీర్ణి నకారాంతం త్రిగమనాదుల

చాత నంసష్టమయిన వ్రతం గలవాని పేరు। అభినిర్ముక్తః అభ్యుదితః

యి మువరుసనే సూర్యాస్తమయకాలమందున్న సూర్యోదయకాలమం

దున్నని ప్రబోయె బ్రహ్మచారికి పేళ్లు పరివేత్తా యీ శబ్దం ఋకారాంతం

యిది తోడబుట్టిన అన్న పెండ్లి అడకముందే పెండ్లాడిన వానికి పేరు। పరి

విత్తిః పెండ్లి ఆడని తోడబుట్టిన అన్నకుం పేరు। పరివృత్తిః అనిపాఠం గద్యపి

పావానం। అపయశః। పరిణయః। ఉద్వాహః। ఉపయామః। పాణిపీ

బ్రహ్మవర్గ

నం। యీ ఆరున్ను పెండ్లి పేళ్లు। వ్యవాయః। గ్రామ్యధర్మః। మైథునం। నిధువనం

రతం। యీ అయిదున్ను స్త్రీసంగమం పేళ్లు। త్రివర్గః। ధర్మకామార్థాలకు మూ

డింటికి పేరు। చతుర్వర్గః। యీ శబ్దం ధర్మార్థకామమోక్షాలకు పేళ్లు। యివి

నాలుగున్ను తుర్య బలాలు యితేను। చతుర్భద్రం అనబడును। జన్యాః। ౨

యీ శబ్దం పెండ్లికొడుకు చెలికానికి పేరు। - - - - - -

ఇతి బ్రహ్మవర్గః॥ - - - - - - - - - - - -

వు

౧౯౨

మూర్ధాభిషిక్తః। రాజన్యః। బాహుజః। క్షత్రియః। విరాట్। యీ శబ్దం జ

కారాంతం। యీ అయిదున్ను క్షత్రియుని పేళ్లు। మూర్ధాభిషిక్త శబ్దం ప

ట్టాభిషిక్తుడుగాకున్నాను వంశమందు బుట్టిన క్షత్రియుని పేరు। బ్రహ్మ

బాహువులయందు బుట్టిన వాని వంశమందున వాడున్ను బాహుజుడ

నిపించుకొన్నట్టైనను। రాజా నకారాంతం। రాట్ జకారాంతం। పార్థివః।

క్ష్మాభృత్। తకారాంతం। నృపః। భూపః। మహీక్షిత్। తకారాంతం। యీ

ఒన్నూ జనులనున్ను భూమిని రక్షించే క్షత్రియుని పేళ్లు। క్షత్రియుడుగా

కున్నా ఆ ప్రయోజనము చేసే వానికిన్ని పేరు। అధీశ్వరః। యీ శబ్దం తన ప్రా

మిమర్తులా రాజులకాంత ప్రముక్షించుకునే రాజు పేరు। చక్రవర్తీ। నకారాం

తం। సార్వభౌమః। యీ సమస్తమయిన భూమిన్నియేలే రాజు పేళ్లు। ౨

అమరకోశ ఆంధ్ర వ్యాఖ్య సంక్షత్రియవ - - - ౨

యిన్నొక్క జాతుని కంటె అన్యుడైనంత భూమిని యేలేవాడు మండలేశ్వరః। అని

అనబడును। రాజసూయయాగం చేసిన వాడున్ను సామంతులకు అధిపతి యయినంత

మంచిన సమ్రాట్ రాజసూయ భూమిని యేలేవాడు యీ ద క్షింత మయిన వ

ఖులను జయించిన వాడై తిరిగే వాడున్ను ప్రత్యేకం సమ్రాట్టులని కించుకొండురు

ని కొందరండురు। యీ మూడు లక్షణాలుగల వాడే సమ్రాట్టని కొందరండు

రు। సమ్రాట్ శబ్దం జకారాంత పుల్లింగం। రాజకం। జనులనున్న భూమిన్ని యే

లే రాజుల యొక్క సమూహం పేరు। రాజన్యకం। క్షత్రియ జాతి యొక్క స

వక

౧౮౩

మూహం పేరు। మంత్రీ। ధీసచివః। అమాత్యః। యీ మూడున్న కార్యములో చనచే

సే ప్రధాని పేరు। ఆ రాజుని కంటె అన్యులైన చిల్లర సనులయందు వుండే ప్రధా

నుల పేరు కర్మసచివాః। అనబడును। మహామాత్రాః। ప్రధానాః। యీ అక్షర

ష్టంగా కమ్మ వరాధికారులయి వుండే ధారలకు పేళ్లు। ప్రధానశబ్దం రాపబే

దాన నపుంసకలింగం। పుల్లింగమున్నగద్దు। మహామాత్ర ప్రధానస్యాత్ అని పుం

స్కాండయందు వాపాలితుడు। పురోధాః। సకారాంతం। పురోహితః। యీ

పురోహితుని పేళ్లు। ప్రాడ్వివాకః। అక్షదర్శకః। యీ ద్వయంనసనం చె ప్పిన వాని

పేళ్లు। ప్రతీహారః। ద్వారపాలః। ద్వాస్థః। ద్వాస్థితదర్శకః। యీ నాలుగు

వాకిలి కావలివాని పేళ్లు। ద్వాస్థ్ యొక్క దర్శకః। అని వాకపేరుగా కొందరు చెప్పు

దురు। రెండుగా కొందరందురు। రక్షివర్గః। అనీకస్థః। యీ రెండున్ను రక్షకుల

పేళ్లు। అధ్యక్షః। అధికృతః। యీ రెండున్ను స్వామి సేవయందు నియుక్తులైన అధికారుల

క్షత్త్రియవర్గ

యినవాని పేళ్లు। స్థాయుకః। యీ శబ్దంబు ఒక గ్రామమునకు అధికారి అయినవా

ని పేరు। గోపః। అనేక గ్రామాలకు అధికారి అయినవాని పేరు। భౌగికః। బంగా

రానకు అధికారి అయినవాని పేరు। రూపాధ్యక్షః। నైష్కికః। యీ రెండ్లున్ను సా

లకు అధికారి అయినవాని పేళ్లు। అంతర్వంశికః। అంతఃపురాధికారి పేరు।

సౌవిదల్లాః। కంచుకి నకారాంతం। స్థాపత్యాః। సౌవిదాః। యీ నాలుగు

అంతఃపుర కావలికాండ్లకు పేళ్లు। షండః। వర్షవరః। యీ రెండ్లు పేళ్లు

సేవకార్థః అర్థనం। నకారాంతం। అనుజీవినం। నకారాంతం। యీ మూడున్ను చన

వాని పేళ్లు। తన దేశమును కంటె ఆవల దేశమందుండే రాజు పేరు శత్రుః। అ

నబడును। ఆ శత్రువు దేశమునకంటె ఆవలనుండే రాజు పేరు। మిత్రః। అన

బడును। ఆ మిత్రుని దేశమునకంటె ఆవలనుండే రాజు పేరు। ఉదాసీనః। అని

అనబడును। వాని దిక్కుగా గెలుపు విజయేచ్ఛ రాజును వెనకనుండి బాధించే రా

జు పేరు। పార్ష్ణిగ్రాహః। అనబడును। రిపుః। వైరి। నకారాంతం। సపత్నః।

అరిః। ద్విషత్। తకారాంతం। ద్వేషణః। దుర్హృత్। దకారాంతం। ద్విట్। షకా

రాంతం। విపక్షః। అహితః। అమిత్రః। దస్యుః। శాత్రవః। శత్రుః। అభియా

తిః। ఇకారాంతం। ద్వేష్యః। యీ పదియారవృష్యః। అని రత్నకోశమందు। అభిఘా

తి అనికాండరందురు। అప్పుడున్ను ఇకారాంతమే। అభిగాతి అనే పాఠం గద్దున

కారాంతం। పరః। అరాతిః। ప్రత్యర్థి। పరిపంథి। యీ నకారాంతాలు

క్షత్రియవర్గము। అంధ్రవాఖ్యాసంతం। --- ౨

యీ రెండ్లున్ను శత్రువు పేళ్లు। స్నిగ్ధః। వయస్యః। సవయాః। యీ సమాన వయి

కాని పేళ్లు। మిత్రం। సఖా। యీ శబ్దంబు ఇకారాంతం। సుహృత్। దకారాంతం।

స్నేహితునికి

యీ మూడున్ను స్వభావ సమితికాని పేళ్లు। సఖ్యం। సాప్తపదీనం। యీ రెండ్లు

స్నేహితుని పేళ్లు। అనురోధః। అనువర్తనం। యీ రెండున్ను అనుకూలించుటకు పేళ్లు।

యథార్హవర్ణః। ప్రణిధిః। అపసర్పః। చరః। స్పశః। చారః। గూఢపురుషః।

యీ ఏడున్ను వేగులవాని పేళ్లు। ఆప్తః। ప్రత్యయితః। యీ రెండ్లు నమ్మదగినవాని పేళ్లు

మూడు కాలాలయందు వర్తించువాని। సాంవత్సరః। జ్యౌతిషికః। దైవజ్ఞః।

గణకః। మౌహూర్తికః। మౌహూర్తః। జ్ఞాని। నకారాంతం। కార్తాంతి

కః। యీ తొమ్మిదిన్ని పేళ్లు। తాంత్రికః। జ్ఞాతసిద్ధాంతః। యీ రెండ్లైనా

సొక సిద్ధాంతము నందెరిగినవాని పేళ్లు। సత్రీ। గృహపతిః। యీ రెండ్లున్ను

దానం చేసేవాని పేళ్లు। లిపికారః। అక్షరచణః। అక్షరచుంచుః। లేఖకః। యీ

నాలుగు లేఖకుని పేళ్లు। లిపిః। లిబిః। యీ పుస్తకాలయందు వ్రాయంబ

డ్డ అక్షర సంస్థానానకు పేళ్లు। లిఖితాక్షర సంస్థానే అనే పాఠం చెప్పితి

లిఖితములున్న అక్షర సంస్థానమనే రెండు పేళ్లు గాజే సుకంని నాలుగున్ను

లిపి పేళ్లే అని కాండరందురు। సందేశహారః। దూతః। యీ రెండు దూత పేళ్లు

దూత్యం। దూత అవుటకున్ను దూత చేసే పనికిన్ని పేరు। అధ్వనీనః। అధ్వ

గః। అధ్వన్యః। పాంథః। పథికః। యీ అయిదు తెరువరి పేళ్లు। స్వామి। అమాత్య

సుహృత్। కోశః। రాష్ట్రః। దుర్గం। బలం। యీ రాజ్యసప్తాంగాలనబడు

క్షత్రియ వర్గ

ను। యీరాజ్యసప్తాంగాలున్న పట్టణమందుండే పలువస్తైదవారు సప్త

ప్రకృతి: అనబడును। స్వామి అనంగా రాజు। అమాత్య: అనంగా మంత్రి।

సుహృత్ అనంగా చెలికాడు। కోశమనంగా భండారం। దేశమంతో

గూడి నపట్నం। రాష్ట్రం। పర్వతోక ప్రాకారాదుల చేత విశేషంగాని

విదుర్గం। బలమనంగా సేనా। సంధి। విగ్రహః। యానం। ఆసనం। ద్వై

ధం। ఆశ్రయం। యీ ఆరున్నూ షడ్గుణా: అనబడును। సంధి అనంగా శత్రు

వులతో పొత్తు పెట్టుట। అది మూడు విధాలు। ధనమిచ్చి సంధి చేసుకొను

టాను। భూమి యిచ్చి సంధి చేసుకొనుటాను। భయపెట్టి సంధి చేసు

కొనుటానున్ను। విగ్రహమనంగా యుద్ధం చేసుట। అది రెండు విధా

లు। దండెత్తి వచ్చెనని కమ్మలంపి యుద్ధం చేసుటాను। ముచ్చి విపోటంతో

టు యుద్ధం చేసుటానున్ను। తనకుం బలంగలప్పుడే కాని। శత్రువున

కు ఆపదగలప్పుడే కాని దండుగదలిపోవుట యానం అనబడును

ఆ యానం నాలుగు విధాలు। విగృహ్యయానమున్ను సంధాయయా

నమున్ను సంభూయయానమున్ను ప్రసంగయానమున్ను। అని। విగృ

హ్యయానమనంగా పరుస్నిప్పం పాబిలించవలెనని విరోధంచేత

గదలిపోవుట। సంధాయయానమనంగా తిరుగబడిన వాని చాతర్థ

నపుంగా దుర్గంగాని తీసుకుని వాన్ని వశం చేసుకుని సేనతో కదలి

విపోవుట। సంభూయయానమనంగా తనకుం సాధ్యుడయిన శత్రు

వు మీద తనకు సరిపోయిన వారిని కలుపుకొని కదలిపోవుట। ప్రసంగ

యానమనంగా ఒకని మీద దండెత్తి పొయ్యేనని మరివొకని మీద కద

లిపోవుట। శత్రువున్న తానున్న వారికి వారికి సాధ్యులుగాక తమతమ సేన

ల బలుకవ ఎదుపుట ఆసనమని అనబడును। అది స్వవిగృహ్య సంధీరాపాననా

లుగు విధాలు। శత్రువుతో కలహించి దుర్గాలు బలుసుకొనుట విగృహ్యాసన

ము। తనకు సమమయిన వాళ్ళ సహాయం తెచ్చి వేరుగాక బలపుకొనివుం

డుట సంధాయాసనము। శత్రువున్న తానున్న తనగతి బలిమి। చేసుకుని వుండే

ది సంభూయాసనము। తానుయుప్పుండు ఫ్లందే స్థలం విడిచి పగలేని స్థలమందు

పోయి వ్యాభాసమ్మండుట ప్రసంగాసనము। బలవంతుడై యుద్ధం శత్రు

వులకు వారిని ఎరుగకుండా సెనెకరిపించి మాటలాడుట ద్వైధము - -

బలవతా ద్విః ష్వతో స్మద్వైధాభావ్యానం నమం పేయం!

ద్వైధీభావేన వర్తేత కాకాక్షివదలక్షిత:।

అని। శక్తి చాత బలవంతుణ్ని ఆశ్రయించుట ఆశ్రయము। ప్రభావము

వల్లనున్న ఉత్సాహము వలనను మంత్రము వలననున్న బుట్టిన వియా

౩ శక్తులనబడును। అందులోను భండారం వలననున్న దండోపాయము

వలనున్న వచ్చిన బలము ప్రభావశక్తి। అధికమయిన పరాక్రమం గలుగుట

ఉత్సాహ శక్తి। సంధి విగ్రహాదులున్న సామాదులున్న యుపాయాంశము

క్షత్రియవర్గ

గా। ప్రయోగాంగమే వైరికే మంత్రశక్తిః। త్రయః క్షయః స్థానం వృద్ధిః। యీ మూడు

త్రివేదులకు త్రివర్గః అనబడును। యితరులకు ధర్మార్థకామాలు త్రి

వర్గః। శత్రువాడు పరాధిక్యం వల్లనం। తనకు వచ్చిన అపజయం క్షయము

వసు తనకు అపజయం వల్లను। పరునికి వచ్చిన అపజయం వృద్ధి। యీ రెంటి

యొక్క సామ్యము స్థానము। --

పరక్షయో హ్యనునే తుః క్షయేతా వృద్ధి విపర్యయే

తుల్యక్షయవ్యయే స్థానం కర్మణః సుక్ష్మయం మహాత్మనః

అని..

కృషిర్వణిక్పథో దుర్గం సేతుః కుంజరబంధనం

ఖన్యాకరవనాదానం శూన్యానాం చ నివేశనం

అనే యీ అష్టవర్గాలయొక్క అపచయోపచయము సామ్యాలవల్లనే

త్రివర్గాది వర్గము అన్నకలుగును। భండారము వలననున్న దండో

పాయము వలన బలము అన్నకలిగిన తేజస్సు పేర్లు। ప్రతాపః। ప్రభావః। యీ

రెండ్లుగా అనబడును। సాంత్వనకారాంతం। నపుంసకం। దానం। భేదః। దం

డః। యీ నాలుగున్నూ ఉపాయాలు అనబడును। అనుకూలముగా మాటలా

డుట సామమను। అది నాలుగు విధాలు। పరస్పరోపకారము అపకా

రము చేయక సంబంధము అయిన వాన్ని స్తోత్రము చేసి అనుకూలము చేసుకొ

నబోనున్న కుట్టరికము తెలుపుకొనబోనున్న నీవాడనే నని మంచి

మాటలాడుటానున్న। యిచ్చుపుచ్చుకొనము అది పంచవిధాలు। అనుపత్తి

కానుక యిచ్చుటానున్న। దాచ పెట్టిన వాటు పెట్టిన సొమ్ము యిరగతించేనం

యుగగ చెప్పుటానున్న। యింకా తనయొద్దనము తీసుకొంటేనం। అందు

కు అనంతరాలలో సంతోషించుటానున్న। అపూర్వవస్తువులు యిచ్చుటా

సున్న। ఆ పుట్టి సొచ్చిన వాన్ని అప్పుడే వర్ణిపూనున్న॥ - ॥ యిష్టరు శత్రు

వులు యుక్తి పొస్తానని వాటన్ని పొత్తుట భేదము। అది మూడు విధాలు। వారిలో

వారిని స్నేహము చెరుచుటానున్న కాష్టాడే పన్లు చేసుటానున్న అశక్తత యి

నవాళ్ళ అదలించి పరునితో బాయ చేసుటానున్న

స్నేహరాగాపనయనం సంఘర్షోత్పాదనం తథా

సంతర్జనం చ భేదజ్ఞైర్భేదస్తు త్రివిధః స్మృతః

అని సూచించు బడుదండము। అదిన్ని మూడు విధాలు। వధానున్న అర్థహ

రణామున్న పరిక్లేశమున్న। వధార్థహరణం చైవ పరిక్లేశ ఇతి త్రిధా। అనె

సామం దానం చ భేదం చ దండం చేతి చతుష్టయం

మాయోపేక్షేంద్రజాలం చ సప్తోపాయాః ప్రకీర్తితాః

అని కొందరు సూత్రాన సప్తోపాయాలు కలిగినగాని మాయాను

పేక్షానం భేదమంత్రభావాలుగను [illegible] ఇంద్రజాలము దండో

పాయమందు అంతర్భూతము గనుక యిన్ని వేరే చెప్పబడవాయెను।

యీ సామాదులకే ప్రత్యేకం పరియాలు చెప్పుచున్నారు। సామం సం। ద

మః। దండః। యీ దండోపాయము పేర్లు। సామ। నపుంసకం। సాంత్వం

క్షత్త్రియ వర్గ

యీ ౫ సామోపాయముపేళ్లు। భేదః। ఉపజాపః। యీ ౨ భేదోపా
యపేళ్లు। ఉపధా। యితౌ శబ్దం ధర్మార్థకామభయాలచేతను ప్రధానులు మొ
దలయిన పరిజనుల రాజు పరీక్షించుటపేరు। మొదటచెప్పబడే అనేక
త్త్రిషు। వివిక్త విజనచ్ఛన్న నిశ్శలాక శబ్దాలు। ౪ న్ను మూడు లింగాలయందు
వర్తించును। యిద్దరు ఆడుకునే యేకాంతంపేరు। రహః ఉపాంశు అనబడు
ను। వివిక్తః। విజనః। ఛన్నః। నిశ్శలాకః। రహస్ సకారాంత నపుంసకం। రహ
శ్శ। ఉపాంశు యీ ౨ అలింగే అనంగాను అవ్యయాలనుట। యీ ౬ న్ను
జనసంచారములేక యేకాంతానను అర్హమయిన స్థలంపేళ్లు। రహ
స్యం। యేకాంతానను చెప్పే సమాచుపేరు। యిది మూడు లింగాలయం
దు వర్తించును। విస్రంభః। విశ్వాసః। యీ ౨ విశ్వాసంపేళ్లు। భ్రేషః। తన
కు ఉచితమయిన ధర్మం వల్లవరించుపేరు। ౧ భ్రేషః। న్యాయః। కల్పః।
దేశరూపం। సమంజసం। యీ ౫ యిదు తనకు ఉచితమైన ధర్మం వ
ల్లి సంచలించకుండుటపేళ్లు। యుక్తం। ఔపయికం। లభ్యం। భజమానం
అభినీతం। న్యాయ్యం। యీ ౬ ఆరు తగిన దానికి పేళ్లు। యీ ఆరు శబ్దాలు
మూడు లింగాలయందు వర్తించును। సంప్రధారణా। యీ శబ్దం యు
క్తాయుక్తాలయందు యిదే యుక్తమని సమర్థించుటకు పేరు। అవవా
దః। నిదేశః। శాసనం। శిష్టిః। ఆజ్ఞా। యీ ౬ ఆజ్ఞపేళ్లు। సంస్థా। మర్యాదా
ధారణా। స్థితిః। యీ ౪ మరియాదపేళ్లు। ఆగః। సకారాంత నపుంసకం

[illegible] ---- ౫

అపరాధః। మంతుః। యీ ౩ అపరాధంపేళ్లు। ఉద్దానం। బంధనం। యీ ౨
కట్టివేయుటపేళ్లు। ద్విపాద్యః। ఉచితమయిన దానికంటె ద్విగుణంగా దండం
గట్టాతగినపేళ్లు। భాగధేయః। కరః। బలిః। యీ మూడు రాజులకు పెట్టత
గిన అప్పనంపేళ్లు। ఘట్టమునంగా సుంకరకట్టే ఆది శబ్దం వాని యొక్క మొదట్లో
న అనుపూర్ఫులు మొదలయిన దిక్కున రాజుకుయియ్యదగిన ద్రవ్యముపేరు। శు
ల్కః అనబడును। ప్రాభృతం। ప్రదేశనం। యీ ౨ రాజుకు పంపేకానుకపేళ్లు। ఉపా
యనం। ఉపగ్రాహ్యం। ఉపహారః। ఉపదా। యీ నాలుగు రాజును పెంటగగన
వచ్చే వస్తుకానుకపేళ్లు। ప్రాభృత శబ్దం మొదలు ఆరున్న రాజునుపొ
డగనవచ్చేపప్పుడు తెచ్చేకానుక పేళ్లే అని కొందరందురు। సుదా యుక్తః। వా
రణం। యీ ౩ అల్లునికిన్ని ఆడపడుచుకున్ను వివాహాద్యుత్సవాలయందు
యిచ్చే అరణంపేళ్లు। తత్కాలః। తదాత్వం। యీ ౨ వర్తమానకాలంపేళ్లు। ఉ
దర్కః। రాగలకాలముపేరు। సాంద్రృష్టికం। యీ శబ్దం తత్కాలిక ఫలంపేరు
ఉదర్కః। ముందరవచ్చే ఫలంపేరు। అదృష్టం। అగ్నిజలాదులవల్ల వచ్చిన భ
యంపేరు। దృష్టం స్వబలపరబలాలవలనను వచ్చిన భయంపేరు। ఆపా
భయం। రాజులకు తమ పక్షంవలన వచ్చిన భయంపేరు। పత్రు శబ్దం వాతను
నిజాదులయిన యెదు పక్షాలవారు చెప్పబడ్డేరు। - - - - - - -

[illegible]

క్షత్రియవర్గ

సంబంధిజః శార్యసముద్భవశ్చ

భృత్యో గృహోత్థో పి ధ్రోపచార్యైః

పుత్రోంబుధా సప్తవిధం బలం తే

అనిశిజపంపంగా మౌలబలము। మిత్రబలం మైత్రం। ఆశ్రయించిన

బలము సవరాశ్రితము। సంబంధిజులు తల్లిదండ్రి దిక్కువారు। కార్యసము

ద్భవులు పరస్పరాపహితం చాతవచ్చినవారు। భృత్యుడు జీతగాడు।

ఉపచారాల చాత వశంగా చేసుకోబడ్డవాడు ఉపచారగ్రాహితుడు।

యిాం గురుణ్ణి స్వపత్నిమంనబడును। త్రితియా। అధికారః। యిా

అధికారం పేళ్లు। చామరం। ప్రకీర్ణకం। యిా వింజామర పేళ్లు। భ

౧౬౦ ద్రాసనం। రాజులు కూచుండే పీఠం పేరు। ఆపీఠం బంగారముది అయి

తేను సింహాసనము అని అనబడును। ఛత్రం। ఆతపత్రం। యిా రెం గొ

డుగ పేళ్లు। నృపలక్ష్మ। యిా శబ్దం సకారాంత నపుంసకం। యిది రాజుల

పట్టపు వంటి గొడుగు పేరు। భద్రకుంభః। పూర్ణకుంభః। యిా

రాజ దర్బారాల యందు బెట్టె పూర్ణకుంభం పేళ్లు। భృంగారః। క

నకాలుకా। యిా బంగారం గిండి పేళ్లు। నివేశః। శిబిరః। యిా

దండు వెళ్లిన దిక్కున బిడి మళ్లు పేళ్లు। సజ్జనం। ఉపరక్షణం। యిా

శిబిర రక్షణార్థం మై చుట్టు వేసిన వెలుగు మొదలయిన దాన్ని పేళ్లు

అమరకోశాంధ్రవ్యాఖ్యానం కాండ 2 వ - - -

హస్తి అశ్వ యేనుగలున్న। అశ్వగుర్రాలున్న। రథారథాలున్న పాదాతకాలు

బలము న్న యీ నాలుగు సేనాంగం అనబడును। దంతినకారాంతం। దంతావళః।

హస్తి నకారాంతం। ద్విరదః। మతంగజః। గజః। నాగః। కుంజరః। వారణః। క

రీ। యిా శబ్దం నకారాంతం। ఇభః। స్తంబెరంః। పద్మి నకారాంతం। యిారెండున్న

యేనుగ పేళ్లు। యూథనాథః। యూథపః। యిా యేనుగ గుంపులో ప్రధా

నమయిన యేనుగ పేళ్లు। మదోత్కటః। మదకలః। యిా క్రొత్తగా మదము దిగిన

యేనుగ పేళ్లు। కరిశాబకః। కలభః। యిా యేనుగ పిల్ల పేళ్లు। - - - -

పంచవర్షో గజో బాలః పోతస్తు దశవర్షకం

త్రింశద్వర్షస్తు కలభః విక్కా వింశతి వర్షకః

అనిగజ భేదాలు ప్రభిన్నః। గర్జితః। మత్తః। యిా మదం గారే యేనుగపే

ళ్లు। ఉద్వాంతః। నిర్మదః। యిా మదము విడిచిన యేనుగ పేళ్లు। హాస్తికం గ

జతా। యిా యేనుగ గమి పేళ్లు। కరిణీ। ధేనుకా। వశా। యిా మూడు ఆడ యేనుగ పే

౧౬౧ ళ్లు। ఆడు యేనుగ అనుట। గండః। కటః। యిా యేనుగ చెక్కుల పేళ్లు। మదః। దా

నం। యిా యేనుగ మదం పేళ్లు। వమధుః। యేనుగ తుండం తుంపురుల పేళ్లు

కుంభః। యేనుగ కుంభస్థలాల పేరు। విదుః। ఆ కుంభస్థలాల నడుము పేరు

అవగ్రహః। యేనుగ నొసలి పేరు। ఈషికా। యిా శబ్దం యేనుగ కనుగుడ్డు పేరు

దేహ్యూర్ధ్వ విన్నత్రా స్వతంత్ర్యము న్నత్రా స్వాదిన్ని దీర్ఘం మధ్యే ము న్న గజని కాం

దరరదురు। శరత్సమయ మిమరో వరాని షితం ద్విరదం। అనివాణ్యేభీవం

జనియుండను। ఫూలా వా శతంతో గూడా శ్లేష చెప్పినాడు గనుక వాచకమయిన

క్షత్రియవర్గ

ప్పుడు దీర్ఘమవుట్ను వెంపిస్తే మాస్త్రం వప్రారిచిప్పినాడుగనుక. ద్విరద్వర్ణంలో

సంగతడగంటుపేరు। కూశితా। యెనుగచెవిమొందవిపేరు. వాహ్వాస్తం। కంఠ

ప్రదేశాలకుదిగువదిక్కపేరు। ప్రతిమానం। యీశబ్దం ఆ వాహిత్వనానాం। పై

దిగువదిక్కుపేరు। ఆసనం। యేనుగవయిపుపేరు। పద్మకం। యేను। శ్వేతపువి

కలపేరు। పక్షభాగః। యేనుగఅభయపార్శ్వాదులకుపేరు। దంతభాగః। యేను

గవుందరిదిక్కుపేరు। గాత్రాః। యీశబ్దం యేనుగవుందరికాళ్లంపెందలుగా

గవుందరిభాగంపేళ్లు। అపరం। వెనకటికాళ్లుపెందలుంగాగలగనవెనక

టిభాగంపేళ్లు। తోత్రం। వైణుకం। యీవిరాగోలపేళ్లు। ఆలానం। యేనుగక

ట్టుగంభంపేరు। శృంఖలం। అందుకః। నిగళం। యీమూడు యేనుగనిగళంపేళ్లు। శృం

ఖలశబ్దం మూడులింగాలయందుంగద్దు। స్త్రీకయం వస్త్రబంధేపి। నిగళే శృంఖలా

త్రిషు। అనిరుద్రుడు। అంకుశః। సృణిః। యీరెండు అంకుశముపేళ్లు। దూష్యా

కక్ష్యా। వరత్రా। యీమూడు యేనుగనడుమకట్టేతోలుపొగతంపేళ్లు। వరాష్యా

వకారాదిన్నియుకారరహితంగానుకొందరుచెప్పుదురు। కక్ష్యా

అని విశ్వప్రకాశంలో సంన్నతాలలోచెప్పినాడుగనుక। కక్ష్యా అనియు

కారాంతాలలోనున్న అజయుడుచెప్పినాడుగనుక రెండున్నగద్దు

కల్పనా। సజ్జనా। రాజాలో వాహనోద్యమయిన। యేనుగకుశింగా

రించుటకుపేళ్లు। ప్రవేణీ। ఆస్తరణం। వర్ణః। పరిస్తోమః। కుథః। స్త్రీపు

ల్లింగాలయందుమవర్తించును। మూడులింగాలయందుగద్దుకొంద

రందురు। స్త్రీ ప్రవేణీ కుథస్త్రీపుం అని శాశ్వతుడు। యీఅయిదున్ను యేనుగ

మీందకరిచేరత్నకంబళిపేళ్లు। వీతం। యుద్ధానకుపనికిరాకఅనాగపై

నయేనుంగకుతంన్నగుఱ్ఱానకున్నపేళ్లు। వారి। గజబంధనం। యీఅయేను

గనుబట్టేతారకుసాధనమయినవాడుంమిందలయినవారికిపేళ్లు। ఘో

టకః। వీతిః। యీశబ్దం వకారాదిన్నివకారాదిన్నిగద్దు। పానైస్త్రిపెత్తిర

స్త్రైనా అనిరుద్రుడు। తురగః। తురంగః। అశ్వః। తురంగమః। వాజి నకారాంతం

వాహః। అర్వ నకారాంతం। గంధర్వః। హయః। సైంధవః। సప్తిః। యీపదిగుర్రంపే

ళ్లు। ఆజానేయాః। యీశబ్దం మంచికులమందు బుట్టినగుర్రాలపేరు। ఆజానేయ

శబ్దం దీర్ఘాదిః। అశ్వం కులీనం ఆజానేయం కిశోరకంబుధైతి అని నామమాలయం

దు। వినీతాః। యీశబ్దం దిద్దుగడచేతలెల్లమోచెగుర్రాలపేరు। వనాయుజాః। యీ

శబ్దం త్రాసాది పాదశకోశ నాయుజః అని ఉత్పలిని దీర్ఘాదిన్నిగద్దు। శ్వేతం కకారా

ఖ్యం వానాయుజం మపి పారశీకంతు। అని నామమాలయందు। పారశీకాః

కాంభోజాః బాహ్లికాః యీమూడు ఆయాదేశాలయందు బుట్టిన గుర్రా

లపేళ్లు। యయుః। యీశబ్దం। అశ్వమేధయాగానకు అర్హమయినగుర్రం

పేరు। జవనః। వేగమధికమయినగుర్రంపేరు। పృష్ఠ్యః। స్థౌరీ। నకారాంతం। ౨

యీమూడు మోపుమోచేగుర్రంపేళ్లు। కకః। తెల్లనిగుర్రముపేరు। రథ్యః। రథమందే

కెగుర్రముపేరు। కిశోరః। గుర్రముపిల్లపేరు। నావిరా। అశ్వా। బాడబా। యీ

మూడుగాడిదగుర్రంపేళ్లు। బాడబం। గాడిదగుర్రాలయొక్కమలానపేరు। అశ్వ

సంగుర్రంచాతవాకదినానపాదిగినతెరువుపేరు। ఆశ్వీనం ...

క్షత్రియవర్గః

నిరెండు జాతులు। కశ్యం। వాశబ్దం గుఱ్ఱం నకుమిశ పేరు। పోష్యా। స్రావ్యాం।
ఇగుఱ్ఱపు బికి లింత పేరు। నిగాళ్ళు గుఱ్ఱం మెడ దగ్గర పేరు। నిగాధమని న్నిపేం
గద్దు। అశ్వీయం। ఆశ్వం। యీరెండు గుఱ్ఱపు మూక పేళ్లు। ఆస్కందితం। ధౌరితకం। రే
చితం। వల్గితం। ప్లుతం। యీ ఐదు గుఱ్ఱాల యొక్క గతివిశేషాల పేళ్లు। యివి ధారాః॥ అ
నబడును। గాళ్లగతితో పరిముగా బరుగుటకుం పేరు రేచితం అనబడును। నిమ్నోన్న
తమై అతివేగముగాక అతిమందముగాక సమమయిన గతి పేరు। ఆస్కందితం
అనబడును। అంతకంట్టె అధికమయిన చతురమయిన గతి పేరు ధౌరితకం
అనబడును। వేగముచేత విడువబడినద్దై విరాదికితాళ్లంగ దలించుటకు పే
రు వల్గితం అనబడును। వేగాను అంత మేరాగాను సమంగా బోవుట ప్లు
తం అనబడును। ప్రోథం గుఱ్ఱం ముక్కు పేరు। కవికా। ఖలీనః। యీ కళ్లెం పేళ్లు
కవికా అనేది కొందరందురు। ఖలీన శబ్దము దీర్ఘము ద్వ్యము వయ గద్దు। ప్రాప్త
మధ్యముల పుల్గద్దు। స్యాచ్చైద్వే స్కంధదేశేః ఖరఖలీనకశా కర్ణ శాత్యం తము
క్లైః అని విశాఖదత్తుడు। శఫం। ఖురః। యీరెండు గుఱ్ఱపు గొరిశల పేళ్లు। పు
చ్ఛః। లూమ। యీ శబ్దం నకారాంతం। అకారాంతమని కొందరందురు।
లాంగూలం। వాలహస్తః। వాలధిః। యీ అయిదు గుఱ్ఱం మొదలయిం
నవాటి తోకకు పేళ్లు। వాలహస్త। వాలధి శబ్దాలు రెండు పేశయుక్త
మయిన తోకకు పేళ్లని కొందరందురు। త్రివాహ్యః। ఖురీతః। యీ భూ
మియందు పలు వారు బాల్లాకతి గుఱ్ఱం పేళ్లు। శతాంగః। స్యందనః। రథః।

యీ మూడుంతి శబ్దం గలిగి యుద్ధార్థమయిన తేరుం పేళ్లు। పుష్యరథః। బండికం
శబ్దం గలిగి క్రీడార్థమయిన రథం పేళ్లు। మహారథః। పుష్యరథం। భాంగి కుఱ్ఱం
పానస్యవా విరూఢః అని మాఘమందు నర్తృత్వంతో నవాడాను శైషు చెప్పినాడుగ
నుకే ప్రస్త్రే శబ్దం। నకారాంతం। కర్ణీరథః। ప్రవహణం। డయనం। యీ మూడు
అవరోధమైన రథం పాలం మొదలయిన వాటికి పేళ్లు। అనః। నకారాంత నపుం
సకలింగం। శకటః। పున్నపుంసకలింగాలయందు వర్తించును। యీ బండికి పె
ళ్లు। గంత్రీ। కంబలివాహ్యకం। యీ రెండు ఎద్దుల ఘానిపారే బండి పేళ్లు। శిబికా।
యాప్యయానం। యీ రెండు అందలం పేళ్లు। యాప్యయానమనిన్ని పాఠంగద్దు। దో
లా। ప్రేంఖా। యీ రెండు ఉయ్యాల పేళ్లు। ప్రేంఖా శబ్దము పుల్లింగమున్న గద్దు। దో
లాప్రేంఖాః పుమాన్ ప్రేంఖాశి స్త్రీశరద్ధిరో మాశి అని రత్నకోశమందు॥ ఆ
ది శబ్దం చేత మంచాదులున్నట్లో లాశబ్దవాచ్యాలు। ద్వైపః। వైయాఘ్రః।
యీ పులితోలుం గప్పిన రథం పేళ్లు। పాండుకంబలీ। నకారాంతం। తెల్లకంబళి
గప్పిన రథం పేరు। కాంబలః। కంబళి చేత పాదగబడ్డ రథం పేరు। వాస్త్రః
వస్త్రం చేత కప్పబడిన రథం పేరు। ఆది శబ్దం చేత నర్త్మా మొదలుగ కప్ప
బడిన రథాలకు పేళ్లు। ద్వైప శబ్దం మొదలు వాస్త్ర శబ్ద పర్యంతమయి
న శబ్దాలు మూడు లింగాలయందు వర్తించును। రథ్యా। రథకట్యా।
యీ రథసమూహం పేళ్లు। ధూః। రేఫాంత స్త్రీలింగం। యానముఖం। యీ
రెండు రథం మొదలయిన వాహనాదుల ముందరి దిక్కుం పేళ్లు। అక్షః

క్షత్రియ వర్గ

రథిః। యింకక్కుళబండి [illegible] యుకరుచుయినకొంది సెగలు మిగుల్పైన రథాన

యువాలకు పేరు। వర్త్రం। రథాంగం। యీ౩ బండికండోరేళ్లు। నేమిః। ప్రధి

యీ౩ బండికమ్మపేళ్లు। పిండికా। నాభిః। యీ౩ బండికండ్లనడిమిపేస్తు। అ

క్షిః బండికల్లు జూరకుండానుయురుసుకానన్ను। వేశిన [illegible] లపేరు। రథగు

ప్తిః। వరూథః। యీ౩ రథరక్షార్థమై గప్పేవానె ప్రుచర్మాదులకు పేళ్లం

రథికరక్షార్థమై రథమందు జాయుబడిన స్థానవిశేషంపేళ్లని కొందరం

దురు। కూబరః। యుగంధరః। యీ౩ నొగపేళ్లు। అనుకర్షః। నొగక్రిందనుం

డే కొడిపిట పేరు। ప్రాసంగః। మొదటికొంది గాకే రెండోకొంది పేరు। యిరా

నం। యుగ్యం। పత్రం। ధోరణం। యీ౪నాలుగు యేనుగ గుర్రంమొదల

యినసర్వమైనవాహనాదులకుపేళ్లు। పరంపరావాహనం। వై

నితకం। యీ౨ తవిగిను పేరాకు పేళ్లు। ఆధోరణః। హాస్తిపకాః। హాస్త్యారో

హాః। సాద్యాదినకారాంతం। యీ౪నాలుగున యేనుగవావటుని పేళ్లు

నియంతా। ఋకారాంతం। ప్రాజితా। ఋకారాంతం। యంతా। ఋ

కారాంతం। సూతః। క్షత్తా। ఋకారాంతం। సారథిః। సవ్యేష్ఠాః। ఋ

కారాంతంగాను కొందరు చెప్పుదురు। సవ్యేష్ఠ దక్షిణస్థౌ చ। అని త్రి

కాండశేషమందు। అకారాంతమని కొందరందురు। సూతః। క్షత్తా

నియంతా చ యంతా సవ్యేష్ఠ ఏవ చ। అని అమరమాలయందు।౭

శ్రీ అమరకోశమునకు ఆంధ్ర భాషా వ్యాఖ్యానం [illegible]

దక్షిణస్థః। రథకుటుంబిః। నకారాంతం। యీ౭ సారథి పేళ్లు। రథిన। కారాం

తం। స్యందనారోహః। యీ౩ రథంమీదనుండి పోట్లాడేవాని పేళ్లు। అశ్వా

రోహః। సాదీ। యీ౨ శబ్దం నకారాంతం। యీ౨ గుర్రపు రౌతుల పేళ్లు। భ

టః। యోధాః। యోద్ధా। ఋకారాంతం। యీ౩ యుద్ధము జేసేవా

నికి పేళ్లు। సేనారక్షాః। సైనికాః। యీ౨ దండుగావేతలాండ్ల పేళ్లు। సై

న్యాః। సైనికాః। యీ౨ సేనయందువుండే చతురంగబలాల పేళ్లు। స

హస్రాః। సహస్రీ। నకారాంతం। యీ౨ వెయ్యింటికి ఒక్కడగల గుర్రాలు

మొదలయినవాటికి కర్తలయినవారి పేళ్లు। పరిధిస్థః। పరిచరః।

యీ౨ అక్షకం అండేవానికి పేళ్లు। సేనకు రక్షార్థమై తిరిగి తేచ్చేపేళ్ల

ను। సేనానీః। ఈకారాంతం। పుల్లింగం। వాహినీపతిః। యీ౨ దళవా

యికి పేళ్లు। కంచుకః। వారవాణః। యీ౨ బొందళం పేళ్లు। సారసనం। అ

ధికాంగః। యీ౨ బొందళం దాటు కొన్న వారు గట్టిగాను వీరు దగట్టే

తాటి పేళ్లు। శీర్షకం। శీర్షణ్యం। శిరస్త్రం। యీ౩ [illegible] పేళ్లు। త

నుత్రం। వర్మ। నకారాంతనపుంసకలింగం। దంశనం। ఉరశ్ఛదః। కంక

టకః। జగరః। యీ౬ శబ్దం జెకారాదిపాద్యం। [illegible]

స్సనాహానిదం రక్షైదః అని [illegible]। కవచః। యీ౭ [illegible]

రుపేళ్లు। ఆముక్తః। ప్రతిముక్తః। పినద్ధః। అపినద్ధః। యీ౪ రథరంపు

క్షత్రియవర్గ

బత్తి కాక మొదలైన వాటికి పేళ్లు| సన్నద్ధః| వర్మితః| సజ్జః| దంశితః| వ్యూ
ఢకంకటః| యీ౫ జోడు దొడుగుకొన్న వాని పేళ్లు| ఆముక్త శబ్దం మెండ
బు పుస్తకం ప్రతి శబ్దం పరియుంతమైన| శబ్దాయుమహాదం [illegible]
యీ౨ గుపత్ర్తించును| కావచికం| యీ౨ శబ్దం జోడు దొడుగుకున్న వారి
సమూహాం పేళ్లు| పదాతిః| పత్తిః| పదగః| పదాతిగః| పదాజిః| పద
గః| పదికః| యీ౭ నడ్చి కాలిబంట్ల పేళ్లు| పాదాతం| కాలిబంట్ల సమూ
హాం పేరు| శస్త్రాజీవి| కాండపృష్ఠః| యంధికః| ఆయుధికః| యీ
శస్త్రా ఆయుధాలు ధరించి బ్రతికే వాని పేళ్లు| కృతహస్తః| సుప్రయో
గవిశిఖః| కృతపుంఖః| యీ౩ గురి దప్పకుండా వెయ్య నేర్చిన విలు
కాని పేళ్లు| అపరాద్ధపృషత్కః| యీ శబ్దం గురి దప్పవేసే విలుకాని పేళ్లు
ధన్వీ నకారాంతం| ధనుష్మాన్| ధానుష్కః| నిషంగీ| నకారాంతం| అస్త్రీ
నకారాంతం| ధనుర్ధరః| యీ౭ న్ని విలుకాని పేళ్లు| కాండవాన్| నకా
రాంతం| కాండీరః| అమ్ము పట్టేవాని పేళ్లు| శాక్తీకః| శక్తిహేతికః| యీ౨
అన్న శక్తి అనే ఆయుధం ధరించే వాని పేళ్లు| యాష్టీకః| పారశ్వ
ధికః| యీ౨ వరుసనె గుదియను గండగొడ్డలి అనే ఆయుధం గా గలిగిన
వాని పేళ్లు| నైస్త్రింశికః| అసిహేతిః| యీ౨ ఖడ్గం పట్టే వాని పేళ్లు| ప్రాసికః| కౌం
తికః| యీ౨ యీటె పట్టే వాని పేళ్లు| చర్మీ నకారాంతం| ఫలకపాణి

యీ౨ డాలు పట్టే వాని పేళ్లు| పతాకీ| నకారాంతం| వైజయంతికః| యీ౨
టెక్కెం పట్టే వాని పేళ్లు| అనుప్లవః| సహాయః| అనుచరః| అభిచరః| యీ౪
సహాయం వచ్చిన వాని పేళ్లు| పురోగః| అగ్రేసరః| ప్రష్ఠః| అగ్రసరః| పురో
గమః| పురోగామీ నకారాంతం| యీ౬ ముందర బాయే వాని పేళ్లు|
మందగామీ నకారాంతం| మందరః| యీ౨ మెల్లిగా నడిచే వాని పేళ్లు| జం
ఘాలః| అతిజవః| యీ౨ అతివేగంగా నడిచే వాని పేళ్లు| జంఘాక
రికః| జాంఘికః| యీ౨ దూరంగా జోయి అక్కడి వార్త తెలిసి దిగస్తున్న
అందు వాడనే పేళ్లు| తరస్వీ నకారాంతం| త్వరితః| వేగి నకారాంతం| ప్ర
జవీ నకారాంతం| జవనః| జవః| యీ౬ అతివేగం గల వాని పేర్లు ఇందులో
తు| జయ్యః| యీ శబ్దం గెలువశక్యమయిన వాని పేరు| జేయః| గెలు
వదగిన వాని పేరు| జైత్రః| జేతా| ఋకారాంతం| యీ౨ గెలిచే
వాని పేళ్లు| అభ్యమిత్రీయః| అభ్యమిత్రీయః| అభ్యమిత్రః| యీ౩ శత్రువులకు ఎదురుగా బాయే వాని పేళ్లు| ఊర్జస్వలః| ఊ
ర్జస్వీ| నకారాంతం| యీ౨ అధికమైన బలము గల వాని పేళ్లు| ఉరస్వాన్
ఉరసిలః| యీ౨ వెడల్పు అయిన రొమ్ము గల వానికి పేళ్లు| రథీ నకారాంతం| రథికః| రథినః| రథికారాంతం| యీ౩ రథము గల వానికి పేళ్లు| అనుకామీ
ధము విడాడనుండే రాజులు పిలుచ లయిన వారికి పేళ్లు| అనుకామీనః| యీ
శబ్దం యథేష్టంగా జాయే వానికి పేళ్లు| అత్యంతీనః| యుద్ధాలయం

క్షత్రియ వర్గ

దుమొక్క — నమిక్కి బాయ్యెవాని పేరు। శతాంగః శరికః విశ్రాంతః
యీ ౩ శతాంగాలుని పేళ్లు। జేతా బుంతాం రాంతం। జిష్ణుః। జిష్ణుకః। యీ
౩ గెలిచే స్వభావము గలవాని పేళ్లు। సాంయుగినః యీ శబ్దము
ద్ధమందు నేర్పరి అయిన వాని పేరు। యీ పూర్వమందు చెప్పబడిన
శస్త్రాజీవ శబ్దం మొదలు సాంయుగిన శబ్దం పర్యంతమైన శబ్దాలు
మూడు లింగాలయందు వర్తించును। ధ్వజినీ। వాహినీ। సేనా। పృత
నా। అనీకినీ। చమూః। వరూధినీ। యీ ౭ న్ని సేనకు పేళ్లు। బలం। సైన్యం। ౨
చక్రం। అనీకం। యీ నాలుగు సేనాంగాలైన గజాదులు కున్న సేనకున్న
పేళ్లు। వ్యూహః। యీ శబ్దం యుద్ధాస్థానంగాను చతురంగ బలాలను
పొంకు చేయుట కు పేళ్లు। దండః। యీ శబ్దం మొదలయిన విశ్యూహ
భేదాలు। ఆది శబ్దంచాతను భోగ మండలాసంహతాలనే మూడు
భేదాలు చెప్పబడెను। అడ్డముగా పొంకు చేయుట దండము ప్రదరకాక
క్షనందులు। పదివేడున్న దండభేదాలు। చక్రముగా పొంకు చేయుట
భోగము। గోమూత్రికా పొంకు సంచారి శకట నరపతం తి కలనే ఆ
యిదు భోగ భేదాలు। మండలాకారముగా పొంకు చేయుట మండల
ము। సర్వతోభద్ర దుర్జయాదులు మండల భేదాలు। బలాలను ప్రు
త్యేకంగా పొంకు చేయుట సంహతము। అర్ధచంద్రాదులు సంహ

హత భేదాలు। ప్రత్యాసారః। సేన వెనక నిల్చే దండు వారి పొంకు పేరు
ప్రతిగ్రహాః। ప్రధానమయిన సేనకు అనిగానుండే మూక పేరు। పత్తిః। ౧
యీ శబ్దం మొదలు అక్షౌహిణీ పర్యంతమయిన శబ్దాలు చెప్పే
నా విశేషాల పేళ్లు। వొకయేనుగా నున్నవొక రథమున్న మూడు గుర్రా
లున్న అయిదుగురు కాలిబంట్లున్న కలిగినది పత్తి। యీ పత్తే మొదలైన
చతురంగ బలాలనున్న యెందోత్తరంగా నుత్రిగుణీకృతన్ని సేనాము
ఖం మొదలు అక్షౌహిణి పర్యంతమైన సేనాభేదాలకు। పరిదానికి సమకైతే
నువారక అక్షౌహిణి అనిపించుకొనును। ఇటునను। మూడు యేనుగలున్న
మూడు రథాలున్న తొమ్మిది గుర్రాలున్న పదిహేను గుంపు కాలిబంట్లున్న
కలిగిన దాని పేరు। సేనాముఖం అనబడును। తొమ్మిది యేనుగలున్న
తొమ్మిది రథాలున్న యిరువై యేడు గుర్రాలున్న నలుబై అయిదుగురు
కాలిబంట్లున్న కలదాని పేరు గుల్మః అనబడును। యిరువై యేడు యే
నుగలున్న యిరువై యేడు రథాలున్న యెనుబై యొక్క గుర్రాలున్న నూ
టముప్పై అయిదుగురు కాలిబంట్లున్న కలదాని పేరు గణః అన
బడును। ౮౧ యేనుగలున్న ౮౧ రథాలున్న ౨౪౩ గుర్రాలున్న ౪౦౫ కాలి
బంట్లున్న కలదాని పేరు వాహిని అనబడును। ౨౪౩ యేనుగలున్న
రథాలున్న ౭౨౯ గుర్రాలున్న ౧౨౧౫ కాల్బంట్లున్న కలదాని పేరు
పృతనా అనబడును। ౭౨౯ యేనుగలున్న ౭౨౯ రథాలున్న ౨౧౮౭

క్షత్రియవర్గ

త్రాలున్ను ౩౬౪౫ కాల్బలమున్ను గలదానిపేరు। చమూః అనబడును
౨౧౮౭ యేనుగలున్ను ౨౧౮౭ రథాలున్ను ౬౫౬౧ గుఱ్ఱాలున్ను ౧౦౯౩౫
కాల్బలమున్ను గలదానిపేరు అనీకినీ అనబడును। ౨౧౮౭౦ యేనుగ
లున్ను ౨౧౮౭౦ రథాలున్ను ౬౫౬౧౦ గుఱ్ఱాలున్ను ౧౦౯౩౫౦ కాల్బ
లమున్ను గలదానిపేరు అక్షౌహిణి అనబడును। సంపత్ దకారాంత స్త్రీ
లింగం। సంపత్తిః। శ్రీః। లక్ష్మీః। యీ ౪ సంపద పేళ్లు। విపత్తిః। విపత్ యీ ౨
దకారాంతాలు। యీ మూడున్ను ఆపద పేళ్లు। ఆయుధం। ప్రహరణం।
శస్త్రం। అస్త్రం। యీ ౪న్ను ఆయుధమాత్రానకు పేళ్లు। కొందరు శస్త్రాల సంజ్ఞా
ఖడ్గాదులున్ను అస్త్రాలనంగా శరాలున్ను। అని భేదంగా చెప్పుదురు
శస్త్రాస్త్రబహుత్వాత్ మంత్రైః అని దేవీపరస్తోత్రమందున్న భేదంగా
నుచెప్పినాండు గనక। ధనుః సకారాంత నపుంసకలింగం। అకారాంత
పుల్లింగమున్ను గద్దు। ధనుర్వంశవిశుద్ధోపి నిర్గుణః కిం కరిష్యతి
అని ప్రయోగము। శరావాసో ధనుస్త్రీ స్యాత్। అని త్రికాండశేష
మందు ఉకారాంత స్త్రీలింగముగాను ప్రయోగము। చాపః। ధన్వన
కారాంతం నపుంసకలింగం। శరాసనం। కోదండం। కార్ముకం। ఇష్వా
సః। యీ ౮న్ను విల్లు పేళ్లు। కౌలపృష్ఠం। కర్ణుని విల్లుపేరు। గాండీవః
అర్జునుని విల్లుపేరు। అజగవః। శివుని విల్లుపేరు। కోటిః। అటనీ। యీ

అమరము ఆంధ్రవ్యాఖ్యానం కాం॥౨ వ---౮

౨ అర్త్నీ ధనుష్కోటులు పేళ్లు। గోధాతలం జ్యాఘాతవారణే అని హారావళి
ప్తనః వింటినారి తాకిన పేరు। మౌర్వీ। జ్యా। సింజినీ। గుణః। యీ ౪ వింటినారిపే
ళ్లు। ప్రత్యాలీఢం। ఆలీఢం। యీ ౨ ఆదిశబ్దం చేత సమపదవిశాఖమండల
శబ్దాలు ౩ చెప్పంతుంది గనుక యీ ౫న్ను యుద్ధమందు విలుకాడు
నిలుకడ పేళ్లు। ఎడమకాలు ముందరికి చాచి కుడికాలు వెనకతట్టుంచితే
ప్రత్యాలీఢమనబడును। కుడికాలు ముందరికి చాచి యెడమకాలు వెనక
కు వుంచితే ఆలీఢమనబడును। రెండుకాళ్లున్ను సమముగా నిలుచుంటే సమప
దమనబడును। రెండుకాళ్ల నడుమ నున్న బారెడు యెడముగా నిల్చుటని వి
శాఖమనబడును। రెండుకాళ్లున్ను మండలముగా నిలుచుంటే మండలమ
నబడును। లక్ష్యం। లక్షం। శరవ్యం। యీ మూడు గురిపేళ్లు। శరాభ్యాసనం। ఉ
పాసనం। యీ ౨ విలువిద్యపేళ్లు। పృషత్కః। బాణః। విశిఖః। అజిహ్మగః। ఖ
గః। కలంబః। మార్గణః। శరః। పత్రీ నకారాంతం। రోపః। ఇషుః। యీ
శబ్దం స్త్రీలింగపుల్లింగాలయందు గద్దు। యీ ౧౧ అమ్ముల పేళ్లు। ప్రక్ష్వేడనాః। నా
రాచాః। యీ ౨ నారసాల పేళ్లు। పత్రః। వాజః। యీ ౨ గరిపేళ్లు। ముందర చెప్పి
౨౦౪ నిరస్తాదిశబ్దాలు మూడు లింగాలయందు వర్తించును। నిరస్తః। వేయబడ్డ
బాణంపేరు। దిగ్ధః। లిప్తకః। యీ ౨ విషంపూశిన బాణానకు పేళ్లు। తూణః।
ఉపాసంగః। తూణీరః। నిషంగః। ఇషుధిః। తూణీ। యీ ౬ అమ్ములపొది
కి పేళ్లు। ఖడ్గః। నిస్త్రింశః। చంద్రహాసః। అసిః। రిష్టిః। యీ శబ్దం పోలాదిలో
౨౦ దిన్ని గద్దు। చంద్రహాసస్త్రీ నిస్త్రింశా ష్టే ... అని త్రి

తాంతశ్శేషనము । శాస్త్రీయుతః । కుంతలా ప్రాశః శరవాలః । యీ శబ్దం వకా
రయుక్తము । దంతెచ్చిగిత దేలూ సశరవాలాః పదాతయః । అనిమా
ఖవుండు డుంశ్లేష । పక్షారయుక్తమని కొందరందురు । నిషఙ్గా తక్కరపాల
కః । అనియుమకం । న్యవాకాః । యీ ఖడ్గం పేళ్లు । సరుః । యీ శబ్దం ఖడ్గంపిడు
దలయిన ఆయుధాల పిడికి పేరు । మేఖలా । యీ శబ్దం ఆయుధం జార
కుండా సుమణికట్టున కట్టెకట్టు పేరు । ఫలకం । ఫలం । చర్మ । యీ శబ్దం వకా
రాంతనపుంసకం । యీ౩ అరిగె పేళ్లు । సంగ్రాహః అరిగె పడి పేరు । ద్రు
ఘణః ముద్గరః ఘనః । యీ౩ యినుపగుదియ పేళ్లు । ఈళీ । కరవాలికా
యీ౨ చురుకత్తికి పేళ్లు । బిందివాలః సృగః । యీ౨ బల్లెముల పేళ్లు । ప
రిఘః పరిఘాతనః । యీ౨ యినుపకట్లగుదియ పేళ్లు । కుంతారః
స్వధితిః పరశుః పరశ్వధః । యీ నాలుగు గండ్రగొడ్డలి పేళ్లు । శస్త్రీ అ
సిపుత్రి ఛురికా అసిధేనుకా । యీ నాలుగు సురియ కత్తి పేళ్లు । శ
ల్యం శంకుః । యీ౨ శలకట్టె పేళ్లు । సర్వలా తోమరః । యీ౨ సన్నైజాపే
క్షః । సర్వలా శబ్దం దంత్యాది తాలవ్యాది గద్దు । శాంధ్వాంశర్వలాంశ
లాముః । అని శబ్దభేదము । ప్రాసః కుంతః । యీ౨ యీటె పేళ్లు । కో
ణః పాళిః అశ్రుః । యీ శబ్దం అస్రిః అనిగద్దు । కోటిః । యీ౨ ఆయు
ధాల కొనలకుం పేళ్లు । సర్వాభిసారః సర్వసంహనః । సర్వసన్నహనం । యీ
ము చతురంగబలాల యొక్క ఆయుత్తపాటు పేళ్లు । లోహాభి

సారః । యీ శబ్దం మహానవమ్యాదులయందుగాని యుద్ధాలకుంపాయేటి
ప్పుడుగాని ఆయుధధరులయిన రాజులకుం నీరాజన మిచ్చుటకు పేరు
అభిషేణనం । యీ శబ్దం సేనతో శత్రుసేనకు ఎదురుగా పోవు
టకు పేరు । యాత్రా వ్రజ్యా అభినిర్యాణం ప్రస్థానం గమనం గమః
యీ౬ గెల్వనిశ్చయించిన రాజుప్రయాణం పేళ్లు । ఆసారః ప్రసరణం । యీ౨ సే
న అంతటా చెరసుంటకు పేళ్లు । ప్రచక్రం । యీ శబ్దం కదలిన సేనకు పేరు । యీ
శబ్దం మూడులింగాలయందుం గద్దు । ప్రచక్రం చలితం స్యాత్ అని అమర
మాలయందు । అభిక్రమః । యీ శబ్దం భయములేని పురుషుండు శత్రుసే
లకుం రణమందు యెదురుగాం బోవుటకు పేళ్లు । వైతాళికాః బోధకరాః యీ
౨ రాజులకుం మేలుకొలిపే పాఠకుల పేళ్లు । చాక్రికాః ఘాంటికాః
యీ౨ మంగళగానము స్తోత్రంచేసే వారి పేళ్లు । మాగధాః మగధాః
యీ౨ వంశావళి కానియాడేవారి పేళ్లు । వందినః స్తుతిపాఠకాః యీ౨
పరాక్రమాదులు పొగడేవారి పేళ్లు । వందిశబ్దం నకారాంతం । సంశప్త
కాః । యీ౨ యుద్ధమందు పాట్టు బెట్టుకొని మరలని వారికి పేళ్లు । రేణుః
స్త్రీలింగపుంల్లింగాలయందుం గద్దు । ధూళిః । ఇకారాంత స్త్రీలింగం । పాం
సుః । ఉకారాంతః పుంల్లింగం । రజః । సకారాంత నపుంసకం । యీ౪ ...
యీ... పేళ్లు । పాంసు శబ్దం తాలవ్యాది దన్త్యాది గద్దు । తాం
శుః అపి దంత్యస్స్యాత్ శంబశ్యానేన పాంశవః అని చూర్ణికాః । ధూళిః । యీ

క్షత్రియవర్గ

ఏయేందయినా హారవస్తువు షొడికి పేళ్లు। ప్రసారము తాగరాడిన ద్రవ్యాశి
కి పేరని కొందరందురు। ప్రాణాః ద్రవ్యాశస్సు శర్కరాలని శాశ్వతనిఘం
టుయందు। సముత్ఫింజిః పింజులః। యీ౨ విపత్తియిన్ని తవిగిన సేన వెం
దలయినవానికి పేళ్లు। పతాకా। వైజయంతీ। కేతనం। ధ్వజః। యీ౪రవె
క్కైము పేళ్లు। వీరాశంసనం యీశబ్దం కడిఖండాలైన గజాశ్వాదులవా
త అతిభయంకరమైన యుద్ధభూమికి పేరు। అహంపూర్వికా। యీశబ్దం
నేనె ముందరయుద్ధం చేసెనని యోధులు తమలో తాముపలుకుటకు పేరు
ఆహోపురుషికా। యీశబ్దం గర్వంతనయందున్న ప్రతిపాతవయిన
శక్తి తనయందుగద్దని తలంచుటకు పేరు। అహమహమికా। యీశబ్దం నే
నే నవంధుర్ఘతనని పరస్పరమున్న వీరులయొక్క అహంకారంపేరు। ద్రవిణం
తరః। సహః। యీ౩ న కారాంత నపుంసకలింగాలు। బలం। శౌర్యం। స్థామ। శు
ష్మ యీ౨న కారాంత నపుంసకలింగాలు। వీర్యం। శక్తిః। పరాక్రమః। ప్రా
ణః। యీ౧౧న్ని బలిమికి పేళ్లు। విక్రమః। అధికమయిన బలిమికి పేళ్లు। వీ
రపానం। యీశబ్దం యుద్ధానకు బోయేప్పుడుగాని యుద్ధంఅయిన
వెనకగాని వీరులు చేసే మద్యపానంపేరు। యుద్ధం। ఆయోధనం। జన్యం। ౨
ప్రధనం। ప్రవిదారణం। మృధం। ఆస్కందనం। సంఖ్యం। సమీకం। సాంపరా
యికం। సమరః। అనీకః। రణః। కలహః। విగ్రహః। సంప్రహారః। అభిసంపాత

౨౦౭

తః। కలిః। సంస్ఫోటః। సంయుగః। అభ్యామర్దః। సమాఘాతః। సంగ్రా
మః। అభ్యాగమః। ఆహవః। సముదాయః। సంయత్ తకారాంత స్త్రీలిం
గం। సమితిః। ఆజిః। సమిత్ తకారాంతస్త్రీలింగం। యుత్। తకారాంతస్త్రీ
లింగం। సంయత్ ఆజి శబ్దాలు పుల్లింగాలున్నగలవు। రవేణ భీష్మా
ర్జున వర్తి విరసంయుత్యతాత్ స్మృతాతవె అనిదండి ప్రయోగము। వా
హానాజని వహాసొస సాంరాజ్ఞాలని మాఘమందు ప్రయోగము ౭
యీ౩౦న్ని యుద్ధం పేళ్లు। నియుద్ధం। యీశబ్దం బాహ్లు మొదలైనవా
టిచేసు గుంట్లాడుటకు పేరు। తుములం। యుద్ధమందు రెండు సేనలున్న
బాహ్మిగాదాకుంటకు పేరు। బాహ్మి పొట్లాడుటకు పేరు। తూ పములో తాకు
ల్కాఅని అకారాంతశేషము। క్ష్వేడా। సింహనాదః। యీ౨ యుద్ధమందుయో
ధులయొక్క పెడబొబ్బకు పేరు। ఘటా। యీశబ్దం యేనుగల గుంపుపేరు
యుద్ధాదులయందు యేనుగల ఆయత్తుపాటని కొందరందురు। క్రం
దనం। యీశబ్దం యుద్ధమందు యోధులయొక్క ప్రాతికము పేరు। యు
ద్ధమందు పరస్పరమున్న స్పర్ధచాతనాడే వీరాలాపాలని కొందరం మగు
బృంహితం। యీశబ్దం యేనుగ ప్రాతకు పేరు। విస్ఫారః। యీశబ్దం వి
ల్లు మ్రోతకు పేరు। విస్ఫారః అనిన్ని పాఠంగద్దు। పటహః। ఆడంబరః। యీ౨
యుద్ధమందలి నిస్సాణంపేరు। ప్రసభం। బలాత్కారః। హఠః। యీ౩ బ

లాత్కారం పేళ్లు। స్ఖలితం ఛలం। యీ౨ యుద్ధమందు మరపేద తప్పు
టకు పేరు। లబ్ధ అజన్యం। ఉత్పాతః। ఉపసర్గః। యీ౩ ఉత్పాతం పేళ్లు। మూ
ర్ఛా। కశ్మలం। మోహః। యీ౩ మూర్ఛ పేళ్లు। మూర్ఛ అనుప
అవమర్దః। పీడనం। యీ౨ శత్రువులు చేయు దేశం యొక్క రాయిడికి
పేళ్లు। అభ్యవస్కందనం। అభ్యాసాదనం। యీ౨ మీదపడి పరచక్రమునా
క్రమించుట పేళ్లు। విజయః। జయః। యీ౨ గెలుపు పేళ్లు। వైరశుద్ధిః। ప్రతీ
కారః। వైరనిర్యాతనం। యీ౩ పగదీర్చుట పేళ్లు। ప్రద్రావః। ఉద్ద్రావః। సం
ద్రావః। విద్రావః। విద్రవః। ద్రవః। అపక్రమః। అపయానం। యీ౮ ఎనిమిది పారి
పోవుటకు పేళ్లు। పరాజయః। యుద్ధమందు ఓడిపోవుటకు పేరు। పరాజితః।
పరాభూతః। యీ౨ యుద్ధమందు ఓడినవానికి పేళ్లు। నష్టః। తిరోహి
తః। యీ౨ యుద్ధమందు ఓడి దాగున్నవాని పేళ్లు। ప్రమాపణం। నిబ
ర్హణం। నికారణం। విశారణం। ప్రవాసనం। పరాసనం। నిషూదనం
నిహింసనం। నిర్వాపణం। సంజ్ఞపనం। నిర్గ్రంథనం। అపాసనం। నిస్త
ర్హణం। నిహననం। క్షణనం। పరివర్జనం। నిర్వాసనం। విశసనం
మారణం। ప్రతిఘాతనం। ఉద్వాసనం। ప్రమథనం। క్రథనం। ఉజ్జా
సనం। ఆలంభః। పింజః। విశరః। ఘాతః। ఉన్మాథః। వధః। యీ౨౭ చంపు
ట పేళ్లు। పంచతా। కాలధర్మః। దిష్టాంతః। ప్రలయః। అత్యయః। అంతః।

నాశః। మృత్యుః। మరణం। నిధనం। యీ౧౦ మరణము పేళ్లు। పరా
సుః। ప్రాప్తపంచత్వః। పరేతః। ప్రేతః। సంస్థితః। మృతః। ప్రమీతః। యీ౭
చచ్చినవానికి పేళ్లు। చితా। చిత్యా। చితిః। యీ౩ కాడు పేళ్లు। కబంధః
యుద్ధాలయందు తలలేని మొండెము పేరు। శ్మశానం। పితృవనం। యీ౨ వల్లకా
డు పేళ్లు। కుణపః। శవం। యీ౨ శవము పేళ్లు। ప్రగ్రాహః। ఉపగ్రహః।
బందీ। యీ౩ చెరబట్టి తెచ్చిన స్త్రీలు మొదలయిన వారికి పేళ్లు। కారా। బం
ధనాలయం। యీ౨ చెరసాల పేళ్లు। అసుః। ప్రాణాః। యీ౨ ప్రాణ
ల పేళ్లు। యీ౨ శబ్దాలు పుల్లింగాలు బహువచనమందే వర్తించును। ప్రా
ణాలు అయిదున్నవి చెప్పవలసినప్పుడే బహువచనం। వాక్య ఏవి పఠించి
నప్పుడు ఏకవచనమున్న గద్దు। ప్రాణోపానో వ్యానం వ్యానోదానో సమానోభవేత్
మంతి త్రావంతి। అనవ్యాసనం। జీవః। అసుధారణం। యీ౨ ప్రాణోపధరిం
చుటకు పేళ్లు। ఆయుః। యీ౨ శబ్దం సకారాంత నపుంసకలింగం। జీవితకా
లః। యీ౨ ఆయుస్సు పేళ్లు। జీవాతుః। జీవనౌషధం। యీ౨ బ్రతికించే
ఔషధము పేళ్లు। ... ఇతి క్షత్రియవర్గః ...

... వైశ్యవర్గః

ఊరవ్యాః| ఊరుజాః| అర్యాః| వైశ్యాః| భూమిస్పృశః| విశః| యీ
ఆ ఆరు నామంబులు| వైశ్యజాతి పేళ్లు| ఆజీవః| జీవికా| వార్తా|
వృత్తిః| వర్తనం| జీవనం| యీ ఆఱున్ను పేరు బతుకుయైన జీవనోపా
యముల పేళ్లు| ఆజీవనోపాయమేలంటే కృషిః అనిన్ని పాశుపాల్య
మనిన్ని| వాణిజ్యం అనిన్ని| మూడు విధాలు| కృషి అనంగా దున్నుట
పాశుపాల్యం అనంగా పశువులను రక్షించుట| వాణిజ్యమనంగా బే
రమాడుట| సేవా| శ్వవృత్తిః| యీ రెండున్ను పరుల సేవకు పేళ్లు| కృషి| అనృత
మనబడును| ప్రమృతమనే పాఠమున్న గద్య| — — — — — —

ఋతముంఛశిలం జ్ఞేయమమృతం స్యాదయాచితం
మృతంతు యాచితం భైక్ష్యం ప్రమృతం కర్షణం స్మృతం
సత్యానృతంతు వాణిజ్యం తేనాపి ఖలు జీవ్యతే
సేవా శ్వవృత్తిరాఖ్యాతా తస్మాత్తాం పరివర్జయేత్

అని మనుస్మృతి| ఉంఛం| శిలం| యీ రెండు ఋతమనబడును| రోళ్ల క్రింద
పడిన గింజలు యేరి తెచ్చి దానివల్ల బ్రతికేది ఉంఛం| మళ్లల్లో బక్క వెన్ను తె
చ్చి బ్రతుకుట శిలం| శిలశబ్దం తాలవ్యాదిః| యీ వశీ వారణేష్వంతు శి
లం శిలమితి స్మృతం| అని నిగమాచ్ఛిదానం కొందరు ఉంఛశిలాలకు
భేదం సూక్ష్మంగనక వాక్యంగానే చెప్పుదురు| ఋతాంచ నచే ధోంచ శే

శ్రీ అమరసింహకృత ... కాండము ౨ వ

తి సత్యానృతం ఋతేన మయాతేన వారిణే చ అని ప్రయోగము| క్షేమం శం అనిప
ర్యాస్తంగా కొందరు చెప్పుదురు| యాచితము అయాచితము ఉన్నవరుస
నె మృతము అమృతము అనిన్ని అనబడును| అడుగబడినది యాచితం అ
డుగబడనిది అయాచితం| వాణిజ్యం సత్యానృతమనబడును| ఋణం| పర్యుదం
చనం| ఉద్ధారః| యీ మూడున్ను అప్పు పేళ్లు| అర్థప్రయోగః| కుసీదం| వృద్ధిజీవికా|
యీ మూడున్ను వడ్డి పేళ్లు| కుసీదమనేదిన్ని నపుంసకమని కొందరందురు| యాచితకం
యాచించి తెచ్చుకొన్న సొమ్ము పేరు| అపమిత్యకం| యీ శబ్దం ఇరువుల సొమ్ము పేరు| ఏక పదార్థమి
చ్చి మార్చుకొన్న పదార్థము పేరు| ఉత్తమర్ణః| అప్పు యిచ్చిన వానికి పేరు
అధమర్ణః| అప్పు పుచ్చుకొన్న వాని పేరు| కుసీదకః| వార్ధుషికః| వృద్ధ్యాజీవః
వార్ధుషిః| యీ నాలుగున్ను వడ్డిచేత బ్రతికే వాని పేళ్లు| క్షేత్రాజీవః| కర్షకః
కృషికః| కృషీవలః| యీ నాలుగున్ను వానికి పేళ్లు| వడ్లు పండేటందుకు ఉచితమైన
క్షేత్రం పేరు| వ్రైహేయం అనబడును| రాజనాలు పండేటందుకు ఉచిత
మయిన క్షేత్రం పేరు శాలేయం అనబడును| యవలు ... పండేటందుకు ఉచి
తమైన క్షేత్రం పేరు| యవ్యం అనబడును| యవలు అనంగా శాలివిశేషా
లు| అవి పండేటందుకు ఉచితమైన క్షేత్రం పేరు| యవక్యం అనబడును| షష
ష్టికాలనంగా అరువై దినాలకు పండే ధాన్యం పేరు| అవి పండే క్షేత్రం పే
షష్టిక్యం అనబడును| తిల్యం| తైలీనం| యీ రెండున్ను పండేటందుకు యోగ్య
మయిన క్షేత్రం పేళ్లు| ఉమ ... మాషాణాం ... అంగాలు పండే క్షే

వైశ్య వర్గ

త్రములు నాలిగింటి యిన్నిరెండే శరరావాలుః మినుములు బండే క్ష్మే
త్రం పేరు। మాష్యం। మాషీణం। అనబడునుః అవుఅనంగా యెళ్లగి
శ। అదిపండే క్షే త్రం అవ్యం అవుఖీనం। అనబడును। అణువులనం
గా త్రివాభేదము। అవి పండే క్షేత్రము అణావ్యం। ఆణావీనం। అనబ
డును। భంగః। అనంగా జనుము। అది పండే క్షేత్రం పేరు। భంగ్యం। భాగి
నం। అనబడును। మౌద్గీనం। యిదా శబ్దం పెసలు పండే క్షేత్రం పేరు। కా
ద్రవీణం। యిదా శబ్దం ఆళ్లు పండే క్షేత్రము పేరు। ఆదిశబ్దం చాత కాలన్ని
నమానాది శబ్దాలు చెప్పబడేని। బీజాకృతం। ఉప్తకృష్టం। యీ రెండు వి
త్తినపెసరదున్నిన క్షేత్రం పేరు। సీత్యం। కృష్టం। హల్యం। యీ మూడున్ను
నభూమికి పేళ్లు। త్రిగుణాకృతం। తృతీయాకృతం। త్రిహల్యం। త్రిసీ
త్యం। యీ నాలుగు మూడు బాళ్లు దున్నిన నేలకు పేళ్లు। ద్విగుణాకృతం
ద్వితీయాకృతం। ద్విహల్యం। ద్విసీత్యం। యీ రెండు బాళ్లు దున్నిన నే
లకు పేళ్లు। శంబాకృతం అనే పేరున్నగద్దు। ద్రోణికం। ఆఢకికం। యీ రెం
డు ఒక ద్రోణము వితులున్న నల్లం విత్తులున్న విత్తే క్షేత్రానకు పేళ్లు
ఆదిశబ్దం చాతను ప్రాస్థికాదులు చెప్పబడేని। ఖారీకం। పుట్టెడు విత్తులు
విత్తే క్షేత్రానకు పేరు। ఉత్తమర్ణ శబ్దం మొదలు ఖారీక శబ్దం పర్యం
తము యిన శబ్దాలు మూడు లింగాలయందు వర్తించును। వప్రః

కేదారః। క్షేత్రం। యీ మూడు క్షేత్రానికి పేళ్లు। క్షైదారకం। కైదార్యం। క్షేత్రం। క్షైదా
రికం। యీ శబ్దాలు గనుమాపేళ్లు। లోష్టం। భూష్టం। యీ మూడు గడ్డల పేళ్లు
లోష్టం అనే విశ్వన। లేష్టం। అని చాంద్రవ్యాకరణం వారు చెప్పుదురు। లోష్టం
ష్ట శబ్దం పుల్లింగమున్నగద్దు। లేష్టుర్లోష్టం కేవలే లోష్ట సాక్షాత్ అని పుంస్కాండ యం
దు వాపాలితుడు। కోటిశః। లోష్టభేదనః। యీ రెండు గడ్డలు కొట్టే కొయ్యే
పేరు। కోటీశ శబ్దం హ్రస్వమధ్యము మున్న దీర్ఘమధ్యమున్నగద్దు
లోష్టం లోక్ష్ట ష్ట కోటిశ అనరత్నకోశమందు ఆర్ష్యయందు చెప్పినాడు। గ
సుకే। ప్రాజనం। తోదనం। తోత్రం। యీ నాలుగు ముల్లుకోల పేళ్లు। ఖనిత్రం। అవదా
రణం। యీ గుద్దలిపేళ్లు దాత్రం। లవిత్రం। యీ ఆకొడవలి పేళ్లు। ఆబం
ధః। యోత్రం। యోక్త్రం। యీ మూడు తలుగుపేళ్లు। ఫాలకం। ఫాల్యమ్మయెం
డ్ర కాలలేని నాగలి పేళ్లు। అధోపలమనే దిక్కున హాలమయి... ఖండ
గలా పశబ్ద పర్యాయంగా కొందరు చెప్పుదురు। ఈషా లాంగల
దండః। సీతీష్యం కలాషకం హాలం। అని భాగురి। ఫాలః। కృషకః। యీ మూ
డు కర్రుకు పేళ్లు। లాంగలం। హలం। గోదారణం। సీరః। యీ నాలుగు నాగలి పేళ్లు
శవర్ణియుగకీలకః। యీ మూడు కాడిశిల పేళ్లు। ఈషా। లాంగలదండః। ఏ
యీ రెండు యేడికోలు పేళ్లు। ఈషా శబ్దం ద్వ్యాదంతం। హాలప్రాంతము
న్నగద్దు। ప్రభుః। సీత్వా। యీ రెండు శబ్దాలు లాంగలపంక్తే। అ
నివాలవాడుల యందు రఘసుదు చెప్పినాడు। సీతా। లాంగలపద్ధ
తిః। యీ రెండు నాగటి చాలు పేళ్లు। సీతా శబ్దం టబంతం। సీతా లాంగల

వైశ్యవర్గ

రఖ్యాన్యః ద్వేనముగంగాపజానకి। అనివంశాన్వేదులయందు రథసు

ఘు(త్తాలవ్యమున్నగర్ణ్వ॥ – – –

శతానభ్ర ష్పురి౹లాంగలపద్దతాన్సా

ష్టేతాదవానననరిపోస్వమాద్ధర్మ్యశే చ

శతంస్మ్రతం వాముగుణేచ తదన్వితేచ

స్రోతోలస్రేచ బవాంధారతకాచద్దృష్టః

అని ధరణికి వేంధిః। యిూశబ్దం కళ్లంలోను పశువులను కత్త్రికాయన్న పేరు

ఆశుః।త్రివాః। షాలలః। యిూ౩ వేగిర మెపం దేము వంటు యక్రవరి

పేళ్లు। శతశూకః। యవః। యిూ౨ యవల పేళ్లు। తోక్మః। యిూశబ్దం

పత్పనియవలపేళ్లు। కలాయః। సతీనకః। హారేణుః। ఖండికః। యిూ

నాలుగు లంక్నలపేళ్లు। కారదరాఫ్పః। కాత్రువః। యిూ౨ అల్లపేళ్లు। మం

గల్యకః। మసూరకః। యిూ౨ శిరిశనగలపేళ్లు। మసూశబ్దం దీర్ఘ వం

ధ్యతము సోప్పేమధ్యమము గద్దు। మసూరో మసురశబ్ది పి అని ద్వి

గూపకోశమందు। మకుష్టకః। మయుష్టకః। యిూ౨ అడవిపెసలకు పేళ్లు

మయుష్టకః అని రెఫయుక్తంగా కొందరు చెప్పుదురు। సషపః తుందు

భిః। కదంబకః। యిూ౩ ఆవాల పేళ్లు। సిద్ధార్థః। యిూశబ్దం తెల్లని ఆ

వాలు పేరు। గోధూమః। సుమనః। ఆకారాంతం। యిూ౨ గోధుమ

లకు పేళ్లు। యావకః। కుల్మాషః। యిూ౨ తారుజి నుములపేళ్లు। కు

అమరకోశము ఆంధ్ర వ్యాఖ్యానం కాండము ౨ వ – ౯

సహిత దంత్యముగాను కొందరు చెప్పుదురు। చణకః। హరిమంధకః। యిూ౨

శనగల పేళ్లు। తిలపింజః। తిలపేజః। యిూ౨ పొల్లునువ్వుల పేళ్లు। క్షవః। క్షు

తాభిజననః। రాజికా। కృష్ణికా। ఆసురీ। యిూ౫ యిదుసన్ల ఆవాలపేళ్లు। కం

గుః। ప్రియంగుః। యిూ౨ ప్రేంకణముపేళ్లు। అతసీ। ఉమా। క్షుమా। యిూ

మూడు యేళ్లగిశపేళ్లు। మాతులానీ। భంగా। యిూ౨ జనుమం పేళ్లు। అణుః

వ్రీహిభేదం పేళ్లు। కింశారుః। సస్యశూకం। యిూ౨ ధాన్యపు ముండ్లకు పేరు

కణిశం। యెన్నుల పేరు। ధాన్యం। వ్రీహిః। స్తంబకరిః। యిూ౩ ధాన్యం పేళ్లు।

స్తంబః। యిూశబ్దం కసవు మొదలయిన వాటి గంపకం పేళ్లు। –

హాంస్తనూక్షేనాధికంయస్య తృణాంనతుతత్పరం

నాడినాలాత్రస్యవిస్తారో గుచ్ఛస్త్రీ ఇతి కథ్యతే

ఎతేస్మాద్దైవ మూలాత్తు లతాపుంజా వినిర్గతా

ఎతోకిచ త్రీరోప్యాస్తు బహుభిస్తం బఉచ్యతే

అని సమాఖ్యదానం। నాడి। నాళం। కసవు మొదలయినవాని కాడకుపేళ్లు

పలాలః। ధాన్యం సూన్యమగడ్డి పేరు। కడంగరః। బుసః। యిూ౨ పొల్లుపేళ్లు

బుసశబ్దం సకారాంతం। మూర్ధన్యమందు షకారమని కొందరందు

రు। బుషవేషిత ముష్కారోష్మ అని మూర్ధన్య షభేదగ్రంధమందు। తుషః

యిూశబ్దం ఊకకు పేరు। శూకః। యిూశబ్దం సూత్ర్వముగున్న వాటి సన్నని

ధాన్యం పేరు। శమీ। శింబా। యిూ౨ కసులు మొదలగునకాయకు పేళ్లు।

వైశ్యవర్గః

పొల్లుకుంపేళ్లు॥ సుందరజిత్ప్రబుద్ధ శబ్దం మొదలు బహ్వాంశిక్యత్యశ
బ్దం పర్యంతమైన శబ్దాలు మూడులింగాలయందు వర్తించును॥ బుద్ధం
అవసితం॥ యీ రెండున్ను తెలియబడ్డదానికి పేరు॥ అవసిత శబ్దంబు ఘూర్ణాది॥ సన్యా
తం నస్తి తము వర్ణోద్భృత వృద్ధమూవసితం అనినామమాలయం
దుం ప్రాప్తదివ్యాగదు॥ అవసానగతే జ్ఞాతే ఖ్యుత్పత్త్య వసితంత్రిష్వు॥ అ
నిత్రాంశాస్త్రాదులయందు శబ్దసందు॥ ప్రూంతం॥ బహ్వాంశిక్యతం॥ యీ రెండి
టికి పేర్లు॥ ధాన్యాపేక్షితపేళ్లు॥ మినుములు మొదలయినవి శమిధాన్యం అనబ
డును॥ - - -

ముద్గో మాషో రాజమాషః కులత్థశ్చణకస్తిలః
తాసాం దశ్చేరణ్ణా శిమిధాన్యాంస్య గణాః స్మృతః

అనిరత్నకోశమందున్ను॥ యవలు గోధుమలు మొదలయినవి శూకధాన్యం
అనబడును॥ రాజనాలు యవ్రరాజనాలు మొదలయినవి షష్ఠికలు
అనబడును॥ సల్లవరి మొదలైనవి శాలులు అనబడును॥ మహాప్యయమశాలివిష
ష్ఠిక శబ్దాలు పుల్లింగమందు వర్తించును॥ వ్రాణాధాన్యాదులు మొదలయిన
నవిధాన్యాంకురులున్ను నివారాశ్శ అనబడును॥ గవేధుకగవేధుకా॥ యీ రెండి
టికి గోధుములపేళ్లు॥ గవేధుర్నా గవేధుకా అనిరత్నకోశమందున్ను॥ అయేగా
కుస్సులం॥ యీ రెండు రోకటిపేళ్లు॥ ఉదూఖలం ఉలూఖలం॥ యీ రెండు రో

కుపేళ్లు॥ ఉలూఖలమనే దిక్కున ఖ్యాతమయీశ్వరము॥ వగక్షతం ఖార్తరవముగా
మం అనికొందరందురు॥ ప్రస్ఫోటనం॥ శూర్పం॥ యీ రెండు చేటపేళ్లు॥ చలని తితఉః
యీ రెండు జల్లెడపేళ్లు॥ స్యూతః ప్రసేవః॥ యీ రెండు గంపపేళ్లు॥ కటః కిలింజకః॥ యీ రెండు
చాపపేళ్లు॥ పాత్రసద్మనం॥ ఉపానసం॥ యీ మూడు వంటయింటి పేళ్లు॥ పాకస్థా
నః॥ యీ శబ్దం వంటయింటి అధికారిపేళ్లు॥ సూపకారాః వల్లవాః॥ ఆరాళి
కాః॥ ఆంధసికాః॥ సూదాః॥ ఔదనికాః॥ గుణాః॥ యీ ఆరు వంటలు వండేవానికి
పేళ్లు॥ వల్లవాః అనే దిక్కున వర్ణవాళ అనికొందరందురు॥ ఆపూపికః కాంద
వికః॥ భక్ష్యకారః॥ యీ మూడింటి వంట వండేవానిపేళ్లు॥ పాకగ శబ్దం మొదలు
భక్ష్యకార శబ్ద పర్యంతమైన శబ్దాలు మూడులింగాలయందు వర్తించు
ను॥ అశ్మంతం॥ అధిశ్రయణి॥ చుల్లి అంతికా॥ యీ నాలుగు పొయిపేళ్లు
అధిశ్రయణమనే దిక్కున అధానమని కొందరందురు॥ అంగారధానికా॥ అం
గారశకటీ॥ హసంతి॥ హసని॥ యీ నాలుగు అగ్నిష్టంపేళ్లు॥ అగ్నిష్టమనంగా॥ అగ్ని
పెట్టేందుకు నిర్మించబడ్డ యినుపతంపటి పేళ్లనుము॥ అం
గారః॥ యీ శబ్దం నిప్పుల పేరు॥ బొగ్గుల పేరని కొందరందురు॥ అంగార
ము బిఉధిమవష్టథ బొగ్గులస్తే అనినిప్పులయందు ప్రయోగము॥ తప్తం తస్య
ప్రతప్తే ప్రజతి ముఖి అంగారకులాః నాం అని బొగ్గులయందు ప్రయోగ
గము॥ అలాతం॥ ఉల్ముకం॥ యీ రెండు కొరకంచుపేళ్లు॥ అంగార శబ్దం మొద
లు మూడున్ను కొరకంచుపేళ్లు అనికొందరందురు॥ అంబరీషం॥ భ్రాష్ట్రః॥ యీ

-పుంగలింపేళ్లు। అంబరీషశబ్దం నపుంసకం। పుల్లింగము న్నగపఙ్తి। భ్రా
ష్ట్రోంబరీష ఆత్వస్త్రై అని పుంస్కాండయందు। వాహావితందం। అన్నాదు
గనుత్రంత్రముళ్ళ స్వేదని। యీ౹౧ మెనంపేళ్లు। అలంజరః। మణికః। యీ౹౧ శాం
గుపేళ్లు। కవెకి అలరాః గలంతిరా। యీ౹౩ గరిగెపేళ్లు। పిఠరః। స్థాలీ। ఉఖా
కుండం। యీ౹ నాలుగు కండపేళ్లు। కలశః। ఘటః। కుటః। నిపాతః। ౭
యీ౹ నాలుగు కర్తృపేళ్లు। కలశశబ్దం తాలవ్యాంతం। సంస్త్రోత్రా వివస
కలశాదికడ స్నానాగారం అని ఆశ్చర్యమంజరియందు। కలశః। కలసో
(ప్రని) పిచద్దంతౌంతముంగా నున్న కళసుడు చెప్పినాడు। కలశశబ్దం మూం
డు లింగాలయందు వర్తించును। ఘటకలశ శబ్దాలు స్త్రీ లింగాలు
అయినప్పుడు। ఈకారాంతాలు। శరావః। వర్ధమానకః। యీ౹౨ మూకు
కుడుపేళ్లు। రంచిపడ। పిష్టపచనం। యీ౹౧ బూరెలమూకుడుపేళ్లు।
రంజిష్ణుమని శాందరందురు। కంసః। పానభాజనం। యీ౹౨ గిన్నెపేళ్లు। కం
సూః। పెద్దచమురుకుడ్డెపేరు। కుతుపః। చిన్నచమురుకుడ్డెపేరు। భాండం।
పాత్రం। అమత్రం। భాజనం। యీ౹౪ గిన్నెపంకెరవ మొదలయిన వస్తా
భ్రారానకంపేళ్లు। దర్వీ। కంబిః। జాతాః। యీ౹౩ తెడ్డుపేళ్లు। కతంబః।
కలంబిః। యీ౹౨ శకారకాడపేళ్లు। వేషవారః। ఉపస్కరః। యీ౹౨ యింగు
వజీలకర్ర మొదలయిన సంభారాలపేళ్లు। హారితతం। శ(ర)ః। శాతం

౨౧౦

యీ౹ ఐదు కరాంరమాంత్రా నెల్లాపేళ్లు। తండులాః। దారు మాస్త్రకేః। యీ౹
౨ చల్లువపేళ్లు। తదర్వాదార్యతామాస్త్రకః। అభిషాతము నన్నగఙ్తు। ఖంతిర్లీకం।
చుఙ్క్షం। పృథ్వాత్లుః। యీ౹౩ అన్నమైపెరుగుపేళ్లు। వెల్లజాః। మరీచం। కోలకం। క్రి
ష్ణం। ఊషణం। ధామపత్తనం। యీ౹౫ మిరియంపేళ్లు। మరీచశబ్దము దీర్ఘాం
మధ్యము। హ్రస్వమధ్యము గద్యు। మరీచం కోలకం ధార్మపత్తనం మరి
చాసవం। ఊషణం అనేది। దీర్ఘాదిః జీరకః। జీరణః। అజాజీ। కణా। ఈకారాం
తస్త్రీలింగం (స్త్రీ) జాజి జిరవో జీరః అని పోవాలితొడు। కరాః। యీ౹ నా
లుగు జీలకర్రపేళ్లు। సుషవి। కారవి। పృథ్వీ। పృథ్వం। కాలా। ఉపకుంచికా
యీ౹ ౬ నల్లజీలకర్రపేళ్లు। ఆర్ద్రం। శృంగబేరం। యీ౹౨ అల్లంపేళ్లు। చత్రా
వితున్నకం। కుస్తుంబురం। ధాన్యకం। యీ౹ కొత్తిమిరెపేళ్లు। శుంఠీ। మ
హౌషధం। విశ్వం। నాగరం। విశ్వభేషజం। యీ౹౫ శొంఠిపేళ్లు। ఆర
నాళకం। సౌవీరం। కుల్మాషాభిషుతం। అవంతిసోమం। ధాన్యామ్లం।
కుంజలం। కాంజికం। యీ౹ ౭ కడిపేళ్లు। కుల్మాషాభిషుతం అని ఫ్కా
కపేరు। కుల్మాషం। అభిషుతం। అని రెండుపేళ్లుగా కొందరు చెప్పుదు
రు। అవంతిసోమం అని వాకపేరు। అవంతి సోమం। అని రెండుపేళ్లు
గా కొందరు చెప్పుదురు। సహస్రవేధి నకారాంతం। జతుకం। బాహ్లీ
కం। హింగు। రామఠం। యీ౹౫ ఇంగువపేళ్లు। కారవీ। పృథ్వీ। బాష్పికా
కబరీ। పృథ్వీకా। యీ౹ ౬ ఇంగువమానపేళ్లు। నిశా। క్షవః। కాంచని। పీతా।

౨౧౨

హారిద్రాః పీతవర్ణేన| యీ౨ అయిదున్ను పసుపు పేళ్లు| అస్యిబం| వశిరం|

యీ౨ సముద్రేతు లవణంబు బుట్టిన వుప్పుపేళ్లు| వసిర వంశితాల వృదం

తాన్ని ములు గాంచె వుప్పు పేరు| సైంధవః| శితశివం| మాణిబంధం| యీ

మూడున్ను సైంధలవణంపేళ్లు| శితశివం| అనితాల వృదే ఘూర్ణాదిసెతసి

వం అనిదంతాన్నిదిన్ని త్రాసపేదిగా కాందరందురు| సంభరి దేశమందు

రుపణి అనెవు వుప్పుగనిగద్దు| అందులో వేశినకాయ్యావనున్న కొన్నిదినము

లుకం వుప్పు అవును| ఆగని యందు బుట్టిన వుప్పు| యందు కాముకం

బస్త్రకం| యీ౨ శబ్దాలున్న వర్తించును| పాంశ్యం| బిడం| యీ౨ అప్పు

వుప్పు పేళ్లు| సౌవర్చలం| అక్షం| రుచకం| యీ౩ సౌవర్చలవణంపేళ్లు| తి

లకం| యీం శబ్దం నల్లని సౌవర్చలవణం పేళ్లు| సారభూతమ్మైశర్కరా

రోగ్యమ్మై ఘుటీకాకారము యి చెరుకం బాగుపేరు| మత్స్యండి

అనబడును| మత్స్యండి అనిన్ని పాకంగద్దు| అర్ధపాకంగా కాచిన పా

గుపేరు| ఫాణితమనబడును| మత్స్యండి ఫాణిత శబ్దాలు రెండు

న్ను ఖండవికారాలు| శర్కరా| సితా| యీ౨ చక్కెరపేళ్లు| కూర్చికా

యీం శబ్దంబున్న పేరు| రసాలా| మజ్జితా| మార్జితా| అనిన్ని పాకం

గద్దు| యీ౨ శిఖరిపేళ్లు| రసాలా శ్చిఖరిణీ| స్యమ్మతం సరసం దధి ఆ

దిరత్నమాలయందు| దధి శర్కరా మరీచాది కల్పితమయినదే

వశ్యానురూపేణ్ణ నికాందరందు గ్రంథ అథాఽథరం సుబితపర్వ్యక్షితస్వదష్టి

ఖండస్యైషాదశ ఘ్రాణి శచిప్రుభస్య

సర్పిఃక్షీరంమధుక్షీరం మరిచహ్యకేషం

కుండాస్యైషాలార్ధపార్ధపలంచతుశ్శేరం

క్షేత్రస్తా సకో జనయనాస్యదుపాణి వల్లేష్టా

కర్పూరకర్ధ్రాంతే సురభీకృతఖాండపంస్థా

ఏషా వృకోదరకృతా సరసా రసాలా

యీం స్వాదితా భగవతా మధుసూదనేన

అని సూపశాస్త్రమందు గనక| తేమనం| నిష్ఠానం| యీ౨ తెమ్మనం

పేళ్లు| తెమ్మన మనంగా చొప్పుం పెట్టినంతు| ముందర జెప్పబోయేల

తే శబ్దం మొదలుకొని వాసిత శబ్దం పర్యంతమయిన శబ్దాలు మూ

డులింగాల యందు వర్తించును| కూలాం వేల్లితం| ధూపితం| శూల్యం|

యీ౨ కరతుల్లు పేళ్లు| కరతుల్లనంగా యినుపశలాకను| మాంసం

కాలుగ్గాల్చి పుట్టిన్ని మిరియమున్ను నిమ్మపండు వులుసు తోడున్ను

కూర్చి క్రొత్త వుప్పుల బొదను రాల్చిన వాటికి పేళ్లు| ఉఖ్యం| పైఠం| యీ౨

పెంకి యందు వేయించిన పెండ్లి వెంట మొదలయినవాటికి పేళ్లు| ప్రతికం

అపసంప్నుంన్ని| యీ౨ పొంగుచావని మున్ను| లవణాది రసాల వాడనున్న

ఆయుక్తమాయిన నరసాంగులకుం పేళ్లు। ప్రశస్తం। యీ శబ్దం పొంగ...
తనాదులచాతనాధిరగభోక్తకాదులకు పేళ్లు। పురుస్తం అనికాం
దరంధుదు। పిచ్ఛిలం। విజిలం। యీ ౨ జిడ్డుగలవస్తువులపేళ్లు। సమ్మృ
ష్టం। శోధితం। యీ ౨ శోధింపబడ్డ వస్తువుకు పేళ్లు। చిక్కణం మసృణం
స్నిగ్ధం। యీ ౩ మిశిమిగల వస్తువుకు పేళ్లు। భావితం వాసితం। యీ
౨ వాసింపబడ్డ వస్తువుకు పేళ్లు। ఆపక్వం పౌళి అభ్యూషః।
యీ ౩ గుగ్గిళ్ళ పేళ్లు అభ్యూషః అనిహ్రస్వమధ్యమమున్ను గల్దు। భృ
ష్టయవాః। ధానాస్త్రీత్రీత్వా వారితోయవాః భ్యుషపర్యాః। అనిరత్నమా
శమందు ఆర్ష్యుయుందు చెప్పినాడుగనుక। లాజాః। యీ శబ్దం పేలా
లపేరు। అక్షతాః అక్షతలకు పేరు। లాజాః శబ్దాలు పుల్లింగమం
దువర్తించును। బహువచనమందు వర్తించును। లాజశబ్దం స్త్రీ
లింగం ఏకవచనము। అక్షతన పుంసకలింగం ఏకవచనము। లాజాః
పుంసి బహుత్వే వా స్త్రీయాం లాజా పి హాక్షతం। అని సంసారావర్తయం
దు। పృథుకః। చిటకః। యీ ౨ అటుకులపేళ్లు। ధానాః। పారిక రు వేయించిన
యువల వేరను। హాపః। అపూపః। పిష్టకః। యీ ౩ పిండివంటపేళ్లు।
కరంభః। యీ శబ్దం పెరుగు కలపిన సత్తుపేరు। కరంభశబ్దం భకారాంతపదం।
సాంభకుంభకరంభ అనివాణిం నిప్ర సుహ్రాసకలు॥ ... వాచకం మె.

వైశ్యవర్గ ---

దధ్యైన పుటు బకారాంతపదం। చ్ఛికిళ్ర కం। అంధః। అన్నం। ఓదనః।
దిదివిః। యీ ౬ వంటకం పేళ్లు। దిదివశబ్దం పెరుగుకలిపిన తుకరాదా
ను ఓదనశబ్దం పుల్లింగనపుంసకలింగాలయం దువర్తించును। భిస్సటు।
దగ్ధికః। యీ ౨ మాడిన వంటకం పేళ్లు। మండం। నెయ్యి మొదలైన
రసద్రవ్యాలయొక్క తేటకు పేరు। మాసరః। ఆచామః। నిస్రావః।
యీ ౩ వార్చిన గంజికి పేళ్లు। యవాగూః। ఉష్ణికా। శ్రాణా। విలేపి।
తరళా। యీ ౫ కాస్తుగంజికి పేళ్లు। గవ్యం। ఆవు పాలపేరు గుమొద
లైన వాటికిన్ని వాటి అవయవాలకున్నూ పేరు। వయిని గాల
రెండు వర్తించును। గో విట్ షకారాంత స్త్రీ లింగం। గోమయం।
యీ ౨ ఆవు పేండపేళ్లు। కరీషః। యెండిన పేండకు పేరు। దుగ్ధం। క్షీరం।
పయః। సకారాంత నపుంసకం। యీ ౩ పాల పేళ్లు। పయస్యం। నెయ్యి
పెరుగు మజ్జిగె మొదలైనవాటికి పేరు। పెరుగులోను అదుగు పెరుగు
పేరు దధి అనబడును। వాని పైపెరుగుపేరు ... అనబడును। నీటి
పేరు ద్రవం అనబడును। యిందులోను ఘనత్వ తాత్పర్యమైనక
రి పెరుగుపేరు శరః అనబడును। యెందులోననమనే
ఉండు విధాలపెరుగున్నూ ద్రప్సం అనబడును। అనిరుద్ధుడు। ఘృ
తేద మెద్రప్సః అని చెప్పుదురు। బాణుడద్భ్యే శబ్దాలుంతా అనిరుద్ధుడు।
తం। ఆజ్యం। హవిః। సర్పిః। యీ ౪ సకారాంతనపుంసకాలు। యీ నాల
గేటి పేళ్లు। నవనీతం నవోద్ధృతం। యీ రెండు వెన్నపేళ్లు। హైయంగ
వీనం। యీ శబ్దం తాపనాదుపితితేన పాలవల్ల బుట్టిన నెయ్యికే

అమరము ఆంధ్ర వ్యాఖ్యానం॥ కాం॥ ౨ ... వర్గ

రు। వెన్నపేరున్నని కొందరందురు। దండాహతం। కాలశేయం। అ
రిష్టం। గోరసః। యీ ౪ మజ్జిగ పేళ్లు। తక్రం। యీ శబ్దం నాల్గో
పాలు నీళ్లు కలసిన మజ్జిగ పేరు। ఉదశ్విత్। యీ శబ్దం సగం నీరు కల
సిన మజ్జిగ పేరు అని కొందరందురు। దకారాంత
నపుంసకలింగం। మథితం। యీ శబ్దం నీళ్లు లేని మ
జ్జిగకు పేరు। మండం। పెరుగు మీది తేటకు పేరు। మస్తు। యీ శబ్ద
మున్నా పెరుగుమీది తేటకు పేరు। మండశబ్దానకు పనిలేదు మ
స్తుశబ్దమే కాని అని కొందరు వ్యాఖ్యానం చేసినారు। [illegible]
యీ శబ్దం యీనిన యెనుబది నాళ్లలోని పాలకు పేరు। అథపి
యూష్యాపయః సప్తదినావధి యని శబ్దార్ణవమందు। అశ
నాయతా। బుభుక్షా। క్షుత్। థకారాంత స్త్రీలింగం। యీ ౩ ఆక
లికి పేళ్లు। గ్రాసః। కబళః। యీ ౨ పంటి కంకకు పేళ్లు। సపీతిః।
అనేకం ద్రవ్యంగా డి పానం చేయుటకు పేరు। సజగ్ధిః। సహభో
జనం। యీ ౨ పెత్తనగుడుచుట కుగాని వకపంక్తియందు కుడు
చుటకుగాని పేళ్లు। సజగ్ధి అనే దిక్కున సగ్ధి అని ద్వకారముగా
కొందరు చెప్పుదురు। ఉదన్యా। పిపాసా। తృట్। యీ శబ్దం ష
కారాంత స్త్రీలింగం। తర్షః। యీ ౪ దప్పి పేళ్లు। జిఘత్సిః। భోజన
జమునం। లేహః। ఆహారః। నిఘసః। న్యాదః। యీ ౫ భోజన

వైశ్యవర్గ

పేళ్లు। సౌహిత్యం। తర్పణం। తృప్తిః। యీ ౩ తనివికి పేళ్లు। [illegible]
శబ్దం భోజనం శాయంగా మిగిలిన యెంగిలికి పేరు। కామం। ప్రకా
మం। పర్యాప్తం। నికామం। ఇష్టం। యథేప్సితం। యీ ౬ స్వేచ్ఛార్థకె
తే కోరినంత మున్నగానిన వస్తువులకుగాని క్రియకుగాని పేళ్లు।
యథేప్సిత శబ్దము అవ్యయమున్న నపుంసకమున్న కదమశబ్దాలు
తరుముగా ... విశేష్యాలు గనకత
నపుంసకలింగాలు। గోపాలః। గోసంఖ్యః। గోధుక్। యీ శ
బ్దం హకారాంత పుల్లింగం। ఆభీరః। వల్లవః। యీ ౬ గొల్లవాని పేళ్లు।
పాదబంధనం। యెనుములు ఆవులు మొదలైన పశువులకు పేరు। యీ
దవంధనం అని పాఠం గద్దు। అప్పుడు యీ పాదములసంబంధం అయి
నధనం అని అర్థం। గోమహాన్। తకారాంతం। గోమాన్ నకారాం
తం। యీ ౨ ఆవులకు యెక్కువైనవానికి పేళ్లు। గోకులం। గోధనం।
యీ ౨ గోవులమంద పేళ్లు। [illegible] త్రైహాయణీ। [illegible] అనేప
త్రంగద్దు। ఆశితం గవీనం। యీ ౨ పూర్వము ఆవులు మేసిన స్థ
లం పేళ్లు। అప్పుడు తాల్యకారం। [illegible] యత్రాసితాః పురా।
అనే పాఠమందు ఆవులు మునుపున్న స్థలం పేరు। ఆసితం అ
నిరర్థ్య సకారం। ఉక్షా। భద్రః। బలీవర్దః। ఋషభః। వృషభః।
వృషః। అనడ్వాన్। సౌరభేయః। గౌః। యీ ౯ యెద్దు పేళ్లు। ఉ
క్షన్ శబ్దం నకారాంతం అనడ్వచ్ఛబ్దం హకారాంతం। అనడ్వాన్।

ప్రథమముల ... ర్ధనం॥ కాండ్ర ... వ ... ౭

స్సారభెయశబ్దాలు రెండున్నూ అప్రకున్నూ పేళ్లు। అస్పుడు

అనతవహా అనడుహా సౌరభెయీ అని వుండును। స్థౌష్ఠం

యీ శబ్దం యుగ్గకదుపు పేరు। గవ్య గాత్రా యీ రెండు ఆ

వులకదుపు పేరు। వాత్సకం। ధైనుకం। యీ రెండు వరుసనే దూడల

కదుపున్నూ [illegible] నిన ఆవులకదుపుకున్నూ పేరు। మ

హొక్షః। యీ శబ్దం ముత్తయెద్దుకు పేరు। వృద్ధొక్షః। జిరద్గవః।

యీ రెండు ముదియెద్దుకు పేళ్లు। జాతొక్షః। యీ శబ్దం మోపే వయ

స్సుగలిగి పెదుగు కెట్టువయ్యెద్దుకు పేరు। తర్ణకః। అప్పుడుపుట్టు

న దూడకు పేరు। శకృత్కరిః। వత్సః। యీ రెండు లేగదూడ పేళ్లు

[illegible] వత్సరః। యీ మోయనున్నూ దున్ననున్నూ పను

చలచాలని వయసుగల కోడెకు పేరు। ఆర్షభ్యః। యీ శబ్దం

ముందర ఆబోతు అయ్యేటందుకు యోగ్యమైన కోడెకు

పేరు। షండః। గోపతిః। [illegible] యీ మూడు ఆబోతు పేళ్లు।

వహః। యెద్దు మూపు పేరు। సాస్నా। గలకంబళః। యీ రెండు

గంగడోలు పేళ్లు। నస్యితః। నస్యోతః। యీ రెండు ముకుత్రాడు గ్ర

చ్చినయెద్దు పేరు। ప్రష్ఠవాట్। [illegible] యుగ్యపార్శ్వగః।

యీ రెండు కాడిమోసేయెద్దుల దాపున వనుపరచేయెద్దు పేళ్లు।

యుగ్యః। కాడిమోచేయెద్దు పేరు। ప్రాసంగ్యః। తలకాడిమోచెయె

ద్దు పేరు। శాకటః। బండిలోనే యెద్దు పేరు। హాలికః। సైరికః। యీ

[illegible]

[illegible] నాగలి [illegible] నాగలి సంబంధమైన

[illegible] ధుర్యః। ధౌరేయః। ధురీణః। ధురంధరః।

యీ నాలుగున్ను నాగలి మొదలైన సకల భారాలు మోసేయెద్దు మొదలైన

[illegible] బండి నాగ

లి మొదలైన భారములలో ఒక భారమే మోచేదానికి పేళ్లు। [illegible]

[illegible] మంచి పేళ్లు। మా

[illegible] కారాంత స్త్రీలింగం। ఉస్రా। మా

హెయీ। సౌరభెయీ। గౌః। యీ [illegible] ఆవుపేళ్లు। నైచికీ।

[illegible]

ఆవులలోను [illegible] పాలుగలిగి మంచిలక్షణాలుగల ఆవుపేరు। నైచికి

[illegible] ఆవుపేళ్లుగల [illegible] శబళీ। శబళ

[illegible] ఆవుపేరు। ధవళీ। ధవళవర్ణం [illegible] ఆవుపేరు। [illegible]

[illegible] శబ్దాలు [illegible]

[illegible] భేదాలవల్ల [illegible]

[illegible] ఏకహాయనీ। యీ రెండు

[illegible] రెండేండ్ల ఆవుపేరు। ఏకాబ్దా। ఏకహాయనీ। యీ రెండు

[illegible] చతురబ్దా। చతుర్హాయనీ। యీ రెండు నా

లుగేండ్ల వయస్సుగల ఆవుపేళ్లు। త్ర్యబ్దా। త్రిహాయనీ। యీ రెండు మూ

డేండ్ల వయస్సుగల ఆవుపేళ్లు। వశా। వంధ్యా। యీ రెండు గొడ్డుటావు పేళ్లు।

[illegible]

[illegible] పేళ్లు। సంధినీ। యీ శబ్దం [illegible]

శ్రీమదమరము ఆంధ్రవ్యాఖ్యాన గాం॥౨ . . . వ . . . ౮

ఆవుపేరు। వేహా ద్గర్భోపఘాతినీ। యిట్లా గర్భమైన వెనక ఆపా
తు పొరంగా యీచుకపోయిన ఆవుపేరు। ఉపసర్యా। యీ శబ్దం ప్రథమ
గర్భ గ్రహణానకు యోగ్యమైన కాలం గల ఆవుపేరు। ప్రష్ఠౌహీ। యీ శబ్దం
బాల్యమందు చూలుగల ఆవుపేరు। అచండీ। సుకరా। యీ ౨ సాధు అయిన ఆవు
పేళ్లు। బహుసూతిః। పరేష్టుకా। యీ ౨ పెక్కు ఈతలు యీనిన ఆవుపేళ్లు। బ
హుసూతిః పరేష్టుకా। అనిన్ని బహుసూతిః పరేష్టుకాః అనిన్ని పాఠాలుగ
లవు। చిరసూతా। బష్కయిణీ। యీ ౨ తరిపి ఆవుపేళ్లు। ధేనుః। నవసూతి
కా। యీ ౨ లేగల ఆవుపేళ్లు। సువ్రతా। సుఖసందోహ్యా। యీ ౨ సుసరా
న పితుకనిచ్చే ఆవుపేళ్లు। పీనోధ్నీ। పీవరస్తనీ। యీ ౨ పెద్ద పొదుగుగల ఆవు
పేళ్లు। ద్రోణక్షీరా। ద్రోణదుఘా। యీ ౨ యిద్దుము పాలు యిచ్చే ఆవు
పేళ్లు। ధేనుష్యా। కుదువ పెట్టిన ఆవుపేరు। సమాంసమీనా। యేటేట
ఈనుచున్న యీనే ఆవుపేరు। ఊధః। ఆపీనః। యీ రెండు పొదుగు పేళ్లు
ఊధః శబ్దం సకారాంత నపుంసకలింగం। శివకః। కీలకః। యీ ౨ పశువుల
కట్టివేసిన కొయ్య పేరు। దామ। సకారాంత నపుంసకలింగం। సందా
నం। యీ ౨ తలుగు పేళ్లు। దామనీ। యీ శబ్దం దామెన పేళ్లు। వైశాఖః। మం
థః। మంథానః। మంథదండకః। యీ ౪ కవ్వం పేళ్లు। మంథిన్। నకారాంతం।
కుఠరః। దండవిష్కంభః। యీ ౨ తరిగంభం పేరు। కుటకమని కొంద
రున్ను। కుఠరమని కొందరున్ను చెప్పుదురు। మంథనీ। గర్గరీ। యీ ౨ పెరు
గు తరిచే బానకు పేళ్లు। ఉష్ట్రః। క్రమేలకః। మయః। మహాంగః।
యీ ౪ ఒంటె పేళ్లు। కరభః। యీ శబ్దం ఒంటె పిల్ల పేరు। [illegible]

వైశ్య వర్గ

అజా। ఛాగీ। యీ ౨ మేక పేళ్లు। ఛాగః। బస్తః। ఛగలకః।
అజః। యీ ౪ మేకపోతు పేళ్లు। మేఢ్రః। ఉరభ్రః। ఉరణః। ఊర్ణాయుః
మేషః। వృష్ణిః। ఏడకః। యీ ౭ పొట్టేలికి పేళ్లు। [illegible]
[illegible] యీ శబ్దం ఒంటెల సమూహం పేరు। ఆజకం
పేరు। ఔరభ్రకం। యీ శబ్దం గొర్రెల యొక్క సమూహం పేరు। ఆజకం
మేకల యొక్క సమూహం పేరు। విచక్రవత్। తకారాంతం। బాలేయాః।
రాసభాః। గర్దభాః। ఖరాః। యీ ౪ గాడిదల పేళ్లు। వైదేహకః। సా
ర్థవాహః। నైగమః। వాణిజః। వణిక్। జకారాంతం। పణ్యాజీవః। ఆప
ణికః। క్రయవిక్రయికః। యీ ౭ వర్తకుని పేళ్లు। విక్రేతా। విక్రయి
కః। యీ ౨ అమ్మేవాని పేళ్లు। క్రాయికః। క్రయికః। యీ రెండు కొనేవాని పే
ళ్లు। వాణిజ్యం। వణిజ్యా। యీ ౨ వర్తకం పేళ్లు। మూల్యం। వస్నః। అవక్రయః।
యీ ౩ వెల పేళ్లు। నీవీ। పరిపణః। మూలధనం। యీ ౩ మొదలు సొమ్ముకు
పేళ్లు। లాభః। [illegible] మిగిలిన మిగితికి పేరు। పరిదానం। పరివర్తకం।
నైమేయః। [illegible] యీ ౩ ఒక పదార్థం యిచ్చి మరొక పదార్థం పుచ్చుకొనె
[illegible] పేళ్లు। [illegible] దాచ పెట్టుటకు పేళ్లు। ప్రతిదానం।
[illegible] దాచి పెట్టిన పదార్థం మళ్లీ యిచ్చుటకు పేరు। క్రేయం। అమ్మేటందుకు పచరిం
చిన పదార్థం పేరు। క్రేతవ్యం। కొనేటందుకు పచరించబడిన అమ్మదగిన పదా
ర్థం పేరు। విక్రేయం। పణితవ్యం। పణ్యం। యీ ౩ అమ్మదగిన పదార్థానకు పేరు।
[illegible] యీ శబ్దాలు [illegible] వర్తించును।
సత్యాపనం। సత్యంకారః। సత్యాకృతిః। యీ ౩ అవశ్యం అమ్మేనట్లుగాని కొనే

శ్రీ మహత్ ఆంధ్ర వ్యాకరణం ... కోశం ... న ...

నని గాని సత్యంగా చెల్లనేరదు. శబ్దాల సంఖ్యకాః। విక్రయః। యుక్తా ప్ర

వృద్ధకు చెప్పినది ఏకశబ్దము మొదలు అష్టాదశ శబ్దం పర్యంత మైన సం

ఖ్యావాచక శబ్దాలు పేళ్లు పెట్టబడగిన వస్తువయందు వర్తించును। అ

పేళ్లు పెట్టబడగిన వస్తువులు పుంలింగమైనను స్త్రీలింగమైనను అవ్యయవిగ

నకము ఆదులింగాలయందు వర్తించును। యెటాగంటేను। ఏకో బ్రాహ్మ

ణః। ఏకా స్త్రీ। ఏకం బ్రాహ్మణకులమ్। అష్టాదశ బ్రాహ్మణాః। అష్టాదశ స్త్రి

యః। అష్టాదశ బ్రాహ్మణకులాని। అని। ఏకోనవింశతి శబ్దం మొదలుకొని

శతము సంఖ్యావాచక శబ్దాలు అన్ని సంఖ్యేయమైన వస్తువయందు వర్

తించును। అప్పుడు బహువస్తువులు చెప్పబడినాగాని అశబ్దాలు ఏకవ

చనాంతాలయ్యే వుండును। వింశతిర్గావః। గవాం వింశతిః। అని వింశత్యా

ములు సంఖ్యాంతరానకు వాచ్యమైన పుడు ద్వివచన బహువచనాం

తాలున్ను అవును। గవాం ద్వే వింశతీ। గవాం తిస్రో వింశతయః। అని।

వింశత్యాదులయందు నవతి శబ్దమైన వింశతి త్రింశత్ చత్వారింశత్ పంచాశత్ ష

ష్టి సప్తతి అశీతి నవతి శబ్దాలు భిన్నలింగాలు విశేష్యాలైన పుడున్ను స్త్రీ

లింగాలే అవును। వింశత్యై పురుషేభ్యః। వింశత్యై బ్రాహ్మణకులేభ్యః। అని।

పది మొదలుకొని పదింట గుణిస్తే నూరు శతం సహస్రం మొదలైన సంఖ్యా

సు। ఇటువంటి। పది పదులు శతం। పది శతాలు సహస్రం। పది సహస్రాలు

అయుతము। పది అయుతాలు లక్ష। అని। ద్వ్యష్టాదులయందు ఇటా

మొటకున్న వస్త్రధాన్యాదులయందు కొలుచుటకున్న సాధనమైన తు

లా హస్త ప్రస్థాలకు సామాన్య సమానార్థ శబ్దం నామకం। ఆదరాన

వైశ్య వర్గ

... వస్త్రమంతడున్ను హస్త పరిమితమైన ధాన్యాన్ని। అనే మూడు పేళ్లున్ను

వర్తించును। అతహానాం। హస్తత్రయం దుకూలం ధాన్యము మొదలైనవాని

తనపుమాత్ర ఉప్రథాలు ఆయివుండును। యెటాగంటేను। ద్రోణధాన్యమున్ను। అ

గున్యాదులు ప్రమాణమున్ను। ప్రస్థాదులు మానమున్ను అని॥ ఊర్ధ్వమా

నం కిలోన్మానం పరిమాణంతు సర్వతః

ఆయామస్తు ప్రమాణం స్యాత్ సంఖ్యా బాహ్యాతు సర్వతః

అని। ఆద్యమాషకః। యీశబ్దం వెంటిగాక అయిదుగురిందగింజలయె

త్తు బంగారం పేరు। అక్షః। కర్షః। యీరెండు పదహారు మాషకాలయెత్తు బం

గారు పేరు। పలం। నాలుగు కర్షాలయెత్తు గలదానికి పేరు। సువర్ణః। బిస్తః।

యీరెండు అక్షమెత్తు బంగారు పేళ్లు। కురుబిస్తః। యీశబ్దం తులమెత్తు బం

గారు పేరు। కురుబిస్తః। అని పాఠంగద్దు। తులా నూరు పలాలయెత్తు

గలదానికి పేరు। భారః। యిరువై తులాలయెత్తు గలదానికి పేరు। భ

రః। అని ప్రాసాదిన్ని గద్దు। భారాశ్చయే భారయోః। అని తు ద్రుత

ఆచితః। పదిభారాలయెత్తు గలదానికి పేరు। బండిచేత మోయదగిన

భారమున్ను ఆచితః। అనబడును॥

ద్వికృష్ణలే సముద్ధూతే విజ్ఞేయో రూప్యమాషకః

అని మనువు చెప్పిన ప్రకారాన రెండు గురిగింజలయెత్తు రాగివుద్రకు

పేరు। ఆతకః। మావెంటుకి పేరు। [illegible] ప్రట్టికి పేరు। దాన్యాః। యి

రువై ప్లకు పేరు। నిష్కం [illegible] కి పేరు। [illegible] వ్యానం

[illegible] కి పేరు। [illegible] కి పేరు। [illegible]

(అ)మరము (అం)ధ్ర వ్యాఖ్యానం॥ కాం॥ ౨ --- వై

వర్తకాది శబ్దాలు చెప్పబడెను (అ)ధికాది శబ్దాలు (ఆ)యా దేశాలకు
తగిన వస్తుసంజ్ఞలై యుండును॥ పాదః॥ నాలుగోపాలికి పేరు॥ (అం)శః॥ భా
గః॥ వంటకః॥ యీ ౩ పాలికి పేళ్లు॥ (ద్ర)వ్యం॥ విత్తం॥ స్వాపతేయం॥ రిక్థం॥ ఋ
క్థం॥ ధనం॥ వసు॥ హిరణ్యం॥ (ద్ర)విణం॥ ద్యుమ్నం॥ (అ)ర్థః॥ రైః॥ యీ శబ్దం ఐకా
రాంత (స్త్రీ)లింగం॥ విభవః॥ యీ ౧౩ ధనం పేళ్లు॥ [illegible] దెగాగరగిన దిన్నెసెమ్ము
గా జేశిన దిన్నె కృతం॥ గనియందు బుట్టిన విచ్చలమైన దైది (అ)కృతం॥ యీ ౨
కృతాకృతమైన బంగారుకు హేమశబ్ద హిరణ్యశబ్దాలు పేళ్లు॥ కృతాకృతమైన
వెండికిన్ని హేమశబ్ద హిరణ్యశబ్దాలు హేమరూప్యాలకు పేళ్లని యథాసంఖ్యగా
యోజనగాదు॥ హేమశబ్దహిరణ్యం చ హేమరూప్యం కృతాకృతం
(అ)ని ఖ్యాగురి చెప్పినాడు గనక హేమశబ్దం తాలవ్యమున్నూ మూర్ధన్యముగా
నున్నూ కొందరు చెప్పుదురు॥ కుప్యం॥ యీ శబ్దం వెండి బంగారులకంటె యిత
రమైన రాగి కంచు మొదలైన లోహాలకు పేరు॥ రూప్యం॥ ముద్ర వేశిన వెం
డికిన్ని బంగారానకున్ను పేరు॥ గారుత్మతం॥ మరకతం॥ (అ)శ్మగర్భం॥ హరిన్మ
ణిః॥ యీ ౪ పచ్చపేళ్లు॥ శోణరత్నం॥ లోహితకం॥ పద్మరాగః॥ యీ ౩ కెం
పుపేళ్లు॥ మౌక్తికం॥ ముక్తా॥ యీ రెండు ముత్యం పేళ్లు॥ వి(ద్రు)మః॥ (ప్ర)వాళం॥
యీ ౨ పగడం పేళ్లు॥ రత్నం॥ మణిః॥ యీ ౨ శిలాజాతులైన పద్మరాగ మరకత
ఘటకాదులున్ను ముక్తావిద్రుమాదులకున్ను సామాన్య పేళ్లు॥ స్వ
ర్ణం॥ సువర్ణం॥ కనకం॥ హిరణ్యం॥ హేమ॥ మకారాంతం॥ నపుంసకం॥
హాటకం॥ తపనీయం॥ శాతకుంభం॥ గాంగేయం॥ భర్మ॥ నకారాంత

వైశ్యవర్గ

నపుంసకం॥ కర్బురం॥ చామీకరం॥ జాతరూపం॥ మహారజతం॥
కాంచనం॥ రుక్మం॥ కార్తస్వరం॥ జాంబూనదం॥ (అ)ష్టాపదః॥ యీ ౧౯
బంగారం పేళ్లు॥ శృంగికనకం॥ యీ శబ్దం నెమ్మ [illegible] న బంగారం పే
ళ్లు॥ (ప్ర)త్యేకమున్ను శృంగిశబ్దమున్న దానికి పేరు॥ (స్త్రీ) శృంగి వుందనాప
ర్ణం॥ (అ)ని రత్నకోశములో చెప్పినాడు గనక శృంగికనకమనేటు వుదు
శృంగి(త్రా)ణి (స్వ)ర్ణభేదముగా నున్న కన్ను॥ వర్ణసమూహ మివ (అం)
[illegible] రాజకులం॥ (అ)ని కాదంబరి
[illegible]
[illegible] మర్వర్ణం॥ రజతం॥ రూప్యం॥ ఖర్జూరం॥ శ్వేతం॥
యీ ౫ వెండి పేళ్లు॥ రీతిః॥ (ఆ)రకూటః॥ యీ ౨ ఇత్తడి పేళ్లు॥ తా(మ్ర)కం॥
శుల్బం॥ మ్లేచ్ఛముఖం॥ ద్వ్యష్టం॥ వరిష్ఠం॥ ఉదుంబరం॥ యీ శబ్దం హ్రస్వాకా
రాదిగ్గను ఉదుంబరం॥ (అ)ని [illegible] (అ)ని [illegible] మున్నూ లెంపుం
[illegible] (అ)రక్తస్యత్రాసం చెప్పినాడు గనుక (ఉ)దుంబరం (అ)ని (ఉ)కారాదిగా
నున్ను కద్దు॥ (ఉ)ద్యతే శైరికం ధామ్రతా(మ్ర)ళ్యముదుంబరం
(అ)ని హలాయుధుడు యీ ౬ రాగి పేళ్లు॥ లోహః॥ శ(స్త్ర)కం॥ తీక్ష్ణం॥
పిండం॥ కాలాయసం॥ (అ)యః॥ సకారాంత నపుంసకలింగం॥ (అ)శ్మసా
రః॥ యీ ౭ యినుము పేళ్లు॥ మండూరం॥ సింహాణం॥ యీ ౨ చిట్టెపు పేళ్లు॥ సిం
హాణమనే దిక్కున సింఘాణమని కొందరందురు॥
సువర్ణం రజితం తామ్రం రీతిః కాంస్యం తథా త్రపు
సీసం వరం నదీశైవ స్యాలోహా ని (ప్ర)వక్ష్యతే

అని. వర్ష రజితం మెరుగైనయెనని [illegible] విశేషములున్న తే బూరుగు కట్టె
నవినవక తజసాలు అవిలోహమని పింపబడుతు వనుకనే । ఘు
సుమున జాయువి క్షత్తవాని కల్లా పేరు । కొందరు కరుకు పేరన్నీ
దరందురు ॥

కుష్టావయా కుశే ఫాలః సుశేదర్శ కుశాం జిలం

అని వ్యాశిక్షారః కాచః । యీ రెంటి గాజుల కుపేళ్లు । చపలః । రసః ।
సూతః । పారదః । యీ ౪ పాదరసం పేళ్లు । పారతం అనిత కొం
రాంతంగా కొందరుచెప్పుదురు ॥ రసేంద్రః పారదః ప్రోక్తః పార
తోహ్ని నిగద్యతే । అనితారపాలుడు ॥

పారతస్తుపుమాన్ కాస్పంతు సూతస్తు సుతోపమనాక్
పాదరస్తు మే నాపి తుల్యగిర్ స్మృతః

అనిశబ్దార్ణవమందు । గవలం । రజను కుప్యకు పేరు । అభ్రకం ।
గిరిజం । [illegible] । యీ ౩ అభ్రకం పేళ్లు । గిరిజామల్లమని పైకపే
రుగా కొందరుచెప్పుదురు ॥ స్రోతోంజనం । ప్రావిరం । కపోతాంజ
నం । [illegible] । యీ [illegible] సావిరాంజనం పేరు । తుత్థాంజనం । శిఖి(గ్రీ)
వం । వితున్నకం । మయూరకం । కర్పరి । యీ ౫ మైలతుత్తుకు పేళ్లు ।
దాబికా । కాప్పె మద్భవం । తుత్థం । రసాంజనం । రసగర్భం । తార్క్ష్య శైలం ।
యీ ౬ రసాంజనంపేళ్లు । గంధాశ్మ । సకారాంతం । నపుంసకం । గం
ధకం । సౌగంధికం । యీ ౩ గంధకంపేళ్లు । గంధకమనే దిక్కైన గం

౨౩౪

ధికమని కొందరుచెప్పుదురు । చక్షుష్యా । కులాళి । కుళత్థికా । యీ ౩
కన్నుకట్టాంజనం పేళ్లు । కులాలి అని అగ్ర(గ్ర)హాణాంగనక ని పర్యా
యశబ్దాలున్న దీనికి పేళ్లు ॥

చక్షుష్యా కుంభకారీచ కులత్థాచ కుళత్థికా

అని రత్నమాలయందు లిఖితవస్త్రం । [illegible] పుష్పకేతు । పాష్పకం । కుసుమాం
జనం । యీ ౪ కుసుమాంజనం పేళ్లు । పింజరం । పీతనం । తాలం । ఆలం ।
తహరితాలుకం । యీ ౫ హరితాళం పేళ్లు । గైరేయం । అర్థ్యం । గిరిజం ।
అశ్మజః । శిలాజితం । యీ ౫ శిలాజిత్తు పేళ్లు । బోలః । గంధరసః ।
ప్రాణః । పిండః । గోపః । రసః । యీ ౬ బోళంపేళ్లు । గోపరసః । అనే
దిక్కైన గోపవశః । అని కొందరందురు । గోపరసమనేదిక్కైన గోపస
ని కొందరందురు । గోపరసమని వకపేరుగా కొందరుచెప్పుదురు । డిం
డిరః । అబ్ధికఫః । ఫేనః । యీ ౩ సముద్రపునురుగకు పేళ్లు । సిందూరం ।
నాగసంభవం । యీ ౨ నాగసింధూరం పేళ్లు । నాగ । సీసకం । యోగే
గేష్టం । వప్రం । యీ ౪ సీసం పేళ్లు । త్రపు । యీ శబ్దం [illegible] నాంతవ
త్రపుసక పింగా । పిచ్చటం । రంగం । వంగం । యీ ౪ తగరం పేళ్లు । త్రపు
శబ్దం సీసానకు పేరు । తరంగ సీసక (త్ర)పు అనేటు(డు) । పిచుః ।
తూలకః । యీ ౨ దూదికి పేళ్లు । పిచురాలమని వొకపేరుగా కొందరు
చెప్పుదురు । కమలోత్తరం । కుసుంభం । వహ్నిశిఖం । గవహాంబుజనం ।
యీ ౪ కుసుమపువ్వుపేళ్లు । మృషకం బళం । ఊర్ణయుక్ । యీ ౨ [illegible]

౨౩౨

అమరకోశ ఆంధ్రవ్యాఖ్యానం [illegible]

[illegible] కలు చేసిన కంబళి పేళ్లు [illegible] కుండేటి [illegible]

పేరు [illegible] యీగల చేత కూర్పబడిన తేనె [illegible]

[illegible] శబ్దం చేత [illegible] తాదులు [illegible]

[illegible] నాలుగు విధాలు [illegible]

[illegible] కిన్ని మధువనేది [illegible] రని కొందరందురు [illegible]

[illegible]

[illegible]

మధూచ్ఛిష్టం [illegible] మైనం పేళ్లు [illegible] కొందరందురు [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] పేళ్లని కొందరందురు [illegible]

[illegible]

[illegible]

౨౩౭ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

వైశ్యవర్గః

[illegible] కొందరందురు [illegible] శ్వేత [illegible]

[illegible] కుపేరు [illegible]

[illegible] పిప్పలి [illegible]

[illegible] కొందరందురు [illegible]

[illegible] పిప్పలీ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ఇతి వైశ్యవర్గః

శూద్రవర్గః

౨౩౮ శూద్రాః [illegible]

[illegible] పేళ్లు [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

అమరం ఆంధ్ర వ్యాఖ్యానం ౹౹ కాం౨ ౹౹ వ... ం

త్రియస్త్రీకిన్ని వైశ్యునికిన్ని పుట్టినవానికి పేరు | [illegible] |మా
హిష్యః | ఆర్యా స్త్రీకిన్ని క్షత్రియునకు పుట్టినవానిపేరు | ఆర్యా అన
గా యుక్త [illegible] క్షత్రియస్త్రీ వైశ్యస్త్రీకిన్ని శూద్రునికిన్ని పుట్టినవా
నిపేరు క్షత్తా అనఁబడెను | క్షత్తా శూద్రాక్షత్రియాభ్యాం సారథిప్ర
తిహారయోః | అని రుద్రుడు చెప్పినాడు | గనుక క్షత్తృశబ్దంబు ఋకా
రాంతం | సూతః | బ్రాహ్మణస్త్రీకిన్ని క్షత్రియునకున్ని పుట్టి
నవానిపేరు | కొందరు శూద్రునికిన్ని క్షత్రియస్త్రీకిన్ని పుట్టిన
వాడని అందురు | సూతస్తు క్షత్రియాత్సూను శూద్రా
యాం తోన్యవర్ణకి | అని అమరమాలయందు | వైదేహకః | బ్రా
హ్మణస్త్రీకిన్ని వైశ్యునికిన్ని పుట్టినవానిపేరు | కొందరు వైశ్య
స్త్రీకిన్ని శూద్రునికిన్ని పుట్టినవాడని అందురు | వైదేహకంతు
శూద్రాద్బ్రాహ్మణ్యాం [illegible] సుతం బ్రువతే | అని నామమాల-
యందు | కరణాః | శూద్రస్త్రీకిన్ని శూద్రునికిన్ని పుట్టినవానిపేరు |
అట్టివంటి కరణస్త్రీకిన్ని మాహిష్యునికిన్ని పుట్టినవాడు | రథ
కారః అనఁబడును | చండాలః | శూద్రునికిన్ని బ్రాహ్మణస్త్రీకిన్ని
పుట్టినవా[ని]పేరు | కారుః | శిల్పిః | ఈ రెండు కంసాలవానికిన్ని సా
లెవానికిన్ని మంగలవానికిన్ని చాకలవానికిన్ని మొదలైనవానికిన్ని
పేర్లు |

తక్షశ్చ తంతువాయశ్చ నాపితో రజకస్తథా
పంచమశ్చర్మకారశ్చ కారవశ్శిల్పినో మతాః

అని | శ్రేణిః | సజాతియైన శిల్పులయొక్క సంఘమునకు పేరు |
స్త్రీలింగ పుంలింగాలయందు వర్తించును | స్త్రీలింగమైనప్పుడు
దీర్ఘేకారాంతంగనున్ను | కులకః | కులశ్రేష్ఠః | ఈ రెండు శిల్పులలో

[illegible] వ గ-

ప్రధానమైనవానికి పేర్లు | కులశ్రేష్ఠీ అనిన ఈకారాంతంగనున్ను | కులి
కః కులశ్రేష్ఠీ నాకులశ్రేష్ఠే | అని వాచస్పతి చెప్పినాడు గనుక | మాలాకా
రః | మాలికః | ఈ రెండు పువ్వుల దండ కట్టువాని పేర్లు | కుంభ
కారః | కులాలః | ఈ రెండు కుమ్మరవాని పేర్లు | పలగండః | లేపకః |
ఈ రెండు సున్నపు గార వేసేవానికి పేర్లు | తంతువాయః | కువిందః
ఈ రెండు సాలెవానికి పేర్లు | తున్నవాయః | సౌచికః | ఈ రెండు [illegible]వా
నికి పేర్లు | రంగాజీవః | చిత్రకారః | ఈ రెండు చిత్తరువు వ్రాసేవాని
పేర్లు | శస్త్రమార్జః | అసిధావకః | ఈ రెండు కత్తులు చికిలి చేసేవా
నిపేర్లు | పాదూకృత్ | తకారాంతం | పాదుకృత్ అని హ్రస్వ
మున్ను కద్దు | చర్మకారకః | ఈ రెండు [illegible]వానిపేర్లు | వ్యో
కారః | లోహకారకః | ఈ రెండు కమ్మరవానిపేర్లు | అ
[illegible] యినుము [illegible] శుద్ధిలో
[illegible] యందు [illegible]
[illegible] దేశములలో వ్యోకారుడైన ప్రసిద్ధమై
[illegible] కొందరందురు | అటువలెనే వ్యోకార
[illegible] అని కొందరందురు | [illegible]
[illegible] నిర్ణయము [illegible]
[illegible] యంతి మహాంగాస్వర్ణకా
[illegible]
సంక్షిప్తాః [illegible] కారైః | అని | కొందరు కంచులవానికిన్ని
[illegible] | నాడింధమః |
[illegible]
స్వర్ణకారః | కలాదః | రుక్మకారకః | ఈ మూడు కంసాలవాని
పేర్లు | శాంఖికః | కాంబవికః | ఈ రెండు శంకు కడియాలు మొ
దలైనవి చేసి అమ్మేవాని పేర్లు | శౌల్బికః | తామ్రకుట్టః | ఈ రెం

అమరం ఆంధ్రవ్యాఖ్యానము కాం౨ వ... ౧౦

తమః

రాగిణి నిచ్చెనవాని పేళ్లు నకారాంతం। వర్ధకిః। త్వష్టా। రథకా
రాంతం। కారకః కాష్ఠతట్। యీ ౪ వడ్లవాని పేళ్లు। గ్రామ
తక్షః। గ్రామాధీనుడై ఉన్నవడ్లవాని పేళ్లు। కౌటతక్షః। అనధీనకుడు
గాక తనయింటనే పని చేసుకుని బ్రతికే వడ్లవాని పేళ్లు। క్షురీ। ముం
డీ। నకారాంతాలు। దివాకీర్తిః। నాపితః। అంతావసాయీ
యీ ౫ మంగలవాని పేళ్లు। నిర్ణే
జకః। రజకః। యీ ౨ చాకలవాని పేళ్లు। శౌండికః। మండహా
రకః। యీ ౨ కల్లు అమ్మేవాని పేళ్లు। జాబాలః। అజాజీవః। యీ ౨
మేకలకాచేవాని పేళ్లు। దేవాజీవః। దేవలః। యీ ౨ కూటికి దే
వపూజ చేసేవాని పేళ్లు। మాయా। శాంబరీ। యీ ౨ ఇంద్ర
జాలం మొదలైన మాయలకు పేళ్లు। మాయాకారః। ప్రాతిహా
రికః। యీ ౨ మాయచేసేవాని పేళ్లు। ప్రతిహారకశబ్దం ప్రాప్తి
చి మాయ చేసేవారికి సంజ్ఞ నామ ప్రతిహారకుడు అనేది న్యాయం
అని వారు చెప్పుచుండుచెప్పినాడు గనుక శైలాలినః। శైలూ
షాః। జాయాజీవాః। కృశాశ్వినః। భరతాః। నటాః। చారణాః।
కుశీలవాః। యీ ౮ నట్టువవారికిన్ని పేళ్లు। శైలూషః కృష్ణము
ఉన్నదన్న నట్టువవాండ్లకు పేళ్లు నారదుడు కుశీలవ శబ్దాలు
రెండు దిక్కుల యెందున్ను చరించబట్టి వారికి గాని నట్టువ
వారికి గాని పేళ్లని కొందరందురు। మార్దంగికాః। మౌర
జికాః। యీ ౨ మద్దెలవాని పేళ్లు। పాణివాదాః। పాణిఘాః।

శూద్రవర్గః॥

యీ ౨ చేతులతాళాలు వాయించేవాని పేళ్లు। వేణుధ్మాః। వైణవికాః।
యీ ౨ పిల్లనగ్రోవి ఊదేవాని పేళ్లు। వీణావాదాః। వైణికాః। యీ ౨
వీణె వాయించేవాని పేళ్లు। జీవాంతకః। శాకునికః। యీ ౨ పక్షుల
పట్టేవాని పేళ్లు। వాగురికః। జాలికః। యీ ౨ వలవేసేవాని పేళ్లు
వైతంసికః। కౌటికః। మాంసికః। యీ ౩ మాంసం అమ్మేవాని పేళ్లు
భృతకః। భృతిభుక్। కర్మకరః। వైతనికః। యీ ౪ కూ
లివాని పేళ్లు। వార్తావహః। వైవధికః। యీ ౨ కావడి మోచేవా
ని పేళ్లు। భారవాహః। భారికః। యీ ౨ మోపుమోసేవాని పేళ్లు।
వివర్ణః। పామరః। నీచః। ప్రాకృతః। పృథగ్జనః। నిహీనః। అప
సదః। జాల్మః। క్షుల్లకః। యీ ౯ కుంకరవాని నీచజాతి యెగాదండకు
చెప్పుదురు। క్షుల్లకః అని చెప్పి అనేక వర్ణభేదము దుర్బలుడు
... భృత్యః। దాసేరః।
దాసేయః। దాసః। గోప్యకః। చేటకః। నియోజ్యః। కింకరః। ప్రేష్యః।
భుజిష్యః। పరిచారకః। యీ ... పరిచారకుని పేళ్లు। వెంబడి
నుండు పరాచితః। పరిస్కందః। పరిజాతః। పరైధితః। యీ ౪ పెం
పుడుబంటు పేళ్లు। మందః। తుందపరిమృజః। ఆలస్యః। శీత
కః। అలసః। అనుష్ణః। యీ ౬ అలసుని పేళ్లు। దక్షః। చతురః। పేశలః। పటుః। సూ
త్థానః। ఉష్ణః। యీ ౬ నేర్పరి పేళ్లు। చండాలః। ప్లవః। మా
తంగః। దివాకీర్తిః। జనంగమః। నిషాదః। శ్వపచః। అంతేవాసీ।
నకారాంతం। చాండాలః। పుక్కసః। యీ ౧౦ మాలవాని పే
ళ్లు। కిరాతః। శబరః। పులిందః। యీ ౩ చెంచులు మొదలైనవాండ్లు

[illegible]

[illegible]

[illegible]

సూర్యః

[illegible]

[illegible]

అనేకపదార్థములు ... శబ్దము ... పుల్లింగము ...

... మధ్యమపానము ...

... శబ్దము ... నపుంసకము ...

చతుష్పక శబ్దము ... పుల్లింగ నపుంసకము ...

... పర్యాయపదములు రెండు ...

... శబ్దములు రెండు ...

... పుల్లింగమునకు ... ఆకారాంతము ...

... అశ్వత్థ ... శబ్దము ...

... నపుంసకలింగము ...

... పుంస్త్రీలింగములు ... నపుంసకలింగాలయందు

స్నతకేవస్త్రః ఉభావొపదగినవి॥యెటువలెనంటె నా॥పేయా

తారిస్త్రీ॥పయాయాకారాంబృతం కత్తకేత్త్రీ॥కత్తకతరంబృతం॥

అక్తుదివినిస్త్రీ॥అక్తుదివిబృందం॥అని॥అయతాశాస్త్రైమాతివా

చేతాస్త్రైనకరణాంతుంభకారా॥డిశబ్దాలు అయితే శూ॥ద్రాదిశబ్దా

లువలెను పుల్లింగస్త్రీలింగాలయందు వర్తించును॥శ్లో॥

ఇతి శూద్రవర్గః॥

ఇత్యమరసింహకృతౌ నామలింగానుశాసనే ద్వితీయ

స్సామిత్రాండోయం సాంగవవసమర్థితః॥

... విశేష్యనిఘ్నవర్గః

తృతీయకాండః

౧॥ విశేష్యనిఘ్నైస్సంకీర్ణైర్నానార్థైరవ్యయైరపి

లింగాదిసంగ్రహైర్వర్గాస్సామాన్యే వర్గసంశ్రయాః॥

సామాన్యే యీపూర్వకాండలకు సాధారణమైనయీ ముందర

కాండయందు విశేష్యనిఘ్నైః విశేష్యాధీనాలైన శబ్దములు సుకృ

తపుణ్యాస్సపవాదిశబ్దాలచేతను సంకీర్ణైః సంకీర్ణాలైన ప్రకృతిప్ర

త్యయార్థాలైన శబ్దములు కర్మవాచకాదులైన ప్రకృతిప్ర

త్యయాలచేతను నానార్థైః అనేకార్థాలైన శబ్దములు నానా

ర్థాలచేతను అవ్యయైరపి అవ్యయాలైన శబ్దాలు అభా

దిశబ్దాలచేతను లింగాదిసంగ్రహైః లింగాదిసంగ్రహాలచేత

దిగ్గామైతాలైన అనేయుపిమొదలైనలింగసంగ్రహాలచేతను

స్త్రీ ఆదిశబ్దించేతను లింకాదిపాటికా అనేయుపిమొదలైన

శబ్దాలు నామసంగ్రహాలచేతను వర్గాః వర్గాలు విశేష్యని

ఘ్నాదివర్గాలు చెప్పంబడెని॥ ఆవర్గాలు వర్గసంశ్రయాః పూర్వ

కాండవర్గాలను ఆశ్రయించినవి॥ యెటువలెనంటెను స్వర్గా

దివర్గాలను ఆశ్రయించినవి॥ యెటువలెనంటెను సుకృ

దిశబ్దాలు స్వర్గాదివిశేష్యాలచేతను కర్మాదులు తద్ధి

తార్థాలచేతను ఘనాదులు తద్ధితార్థాలచేత

సన్న అజ్ఞాదులు జడపదార్థాదివ్యాప్తాలచేతను స్త్రీ

యాదివాదాదివిశ్వాదులు తల్లింగప్రతిపాదకాలచే

తను॥ అటుగనక యీకాండ సామాన్యమనిపించుకొను

నని॥ యీశాస్త్రముందు ప్రాయశో రూపభేదేన అనేనం

[illegible]

విశేష్యనిఘ్నవర్గః॥

దయాళుః సహృదయః | యా. మంచి హృదయము గలవాని పే
ర్లు | [illegible] మహేచ్ఛః | యా. [illegible]
[illegible] నాలయందు ఉద్యోగము గలవాని పేర్లు | ప్రవీణః నిపుణః అభిజ్ఞః
విజ్ఞః నిష్ణాతః శిక్షితః వైజ్ఞానికః కృతముఖః కృతీ కుశలః [illegible]
[illegible]
సాంశయికః సంశయాపన్నమానసః [illegible]
[illegible]
దక్షిణీయః దక్షిణార్హః [illegible]

అమరకోశాంధ్ర వ్యాఖ్యానము। కాం।। వ---౧

ప్తమైనవస్తువానికిపేర్లు। వదాన్యః। స్థూలలక్షః। దానశౌండః।
బహుప్రదః। యీ ౪ బాలాయిచ్చువానిపేళ్లు। జైవాతృకః। ఆ
యుష్మాన్। తకారాంతం। యీ ౨ ఆయుష్మంతునిపేర్లు। అంత
ర్వాణిః। శాస్త్రవిత్ దకారాంతం। యీ ౨ శాస్త్రము నేర్చినవా
నిపేర్లు। పరీక్షకః। కారణికః। యీ ౨ దానాదులయందు పరీక్షిం
చేవానిపేర్లు। వరదః। సమర్ధకః। యీ ౨ అడిగినవస్తువలని
చ్చుదేవతాదులపేర్లు। హర్షమాణః। వికుర్వాణః। ప్రమ
నాః। హృష్టమానసః। యీ ౪ సంతోషించుకొన్నమనస్సు
గలవానిపేర్లు। దుర్మనాః। విమనాః। అంతర్మనాః। యీ ౩
సకారాంతాలు। ఖేదంచేత దుష్టమైనమనస్సుగలవానిపే
ర్లు। ఉత్కః। ఉన్మనాః। సకారాంతం। యీ ౨ ప్రియమైనవస్తు
వు యెప్పుడు దొరుకునని స్మరితంగలవానిపేర్లు। దక్షిణః।
సరళః। ఉదారః। యీ ౩ కుటిలంగాక చక్కనిమనస్సుగల
వానిపేర్లు। సుకలః। దానభోగాలు రెండుగలవానిపేరు।
తత్పరః। ప్రసితః। ఆసక్తః। యీ ౩ వకపదార్థమందు త
గిలినమనస్సుగలవానిపేర్లు। ఉత్సుకః। ఇష్టమైనప్రయో
జనమందు ఉద్యోగంగలవానిపేరు। ప్రతీతః। ప్రథితః। ఖ్యా
తః। విత్తః। విజ్ఞాతః। విశ్రుతః। యీ ౬ ధనాదులచేత ప్రసి
ద్ధమైనవానిపేర్లు। కృతలక్షణః। ఆహతలక్షణః। యీ ౨
దానశౌర్యగుణాదులచేత ప్రసిద్ధుడైనవానికిపేర్లు। ఇ
భ్యః। ఆఢ్యః। ధనీ। నకారాంతం। యీ ౩ ధనికునిపేర్లు।
స్వామీ। నకారాంతం। ఈశ్వరః। పతిః। ఈశితా। ఋ

విశేష్యనిఘ్నవర్గః

కారాంతం। అధిభూః। ఊకారాంతం। నాయకః। నే
తా। ఋకారాంతం। ప్రభుః। పరివృఢః। అధిపః। యీ ౧౦ యె
జమానునిపేర్లు। అధికర్ద్ధిః। సమృద్ధిః। యీ ౨ అధికమైనసం
పదగలవానిపేర్లు। అభ్యాగారికః। ఉపాధిః। యీ ౨ కుటుం
బభరణమందు ఆసక్తిగలవానిపేర్లు। సింహసంహన
నః। ప్రశస్తమయిన చక్కదనంగలవానిపేరు। మనో
జవసః। తండ్రినిపోలినవానిపేరు। మనోజవః అనిసకా
రవిపాతముగానున్న మనోజవాః అనిసకారా
ంతముగా కొందరుచెప్పుదురు। సత్వసంగా ఆ
పత్సంపదలయందు వొక్కతీరుననుండే ధైర్యము అలా
ంటిధైర్యసంపదతో గూడుకొని యెవడు కార్యముచేసు
నువాడు నిర్వార్యః అనబడును। మూకః। మూగవాని
పేరు। కూకుదః। వరునికి సత్కరించి అలంకరించిన కన్యకను
దానముచేసినవానిపేరు। లక్ష్మీవాన్। తకారాంతం। లక్ష్మ
ణః। శ్రీలః। శ్రీమాన్। తకారాంతం। యీ నాలుగు సం
పదగలవానికిన్ని పెంపైనవానికిన్ని పేర్లు। స్నిగ్ధః। వత్స
లః। దయాళుః। కారుణికః। కృపాళుః। సూరతః। యీ
౬ దయగలవానిపేర్లు। స్వతంత్రః। అపావృతః। స్వైరీ।
నకారాంతం। స్వచ్ఛందః। నిరవగ్రహః। యీ ౫ స్వే
చ్ఛగలవానిపేర్లు। పరతంత్రః। పరాధీనః। పరవాన్। తకా
రాంతం। నాథవాన్। తకారాంతం। అధీనః। నిఘ్నః।

శ్రీ అమరకోశాంధ్రవ్యాఖ్యానే వ॥ కాం -- వ -- ౧

ఆయత్తః। అస్వచ్ఛందః। గృహ్యకః। యీ ౬ పరతంత్రుని పేర్లు।
ఖలపూః। బహుకరః। యీ ౨ కళ్లం పూడ్చే వాని పేర్లు।
దీర్ఘసూత్రః। చిరక్రియః। యీ ౨ మెల్లనై విచారించి కా-
ర్యం చేసే వాని పేర్లు। జాల్మః। అసమీక్ష్యకారీ। నకారాం-
తం। యీ ౨ విచారించక కార్యం చేసే వాని పేర్లు। కుంఠః।
కార్యాలయందు అలసుడైన వాని పేర్లు। కర్మక్షమః। అ-
లంకర్మీణః। యీ ౨ అనాయాసేన కార్యం చేసే వా-
ని పేర్లు। క్రియావాన్। కార్యములయందు ఉద్యోగించిన వాని
పేరు। కార్మః। కర్మశీలః। యీ ౨ ఫలం గలిగినా నున్న
లేకున్నా నున్న కార్యం చేసే వాని పేర్లు। కర్మశూరః। కర్మ-
ఠః। యీ ౨ ఫలపర్యంతము కార్యము చేసే వాని పేర్లు। భర-
ణ్యభుక్। జకారాంతం। కర్మకరః। యీ ౨ కూలి పుచ్చుకుని
పని చేసే వాని పేర్లు। కర్మకర శబ్దం శూద్రవర్గయందు
చెప్పినా గాని భరణ్యభుక్ అనే పర్యాయాంతరం చెప్పేది
కొరకున్నూ। కర్మకారాది శబ్దాల కంటే భిన్నార్థము చెప్పే-
ది కొరకున్నూ మరిన్నీ చెప్పినాడు। కర్మకారః। కూలి లేక
పని చేసే బంటు మొదలైన వానికి పేరు। అపస్నాతః। మృ-
తస్నాతః। యీ ౨ బంధుమిత్రాదుల నిమిత్తమై స్నా-
నం చేసిన వాని పేర్లు। స్నానం చేయింపబడ్డ వస్త్రము నికి పే-
ర్లని కొందరందురు। ఆమిషాశీ। నకారాంతం। శౌష్క-

విశేష్యనిఘ్న ౩ వ వర్గః

లః। యీ ౨ మాంసం భక్షించే వాని పేర్లు। బుభుక్షితః। క్షు-
ధితః। జిఘత్సుః। అశనాయితః। యీ ౪ ఆకలిగొన్న వా-
ని పేర్లు। పరాన్నః। పరపిండాదః। యీ ౨ పరాన్నమే
భక్షించే వాని పేర్లు। భక్షకః। ఘస్మరః। అద్మరః। యీ ౩ తిం-
డిపోతు పేర్లు। ఆద్యూనః। ఔదరికః। యీ ౨ అతిదిన్నగాం-
తరం లేక కడుపు పోసుకునే వాని పేర్లు। ఆత్మంభరిః। కుక్షింభ-
రిః। యీ ౨ తన పొట్ట మాత్రమును నింపి తన కడుపే తా పోసుకునే
వాని పేర్లు। సర్వాన్నీనః। సర్వాన్నభోజీ। నకారాంతం। యీ
౨ నిషిద్ధ వస్తువు లేక సర్వస్వీన వారి అన్నాలున్ను భోజనము
చేసే వాని పేర్లు। గృధ్నుః। గర్ధనః। లుబ్ధః। అభిలాషుకః। తృ-
ష్ణక్। జకారాంతం। యీ ౪ ఆశగల వాని పేర్లు। లోలుపః।
లోలుభః। యీ ౨ మిక్కిలి ఆశగల వాని పేర్లు। సోన్మాదః। ఉ-
న్మదిష్ణుః। యీ ౨ ధాతువికారాదుల చేత వెర్రిగొనిన వా-
ని పేర్లు। సోన్మాదః। అనే దికి సన్మదః అని కొందరందురు।
అవినీతః। సముద్ధతః। యీ ౨ వినయము లేక ఉద్ధతుడై-
న వాని పేర్లు। మత్తః। శౌండః। ఉత్కటః। క్షీబః। యీ ౪ మ-
ద్యపానాదుల చేత వెర్రిగొనిన వాని పేర్లు। కాముకః।
కమితా। ఋకారాంతం। అనుకః। కమ్రః। కామయి-
తా। ఋకారాంతం। అభీకః। కమనః। కామనః। అభికః।
యీ ౧౦ స్త్రీకోరికగల వాని పేర్లు। విధేయః। వినయగ్రాహీ।
నకారాంతం। యీ ౨ వినయం గల వాని పేర్లు॥ వచ-
నేస్థితః। ఆశ్రవః। యీ ౨ చెప్పినట్లు చేసే వాని పేర్లు। వశ్యః। ప్రణేయః।

అమరం త్రితీయకాండ వ్యాఖ్యానం॥ శ్లో ౩౧ ప----౧

యీ ౨ అపశబ్దాల చేతను వక్కృత్వముగల వానిపేళ్లు వినయము శబ్దం
మొదలు ౩ శబ్దాలున్న వినయంగల వానిపేళ్లు అని కొంద
రందురు। నిభృతః। ప్రశ్రితః। వినీతః। యీ ౩ వినయంపట్టవా
నిపేళ్లు। ధృష్టః। ధృష్ణుః। వియాతః। యీ ౩ దిట్టతనంగల
వానిపేళ్లు। అప్పటప్పటికి క్రొత్తగా ప్రకాశించే ప్రజ్ఞా ప్ర
తిభ అనబడును। అప్రతిభతో కూడినవాడు ప్రగల్భః అ
నబడును। అధృష్టః। శాలీనః। యీ ౨ దిట్టగానివానిపేళ్లు।
విలక్షః। విస్మయాన్వితః। యీ ౨ సిగ్గుబడ్డవానిపేళ్లు।
అధీరః। కాతరః। యీ ౨ వ్యసనాదులచేతను వ్యాకులపడ్డ
వానిపేళ్లు। త్రస్నుః। భీరుః। భీరుకః। భీలుకః। యీ ౪ పిరికిస్వ
భావంగల వానిపేళ్లు। ఆశంసుః। ఆశంసితా। యీ శబ్దంబు ఋకా
రాంతం। యీ ౨ తనకు తెలియు వస్తువును తావలెనని
ఆశించేవానిపేళ్లు। గృహయాళుః। గ్రహీతా। ఋకా
రాంతం। యీ ౨ పుచ్చుకునే స్వభావంగల వానిపేళ్లు। శ్రద్ధా
ళుః। నమ్మికగలవానిపేరు। పతయాళుః। పాతుకః। యీ ౨
పడేస్వభావంగల వానిపేళ్లు। లజ్జాశీలః। అపత్రపిష్ణుః। యీ
౨ సిగ్గుపడే స్వభావంగల వానిపేళ్లు। వందారుః। అభివా
దకః। యీ ౨ మ్రొక్కే స్వభావంగల వానిపేళ్లు। శరారుః।
ఘాతుకః। హింస్రః। యీ ౩ చంపే స్వభావంగల వా
నిపేళ్లు। వర్ధిష్ణుః। వర్ధనః। యీ ౨ వృద్ధిబొందే స్వభావంగ
లవానిపేళ్లు। ఉత్పతిష్ణుః। ఉత్పతితా। ఋకారాంతం।

విశేష్యనిఘ్నవర్గః

యీ ౨ యెగసే స్వభావంగల వానిపేళ్లు। అలంకరిష్ణుః। మం
డనః। యీ ౨ అలంకరించుకునే స్వభావంగల వానిపేళ్లు। భూ
ష్ణుః। భవిష్ణుః। భవితా। యీ శబ్దం ఋకారాంతం। యీ ౩
అయ్యే స్వభావంగల వానిపేళ్లు పలుమారులున్నట్టే స్వ
భావంగల వానికి నామాలకు పెట్టెనని కొందరందురు। వర్తి
ష్ణుః। వర్తనః। యీ ౨ వర్తించే స్వభావంగల కాలాదులకు
పేళ్లు। నిరాకరిష్ణుః। క్షిప్నుః। యీ ౨ తిరస్కరించే స్వభావంగ
లవానిపేళ్లు। మేదురః। దట్టమున్న నిగ్గున్నగల వస్తువుపేరు।
జ్ఞాతా। ఋకారాంతం। విదురః। విందుః। యీ ౩ యెరిం
గే స్వభావంగల వానిపేళ్లు। వికాశీ। నకారాంతం। వికస్వ
రః। యీ ౨ వికాశించే స్వభావంగల వానిపేళ్లు। విసృత్వరః।
విసృమరః। ప్రసారీ। విసారీ। యీ ౨ నకారాంతాలు। యీ
౪ ననరసే స్వభావంగల నళ్లఘూది తైలబిందువు మొదలైన
వానిపేళ్లు। సహిష్ణుః। సహనః। క్షంతా। ఋకారాంతం।
తితిక్షుః। క్షమితా। ఋకారాంతం। యీ ౬ స్వభావా
సహించేగల వానిపేళ్లు। క్రోధనః। అమర్షణః। కోపి।
నకారాంతం। యీ ౩ కోపస్వభావంగల వానిపేళ్లు।
చండః। అత్యంతకోపనః। యీ ౨ మిక్కిలికోపంగల వాని
పేళ్లు। జాగరూకః। జాగరితా। ఋకారాంతం। యీ ౨
మేలుకొనియుండే స్వభావంగల వానిపేళ్లు। ఘూర్ణితః।
ప్రచలాయితః। యీ ౨ కూర్కిపాటులబడే వానిపేళ్లు। స్వప్న

అమరం ఆంధ్రవ్యాఖ్యానము ॥ వ... ౧

ళుకారాంతం। శయాళుః। నిద్రాళుః। యీ ౨ నిద్రపోతువా
ళ్ల। నిద్రాణః। శయితః। యీ ౨ నిద్రబోయేవాని పేళ్లు। పరా
ఙ్ముఖః। పరాచీనః। యీ ౨ అపవిముఖుడైనవాని పేళ్లు। అ
వాక్। చకారాంతం త్రిలింగమైనప్పుడు అవాచి అని ఈకా
రాంతంగా వుండును। అధోముఖః। యీ ౨ తలవ్రేంచుకు
న్నవాని పేళ్లు। దేవద్ర్యక్। చకారాంతం। స్త్రీలింగమైనప్పుడు
దేవద్రీచి అని ఈకారాంతం। యీ దేవతలగూర్చి పోయ్యే
వానికిన్ని దేవతలఖూచేవానికి పేరు। విష్వద్ర్యక్। చకారాం
తం స్త్రీలింగమైనప్పుడు ఈకారాంతం। అన్నిదిక్కులా వ్యా
పించేవాని పేరు। సధ్ర్యక్। చకారాంతం స్త్రీలింగమైనప్పుడు
సధ్రీచి అని వుండును। తనతోగూడుకున్నవాని పేరు। తి
ర్యక్। చకారాంతం స్త్రీలింగమైనప్పుడు తిరశ్చి అని వుండును।
అడ్డంనడిచేవాని పేరు। వదః। వదావదః। వక్తా। యీ ౩ ఋకా
రాంతాలు। యీ ౩ మాటలాడేవాని పేళ్లు। వాగీశః।
వాక్పతిః। యీ ౨ నిర్దుష్టంగా మాటలాడేవాని పేళ్లు।
వాచోయుక్తిపటుః। వాగ్మీ। నకారాంతం। వావదూకః।
అతివక్తా। ఋకారాంతం। యీ ౪ యుక్తియుక్తంగా మాటలా
డనేర్చినవాని పేళ్లు। జల్పాకః। వాచాలః। వాచాటః।
బహుగర్హ్యవాక్। చకారాంతం। యీ ౪ సదోషయు
క్తంగా పెక్కుమాటలాడేవాని పేళ్లు। దుర్ముఖః। ముఖరః।
అబద్ధముఖః। యీ ౩ అప్రియంగా మాట్లాడేవాని పేళ్లు।

౧౩౮

విశేష్యనిఘ్నవర్గః

శక్తః। ప్రియంవదః। యీ ౨ ప్రియంగా బలికేవాని పేళ్లు। లోహలః।
అస్ఫుటవాక్। చకారాంతం। యీ ౨ స్పష్టంగాకుండా బలికేవా
ని పేళ్లు। గర్హ్యవాదీ। కద్వదః। యీ ౨ [illegible]ంగా బలికేవా
ని పేళ్లు। కువాదః। కుచరః। యీ ౨ పరదోషాలు బలికేవాని పేళ్లు।
అసౌమ్యస్వరః। అస్వరః। యీ ౨ [illegible]వాని పేళ్లు। రవణః। శబ్దనః।
యీ ౨ మ్రోతశబ్దంచేయువాని పేళ్లు। నాందీవాదీ। నాందీక
రః। యీ ౨ దేవస్తుతిమూడులను ఆశీర్వచనయుక్తంగా నా
ందిచేసేవాని పేళ్లు। నాందియనగా। ఆశీర్వచనసంయుక్తా
స్తుతిర్యస్మాత్ప్రవర్తతే। దేవద్విజనృపాదీనాం తస్మా నాందీతి సం
జ్ఞితా। అనిష్టకరాత్తుల్యులు। దుష్టః। అశుభః। యీ ౨ యిష్టానిష్టా
లున్న। సుఖదుఃఖాదులున్నయు [illegible] పరవశుడైనవాని పేళ్లు।
ఇష్టం వా। అనిష్టం వా। సుఖదుఃఖే వా। సమోయో [illegible]।
తూష్ణీంశీలః। పరవశ [illegible]। ఏడమూకః। అని అనేడమూ
కః। యీ ౨ శబ్దంవినను మాట్లాడలేకుండుకున్నయెరగనివా
ని పేరు। విడమూకః। అని కొందరందురు। తూష్ణీంశీలః। తూ
ష్ణీకః। యీ ౨ మాట్లాడక వూరకుండేవాని పేళ్లు। నగ్నః।
అవాసాః। సకారాంతం। దిగంబరః। యీ ౩ దిసమొలవాం
డేవాని పేళ్లు। నిష్కాసితః। అవకృష్టః। యీ ౨ వెళ్లగొట్టబడ్డ
వాని పేళ్లు। అపధ్వస్తః। ధిక్కృతః। యీ ౨ తిరస్కరింపబడ్డవాని
పేళ్లు। ఆత్తగర్వః। అభిభూతః। యీ ౨ రాజుచేతగాని ఇత
రులచేతగాని పోగొట్టబడ్డ గర్వంగలవాని పేళ్లు। [illegible]
[illegible]తః। [illegible] యీ ౨ [illegible]। యీపేరే అని కొందరందురు

౧౩౯

శ్రీ ... విశేష్యనిఘ్నము ౩౦౩౪ వ- ౧

కు దాపితః। సాంధితః। యీ ౨ దండుగగా నబడినవానిపేర్లు। అపధ్వ
స్తః। నిరస్తః। ప్రత్యాఖ్యాతః। నిరాకృతః। యీ ౪ అన్నియు సవరి
హరింపబడ్డవానిపేర్లు। నికృతః। విప్రకృతః। యీ ౨ తెపబడ్డవానిపే
ర్లు। విప్రలబ్ధః। వంచితః। యీ ౨ మోసపుచ్చబడ్డవానిపేర్లు। మ
నోహతః। ప్రతిహతః। ప్రతిబద్ధః। హతః। యీ ౪ ఇచ్ఛా సా
మర్థ్యం బూని మనస్సున ఉత్సాహంచెడ్డవానిపేర్లు। అధిక్షిప్తః।
ప్రతిక్షిప్తః। యీ ౨ నిందాక్షేపం సేయబడ్డవానిపేర్లు। వినయవృత్తమున
కిలంపబడ్డవానిపేర్లని కొందరందురు। ఆవహాయుట ప్రవృత్తియుక్త
ప్రతిక్షిప్తస్తు అప్రమత్తే। అనికీలితః। సంయతః। యీ ౨ బొండకొయ్యవే
య్యబడ్డవానిపేర్లు। ఆపన్నః। ఆపత్ప్రాప్తః। యీ ౨ ఆపదబొంది
నవానిపేర్లు। కాందిశీకః। భయద్రుతః। యీ ౨ భయపడిపా
రిపోయినవానిపేర్లు। ఆక్షారితః। క్షారితః। అభిశస్తః। యీ ౩ పర
స్త్రీగమనాది దోషాలచేత ఆరోపింపబడ్డవానిపేర్లు। సంకసు
కః। అస్థిరః। యీ ౨ నిలుకడలేనివానిపేర్లు। వ్యసనార్తః। ఉ
పరక్తః। యీ ౨ దైవకృతంగాని మనుష్యకృతంగాని ఇబ్బంది
కరపేరగలవానిపేర్లు। మూండం పెదలంగాగల వ్యసనాదు
లుగలవానిపేర్లని కొందరందురు। విహస్తః। వ్యాకులః।
యీ ౨ శోకాదులచేత యుక్తాయుక్త వివేచన తెలియక కలి
పిడినవానిపేర్లు। విక్లవః। విహ్వలః। యీ ౨ శోకాదులచేత
నుతనను అవయవాలను ధరియించ శక్తిలేనివానిపేర్లు। వి
వశః। యీ శబ్దం అవశ్యమరణం చేత సందూషితమైనబు
ద్ధిగలవానిపేర్లు। కశ్యః। కశార్హః। యీ ౨ అపరాధంవ

విశేష్యనిఘ్నవర్గః

ల్లను చబుక్కుపెట్లకు తగినవానిపేర్లు। ఆతతాయీ। వధోద్య
తం। యీ శబ్దం చంపుటకు ఉద్యోగించిన ఆతతాయి వాని
పేర్లు। ద్వేష్యః। అక్షిగతః। యీ ౨ ద్వేషింపదగినవానిపేర్లు। వ
ధ్యః। శీర్షచ్ఛేద్యః। యీ ౨ చంపదగినవానిపేర్లు। విష్యః। విషంచే
త చంపదగినవానిపేరు। ముసల్యః। రోకటిచేత చంపదగినవాని
పేర్లు। శిక్యాకీతః ... తం। యీ ౨ మంచి
ఆసాధంగలవానిపేర్లు। పాతకము గీకరించి పాపాచార
నిపేర్లని కొందరందురు। చపలః। చికురః। యీ ౨ దోషంవి
చారించక పదాదులచేతనే నవపేర్లు। అవిమృశ్యకారీ। యః
తాత్పర్యం ప్రారంభ్యే పదబంధనాదికంకురన్నతి। అనిమృత
స్తారి తాత్పర్యతలు లుచపలో బుద్ధిజ్ఞేయః। అని। దోషైకదృక్।
పురోభాగీ। నవాకాంతం। యీ ౨ దోషము
నకాకాంతం। పురోభాగి। సరాకాంతం। యీ ౨ దోషము
సవలికేవానిపేర్లు। నికృతః। అనృజుః। శఠః। యీ ౩ కుటిలం
గలవానిపేర్లు। కర్ణేజపః। సూచకః। పిశునః। యీ ౩ కొండె
వానిపేర్లు। దుర్జనః। ఖలః। యీ ౨ దుష్టునవానిపేర్లు। నృశం
సః। ఘాతుకః। క్రూరః। పాపః। యీ ౪ న్నపరులకు బాధ
చేసే స్వభావంగలవానిపేర్లు। ధూర్తః। వంచకః। యీ ౨ మో
సపుచ్చువానిపేర్లు। అజ్ఞః। మూఢః। యథాజాతః। మూ
ర్ఖః। వైధేయః। బాలిశః। యీ ౬ తెలియకపేసవానిపేర్లు। కద
ర్యః। కృపణః। క్షుద్రః। కింపచానః। మితంపచః। యీ ౫
న్నభోక్తనికి బెట్టక తానుదినక కూడబెట్టేవానిపేర్లు। నిస్వ
దుర్విధః। దీనః। దరిద్రః। దుర్గతః। యీ ౫ దరిద్రునిపేర్లు

అమరం ఆంధ్ర వ్యాఖ్యాసహితం॥ కాం ౩॥ వ - ౧

వనీపకః। యాచనకః। మార్గణః। యాచకః। అర్థీ। నకారాంతం।
యీ ౫ అడిగెడువాని పేర్లు। అహంకారవాన్। అహంయుః। యీ ౨
అహంకారంగలవాని పేర్లు। శుభంయుః। శుభాన్వితః। యీ
౨ శుభంగలవాని పేర్లు। దివ్యోపపాదుకాః। యీ శబ్దం దేవతల
పేరు। దేవతలు ఉత్పన్నమైనప్పుడే పూర్ణదేహులుగనక [illegible] మాత్రా
దులను పెట్టించక ప్రాదుర్భవించేవారుగనక [illegible] దివ్యోప
పాదుకులనబడుదురు। మనుష్యులు పశువులు మొదలైన వివరావి
వల్ల పుట్టేవిగనక జరాయుజాః అనబడును। పుట్టలు వుల్లలు [illegible]
యీగలు మొదలైనవి చెమ్మవల్ల పుట్టేవిగనక స్వేదజాః అనబడు
ను। పక్షులు పాములు మొదలైనవి గుడ్లవల్ల పుట్టేవిగనక అండ
జాః అనబడును। చెట్లు మొదలుగాగలవి భూమిని భేదించి
పుట్టేవిగనక ఉద్భిదః అనబడును। ఉద్భిత్। దకారాంతం। ఉ
ద్భిజ్జం। ఉద్భిదం। యీ ౩ వృక్షాదులకు పేర్లు। సుందరం।
రుచిరం। చారు। యీ శబ్దం ఉకారాంతనపుంసకం। సుషమం।
సాధు। ఉకారాంతనపుంసకం। శోభనం। కాంతం। మనో
రమం। రుచ్యం। మనోజ్ఞం। మంజు। మంజులం। యీ ౧౨ సౌం
దర్యవస్తువుకు పేర్లు। ఆసేచనకం। యెన్నిమార్లు చూచినా తృ
ప్తి తీరని వస్తువు పేర్లు। ఆసేచనకమని [illegible] అందరు
చెప్పుదురు। అభీష్టం। అభీప్సితం। హృద్యం। దయితం। వల్ల
భం। ప్రియం। యీ ౬ ఇష్టమైన వస్తువుకు పే
ర్లు। నికృష్టః। ప్రతికృష్టః। అర్వ। నకారాంతం। రేఫః। యాప్యః
[illegible] అకారాంతం। అవమః। అధమః [illegible]

[illegible] కుపూయః। కుత్సితః। అవద్యః। ఖేటః। గర్హ్యః। అణకః। యీ
[illegible] ముఖ్యము కాని [illegible] వస్తువుకు పేర్లు। మలీమసం। మలి
నం। కచ్చరం। మలదూషితం। యీ ౪ [illegible] మలినవస్తువుకు పేర్లు। మలినం।
[illegible] నిర్మలం [illegible] పేర్లు।
పూతం। పవిత్రం। మేధ్యం। యీ ౩ పవిత్రమైన వస్తు
వు పేర్లు। వీధ్రం। విమలార్థకం। యీ ౨ నిర్మలవస్తువుకు పే
ర్లు। నిర్ణిక్తం। శోధితం। మృష్టం। నిఃశోధ్యం। అనవస్కరం। యీ
౫ [illegible] శోధింపబడ్డ వస్తువు పేర్లు। అసారం।
ఫల్గు। [illegible] యీ ౨ సారములేని [illegible] పేర్లు।
శూన్యం। వశికం। తుచ్ఛం। రిక్తకం। యీ ౪ [illegible]
పేర్లు। ప్రధానం। ప్రముఖః। ప్రవేకః। అనుత్తమః। ఉత్త
మః। ముఖ్యః। వర్యః। వరేణ్యః। ప్రవర్హః। అనవరార్ధ్యః।
పరార్ధ్యః। అగ్ర్యః। ప్రాగ్రహరః। ప్రాగ్ర్యః। అగ్ర్యః। అగ్రీయః। అ
గ్రియః। యీ ౧౭ ప్రధానమైనవాని పేర్లు। ప్రధానశబ్దం నిత్య
[illegible]। శ్రేయాన్। శ్రేష్ఠః। పుష్కలః। [illegible]
నపుంసకలింగం। సత్తమః। [illegible] శ్రేష్ఠః। పుష్కలః। అ
[illegible] శ్రేష్ఠమైనవాని పేర్లు [illegible]
[illegible] శ్రేష్ఠం [illegible]
[illegible] ఆదిశబ్దాలకు శ్రేష్ఠ [illegible]
[illegible] ప్రధానశబ్దం మొదలుగా [illegible]
[illegible] శ్రేష్ఠ [illegible]

అమరం ఆంధ్రభాషావ్యాఖ్యానం॥ కాం ౩॥ వ...

వ్యాఘ్రః।పుంగవః।ఋషభః।కుంజరః।సింహః।శార్దూలః।నాగః।యీ ౭ శబ్దములు
సమాసమందు ఉత్తరపదమైతే శ్రేష్ఠార్థమును చెప్పును యెట్లంటే పురుషవ్యాఘ్రః
చెప్పును।ఈ ప్పుడు పుంలింగాలై యుండును।యెలాగంటే
ను।పురుషవ్యాఘ్రః।ముని పుంగవః।రాజర్షభః।నృపకుంజ
రః।పురుషసింహః।మునిశార్దూలః।గజనాగః।అ
ని ఆదిశబ్దంచేత పురుషచంద్రాదులు చెప్పబడెను।ఉత్తరస్యం।అ
ప్రధానం।ఉపసర్జనం।యీ ౨ అప్రధానంగాను వానిపేర్లు।
యీ ౨ శబ్దాలు నిత్యనపుంసకాలు।విశంకటం।పృథులం।బృహ
త్।తనపుంసకం।బృహత్ తకారాంతం।విశాలం।పృ
థులం।మహత్ తకారాంతం।రుంద్రం।ఉరు।విపులం।
యీ ౧౦ న్ని యెడమగలవానిపేర్లు।పీనం।పీనం।స్థూలం।పీవ
రం।యీ ౪ బలిసినవాని పేర్లు।పీవన్ తకారాంతం।స్త్రీలింగ
మైనప్పుడు పీవరం అని అందును।స్తోకః।అల్పః।క్షుల్లకః।
సూక్ష్మః।శ్లక్ష్ణం।దభ్రం।కృశం।తనుయీ ౮ సన్నమైన
నాలిపోగులు మొదలైనదానిపేర్లు మాత్రా త్రుటిః।యీ
౨ స్త్రీలింగాలు।లవః।లేశః।కణః।అణుః।యీ ౪ ఉప్పిడి
గాలు।యీ ౬ న్ని కొంచమైనదానిపేర్లు స్తోకశబ్దమే మొద
లుకొని అణుశబ్ద పర్యంతమైన శబ్దాలు ౧౦ న్ని కొంచమై
నదానిపేర్లైఅనికొందరందురు।అత్యల్పం।అల్పిష్ఠం।కనీయః।
అణీయః।యీ ౪ మిక్కిలి కొంచమైనదానిపేర్లు।అపిశ
బ్దంచేత కనిష్ఠ అణిష్ఠశబ్దాలు చెప్పబడెను।అల్పీయః కనీయః
యి ౨ అనియన్నీయీ శబ్దాలు సకారాంతాలు।ప్ర

విశేష్యనిఘ్నవర్గః

భూతం।ప్రచురం।ప్రాజ్యం।అదభ్రం।బహులం।బహు।పు
రుహం।పురుహూయుష్మః।స్ఫిరం।భూయః।సకారాంతం।
భూరి।యీ ౧౨ అధికమైనదానిపేర్లు పరశ్శతం।సహస్రా
ధికాః యీ ౨ అధికమైన దానిపేర్లు ఆదిశబ్దంచేత సహ
స్రంటె అధికమైన సంఖ్యగలిగినవస్తువుపేర్లు శతశబ్దంచేతను
శతంటె అధికమైన సంఖ్యగలిగినట్టు పంచశాదులు యీ
విశేషణ శబ్దాలు వచ్చి పర
ది మొదలైనవి చెప్పబడెను।యీ పరశ్శతాదిశబ్దాలు
మైనప్పుడు మూడులింగాలయందు వర్తించును।
ఆలోకయామాస హరిమహీధరా
నధిత్యకాంతస్థలిష్టపరః శ్శతాన్
అనిమాఘకావ్యమందు త్రిపాదయిందు ప్రతి ....యుత
భౌమపరస్సహస్రాః శతదశసహస్రాంసి అనిభవభూతిశ్లోకస్థ
తాదిశబ్దాలు సంఖ్యాపరాలైనప్పుడు నపుంసకాలు।
పరశ్శతం గవాం పరస్సహస్రాగవాం అని।గణనీయం
గణేయం।యీ ౨ లెక్కపెట్టతగినవస్తువుపేర్లు॥సంఖ్యా
తం।గణితం।యీ ౨ లెక్కపెట్టబడ్డవానిపేర్లు।సమం।సర్వం।వి
శ్వం।అశేషం।కృత్స్నం।సమస్తం।నిఖిలం।అఖిలం।నిశ్శేషం।స
మగ్రం।సకలం।పూర్ణం।అఖండం।అనూనకం।యీ ౧౪
అంతానుస్యూతమైన అప్రధానకపేర్లు।ఘనం।నిరంతరం।సాం
ద్రం।యీ ౩ దట్టమైనదానిపేర్లు।పేలవం।విరళం।తనుః।యీ
౩ పలుచనిదానిపేర్లు।సమీపః।నికటః।ఆసన్నః।సన్నికృష్టః।
సనీడః।సదేశః।అభ్యాశః।సవిధః।సమర్యాదః।సవేశః।
అభ్యాసః।అనిదంతాసములయిందు రభ్యసుదు।సవిధః।సమ

సన్నీడః | సంవేశః | ఉపకంఠం | అంతికం | అభ్యర్ణం | అభ్యగ్రం |
అభితః | ఈ ౧౬ దగ్గఱైన దానిపేర్లు | సంసక్తం | అవ్యవహి-
తం | అపదాంతరం | ఈ ౩ ఎడములేని దానిపేర్లు | నేదిష్ఠం | అం-
తికతమం | ఈ ౨ మిక్కిలిని సమీపంబైన దానిపేర్లు | దూ-
రం | విప్రకృష్టకం | ఈ ౨ దవ్వైన దానిపేర్లు | దవీయః | సకారాం-
తం | దవిష్ఠం | సుదూరం | ఈ ౩ మిక్కిలిని దవ్వైన దానిపేర్లు | దీ-
ర్ఘం | ఆయతం | ఈ ౨ నిడుపైన దానిపేర్లు | వర్తులం | నిస్త-
లం | వృత్తం | ఈ ౩ వట్రువ అయిన దానిపేర్లు | బంధురం | ఉ-
న్నతానతం ఒకచోట మిట్టయై ఒకచోట వంగిన దానిపే-
రు | పొడవైన దానికిన్ని కేవలం వంగిన దానికిన్ని పేరు | బంధురా-
దబంధురాకత్వొన... బంధురః | అనికధి సుడు |
ఉచ్చః | ప్రాంశుః | ఉన్నతః | ఉదగ్రః | ఉచ్ఛ్రితః | తుంగః | ఈ
౬ ఎత్తైన దానికి పేర్లు | వామనః | న్యఙ్ | చకారాంతం |
త్రిలింగమైనప్పుడు నిచి అని వుండును | నీచః | ఖర్వః | హ్ర-
స్వః | ఈ ౫ పొట్టియైన దానికి పేర్లు | అవాగ్రం | అవన-
తం | ఆనతం | ఈ ౩ వంగిన దానికి పేర్లు | అరాళం | వృజి-
నం | జిహ్మం | ఊర్మిమత్ | తకారాంతం | కుంచితం |
నతం | ఆవిద్ధం | కుటిలం | భుగ్నం | వెల్లితం | వక్రం | ఈ ౧౧
వంకైన దానికి పేర్లు | ఋజుః | అజిహ్మః | ప్రగుణః | ఈ
౩ చక్కనైన దానికి పేర్లు | వ్యస్తః | అప్రగుణః | ఆకు-
లః | ఈ ౩ చెదిరిన దానికి పేర్లు | శాశ్వతః | ధ్రువః | నిత్యః |

విశేష్యనిఘ్నవర్గః॥

సదాతనః | సనాతనః | ఈ ౫ నాశములేనియట్టి కాలమందు ఉం-
డు దానికి పేర్లు ॥ స్థాస్నుః | స్థిరతరః | స్థేయః | సకారాంతం |
ఈ ౩ పెక్కుకాలంబు ఉండెడు దానికిపేర్లు | శాశ్వతశబ్దం మొదలు ఈ
పర్యంతమైన శబ్దములు కన్నెపేర్లు ఈ వేదనకి ఉదరందుము | కూ-
టస్థః | ఈ ౧ శబ్దం వికారంలేక ఒక్కరూపుగనే సర్వకాలమందుం-
డే ఆత్మాదులకు పేరు | స్థావరః | ప్రాణివ్యతిరిక్తమైన వృక్షా-
దులకు పేరు | చరిష్ణు | జంగమం | చరం | త్రసం | ఇంగం | చరా-
చరం | ఈ ౬ తిరుగులాడే స్వభావంగల మనుష్యాదులకు పే-
ర్లు | చలనం | కంపనం | కంప్రం | ఈ ౩ కదలే స్వభావంగల అశ్వ-
త్థదళాదులకు పేర్లు | చలం | లోలం | చలాచలం | చంచలం | తరళం |
పారిప్లవం | పరిప్లవం | ఈ ౭ కదలే దానికి పేర్లు | అతిరిక్తః | సమ-
ధికః | ఈ ౨ మిగిలిన దానికి పేర్లు | దృఢసంధిః | సంహతః | ఈ ౨
దృఢమైన కీలుగలిగిన పాషాణాద్యవయవాదులకు పేర్లు | కర్కశం |
కఠినం | క్రూరం | కఠోరం | నిష్ఠురం | దృఢం | జరఠం | మూర్తిమత్ |
తకారాంతం | మూర్తం | ఈ ౯ గట్టైన దానికి పేర్లు | ప్రవృద్ధం |
ప్రౌఢం | ఏధితం | ఈ ౩ పెరిగిన దానికి పేర్లు | పురాణః | ప్రత-
నః | ప్రత్నః | పురాతనః | చిరంతనః | ఈ ౫ ప్రాతదానికి పేర్లు
ప్రత్యగ్రః | అభినవః | నవ్యః | నవీనః | నూతనః | నవః | నూత్నః |
ఈ ౭ క్రొత్తదానికి పేర్లు | సుకుమారం | కోమలం | మృదులం |
మృదు | ఈ ౪ మెత్తని దానికి పేర్లు | అన్వక్ | చకారాంతం | త్రిలిం-
గమైనప్పుడు అనూచి అని వుండును | అన్వక్షం | అనుగం | అను-
పదం | ఈ ౪ శబ్దములు నపుంసకలింగమున్ను అవ్యయమున్ను ఈ ౪
న్ను వెనకబాయని దానికి పేర్లు | ప్రత్యక్షం | ఐంద్రియకం | ఈ ౨ నే

అమరం ఆంధ్రవ్యాఖ్యానసహితము కాం౹౹ వ---

త్రాదిపంచేంద్రియాలచేత నున్నమైతెలియబడ్డరూపరసాదుల
కుపేర్లు॥ అప్రత్యక్షం। అతీంద్రియం। యీ౨ ఇంద్రియాలచేత తెలి
యబడనిరూపరసాదులకుపేర్లు॥ ఏకతానః। అనన్యవృత్తిః।
ఏకాగ్రః। ఏకాయనః। ఏకసర్గః। ఏకాగ్ర్యః। ఏకాయనగతః।
యీ౭ ఏకాగ్రచిత్తుడైనవానిపేర్లు॥ ఆదిః। పూర్వః। పౌరస్త్యః।
ప్రథమం। ఆద్యం। యీ౫ మొదటిదానికిపేర్లు॥ ఆదిశబ్దం పు
ల్లింగం॥ అంతః। పుల్లింగనపుంసకలింగాలయందువర్తించును।
జఘన్యం। చరమం। అంత్యం। పాశ్చాత్యం। పశ్చిమం। యీ౬ కడ
పటిదానిపేర్లు॥ మోఘం। నిరర్థకం। యీ౨ ప్రయోజనం
లేనిదానికిపేరు॥ స్పష్టం। స్ఫుటం। ప్రవ్యక్తం। ఉల్బణం। యీ౪
ప్రకటమైనదానిపేర్లు॥ సాధారణం। సామాన్యం। యీ౨ అ
నేకులకుపొత్తైనదానిపేరు॥ ఏకాకీ। నకారాంతం। ఏకః। ఏక
కః। యీ౩ సహాయంలేక వొక్కడైయున్నవానిపేర్లు॥ అన్య
తరః। ఏకః। త్వః। అన్యః। ఇతరః। యీ౫ స్వప్రత్యర్థకంకా
నిదైనదానిపేర్లు॥ ఉచ్చావచం। నైకభేదం। యీ౨ అనేకప్రకా
రమైనచిత్రాదులుమొదలైనదానిపేరు॥ ఉచ్చండం। అవి
లంబితం। యీ౨ త్వరగలవానిపేర్లు॥ అరుంతుదం। మ
ర్మస్పృక్। శకారాంతం। యీ౨ ఆయాలనొప్పించేమా
టలుమొదలైనదానిపేర్లు॥ అబాధం। నిరర్గళం। యీ౨ అ
డ్డపాటులేనిదానికిపేరు॥ ప్రసవ్యం। ప్రతికూలం। అపస
వ్యం। అపష్టు। యీ౪ ప్రతికూలమైనదానికిపేర్లు॥ వా
మం। సవ్యం। యీ౨ రెండు శరీరమందలియెడమపార్శ్వము

విశేష్యనిఘ్నవర్గః॥

పేర్లు॥ అపసవ్యం। దక్షిణం। యీ౨ శరీరమందలికుడిదిక్కుపేర్లు॥ సం
కటం। సంబాధః। యీ౨ యిరుకటపుత్రోవపేర్లు॥ కలిలం। గహనం।
యీ౨ చొరరానిచోటికిన్ని యెరుగరానిదానికిన్నిపేర్లు॥ సం
కీర్ణం। సంకులం। ఆకీర్ణం। యీ౩ వొకటొకటికలిసినదానిపేర్లు॥
ముండితం। పరివాపితం। యీ౨ బోడిగాచెయ్యబడ్డదానిపేర్లు॥
గ్రథితం। గ్రంథితం। దృబ్ధం। యీ౩ కట్టబడ్డపుష్పమాలికాదు
లకుపేర్లు॥ విసృతం। విస్తృతం। తతం। యీ౩ విరివిగలదానికి
పేర్లు॥ అంతర్గతం। విస్మృతం। యీ౨ మఱవబడ్డవానిపేర్లు॥
ప్రాప్తం। ప్రణిహితం। యీ౨ పొందబడ్డదానికిపేర్లు॥ వెల్లి
తం। ప్రేంఖితః। ఆధూతః। చలితః। కంపితః। ధుతః। యీ
౬ కదలింపబడ్డదానిపేర్లు॥ నుత్తః। నున్నః। అస్తః। నిష్ఠ్యూ
తః। విద్ధం। క్షిప్తం। ఈరితః। యీ౭ త్రోయబడ్డదానిపే
ర్లు॥ పరిక్షిప్తం। నివృతం। యీ౨ కోటమొదలైనదానిచేతచు
ట్టబడినదానిపేర్లు॥ మూషితం। ముషితం। యీ౨ దొం
గిలింపబడ్డదానిపేర్లు॥ ప్రవృద్ధం। ప్రసృతం। యీ౨ పెంపొం
దిపెరిగినదానిపేర్లు॥ న్యస్తం। నిసృష్టం। యీ౨ పెట్టబడ్డదాని
పేర్లు॥ గుణితం। ఆహతం। యీ౨ గుణింపబడ్డసంఖ్యకు
పేర్లు॥ నిదిగ్ధం। ఉపచితం। యీ౨ కొలవొచ్చినదాని
దులకుపేర్లు॥ గూఢం। గుప్తం। యీ౨ దాచబడ్డదాని
పేర్లు॥ గుంఠితం। రూషితం। యీ౨ ధూళిచేతమూ
గబడ్డదానిపేర్లు॥ ద్రుతం। అవదీర్ణం। యీ౨ కరగబ

(శ్రీ)ఘుకట్టి అర్థవ్యాఖ్యానం॥ ౨౨౩॥ వ---

సింపబడ్డదానిపేళ్లు సోఢం|క్షాంతం|యీ ౨ పైకొప్పబడ్డదా
నిపేర్లు|ఉద్వాంతం|ఉద్గతం|యీ ౨ త్రేగాదులనుప్రకాశిం
చుటను నిశ్చయించినవేళ్లు రుమొదలైనదానిపేళ్లు|ఉద్వాంతపు
సిద్ధాన్నమును వాప్రసమునిటోందరందురు|దాంతః|దమితః|
యీ ౨ ఆచార్యుడులచేతను శిక్షింపబడ్డశిష్యులకు
పేళ్లు|శప్తః|శాపమైనవారిదాంతః|ఆనవయుక్తునస్సంకల్పిత
వానినిదాంతశబ్దంపేరుగాచెప్పినారు|యుక్తనైతే వశా
న్యాదాంతదమితశబ్దాలుబ్రాహ్మణాదులసహించిన
వానిపేళ్లనికొందరందురు|శాంతః|శమితః|యీ ౨ శ
మింపనేయబడ్డదేవతాదులకుపేళ్లు|ప్రార్థితః|అర్థితః|
యీ ౨ అడుగబడ్డవస్తువులకుపేళ్లు|జ్ఞప్తః|జ్ఞాపితః|యీ
౨ యెరిగింపబడ్డవానిపేళ్లు|చన్నః|చాదితః|యీ ౨ కప్ప
బడ్డవానిపేళ్లు|పూజితః|అంచితః|యీ ౨ పూజింప
బడ్డదేవతాదులపేళ్లు|పూర్ణః|పూరితః|యీ ౨ జ
లాదులచేతనిండింపబడ్డకలశాదులపేళ్లు|క్లిష్టః|క్లేశితః|
యీ ౨ దారిద్ర్యాదులచేతనుపీడింపబడ్డమనుష్యుల
కుపేళ్లు|అవసితః|సితః|యీ ౨ ముగిసినకార్యాదు
లకుపేళ్లు|ప్రుష్టప్లుష్టపుష్పితాదర్ధైఅనియీవిమొదలైనఉ
తశబ్దపర్యంతమునున్నవాకపాదం శోకటుంపెళ్ళగాజెప్పు
చున్నాడు|ప్రుష్టః|ప్లుష్టః|ఉషితః|దగ్ధః|యీ ౪ కన్నిరా
ల్చబడ్డదానికిపేళ్లు|తష్టః|త్వష్టః|తనూకృతః|యీ ౩

విశేష్యనిఘ్నవర్గః॥

చెక్కబడ్డకాష్ఠాదులకుపేళ్లు|వేధితః|ఛిద్రితః|విద్ధః|యీ ౩
బెజ్జంబుస్సబడ్డరత్నాదులపేళ్లు|విన్నః|విత్తః|విచారితః|
యీ ౩ విచారింపబడ్డకార్యంమొదలైనదానిపేళ్లు|నిష్ప్రభః|
విగతః|అరోకః|యీ ౩ కాంతిలేనిదివాచంద్రాదులకుపే
ళ్లు|విలీనః|విద్రుతః|ద్రుతః|యీ ౩ కరిగినఘృతాదుల
కుపేళ్లు|సిద్ధః|నిర్వృత్తః|నిష్పన్నః|యీ ౩ పాకాదులచే
త ఆయత్తమైనఅన్నాదులకుపేళ్లు|దారితః|భిన్నః|భేదితః|
యీ ౩ వ్రక్కలింపబడ్డదానికిపేళ్లు|ఊతం|స్యూతం|ఉతం|
యీ ౩ సూదిచేతకుట్టబడ్డబట్టమొదలైనదానికిపేళ్లు|స్యా
దర్హితేనమస్యితాయనియివిమొదలుకొనివక్ష్యమగునేప
ద్యాంతమున్నఆకాన్తవృత్తాలు|ఉపగతశబ్దపర్యంతము
న్నవాక్యాకు అర్ధంఖోకదానికిపర్యాయాలు|అర్హితం|న
మస్యితం|నమసితం|అపచాయితం|అర్చితం|అపచి
తం|యీ ౬ నమస్కరింపబడ్డదేవతాదులకుపేళ్లు|వరివసితం
వరివస్యితం|ఉపాసితం|ఉపచరితం|యీ ౪ శిష్యా
దులచేతసేవింపబడ్డఉపాధ్యాయాదులకుపేళ్లు
సంతాపితః|సంతప్తః|ధూపితః|ధూపాయితః|
దూనః|యీ ౫ అగ్న్యాతపాదులచేతతపింపజేయ
బడ్డవానిపేళ్లు|హృష్టః|మత్తః|తృప్తః|ప్రహ్లన్నః|
ప్రముదితః|ప్రీతః|యీ ౬ సంతోషించుచున్నవాని
పేళ్లు|ఛన్నం|ఛాదితం|యీ ౨|నంక్లృప్తం|దాతం|దితం|

అమరం ఆంధ్రవ్యాఖ్యాసంగ్రహ ... ౧

[illegible]

విశేష్యనిఘ్నవర్గః

[illegible]

సంకీర్ణవర్గః

[illegible]

ద్రుతం ఆంధ్ర భాషా తత్సమ॥ తా ౩౫ వ- ...

బ ... కేశవ్యుని ష్ఠ్న ప్రకరణము ందున్న సా ... దిశబ్దాలు సా నా

త్ర ప్రకరణము ందున్న ... దులు అర్థ్యయ ప్రకరణము ందున్న సం

తిగా దిప్ప బడి యున్నవి యీ వర్ణయుండ్రి నా క్రియా విభావవచ

న శబ్దాలున్న ... పరస్పాది విశేష్యనిష్ఠ శబ్దాలున్న ... యు

నాదిని యు లింగశబ్దాలున్న ... దికరణాచ నశబ్దాలున్న

[illegible]

... సంకేతార్థ వర్ణన

గవు ... వాంచవవెగనక తత్ప్రయ ... యీ ... జేసెదరు ...

తత్సమ నకారాంతనపుంసకలింగం పుల్లింగము ... కర్త్వా

... యా ... యాం ... పున్నపుంసకత ... అవిరు ... చెప్పినా

... అపరస్పరాః యీ శబ్దం ... నిగమనాదిత్రయ

[illegible]

ఉదారో దాతమహతోః ఉదారుడు దాతకు పేళ్లు। వివరణ [illegible] ॥ ఆ రెండు [illegible] దాత [illegible] గుణవంతుడు అను వాని పేళ్లు। [illegible] ౹౹ యీ రెండు అనుయ దురు గాలించుకొనుమను పేళ్లు। [illegible] అర్థ [illegible] యీ రెండు యితరుల వలె వెదికించుకొను పేళ్లు। [illegible] యీ రెండు [illegible] పేళ్లు। శ్రేయసి యీ శబ్దం [illegible] ప్రవాహ [illegible] యీ రెండు [illegible] పరం పరకు పేరు। ప్రవాహ [illegible] గతాదుల వలెనుండి [illegible] విరిగి నడుచువారు [illegible] యీ రెండు [illegible] వెళ్లు। [illegible] యీ రెండు [illegible] మాత్రునకు పేళ్లు। [illegible] యీ రెండు అనింద్య [illegible] పేళ్లు। [illegible] శబ్దం [illegible] యీ [illegible] అని కొందరందురు। అవిచారము [illegible] [illegible] యీ రెండు [illegible] పేళ్లు। విఘ్నః। అంతరాయము ప్రత్యూహము యీ మూడు విఘ్నం పేళ్లు। ఉపఘ్నము సమీపముందుండె ఆధారమునకు పేళ్లు। నివేశము ఉపభోగము యీ రెండు భోగమునకు పేళ్లు। పరిసర్పము పరిక్రియ యీ రెండు చుట్టు తిరుగుటకు పేళ్లు। విధురము ప్రవిశ్లేషము యీ రెండు [illegible] పేళ్లు। విధుర శబ్దం [illegible] వెనుక [illegible]

సంకీర్ణవర్గః ౹౹

విచ విశ్లేషే। విధురం। వితతే త్రిష్వ త్రినాం దశ్లేషముందు। అభిప్రాయ ఛందసీ ౹౹ యీ శబ్దం అతాభిప్రాంతము। అభిప్రాయము వశాచందా అన్నన్నా నార్థమందు చెప్పుచున్నాడు గనుక నతారాంతగ [illegible] యిది చెప్పెడు। ఆశయః ౹౹ యీ మూడు అభిప్రాయము పేళ్లు। సంక్షేపః [illegible] యీ రెండు విస్తారం [illegible] పేళ్లు పర్యవసానం విరోధనం। యీ రెండు విరోధించుట పేళ్లు। పరిసవాసె పరిహారః ౹౹ యీ రెండు భూమియందు। అంత పవిరు. గు పేళ్లు। ఆస్నా ౹౹ ఆసనా। స్థితి ౹౹ యీ మూడు ఉనికి పేళ్లు। విస్తారః ౹౹ విగ్రహః ౹౹ వ్యాసః ౹౹ యీ మూడు విరిది పేళ్లు। అవిస్తార [illegible] సంబంధమైతెను విస్తరః ౹౹ అనిమ అనబడును। [illegible] అంటె నుపాం విస్తరః ౹౹ అనిమ దర్శనం [illegible] యీ రెండు [illegible] పేళ్లు। సంవహనం అనెపాత్రం గద్దు। ఆ పాత్రం [illegible] అనేక మంది [illegible] దర్శనమందు వర్తించును వారి వ్యాప్తి [illegible] అన్నాథ [illegible] దర్శనమందు వర్తించును। అను [illegible] ప్రయోగాలున్ను। తాంతావ [illegible] సంస్కరతకై అని [illegible] సంవాహం సవమ [illegible] అని భాస్కర [illegible] సంవాహ [illegible] వర్తతాం [illegible] అని [illegible] వినా శః। అదర్శనం। యీ [illegible] పేళ్లు। నశిర్ధా [illegible] అదర్శనమందు వర్తించినాడు గనుక తాను సనా

[illegible]

[illegible]

దర్శనం| ఆలోకనం| ఈక్షణం| యీ౩ చూచుట పేరుః| ప్ర
త్యాఖ్యానం| నిరసనం| ప్రత్యాదేశః| నిరాకృతిః| యీ౪ [illegible]
పేరుః| ఉపశాయః| విశాయః| యీ౨ [illegible]
[illegible] నిద్రపోవుటకు పేరుః| అర్తనం| ఋ
తీయా| హృణీయా| ఘృణా| యీ౪ [illegible] పేరుః| వ్యత్యాసః| విపర్యా
సః| వ్యత్యయః| విపర్యయః| యీ౪ [illegible] పేరుః| పర్య
యః| అతిక్రమః| అతిపాతః| ఉపాత్యయః| యీ౪ [illegible]
[illegible] పేరుః| [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

వ్యాఖ్యానమును ప్రాంతమై కథయిష్యతి అని [illegible] నమును సుమా
తవాత్తా [illegible] అని [illegible] అని ప్రథమ
నత్వం [illegible] అని [illegible] కరందురు ప్రతి ప్రతి [illegible]
[illegible] ప్రయోగ తన్నతి ప్రతి అనే అన్వయము [illegible]
ముంస్ను [illegible] దుంసుల [illegible] దుంనే| అవిశత్వంవం
[illegible] మందుంను [illegible] మందుంను| [illegible]
[illegible] నము [illegible] నువాక ప్రకారము బొందిన వా
[illegible] ప్రతి [illegible] మందుం
ను వర్తించును| [illegible] ప్రత్రేనధి
[illegible] ప్రతి| [illegible] ప్రతి
[illegible] గాను [illegible] తనుది
[illegible] వనిత్య [illegible] దుంముమ్ము| [illegible] వం
[illegible] ప్రతి [illegible] అని లత్యగాము
నంగాను [illegible] అను [illegible] ప్రతి [illegible]
విద్యుత్| అని [illegible] నకు| [illegible] ప్రతి అని [illegible]
పుత్రే దేవదత్తం [illegible] ప్రతి కొందరందురు| [illegible] నకు
[illegible] ప్రతి [illegible] అని ప్రతి [illegible] మనం
[illegible] గాను [illegible] రుగా [illegible] ను| యి-
[illegible] ప్రతి [illegible] నకు [illegible]| ప్రతి [illegible] ప్ర
[illegible] ప్రయుక్తః| అని
కొందరందురు| ఇతి [illegible] ప్రకరణ [illegible]
[illegible] ఇతి అనే అన్వయము [illegible] మందుంను ప

కరణము నందు [illegible]| ఇటులనే అర్థము నందు గుణమగును
[illegible] దుంను వర్తించును ఇందుకు నుదాహరణము| [illegible]
[illegible] పొలయతి| [illegible] ప్రజె దితి
అని కొందరందురు| ప్రకరణే నతు| ఇతి [illegible]
చ అని ప్రకారాన [illegible] రస్య [illegible] అని మొద
లనే అర్థానకు [illegible]| అనుమతానుం
[illegible] ప్రథమ [illegible]| అని ప్రకాశము దుంను| ప్రకర్షయం
[illegible] ను వర్తించును| ఇందుకు నుదాహరణము| ప్ర [illegible]
[illegible] పాణిః| అని ప్రకర్ష [illegible] పాణిని [illegible] అని ప్రా
[illegible] పురస్తాత్ [illegible] పురస్తాత్
అనే అవ్యయము| పూర్వ దిక్కు యందు| మొదలనే అర్థ
మందుంను| [illegible] అనే అర్థమందుంను ముందర అనే
అర్థమందుంను వర్తించును| ఇందుకు ఉదాహర
ణము| పూర్వదిక్కుకు పురస్తాదుత [illegible] అని పురస్తా
[illegible] అని కొందరందు
రు [illegible] పురస్తాత్ [illegible] తత్ఫలం అ
ని [illegible] పురస్తాత్| [illegible] అని [illegible] పుర
స్తాదు [illegible] అని కొందరందురు ముందరికి పు
రస్తాత్ [illegible] అని [illegible] పురస్తాదను [illegible]
అని కొందరందురు| [illegible] వత్సా [illegible]
మానే [illegible]| [illegible] అనే అవ్య
[illegible] అనే అర్థమందుంను [illegible]

ప్రాకారం । ఉద్రుచాన్నే శ్లాస్నం ౧౪ ॥ వ [illegible]

దుల్ల నాగవరి వర్ణస్తా ప్రయోగమున్ను పతి మూగాని శ్రీ యిమం
దుం స్వవర్తీంచును । యిందు కుడు ధాన్యాకరణోల్లు ॥ సా [illegible]
నను యిరావతార్ణ [illegible] వచ్చురు । అని । యిరావ [illegible]
వపవళ్ళలమూ ప్యాతి । సానవక । అనిన్ని [illegible] రకుం [illegible]
వదుంగ్గా తావత్తి శ్రీ । అని యిరావ తృదినమచ్చుత అనిం
[illegible] రిమూగా నను యిరావ [illegible] తావ [illegible] అని సప్తా
[illegible]
[illegible]

నా సార్థవ [illegible]

[illegible] యందుంను వర్తీంచును । యిందుకు ఉదాహరణాలు
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

వత్కౌతె అని విన్స్యియూనతు ఎతో నావరాంఋుఃనక్షిశత్ల
షగార్జవబుయుపుష్గ ధిఅని అవి తె॰ నాతు వరిశ్రమంనావూ
దునెవుయపత్త్రుకాం అని అలం భూంశ్రావరి యూపి్రకత్రివా
రగాపావతకుతి అలంఅనెఅవ్వయం॥ భూం షగార్ధవలందు
సుప్రాగార్ మనెఅర్ధవుం దుం నూ॥ సముధ్రుని యుందుంను
కాలునెనె అర్ధనుం దుం నువర్తిఁంచునూ॥ యుందుకుదూ
వంరణెట్ట్మానషగాధ్ధానతుఁ అలం వనాక్షస్సవఘూర
హోస్త్ర రం॥ అనిచర్స్యత్తి॥ తస్కాలమొతాష్ట చయవృత్తి
అని కత్తి నిఅలం ఋశ సస్సవ ధాయురాష్టవక్తి అని॥ వా
యునను ఋతు అలం ఇవాదెన యుధార్హ్య తుం తావ్యి అన
వాలంవి తర్కోవరిప్రశ్నయుతి॥ వాలంఅనె అవ్వయం॥ యువా
యుందుం నుప్రశ్నయందునువర్తిఁంచును కోపముందు
నుచ్చత్వేఁం చుదు యుందుంను అనిభ్ర యుందుంను॥ భయ-
ముందుం ను స్మరణమందుంను వర్తిఁంచును॥ యుందుఅ
దాహరణయు॥ యువాతు వాలంబులంపృశతుష్యావాలం
అని ప్రశ్నకు వాలంబెవదప్త్రయుం అనెకోపానను వాలంని
హానాలంబదీశ్రూనే అని చ్చప్పానను వాలంనిలక్ష్మిఅ
నివాలంయుధ్ధాదపరశాస్త్రి అనితాందరందురు॥ అని
షెకుపాలంఋుష్మపాదెఫెఋగాదసాధ్వి అనిభయూనను॥
వాలంరాత్రిసస్వమాయుతి అని స్మృతిశి॥ అత్ర వాలం
త్రిదిహం ... రాఅని సమయాంతికమధ్నరా రితిసమ
యూఅనె అవ్వయం సవిలాపమం. ౧౦ను నధ్ని యుందుఁ

... నానార్థ వర్గ॥ ... సంకీర్ణవర్గః॥
సువర్తిఁచును॥ యుందుకుదూ హరణయు॥ సమ్మిశ్రా
సతుసమయూ వస్తునాకదితె॥ సమ్నిధిసమాయూశ్రైల
రూడానదిఅనిశ్పనశ(ప్ర)ధి వెంచక ఇతి వృషఅనె అ
వ్వయం నదరింనెనెఅర్ధవు అదూరశబ్దముందుంనువర్తిఁం
చును॥ యుందుకుదాహరణయు॥ వరింనెనెయుందుకు పున
ర్గ్వాదిఉరగనస్వరవత్తాలని విశేషనతు ద్రాక్షామధ్వీషిర్మ్
భగాన్ అని జో పన్యస్తు శశ్విధువన్లపెఖ్యేప్రభూ॥ ప్ర
త్యాం నాదపితవపాశ అని తాందరందుదు॥ నిదక్వయుకి
॥ తద్రూపాణిరాశిగి॥ అనె అవ్వయం నిశ్చయమందుంను
ప్రతిషెధమందుంనువర్తిఁంచును॥ యుందుకు దహరణ
యు॥ నిర్ధయతి నిశ్చనాశి నిర్ణయ॥ అని ప్రతిషధానతు
నిధనశిఃనిదన్నతి నిరాకృతని రాకరణ అని నుఫ్యాప్తియుం
నునకాంనుముందు నువర్తిఁంచును ~~...~~
॥ యుందుకుదాహరణయు॥ నుహాస్తిని వృత్తిః॥ నిర్వృ
తిః అని సరాసానకు॥ నిరుక్తిముంధునిశ్చంతనం అని
నాస్తిబంధైబితా త్రితెవికరుగాం మితివృరతిః। ఋరాఅ
నెఅవ్వయం॥ పాచ్చీరవనయుం దుంను॥ అనెతాలమం
దుంను॥ సాశియునకాలమందురిన్నసవిలాపముందుంను
వైవరిత్యవర్ధముందుంను వర్తిఁంచును॥ యుందుకు
ప్రదరహరణయు॥ కొష్టోకచనతు॥ పురాణంఅనెను
వంతర్యామీశ్వరభర్గనపి సుస్థాన్ని అని తాందరం
దురు॥ అనెకవీళాసానతు॥ పురానినం అని॥ పురావన

గతాస్మృతి వత్సేన అని కొందఱందురు నిశ్చయార్థమునకు
ల్పనిర్జిత్య సమాశ్వస్తి భ్యవాన్ అని నియమార్థమునకు
వృత్తిః సారథీః ఖలు యమో ధృశాం ధ్ర్యేవి పాంతా సకుకద్రిరేం
నడతకి కల్యాణ్యవాన్ । అని సమీపో పోభయ । తశి (ఘ్నం) సాంత
ల్యాఖిదు ఖైభిత ఇతి । అఖిఠ ౧ అసి అవ్యయం । పమి
ప్రమందుం నా । యి రుపా శ్వోల యుం ఉద్యం న్న । అంత్తా నసె
అర్థమందుం నురెండు । రుగ్రాసేనె అర్థ్యమందుంనువ
ర్తించు ను । యుందుతు ఉదాహరణలు । సమ్ర్యా పానకు
వారణాశి । వు భితో । భాగీరధి యని । యిరుపాశ్వలకు
జైజై భితశి పాపుకసిద్ధ సింధోః । అని । శీఘ్రార్థకమభి
తశ్చత్ర రాయాతి అని । అంతాననె । అర్థావనకు భుజై
నమంబితో తి ధిః । అని । యదుదు గాననె ఘుందుకు
అభితో హింసతో దంతి మాముపరి గావహి అని నాకు
ప్రతాశ్నా రోహి ప్రదుం ప్రాదుర్ అనె అవ్యయం । సామీప్య
యమందుంను ప్రకాశి వెన్దాని యుందుంనువర్తించు
ను । ఖిన్నమందుంనువర్తించును । యుందుకు ఉదాహ
రణలు నా ఘం నైయాయానకు వి స్ఫోదనశ ప్రాదుష్యాత్వా అని
ప్రతాశించెదాని ప్రాదురాసో ద్యాసుందరా అని ।
ఖిన్నానకు ప్రాదుర్భూతాని । స్యాధైత్యగని అని ప్రా
దుకాసే శత్రుపాణి ర్వైవతాస్నం వసుదేవ సుతః అని కొంద
ఱందురు ॥ మిథో న్యోన్య రహస్య యోరోతి । మిథఃఅ
నె అవ్యయం తమలో నమనె । అర్థమందుంన్ను

ఏకాంతమందుంను వర్తించును । యుందుక్కు ఉదాహరణ
లు తమలో తామనే । అర్థానకు । మిథస్తాం దిస్స
స్త్రైత్రా వరుణౌ మధోనవి వాహ్యస్యః । అని యిరు కాంతాన
కు మిథస్త్రం మధేః । ప్రాకృత్త మస్త్రై వపెనం అని । తిరోంత్ర
ర్ధాతిరశ్చ గర్థేణతి । తిరసనే అనె అవ్యయం అస్తు
రంతమందుంను అడ్డముగా నసె అర్థమందుంన్ను వ
ర్తించును । యుందుకు ఉదాహరణలు । కప్పుటకు అ
భిప్రాయదురుత్యాస్యం । కృష్ణమై స్వస్త్రి రోదధే అని ।
అడ్డముగాననె । అర్థానకు తిరః । కాష్ఠం కురుతిర
స్కరిణో జల గాంభీర్యం తి అని కొందఱందురు ॥ హావి
౧౬౨ షాదశు గాం తిర్వ్యతి వాం అనె అవ్యయం । వ్యధపదుం
యుందున్న । శోకమందుంన్ను । పీడయుందున్ను వర్తిం
చును । యుందుకు ఉదాహరణలు ॥ విషాదానకు హం
హాంకృపుత్రం రక్షస్వః అని । శోకానకు హా లక్ష్మి
తి గదితం నశద్దృశీతా అని । పీడకు హా హా తేని-
మంతాశ్యా స్వేః అని నిందయుందు విస్మయమందు వ
ర్తించును । ఉదాహరణలు । నిందకు హా కర్ణన్నమ
పఘం జాత్తే ద్విజాః అని । విస్మయానకు । హా గజేన
హాతో సం పాః అని ఆఅద్య దుఖ తపైదః ఇతి । అహో హో
అని అవ్యయం । ఆశ్చర్యమందుంను । ఖేదమందుం
ను వర్తించును యుందుకు ఉదాహరణలు । ఆశ్చర్యా
నకు అహో హాం వదానాం నిస్సమానత్వం సుప్రయత్నం

ప్రమరంభ ఆంధ్ర వ్యాఖ్యాన సం౧౩ పా౹ - ౯వ -

యుక్షి౹ అనే శైత్యానతు౹ ఆ పూర్వ పాతస్థము పండితులంచి
ఛెంకి అని౹ అపూర్వ వ్రాసిని విధూర్ణితము ంధుంను గద్యు౹ పో
ఫోరాపవధారణా ఇతిపాం అనే అవ్యయము౹ కారణమందుం
నునిశ్చయమందుంనువర్తించును౹ పుఫర్థమందు
పాదపురాణమందుంనువర్తించునన్న౹ ఉదాహరణంబు
కారణాలునకు అగ్నిరత్న ఘూశామూపాధ్య శ్వతే అని౹ [illegible]
త్రిమస్తా పాతాశ్వతక్షి౹ అని కాళిదరు౹ నిశ్చయమునకు
ప్రాశతక్షి౹ అని పుఫర్థనకు [illegible]
రా [illegible] లక్ష్మణం పాత్యముధా ద్విపాసంధితక్షి౹ పాద
పూరణనకుంను

ఇతి సానార్ధవగల్పి౹ [illegible]

అథ అవ్యయ [illegible]

చిరాయ చిరరాత్రాయ౹ [illegible] సర్వథా [illegible] రాధ్యతే౹
చిరాయ శబ్దం మొదలు మూడు అవ్యయములు౹ అప్పశబ్దం
వంతను చిరంచిరేణా చిరాతి అనే అవ్యయాలు మొదలు [illegible]
న అనింని అనేకకాలము నే౹ అర్థమందుంను వర్తించును
యుండు౹ తు ఉదాహరణాలు౹ [illegible]
[illegible] అని చిరరాత్రాయ సంచితం అని౹ చిర [illegible]
[illegible] అని౹ చిరేణా [illegible]
అని చిరా [illegible] పశ్చాత్ సజ్జతాం [illegible] అని ముఖా
[illegible] పునః [illegible] మునస్యవస్థ [illegible]
అనే అవ్యయాలు మొదలు [illegible] అవ్యయాలు [illegible]
[illegible] అర్థమందు వర్తించును౹ యుండు [illegible] ఉదా

అవ్యయ [illegible]

హరణాలు౹ అపిత్వమాణాం [illegible]
అని పునపున స్సూక్తని పిద్ధి పాపలం అని వ [illegible]
రివహా [illegible] అని అభిత్రమా [illegible] లంగుతి [illegible] అని
అ [illegible] ంత్రత [illegible] దుగర్మం అని కొందరు [illegible]
[illegible] దనదగితం [illegible] అని [illegible]
[illegible] పద ద్రుతే౹ [illegible]
దలు [illegible] మనే అర్థమందు వర్తి
చును౹ యుండు ఉదాహరణాలు౹ [illegible]
[illegible] అనిను [illegible] మర్గం [illegible]
[illegible] అవ్యయ [illegible] ఉదా [illegible]
[illegible] అని [illegible] అని౹ [illegible]
దపాంతి పతితక్షి౹ [illegible] అని౹ వచన [illegible]
[illegible] అని [illegible]
[illegible] మొదలు [illegible] అవ్యయ [illegible]
లుంను [illegible] అనే అర్థమందు వర్తించును౹ యుండు
ఉదాహరణాలు౹ పునర్ [illegible] అని
[illegible] అని
[illegible] అని [illegible]
అని [illegible]
[illegible] మొదలు అవ్యయాలు౹ పాయు [illegible]
వర్తించును ఉదాహరణాలు౹ [illegible]
[illegible] అని [illegible]

సాక్షి నపుంసక సాక్షాత్కారం భవతి అని। ఋతే రవస్తే తంయు
తుంత్రుమై తరకి। పారుశ్చర్య శోం పాత్రే అని। నానావిష్ణు
వేశాక్షుదే సాక్షి దేవకి అని యుతర్ధ్య షష్ఠ తో తాలు
ష్ట్రుజం నాంలుగు అవ్యయాంబు సకారకారము ను వర్తించు
ను యుంద్ష్ట ఉదాహారణలు। యుష్మ ఖానుప్ర గల్గినవ్యా
వ్యర్థా యుక్తా రస్వై భ్యనర। అని కాంధరం దుర్గా। తవిదం
పరిరక్షణ శోభనే అని యుతే బుధ్యైః సర్వగత త్స్వ వముచ్ఛే
నె అని యుతే గంగాం ఖాని స్నాత స్నతో ని ష్ట్రు ల్మ హ్యానరః
అని ప్ర కారవ్యే తు చిమ్మన చితె చన అనె యుక్తా అవ్యయా
లు నను అ అ తా చుక్కు ప కాంత అనె అర్థమందు వర్తించు
ను। యుంఉ ప్రసు ఉదాహారణలు। కరో తిరించి ద ఖ్యనేనే
త్రీ। అని అ పాత్రె తుశ్రై దేయుం। నశి దిచన ధనం నదాం
అని కదాచి జ్ఞాతు కదా చిత్। బాతు యుక్తా అవ్యయా
లు నూపు తా నెుక ప్పుడు అనె అర్థమందు వర్తించును
ఉదాహారణలు। కదాచి దువ చిన్నైన అని నిజాతూ తా
మశ్రి తాం మాం నాం। ఉపభోగైన తామ్యతి। బానపై జా
తు నశ్రు వాః। అని కాంధరం దుర్గా। సాంధర్భం తు సాంతం
నత్రా సమంసమా। సాంధర్భ అనె శబ్దం మొదలు గ్ని తూడ
ననె అర్థమందు వర్తించును। సాంధర్భము ద్భవ నిరిఖానం
అని పత్నా సాంతం పతి భుర్జ జైత్రి। అని నత్రా తత్రాగా సుఖిన
ము ఉన్నతె। సమం పధూ ఖి వర్ణ లక్ష్మి యుక్తా సః అని నిత్య
సమా మసమా రత్న ఖా బ్రిశి। అని అ సుధాగాలాన్యర్థ

కం ప్రాదుర్భవం। ప్రాదుర్భవం అనె అవ్యయం ఉ అనె అనుకల
పోరు అనె అర్థమందు వర్తించును। ఉదాహారణ
సృతరం ప్రాదుర్భవిత శి ప్రయుక్తా। అని వృద్ధాద్
ఖాపూర్ధా యుక్తా అవ్యయాలంను। వృధ ధర్మ వన
అర్థమందు వర్తించును। ఉదాహారణలు। ప్ర యుక్త
మధ్య స్త్రీ వసో వృధా స్యాత్। అని తత్ర భుక్తమయ్యన
ధాం షధ ప్రక్షి అపో యతా పోశి మంతే వికర్తె। శి తిచ
మూం తద అపో ఉపా తా పోశి మము తాతెచ। వి వము। దేత
యుక్తా అవ్యయాలంను వికల్పమందు వర్తించును
ఉదాహారణలు। స్వాగురా పో పురుషశి
పోశి అని దీ ష్ఠాశి దీప్రా సప్పదింని గష్టు। శంభ్వర్ రస్వది
దానితాస్వ దిప్ర కల్పె వస్య రాము స్వపో అని రుద్రు దుర్ధ
దాహారణలు। అపో స్విధా సార యుద చుట్టోంగాత
అని ఉతాపాంనిభ్యవో రాంజానంశి। పర పురం చి
యు అని అపా పో బ్రహ్మణో స్యాత అని కాంధరం
తు శి ము తప్తే శి పాలు పా విష్ణుపాదం యుద దేవరాం
పే అని స్వాగుర యుం కింపు రుమశి। శి పులు తె తాం శ్రీము
తాన్పది యుకార్యం। ఉతరాయన బిధ షిష్ట తత్ అని। తుంశి
చమ్మ పాదై పాద పూరణె తు। పాం చ స్మ। పా ప్తె। యుక్తా అ
వ్యయాలంను। పాద పూరణార్థ మందు వర్తించు
ను। ఉదాహారణలు। నాసు నిధ్మ కాంప్ర
పాశి। అని అపాం పాయాన్య నగరం అని నను ప్ర

వద్యాభ్యాసం। ఇతి। అవు। యన్నస్మత్త్వం సోపానాం[illegible]ని
స్వరాపుంస్త్రాపాలు త్తుర్కారి। తెనక్త్రైరాత్రతో పాతంసు
దో। స్వతేః।సు। అతి। యూని అన్వయాలుంను స్థా
ర్థర్ధంము నర్తించునను। యుండు స్వేఉదాహరణ
వంధాక్షి। అని। ది వాక్యాతి। ది వా అన అన్వయుం। వగలు
యుండు వర్తించునను। యుందుకు ఉదాహరణాలు। కెచి
త్త్వాత ధాత్రా అని। అర్థ దోషాచ్చనత్వం చ
ద జనావి తి దోధానద్వం। యూరెండు అన్వయాలుంను
రాత్రియుంయుంధనె అర్థముంధువర్తించునను। యుం
ఉదాహరణాం॥ చోరదోషాయు యుపత్తి। నత్వమా
పౌనభూముషు అని। వప్యాతి రజోనావితి। అనె। అమా
రెండు దిక్కులనున్న తిశబ్దాలు సప్తమ్యర్థ ద్వితనప
స్సు కుంస్వరాత్రి కింస్విదెళ్లని సూచించె తారకులచెప్పినాడు
తత్సగర్థైనా చింక్షి రోపితి। సాచి। తిరశ్చి। యీరెండు అ
న్వయాలుంను। అర్థముగానెనె। అర్థముందు వర్తిం
చునను। యుందుకు ఉదాహరణాలు। సాచిలోచన। యు
గంసముచ్చయుంతి అని। ముంబసాయొంత్సతె పతెనావ
ద్వౌసాచికృతం ముఖం అని తెంధరందురు। తిరశ్చితా
స్త్రం తుకు అని పెట్టైసి రోధం యతి తిప్యరశ్చి అని
తాం ధరందురు అధసం బోధనార్ధ నెస్సాస్కిష్మ్యస్తి
ల్యారంగనాతైతో ష్ణసు। షారే। అంగవా। ఫ్రౌ। భో
యూ ఆరర్థ్యయాలుంను సంబోధనయుందు వర్తించునను

యుందుకు ఉదాహరణలు। ప్రాతఃస్ఫురత వెత మృదా
అని। పాపత్రు యొంట్ వెన్నేపొముంది రం అనన్త్రాం యు ఆ
పియని। పొర్వ్ప్రంతింతం దనె అనస్త్రాదపోషక్రయా వ
అని భోరావ సంతి స్థమనుడు గ్ర్రుష్టయుధి అని। స్వయ
యనిషా పారక అని। షవయా। నిక ష్టా। పొరుకె యా
ముూడన్వయాలుంను। సమీపార్థంయందు వర్తిం
చునను। యుందుకు ఉదాహరణలు। సముయాపర్వతం
ది అనె విలక్షణలంతా నికషా పానిష్పతి అని। అపక్షరాం
షు నికషాన్నతరుప్పుః। అని కాందరందురు। పు॥ స్వధి
రచ్చాని। అని షవుయు మొదలు కని। ముూడన్వయాలు
ఉన్న మధ్యము ముందు వర్తించునను। అనికాందరందు
రు। యుయువనెనంత్యసు। సముయొంతిక దుప్వయొ
అని నికషార్థింతికె మధ్యేకత్యా పాచిత్ప నవ్వయుం॥ అని
విశ్వప్రకాశయుందు మధ్యవాచిగాచెప్పుంనదిగను
తాను సమీపవాచికములైనను। నికషాంతికె అని యుం
దరచెప్పి అందుమంత్రమును ప్రేరుకమున్నగనతానున్న
తర్కితె తు సమాసా। సామాసి అనె అన్వయాలు విచారిం
నె అర్థముందు వర్తించునను। యుందుకు ఉదాహరణలు
శ్రమసావదధి తనత్రియాం అని సాన్వరశి। పురసా[illegible]
తస్య। పురస్తు। పురతస్సి। అగ్రతశ్చి। యీ అన్వయాలుంను
ముందర ముందర అనె అర్థముందు వర్తించును। యుందుకు
ఉదాహరణలు పురస్సభినాథువిం లోచనె ఇనిసాందర్భ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

అవ్యయవర్గః

[illegible]

శ్రీమరకు ఆంధ్రవ్యాఖ్యానే సప్తమ్యాంతా॥ శే - - - శ

యథం। యథాస్వం। యథార్థం। యథం। ఇత్యాది అవ్యయం
ఉంటుంది। అవ్యయము ముందు వర్తించును। ఉదాహరణలు। యథా స్వమాత్ర శ్రుతి। అని। యథాయ
థం। వలెం అని। వ్యాకరణ ...
[illegible]

[illegible]

[illegible] ఆంధ్ర [illegible] వ [illegible]

అనె అవ్యయము [illegible] వర్తించును [illegible]

[illegible]

అవ్యయవర్గః

అస్తి క్షీరా గా అని । అస్తి క్షీరా ధేనుః అని కొందరందురు [illegible] అనె అవ్యయము [illegible] వర్తించును । ఉదాహరణ । ప్రసవ [illegible] అని [illegible] అనె అవ్యయము [illegible] వర్తించును । ఉదాహరణ । [illegible] అనె అవ్యయము [illegible] వర్తించును । ఉదాహరణ । [illegible] అనె అవ్యయము [illegible] వర్తించును । ఉదాహరణ । [illegible]

అముఱంతు ఆంధ్రవ్యాఖ్యానం॥ తా౯॥ - - - వ - - - ౪

విష్ణావై అని పృచ్ఛార్థంగ। అంచు అనే అవ్యయం। మరింసనే
అర్థమందు వర్తించును। ఉదాహరణ। మయాఖ్యస్య
సావమంతవ్యస్త తిమంగ విద్యార్థినే అని। నిందార్థం
దుష్టు। దుష్టు అనే అవ్యయం। నిందయందు వర్తించు
ను। ఉదాహరణ। దుష్టువృత్తిర్జనస్సాతే అని। శ్రేష్ఠప్ర
శంసనే। సుష్ఠు అనే అవ్యయం। మంచిదనే అర్థమందువ
ర్తించును। ఉదాహరణ। సుష్ఠు భుంక్తం మయాగ్రహే
అని ఆమాను గుణ్నే। అంత అనే అవ్యయం। అనుకూలా
ర్థమందు వర్తించును। ఉదాహరణ। అమ వర్తతే అని
స్మరణే యు। అనే అవ్యయం స్మరణయందు వర్తించును
ఉదాహరణ। అరెలపూర్వం కృతము యాం। అని। పర్వ
ఘ్నని రాకృతా। వప అనే అవ్యయం విష్ణుం బోధ
త్రి యందు వర్తించును ఉదాహరణ। అస్త్రా
యుభయులని। అంగీకృతా స్వాదర్శం। అర్శం అనే అవ్య
యం। అంగీకారమందు వర్తించును। ఉదాహరణ। దేవ
త్రా పుషం కశ్చిచ్ఛా అర్శం। అని పానసం బోధనే తుర రెరె
యా అవ్యయం। సాంయంకాలమందు। పానుక్ష్బిలుచు
యందు వర్తించును। ఉదాహరణ। రెరె పాపము-
రూంతి తాదవ్యసరశి। అని అసుగుణ్నే। అని మొదలుకుని
యా శ్లోకం యుక్తంవని కొందరందురు। సాయంసాయ
సాయం అనే అవ్యయం। సాయంకాలమందు వర్తిం
చును। ఉదాహరణ। వర్షసాయం తనముక్తి సాసు

అవ్యయం వర్గః

అని ప్రాగ్ప్రాస్తి। యాతెంద వ్యయాయుం సాధ్యభ్రాతితాల
షం౦దు వర్తించును। ఉదాహరణ। ప్రాగేవ ప్రాణామధ
సానారశ్మీ ప్రేహా అని। ప్రాత స్సంధ్యా మధుపాస్తే తా। అని నిశ్చ
త్తి త్తి। సత షా అనే అవ్యయం। సమీకరణమందు వర్తించు
ను। ఉదాహరణ। వలం పుష్పలంకా అని శషావాని ప్ర
త్తి। పరుష్పరాశ్యైష మౌక్షైపూర్వై। పూర్వతీరయది
వరుత్తా। షద్వారి విషముల్। యా అవ్యయాలున్నా
వటునౌవో యున। రెండుయతింని। వరు నిర్దేశయతింది
నవిచెడెలయతింనిపెరు। ఉదాహరణలు పదార్థసం
కృచితయతిస్త్రం పరునేష్టము భోగతత్త్వ। విశ్వస్య
త్రాలయ బాస్నతత్త్వ। శంచా। భువిష్వతి అస్త్రద్వారి సం
త్రశ్రీరావసం నివేశాపరుత్పరాం। శ్రుతసరోజకాశ్లో
సనువర్తి తుంభా పునస్తైపూర్వాత్సాత్ స్వస్తా అయం
త్రా పురతో భవేతాం అని కొందరందురు। అగ్రా-
గ్రా పిప్నా। అద్య అనే అవ్యయం। నడచెపగమయం
యునువర్తమానకాలమందుంనూ వర్తించును.
ఉదాహరణ। నరలోకా ద్య దుల్లభం। అని తగదద్య
త్తి నిష్టుతశి। అని। అద్య పూర్వైపిప్నాద్యాదా పూర్వత్రి
యాం వరాతే। తద్రాథ సాస్స్నతరెతరాం తల్పవే దృష్టా
దయాళ్ళి। ఘుండుతలయా చిన। పూర్వై పిప్నాద్యదా పూ
ర్వప్నా అంతరె పాప్నా అన్న ప్నినప్నా అతరప్నినప్నా అ
కతిమొదలైన అర్థాల యందు పూర్వ [illegible]

అమరమున ఆంధ్రవ్యాఖ్యానం ... [illegible]
ర్థే ... పరశబ్దాల వల్లనున్ను అధరానన్యతరే త
... అధరానన్యతరే తరశబ్దాల వల్లనున్ను ...
... పూర్వదక్షిణ ... పూర్వ దక్షిణ ...
దక్షిణ అన్య దక్షిణ అనంతర దక్షిణ ఇతర దక్షిణ అనెయి
విషయములయిన శబ్దాలు వర్తించును. ఇందుకు ఉదా
హరణలున్నూ అర్థమున్ను. పూర్వ దక్షిణ తాలు
నాయొక్క పేరు ... పూర్వ దక్షిణ అని ఉత్త
ర దక్షిణ ... దక్షిణ ... నాయొక్క పేరు ...
... దక్షిణ ... దక్షిణ ...
... అధర దక్షిణ ... పేరు అధర
దక్షిణ సమాగతాః అని అన్య దక్షిణ ఇతర దక్షిణ యి
రెండు ... నాయొక్క పేరు అన్య దక్షిణ ...
... అని ... దక్షిణ ...
... అని అన్యతర ... రెండు దినాలలోను
... నాయొక్క పేరు ... అన్యతరే ...
... అని ... ఉభయ ... ఉభయ ...
ఉభయ ... ఉభయ ... అన్య ...
... రెండు దినాలన్నాని అర్థమందు వర్తించును.
ఉదాహరణలు ఉభయ ... ఉభయ ...
... అని ... అనె అన్య
యము మరు నాయొక్క పేరు ఉదాహరణ ...
... అని ... అనె అవ్యయం ...

అవ్యయవర్గః ... ధర్మవర్గః
... ఉదాహరణ ... అని ...
... అనె అవ్యయం ... పేరు
... అని ...
... అనె అవ్యయం ...
ఉదాహరణ ... అని ఉదాహరణ ...
... అవ్యయాలున్నూ అప్పుడనె
అర్థమందు వర్తించును. ఉదాహరణలు ...
... అని యదా
... యదా ... అని
... యుగపత్ ఏకదా యుగపత్ అవ్యయా
లు యుగపదెకదా ... అవ్యయా
లున్ను ... అనె అర్థమందు వర్తించును
ఉదాహరణలు యుగపత్ ... అని ఏ
... అని సర్వదా సదా
... అని సర్వదా సదా యి
రెండవ్యయాలున్నూ ఎప్పుడున్నానె అర్థము
దు వర్తించును. ఉదాహరణలు సర్వదా సర్వే
... సదా ... అని ఏతత్
సంప్రతి దాని మధు ... సాంప్రతం ...
సంప్రతి ఇదానీం అధునా సాంప్రతం అయిదు
అవ్యయాలున్నూ యిప్పుడనె అర్థమందు వర్తిం
చును. ఉదాహరణలు ...
... అని ...
... సాంప్రతం ... అని ఇదానీము ...

అపరం [illegible] ప్రశ్నాఖ్యానసంగతాః॥ — వ — —
సంవృత్తః॥ అనిబలాంవ [illegible] ధర్మనావి పూర్వవత్ అని [illegible]
పుసోర్థ॥ మనాం ప్రపతం అని॥ దిగ్దేశకాలే పూ
ర్వాదౌ ప్రాగుదక్ప్రత్యగాదయః॥ దిక్కులందు దేశమందు కాలమందు అర్థమందు పూర్వా
దౌ పూర్వపశ్చిమోత్తరార్థములందు ఉండును దిక్కు [illegible]
మందు అర్థమందుండును దేశమునందు అర్థమందుండు
నదియైన అర్థమందు [illegible] దిగ్దేశ ప్రాగుదక్ప్రత్యగాదయః
ప్రాక్। ఉదక్। ప్రత్యక్। అనే శబ్దములందు ఆదిశబ్దంవలన
అవాక్। అధస్తాత్। అనే అవ్యయములందు వర్తించును॥ ఇం
దులో [illegible] అర్థమందు ప్రాక్। అనే అవ్యయం
పూర్వదిక్కునకు పూర్వదేశానకు పూర్వకాలా
నకు పేరు॥ ఉదక్ అనే అవ్యయం ఉత్తరపుదిక్కునకు
ఉత్తరదేశానకు పేరు। ప్రత్యక్ అనే అవ్యయం పడమ
టిదిక్కునకు పడమటిదేశానకు పేరు। ఆదిశబ్దంవల
న। అవాక్ అధస్తాత్ అనే మొదలయినవి చెప్పబడినవి। ఉ
త్తరాదులు [illegible] [illegible] అనే దేశానకు
[illegible] [illegible] అని। కాలాన కు
[illegible] వలె అని మొదలయినవి [illegible]
బ్దాలు [illegible] ఇత్యవ్యయ
వర్గః॥ [illegible]

౩౧౯ సలింగశాస్త్రైః సన్నాదికృత్తద్ధితసమాసజైః॥ అనుక్తైః
సంగ్రహే లింగం సంకీర్ణవదిహోన్నయేత్॥ అర్థము సలిం
గశాస్త్రైః [illegible] మొదలైన [illegible] చెప్పబడ్డ

లింగాదిసంగ్రహవర్గః॥ ~~అవ్యయవర్గః॥~~

సాంగమైన [illegible] లతో గూడిన [illegible] సన్నాదివృత్తి
ద్ధితసమాసజైః॥ ప్రత్యయం మొదలైన ప్రత్యయాలవల్ల
[illegible] [illegible] తద్ధిత ప్రత్యయాల
వల్లను [illegible] ప్రత్యయాలవల్లను [illegible] సమాసం
వల్లను [illegible] పుట్టిన [illegible] శబ్దాలు చాతను। సమాసం
వల్లను [illegible] లింగసంగ్రహవర్గ [illegible] లింగ
సంగ్రహే। లింగాదిసంగ్రహవర్గ [illegible]
పుల్లింగనపుంసకలింగాలను [illegible]
సంకీర్ణవర్గవత్। సంకీర్ణవర్గ [illegible]
[illegible] ప్రకృతిప్రత్యయార్థాదుల [illegible] లింగము
[illegible] ప్రకృతిప్రత్యయాదుల [illegible]
[illegible] అనే [illegible] ఇందులో [illegible] లింగాదిసంగ్రహవర్గ [illegible]
[illegible] లింగాదిసంగ్రహవర్గ [illegible] అని లింగ [illegible]
[illegible] అని [illegible]
[illegible] శబ్దాలను [illegible] [illegible] అనే [illegible]
[illegible] ప్రత్యయాలు [illegible] కృత్ [illegible]
[illegible] అనే [illegible] మొదలైన। కృత్ప్రత్యయాలతోను
[illegible] అని మొదలయిన। తద్ధిత ప్రత్య
[illegible] అని [illegible] మొదలయిన
[illegible] అను। త్రిలోకి త్రివిధి అనే ఏవి మొదలై
[illegible] సమాసాలవల్లను పుట్టిన శబ్దాలను [illegible]
[illegible] వర్గమందు చెప్పంబడనిదానికి లింగసంగ్ర
[illegible] చెప్పంబడని। లింగసంగ్రహమునందు [illegible]
పుంసి [illegible] అనుసారమాత్రానే తెల్పినది। ప్ర
కృతిప్రత్యయార్థాలను లక్షణములు [illegible]
[illegible] అటువలెనే [illegible] ప్రకృతి [illegible]

అమరకోశవ్యాఖ్యానం॥ తా॥

షు తమునేది। అర్థతీర్థాది శబ్దములందు ప్రత్యయాంతముల [illegible]

తెలుసుకునది। వ్యాప్తి వ్యాప్తాది శబ్దములందు। అర్థమును

తెలుసుకునది। మాత్రా ప్రశస్తాది। శబ్దములందు [illegible] ది

ష్టం పలకను న్యాయమందలను తెలుసుకునేది। విశ్రియ వ్యాయ

విశేషాలందు లింగశేషవిధి వ్యాప్తి విశేష్యాన్ని ధర్మబాధితమ్॥

యందుకు అర్థం। యావగర్వ యందు। స్పష్టంబడె సామాన్య

మైన। లింగ [illegible] శాస్త్రముందు। అక్కడ తను చెప్పబ

డె విశేషవిధుల బాధనుత్తు బాధవేని విధ్యుక్త ప్రవర్తింపను

శ్రియాం అనేకర్థము। స్పష్టమైన పక్షె ధానవ్య కార్తి। పుల్లిం

గాధికార అనే పదం షష్ఠమునందు। అనుకర్తింపబి। వర్ణించి

ఆకారాంత

[illegible] దూరాద్విశేష్యతాచే। వాక అర్థం గవిగిన [illegible]

శబ్దములు। స్త్రీలింగ [illegible] వర్తింపను [illegible] శ్రీః।

[illegible] అని [illegible] గవిగిన [illegible]

లను వైరైన। శబ్దములు। శ్రీ [illegible] యందు [illegible]

రణములు। [illegible]

రణి। తరాణి అని। నామ [illegible]

దిప్రాయాణ్। [illegible] రాత్రిం దిని। [illegible]

[illegible] నూ। [illegible] భూమి [illegible]

కుం నూ। పైన శబ్దములు। శ్రీలింగాలు। ఉదాహరణములు।

[illegible] అని। [illegible]

పుంసకం గనుక నుం నూ। [illegible]

మనెన్ అని కాళిదాసు ప్రయోగించినందున [illegible] శబ్దం

లింగాది సంగ్రహ వర్గః॥ ~~[illegible]~~

పుల్లింగము [illegible] గనుక నుం నూ [illegible]

[illegible] గల్గినా [illegible] శిష్ట ప్రయోగ [illegible] అనె

ప్పుడు నాడు గనుక। శిష్ట ప్రయోగాను। [illegible]

[illegible] ది। [illegible] వర్ణ యాల [illegible] అకారాంతాలు

గనుతాను నూ। [illegible] వర్ణ యాల [illegible] ప్రాశ [illegible]

[illegible] మైన [illegible] గనుతాను। [illegible] శబ్దములు। అకారాంత

లు గనుతాను। యందు ముందర చెప్పి [illegible] అనె। అం

దు వంక నుం నూ। శ్రియాం [illegible] రాత్రి [illegible] అని అం

దు వంక। శ్రీ లింగ [illegible] సాంగానిది। [illegible] అర్థముగా

చెప్పినాడు [illegible] దిగమ్యైనది। ప్రియాం అనె [illegible]

[illegible] గల్చినది। [illegible] అని పాఠం చెప్పి। [illegible]

[illegible] అని శబ్దము [illegible] వర్ణ [illegible]

[illegible] ప్రతి పదం అనె। శబ్దములందు। శ్రీ లింగాలని

చెప్పుదురు। అదంతే ద్విగు [illegible] అకారాంతమైన

సమాహారమంది ద్విగుసమాసము। అకారాంతోత

[illegible] ద్విగు [illegible] అనె [illegible] త్రిం

గం। పర ద్విగు సమాస మనంగా। సంఖ్యా పూర్వమైన

సమాసము। యందుకు ఉదాహరణాలు। పంచానాం

[illegible] పంచ [illegible] దశ [illegible] త్రి

లోకీ అని। [illegible] గాదిభిః। అద్విగు సమాస

ము పాత్ర యుగాది శబ్దములు। [illegible] న। సమా

సమైతే ను పాత్రాదిభ్యః ప్రతిషేధః। [illegible] అనె [illegible]

॥అమరంతు ఆంధ్రవ్యాఖ్యానం॥ స్వ॥ వ - - - ౧

దైత్యాః। దితిసుతాః। శారిః। రుద్రశ్శంభుః। సురాచరులకు
ఆహావ్యావహారాః। హారకః। పింగళః। దండః। చ
తుర్ధః। ప్రచండః। భృంగిః। మహాకాళః। నందిః। అని
అసురులకు। అసురాః। పూర్వదేవాః। అని। అసు
రుల విశేషములకు। విలోచనః। బలిః। నముచిః। అని
అసురాచరులకు ప్రహ్లాదః। భండః। ముండః। అ
ని స్వర్గ ఇంద్రాబ్ధి। మెప్పాదిద్రు। హాల్యాని। శరీర
రుః। శరంగరోస్త్రోదర్జాంతు। తదితెశన। ఖస్త
నాః। స్వర్గానతుం సూచ్యా। యజ్ఞానతుం సూచ్యా। ఉర్వ
శానత్తుం సూచ్యా। మెఫ్రానత్తుంసు। సతువ్రాద్యస్తుం సూ
వ్యక్తానతుం సూచ్యా। కాలానతుం సూచ్యా। ఖడ్గానతుం సూ
బాణానతుం సూచ్యా। శత్రువ్యతుం సూచ్యా। ప్రాస్త్రానత్తుం స
అప్పనానతుం సూచ్యా। కేశాల్లానత్తుం సూచ్యా। అధరాన
త్తుం సూచ్యా। శ్వాసాద్వ్యత్తుం స్వాదండాలత్తుం సూచ్యా
కంఠానతుం సూచ్యా। తెల్లానత్తుం స్వాన బానతుం సూచ్యా
స్తనాలకుం సూచ్యా। పైస్త్రైన శబ్దాలకుం సూచ్యా। సంభవిం
చ్చిన దిక్కున। తద్విశేషాలకుం సూచ్యా। పైస్త్రైన శబ్దాలు
పుల్లింగాలు। యందుకు ఉదాహరణాలు। స్వర్గా
నకు। స్వర్గః నాకః। త్రిదివః। దివి యె శబ్దాలు। విశే
షవిధిచాతబాధితం। యజ్ఞానకు యాగః। క్రతు
సప్తతంతు। తద్విశేషానకు। అగ్నిష్టోమః। అతిరా
త్రః। అని। వృక్షానకు। అశ్వః। పర్వతః। శైలః।

లింగాదిసంగ్రహవర్గః॥ అవ్యయవర్గః॥

తద్విశేషానకు। మేరుం విహా। మహానే। సంకాన్షి। గంధమా
దన శబ్దం పక్షేదం చాతసు। బాధితము అని। మెప్పుం
హారిహాహాః। స్వయంభూ। అభ్రశబ్దం। దుస్పుశాభిధము
చాతసు। బాధితము। తద్విశేషానకు। పుష్పలావతః
అని సముద్రానకు। సముద్రః। అబ్ధిః। తద్విశేషానకు
క్షీరోదః। లవణోదః। అని వృక్షానకు। వృక్షము వి
టపః। తద్విశేషానకు। అశ్వత్థః। తాలః। తమాలః। హ
రిచందనం। శంఖం। యూపశబ్దాలుం సూచ్యా। రూప
శబ్దం చాతసు। బాధితాలు। తాలానకు తాలః
దిక్కు। తద్విశేషానకు। మహోదతః। రూపదితి
ధి। ప్రతిపత్। పక్షతి। శిశరవర్షాః। శరదాము
ఇహ విశేషవిధిచాతసు। బాధితాలు। ఖడ్గానకు। అసిః
ఖడ్గః। కరవాలః। తద్విశేషాలకు। నందకః। చం
ద్రహాసః। అని। బాణానకు। శరః। చాపాసాయక
ఇషు శబ్దం। విశేషవిధిచాతసు। బాధితం। తద్విశేషో
నకు। క్షురప్రః। అని। శత్రువ్యనకు। అరిః। ప్ర
ఆవిత్తః। అని। అస్త్రానకు। శరః। హాస్త్రః। పంచశా
ఖః। అని। అప్పనానకు వరః। బలి। నిర్వాగర్భియు
అని। కరణానకు। విరగాః। ఉపస్రః। మయూఖః।
ఘృణి విధితసీదుల విశేషవిధిచాతబాధితాలు
ఆశ్వపోలానకు। గండఃశ్వేతపోలః। అని। అధరో
నకు వేష్టః। తత్పురదంత। హాసశ్శబ్దం। తప్పురు

అమరసింహుండు ద్వంద్వైకత్వసం|| శ్లో ౩|| వ|| - -
సమాసమున సుర | ఉత్తరపద ప్రాధాన్యం | వంకను |
పుంస్త్వం గనుక బాహువులకు దాం|| ప్రదేశః|| భ
జబాహుశబ్దాలు | ద్వంద్వమానేల విశేష్యవిధిచాత
నుబాధితాలు | దంతాలకు దంతః|| రదనాః|| రదనాః||
దంష్ట్రా | శ్రీత్వం అజితం గనుక | జిబాజంతం అనే విశేష
విధిచాతను | బాధితః|| శిఖాశబ్దం | నానార్థమందు
వర్ణించు లింగాలు | యందు చెప్పినాడు గనుక | విశేషవిధి
చేత బాధితం | సంధానకు తంత్రః|| గళః|| అని | తేశానకు
తేశః|| తబాః|| చికురాః|| తద్విశేషాలకు తదర్థం | ...
స్తుతుశ్శబ్ద యుఅబంత్వాలు | గనుక బాంబుగాంతం | అ
నే విశేషవిధిచాతను | బాధితము | నఖాలకు | కరజః|| పు
నర్భవః|| నఖాః|| నజరజయుయని నన నఖరశబ్ద
ము విశేషవిధిచాత | బాధితాలు | స్తనాలకు స్తనం | కుచః||
ఇరోజః|| అని | అహ్నఅంతా | అహ్నాంతాలైన శబ్దాలు
పుల్లింగాలు | అహ్నాంతానకు | పూర్వాహ్ణః|| అపరా
హ్ణః|| మధ్యాహ్నః|| సాయాహ్నః|| అపరాహ్ణాంత
మధ్యాహ్నభోజనం | అహోనిగర్థం | నిరహ్నావేలాంట
నేదిత్తునను | అస్యపదార్థం | స్త్రీలింగనపుంసకాలం
గానైనాను | పుల్లింగమె వచ్చునని కొందరందురు
అహ్నాంనంతా నకుఉత్తమాహః|| పరమాహః||
దీర్ఘాహః|| పుణ్యాహః|| ఉత్తమనుర
అహ్నః|| ఫ్రాహః|| పుంసి అనె సలాంత్వం చాతను పుల్లింగం

లింగాదిసంగ్రహవర్గః|| అష్టమవర్గః||
మైనదబోదాః|| విషవిశేషాలకు చెప్పైన శబ్దాలు పుల్లిం
గాలు | సౌరాష్ట్రికః|| శౌక్లేయకః|| బ్రహ్మపుత్ర
తిపనః|| కాకోలః|| కాలకూటః|| హాలాహలః|| యీ
శబ్దాపుంస్త్వేచైవ అనివిశేషవిధిచాత బాధితాలు
త్రాంతాః|| ప్రాగసంఖ్యాకాంః|| సంఖ్యాపూర్వపదాలు
నరాత్రాంతశబ్దాలు | పుల్లింగాలు | యుందుదాహ
రణాలు | పూర్వరాత్రః|| అర్ధరాత్రః|| అపరాత్ర
త్రశ్చ | అహోరాత్రా | యుక్తదను సమాహారంవిశం
షైన్యేను | అహోరాత్రం అనే నపుంసకము గనాగ
షుం | రాత్రిఅతిత్రాంతా | అతిరాత్రః|| అని | అన్యపర్
ధర్మం | జ్ఞింనలింగమైనాను | పుల్లింగమనే కొందరందు
సంఖ్యాపూర్వమైన | రాత్రాంతశబ్దం నపుంసక
లింగమె | గణరాత్రం అని | శ్రీవేషస్యా పానేచ్ఛ నిర్ణాసాః||
శ్రీవేష్టః|| శ్రీవాసః|| సరళద్రవః|| యీవృక్షః|| సజ్జ
కః|| సాధుమైన వృక్షనిబంధకములైన శబ్దాలు పుల్లిం
గాలు | యుందుకు ఉదాహరణాలు | శ్రీవేష్టః|| సరళ
ద్రవః|| సర్జరసః|| అని | అసంస్కృతాః|| అవిశేషవి
ధిచాత | బాధింపంబడని | అసంతాలనను | అసం
తాలైన శబ్దాలున్నూ | పుల్లింగాలు | ఉదాహరణాలు
అసంతాలకు | అంగిరా రాః|| పురోధాః|| పురూ
రవాః|| అని | అసంతాయును వర్ణ్య | సుబాణ్లైనా
ఆబాధితాః|| అంనంతు వంకను | యుశక్షకయః||

అమరమున (ఇంద్ర) వాసీత్యాదిసం॥ తా॥ వ----

నాదనాదు శబ్దాలు। ధ్వనిస్వనుని। సుస్వనంతం అనేమును
మరశ్శ పెవనె షష్ఠి విధి బాతసు బాన్నితాలు। కేశరుజి
తుమ సర్వాని దీర్ఘాత్నే మరు విరాషతాక్షి। శైరుజి తుముస్సు
శబ్దాత్తైనను నపుంసలింగాలు। విడిచిపెట్టు తు అనేవర్గ
ములు సూరు ఆనెవర్గముం సూ అంతంగా గలిగిన శబ్దాలు
పుల్లింగాలు। ఉండును ఉదాహరణాలు। పోతుక్షే
పంక్షి। బితుక్షి। చతుక్షి। ష్టుతుక్షి। అని కశైరు। జితువస్సు
శబ్దాత్తైతెను। నపుంసకాలు। యి విధపలక్షణంగన
తరదాకుస్సు (స్మృ)। అ(స్త్రు) తుంబురువస్సుం బురుమస్సు
శబ్దాలుంనూ నపుంసనలింగాలు। తపణాభవుర్ పాం
తాయి ధ్వదర్శతా అచోరిక్ష। పధసయనమాపాంతా
నతారషతాశ్రరతారక్షతార। తుతార। రుష్టధతార। ప
తారబతారలు। ఉపాంతమైన। అకారముంతంగాగలిగి
న శబ్దాలు పుల్లింగాలు। వరుసనె ఉదాహరణాలు
ర్త్రి తర్తక్షి। అర్తక్షి। స్వయుక్షి। పులక్షి। అని। వ్యష్టక్షి
అష్టషక్షి। నిత్తషక్షి। తుషక్షి। వృషక్షి। అని। పెషాక్షి। గుగాం
గణాక్షి పణాంక్షి రిధాక్షి। అని। కుంభక్షి। శరభక్షి। గర్భక్షి। దర్భక్షి
అని। వ్యామక్షి। (గ్రా)మక్షి। సుత్రక్షి। హైమక్షి। ధూమక్షియా
మక్షి। అని। తుంజరక్షి। మసారక్షి। పారక్షి। అని। అపూంనక్షి
ధూంవక్షి। బాష్పక్షి। సూవక్షి। తలాపక్షి। అని। అర్థ। సార్థ
నేవర్థక్షి। అని। స్తనక్షి। జనక్షి। పెనక్షి। పాయనక్షి। అనిము
న్నాయుక్షి। పంటుపాయుక్షి। తనయుక్షి। అని। వసం। పా

లింగాదిసంగ్రహే వర్గః ౪॥ ~~అన్వయవర్గః ౫॥~~

పంక్తి। వరాసక్షి। తపస్వి। అని। పుటక్షి। పటక్షి। శకటక్షి। అని। అర్థప
ద్రీనే అనుసుమాసాంతా అని। ఘతారాద్యపాంతశబ్దాలు। అ
ఘాదిగా చెప్పినాడు గనుక వలు సుప్ర చెప్పిన। అదంతాక్షి। అ
న్యశబ్దాలు యిందుతో నుసంబంధించదు। అందువంతను వ
ర్ణా ధ్వపాంత శబ్దాలు అతోంతాలుగా (గ్ర)కారాం
తాదులుగాత పుల్లింగాను। అనితొంతరందురు। గాత్రాభ్యాస
ప్రకరణం వ్యయాం। గోత్రప్రత్యయాంత శబ్దాలు వేదశా
ఖలు। అర్థ్యయసంబంధె వారి పేళ్లున్నూ పుల్లింగాలు
యిందుతు। ఉదాహరణాలు గాత్రప్రత్యయాంతాలుకు
గార్గ్యః వాసిష్ఠః అని। వేదశాఖాధ్యాయులుకు బహ్వ
చః ఛందోగః। అని నామన్నకర్తరి భావే చ ఘుఙజబ్బఙ్ఘ
ఘాఃడు చేక్షి। అ కర్తరి చ కారకే। సంజ్ఞాయాం అనేసూ
త్రం చాతనుక కర్తృవ్యతిరిక్తమైన చతారకముందు సంజ్ఞ
యుందు విధింపబడ్డ ఘఞ్ప్రత్యయాంతాలైన ప్రసేదత్వ
స్మిన్ని తి ప్రసాదః। ప్రక్రియతే। అనేనేతి ప్రాకారః। అ
నేయివిమొదలైన। శబ్దాలుంనూ। భావే అనేసూత్రంచా
తనూ। భావార్థమందు విధింపబడ్డ ఘఞ్ప్రత్యయాం
తాలైన పాకః త్యాగః। యాగః। ఇత్యాది శబ్దాలుం-
నూ ఏరచ్ అనే సూత్రంచాతను విధింపబడ్డ అచ్ప్ర
త్యయాంతాలైన సయః జయః చయః। ఇత్యాది
శబ్దాలు। సర్వమూడాదరవే అనే సూత్రంచాత విధింప

అమరుకతంత్రం ప్రసిద్ధ వ్యాఖ్యానవతు శాస్త్ర॥ వ...

బద్ధ అప్రత్యయాంతాలైన । తరశిత రశి । లవుశి । ఇత్యాదిశ
బ్దంబులు । యజుర్యజుష చయత । విచ్ఛప్రచ్ఛరక్షా స్పృ
శే అనే సూత్రం చాత విధింపబడ్డ । నజ్ప్రత్యయాంతా
లైన యజ్ఞశి । యత్నశి । ఇత్యాది శబ్దంబులు । యదితవ
లక్షిగాంగన తస్వపోన్ అనే సూత్రం చాత విధింపబడ్డ
నప్రత్యయాంతాలైన । స్వప్నశబ్దము । నా । సాగాచెలి
నే సూత్రం చాతను విధింప బడ్డ కాప్రత్యయాంతా
లైన స్నాదక్ష అనే శబ్దము । నాప్యంసి సంజ్ఞాయాం
ఘుశిప్రా యెంగ అనే సూత్రం చాతను విధింపబడ్డ ఘుప్ర
త్యయాంతాలైన పురచ్ఛంధశి పంశచ్ఛద ఇత్యాదిశబ్దా
లుం నా । వ్యతో ఘుచె అనే సూత్రం చాత విధింపబడ్డ ఘుచె
ప్రత్యయాంతాలైన । అనంద ఘుశి । వ్యయ ఘుశి ఇత్యా
౩౮౦ దిశబ్దాలుం నా । పుల్లింగాలు । ఉస్సిశ తర్జరి నందిగ్రహి
పచాది ఖ్యోన్ ఇస్సిని స్యచశి అనే సూత్రం చాతను శప్ప్రత్య
యం దు । విధింపంబడ్డ । ఉప్రత్యయాంతాలైన । శంతం
శగులు । సంతపగాలి । ఇత్యాదిశబ్దాలుం నా । పుల్లిం
గాలు । ఇమనిచ్ప్వాదిభ్యఇమంని జ్వాఇత్యా
ది సూత్రం చాత విధింపబడ్డ ఇమనిచ్ప్రత్యయాంతాలై
నవి ధిమాగరిమాలఘిమా ఇత్యాది శబ్దాలు
పుల్లింగాలు । తశి ఇద్వేర పిధానం । అని విధిం
పంబడ్డ నప్రత్యయాంతాలైన ప్రత్యశి విఘ్నశి

ఇత్యాది శబ్దాలుం నా । సుప్సి ఘుశి అనే సూత్రముం చ్చే-
ఘ్రాగం పలనుఖా వాధేశముం దు । విధింప-
[illegible] ఉత్తర ఘ్గ । ఇత్యాది శబ్దాలుం నా పుల్లింగాలు । ఖా వా
ధేశముం డు విధిరవంబడ్డ ఖ ప్రత్యయాంతాలైన । అఖా
ద్యాశి దిశబ్దాలు నపుంసకలింగాలని కొందరందురు
ఘుటాల్ల । కశి ప్రాదితో స్నత । ఉపసర్గశి ఘటాకశి । అ
నే సూత్రం చాతను [illegible] ఉపరవ
ప్పుండు ను ఘుసంజ్ఞక ధాతువుల మీద ను విధిం
పం బడ్డ కి ప్రత్యయాంతాలైన ప్రధిశి । సంధిశి । ని
ధిశి । ఇత్యాది శబ్దాలుం నా । కర్మణ్యధికరణేచ అనే సూ
త్రం చాతను । ఉపసర్గ వ్యతిరిక్తమైన కర్మము పరం
గా గల ఘుసంజ్ఞక ధాతువుల మీదను । అధికర
ణార్థంబందు విధింపంబడ్డ కిప్రత్యయాంతాలైన
అంబుధిశి । ఇషుధిశి । అనే శబ్దాలుం నా పుల్లింగా
లు । ద్వంద్వైక బడవాదశ్వా । బడవానవమావృత్త
స్యతాం వారతి వృత్తి రిక్తమైన । అశ్వా । బడవా । అనే
ద్వంద్వసమాసమైన శబ్దము । పూర్వవదశ్వబడ
వౌ అనే సూత్రం చాతను । పుల్లింగళీ అనే సూత్రముం
దు ద్వివచనముం వుంతంగనుక బహువచన మొందే
పుల్లింగమని సూచించె కారకు అశ్వబడవా అని
బహువచనముం ను చెప్పినాడు । సమాహారముం
దు అశ్వబడబం అని నపుంసక లింగం । శాంతశి సూ

అమరంతరాత్రి [illegible] ... ౹౹

త్రియు రూపవత్యైన సాభిశబ్దం। శ్రుత్రియు శబ్దం। ప్రా

ణ్యంగ మని వ్యుత్పత్తి తారతు। చెప్పినాడు [illegible] ౹౹ అయుద్ధ

ము విశేషదము [illegible] ముని కాండరం దు [illegible]

[illegible] వృత్తి విశేషము [illegible]

ముని కాండరందు రు। ప్రాంత [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

౩౭౧ [illegible]

[illegible]

నపుంసకలింగ విశేషః॥

౩౭౨ పుంనపుంసకలింగ [illegible]

[illegible] నపుంసకలింగ [illegible]

[illegible] పుంలింగనపుంసకలింగాలు [illegible]

[illegible] పుంనపుంసకలింగాలు [illegible]

[illegible]

[illegible] శ్రీలింగపుల్లింగాలు [illegible]

[illegible]

[illegible] ఇతి శ్రీ లింగపులింగవి

శేషః [illegible]

స్త్రీపుంసకయోః। యాం శబ్దః స్త్రీలింగాదికం సం-
ప్రశ్నంత ప్రాంసూ। వర్ణించును। స్త్రీపత్ర్యయు। యెూస్సే
గష్టిచ్ఛత్రిక్షా స్త్రీషు మెూచిత। స్త్రైత్రుంప్రై త్రి షు (ఇప) ప్ర
గూాపూర్వతకి స్త్రావక త్ర్యార్థాలయందు। గూగాపచన।
బ్రాంహ్మాదిభ్యక్షి। తర్మాది తౌవణోర్ధృతా విభ్యక్షి ష్య (ఇసి)
స్తాదిసూత్రాలచాతను। విధింపబడ ష్య (ఇప) ప్రయో
ము నూ। ద్వంద్వే మనో జ్ఞాదిభ్యశ్చ గోత్రచరణా
చ్చాత్ హ్రస్వారత అతవైత్తే షు ఇత్యాది సూత్రాలచాతను। వి
ధింపబడ్డ। ఈ (ఇప) ప్రయయముంనూ। అంతంగా గలిగి
చాడ్డిలు। పాతానొక దిక్కున స్త్రీలింగన పుంసకలింగాలు
ష్య (ఇప) ప్రత్యయాంతమునకు ఉదాహరణాలు చెప్పుచుంనా
డు। బ్రాహ్మణి ష్య బ్రాహ్మణీ। మైత్ర్యం మైత్రీ। అని। యివి
సూత్రం గనుకను। వైదగ్ధ్యం వైదగ్ధీ। అనుపూర్వ్య
ఆనుపూర్వీ। స్త్రైణం గస్యం త్రిలోకి। అని। యివిమొ
దలైన వితెల్సుకొనుప త్రైవిష్టపు। అంనందువంతను
బ్రాంహ్మణ్యం దార్ఢ్యం। జాడ్యం। శాక్యం। అని। యివి
మొదలైన దిక్కున నపుంసకలింగమెుకాని। స్త్రీలింగం
కాదు। ఈ (ఇప్ర) ప్రత్యయాంతాలకు ఉదాహరణాలు
మనుష్యవర్గయందు। తారికా। అపో పుంశ్చికా
పార్థకం అనిముసుపుచెప్పబడెను। యిక్కడ ప్రైచిత్ర
పాగాం పంకను। ఈ (ఇప్ర) ప్రత్యయాంతాం। ఆవెూ పుంశ్చికా

ఆవకు ఖన్నఫత్రైతాన్నైష్యే పొడక్కయితాగిగ్నేతాతాంరి
కాం। అనేయివిమొదలైన దిక్కున స్త్రీలింగం। మనో
జ్ఞాతలు పార్థకం రాముచే యక్తత। అనేయివి మొ
దలైన దిక్కున సున పుంసకలింగమెుచెూరికం చెూరికాం
అనేయివి మొదలైన దిక్కున సు। స్త్రీలింగన పుంసక
లింగాలుం నూకెలపనికొందరు చెప్పుదురు। అవి
ప్రయోగవశంవల్లను తెల్సుకునేది। షష్ఠ్యంత। ప్రా
ప్తదాసేసనాఛాయా సాలాసురానిశాః। సనాపోని
సనం సేని కంగోనాలుంమితరేచత। షష్ఠ్యం తంప్రం
క్తపరంగా గల్గిన పురుషంయెూసేనాఛాయాం। శాలా
సురానిశాశబ్దములు విషయుసేనా సునిశా న్నాం అనె
సూత్రంచాతను। స్త్రీలింగన పుంసకలింగాలు। ఉదా
హరణాలు। నృసేనం అనేయివి మొదలైన నృగంనే
న నృసేనం నృశ్చనిశా న్నిపింగవాం శాలా గోశా
లం అని। సనుర్వి అనె పా(ఠ) ఫోగాం అక్షవంతను
నృసేనా। నృనిశాగోశాలా। స్త్రీలింగాదాహరణ
లు తెల్సుకొనుప యితరేచ। అంనందువంతను
ప్రేతచ్ఛాయాం వృక్షచ్ఛాయం। అరువసురాయ
వసురం అనే తడపు ఉదాహరణాలు తెల్సుకొను
ప। ఇదికే। అంనందువంతను। యీ ఉదాహరణాలు సూ
త్రంగన్ను సు। పాండవసేనం। పాండవసేనా అనేయి
వి మొదలైన। ఉదాహరణాలుంనూ తెల్సుకొను ప॥

అమరం ... [illegible] ... కాం॥

[illegible]

ఇతి ... సపుంసకలింగ విశేషః॥

[illegible]

ఇతి త్రిలింగ విశేషః॥

[illegible]

ఇతి ... లింగ విశేషః॥

[illegible]

ముత్రకః॥ అస్త్రీ [illegible]

[illegible]

[illegible]

అమరంతు ఆంధ్ర వ్యాఖ్యానం [illegible]

[illegible]

లింగాది సంగ్రహవర్గః ౯॥

[illegible] అనేది త్రిలింగ ప్రాయము [illegible]

[illegible] అనే పర లక్షణం చాత [illegible]

[illegible] లింగము తెల్పు [illegible]

[illegible] ఇతి లింగాది సంగ్రహ

వర్గః [illegible]

ఇత్యమరసింహకృతౌ నామలింగానుశాసనే

తృతీయః సాంగ ఏవ సమాప్తః

[illegible]

శ్రీమద్రామచంద్రాయ నమః [illegible]

[illegible]